

Kijk!
Amsterdam!

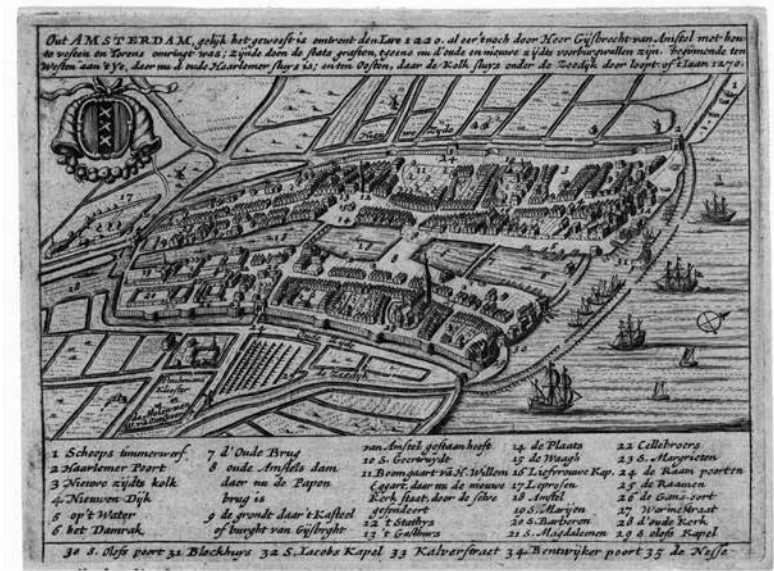
LANGS HUIZEN, GEBOUWEN,
STRATEN EN BUURTEN

Onder redactie van Marcel Bergen

 MokumBooks

Inhoud

Kijk! Amsterdam!	5	Buiten het Centrum	210
Ontstaan van Amsterdam	6	Begrippen	216
Architectuur	10	Register	218
Dam	25		
Damrak	31		
Rokin	34		
Spui	36		
Amstel	73		
Het Begijnhof	80		
Kalverstraat	92		
Jordaan	101		
Vondelpark en omgeving	150		
De grachten	159		
Radiaalgrachten	204		



Kaart van Amsterdam 1220 - Marcus Willemsz. Doornick. Oriëntatie westzuidwest boven.



Singel - Torenluis gezien in noordelijke richting - 1693.

Kijk! Amsterdam!

Wie door Amsterdam wandelt, wandelt door de tijd.

De stad ontvouwt zich niet in rechte lijnen, maar in kronkelende verhalen: in het water dat het licht breekt, in de gevels die lijken te fluisteren, in de lucht die ruikt naar regen, steen en geschiedenis. De huizen langs de gracht en zijn geen stil decor, maar stille getuigen, van dromen, ambacht en verzet.

Sinds het einde van de middeleeuwen is Amsterdam gegroeid uit modder en moed, gedragen door de handen van kooplieden, timmerlieden, steenhouwers en dromers. Hier werd gebouwd met geloof in vooruitgang, maar ook met oog voor schoonheid. Elke gevelsteen herinnert aan een tijd waarin de stad haar eigen vorm vond, nuchter en groots tegelijk.

Kijk! Amsterdam! nodigt u uit om opnieuw te leren kijken. Naar de verfi-jnde lijnen van een klokgevel, de schaduw van een lindeboom in het water, de stilte achter een raam dat al eeuwen op de gracht uitkijkt. Het is een gids voor wie niet alleen wil weten, maar wil ervaren; voor wie de stad wil lezen zoals men een mens leest: met aandacht, verwondering en respect.

Gebruik dit boek als metgezel bij uw wandelingen, als naslagwerk, of als venster op een staddiezichtelkensopnieuwuitvindt. Want Amsterdam leeft, in steen, in water, in mensen.

Uw reactie is welkom

Voor toekomstige uitgaven van dit boek horen wij graag uw ervaringen, opmerkingen en suggesties. Zo blijft Kijk! Amsterdam! groeien, in dezelfde geest waarin de stad zelf is ontstaan: door liefde, nieuwsgierigheid en betrokkenheid.

Het ontstaan van Amsterdam

Amsterdam ontstaat in de 11de eeuw als er aan de oevers van de rivier de Amstel, enkele nederzettingen verrijzen nabij de huidige Dam.

De bewoners van de nederzettingen voeren een voortdurende strijd tegen het water. Om het water te beheersen, wordt er in de 13de eeuw een dam in de monding van het IJ aangelegd. Er ontstaat een haven en een dorp nabij de huidige wallen (Oudezijds Voorburgwal). Langs de Amstel worden dijken aangelegd om de nederzettingen te beschermen tegen het water.



Amsterdam 1544 (Cornelis Anthonisz).

De bewoners van de verschillende dorpen langs de Amstel krijgen in 1275 van graaf Floris V van Holland het tolprivilegie Aemstelledam. Amsterdamse kooplieden hoeven geen tol (passeerbelasting bij sluizen en bruggen) te betalen.



Dit voorrecht geeft Amsterdam een flinke voorsprong op de andere Hollandse steden. Het is ook in deze periode dat de naam Amsterdam (of Aemstelledam) voor het eerst gebruikt wordt.

Stadsrechten

In 1306 krijgt Amsterdam stadsrechten. Het stadsbestuur bestaat uit vier burgemeesters en de vroedschap (college van 36 vooraanstaande kooplieden). De kern van de oude stad ligt tussen het Damrak en de Oude- en Nieuwezijds Voorburgwal.

Het heffen van tol, rond 1323, voor de invoer van bier uit Hamburg is het begin van een intensieve vrachtaart op deze Duitse stad. In de daaropvolgende jaren ontwikkelt Amsterdam zich tot de graanschuur voor de Noordelijke Nederlanden en tot belangrijk handelsknooppunt tussen Oostzeegebied en Vlaanderen. Ook de handel met het Rijnland neemt een aanvang, waardoor de kiem gelegd wordt voor de economische expansie. De rijke kooplieden wonen tijdens de middeleeuwen in de Warmoesstraat. Rondom deze straat worden grachten gegraven en wallen tegen het water opgeworpen. Deze wallen worden bebouwd: de Oude- en Nieuwezijds Voor- en Achterburgwal ontstaan.

De economische groei doet de stad goed. Aan het einde van de 15de eeuw wordt een nieuwe ring om de stad aangelegd, die bestaat uit het Singel, de Kloveniersburgwal en de Gelderse Kade.

De 17^{de} (gouden) eeuw - Amsterdam wereldstad

De Spaanse overheersing van het Belgische Antwerpen, in 1585, is het begin van Amsterdam als wereldhandelsstad. Antwerpse kooplieden en Portugese Joden vluchten naar Amsterdam en nemen hun complete handelsnetwerk mee. De Oostzeehandel groeit in Amsterdam is grootaandeelhouder van de in 1602 opgerichte Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC).

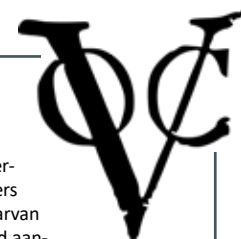
De VOC

De Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) wordt in 1602 op initiatief van de Staten (voorloper parlement) opgericht en heeft ver- gaande de bevoegdheden. In de compagnie zijn twaalf regionale Neder- landse compagnieën verenigd. De VOC wordt bestuurd door zes kamers (Amsterdam, Middelburg, Enkhuizen, Delft, Hoorn en Rotterdam), waarvan Amsterdam de machtigste is. De VOC geeft als eerste bedrijf ter wereld aan- delen uit om de expeditie naar het oosten te bekostigen. De bewindvoerders komen samen onder de naam de Heren XVII. De Compagnie heeft het monopolie op de handel rond Kaap de Goede Hoop en door de Straat van Magellaan. Daarnaast kan ze gebieden bezetten, oorlogen voeren en internationale verdragen sluiten.

De handelswijzen van de VOC zijn berucht: afpersing, moord en kolonisatie zijn haar belangrijkste merken. De VOC verdrijft de Portugezen uit vrijwel al hun handelsgebieden en verkrijgt het monopolie op nootmuskaat en foelie (Banda Eilanden), kaneel (Ceylon) en kruid- nagel (Molukken). Op Batavia (het huidige Djakarta) is het machtscentrum van de VOC geves- tigd. De VOC raakt door de verliezen bij verschillende oorlogen in ernstige financiële problemen en wordt op 17 maart 1798 ontbonden.

In Amsterdam staan nog verschillende gebouwen van de VOC:

- Oost-Indisch Huis (1606)
- 's Lands Zeemagazijn (1656) (nu Scheepvaartmuseum)
- voormalige admiraliteitsgebouw, de Prinsenhof (1666).



In Amsterdam ontstaat ook de Beurs en de Wisselbank. Door de rijkdom en de enorme economische invloed is Amsterdam rond 1620 het belangrijkste handels- en financiële centrum van Europa.

De bevolking groeit van 30.000 naar 210.000 inwoners. Tussen 1612 en 1632 vindt de grote stadsuitbreiding plaats. De grachtengordel (Keizersgracht, Herengracht en Prinsengracht) wordt aangelegd. Aan deze grachten vestigen zich de rijke kooplieden. Aan de Herengracht staan (in de Gouden Bocht) de grootste en meest imposante herenhuizen. De grote aantallen arbeiders (veelal immigranten uit het binnen- en buitenland) vestigen zich in de kleine huizen ten westen van de grachtengordel.

De arbeiderswijk de Jordaan is hiervan een goed voorbeeld.

Op het hoogtepunt van de economische expansie, in 1665, wordt het nieuwe stadhuis op de Dam in gebruik genomen. Het classicistische gebouw is op dat moment het grootste stadhuis ter wereld.

Stagnatie en groei

Tot het einde van de achttiende eeuw kende Amsterdam een gestage economische groei. Pas tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) werden de eerste tekenen van stagnatie zichtbaar. De echte breuklijn volgde onder de Franse overheersing: in 1795 liet Napoleon de haven van Amsterdam sluiten. Daarmee kwam de aan- en uitvoerhandel, eeuwenlang het kloppend hart van de stad, abrupt tot stilstand. Wat volgde was een langdurige periode van economische neergang. De bevolking nam af, armoede nam toe en in verschillende wijken ontstonden krotten. Pas rond 1870 begon het tij te keren. Een nieuwe economische bloeifase zette in, en het aantal inwoners groeide snel: van circa 180.000 in 1810 tot ruim 520.000 in 1900. De compacte stad kon deze toename nauwelijks verwerken. Het gemeentebestuur besloot daarom tot de aanleg van nieuwe woonwijken, zoals De Pijp, de Dapperbuurt, de Kinkerbuurt en de Staatsliedenbuurt. Deze werden voornamelijk bewoond door arbeiders en de lagere middenklasse. In de loop van de twintigste eeuw volgden grootschalige stadsvernieuwingprojecten. Verouderde, onherstelbare panden maakten plaats voor nieuwbouw.

Amsterdam geen regeringsstad

Hoewel Amsterdam de hoofdstad van Nederland is, huisvest zij niet de regering. Daarmee behoort Nederland tot een select gezelschap van zes landen wereldwijd waar de politieke macht elders zetelt. De koning, het kabinet en het parlement zijn gevestigd in Den Haag. Slechts één keer in de moderne geschiedenis werd Amsterdam daadwerkelijk regeringscentrum: tijdens de Franse tijd. Tussen 1808 en 1810 resideerde koning Lodewijk Napoleon, de broer van keizer Napoleon Bonaparte, in het Paleis op de Dam. Daarmee werd Amsterdam tijdelijk het bestuurlijke hart van het bezette Koninkrijk Holland. Tijdens de Franse bezetting is Amsterdam in een korte periode (1808-1810) regeringscentrum. De broer van keizer Napoleon 1, koning Lodewijk Napoleon (1778-1846), is tussen 1806 en 1810 koning van Nederland en vestigt zich als regeringsleider in het Paleis op de Dam. Amsterdam wordt daarmee ook het regeringscentrum van het (bezette) land.

Na de bevrijding in 1813 keert de regering terug naar Den Haag. De eerste Nederlandse grondwet van 1814 noemt Amsterdam hoofdstad van Nederland, maar bij de latere versies van 1815, 1848 en 1917 is de status van Amsterdam onduidelijk.

Pas bij de grondwetwijziging van 1983 wordt de formele status van Amsterdam als hoofdstad hersteld. Ondanks het ontbreken van een wettelijke status (tussen 1815 en 1983) is Amsterdam altijd als hoofdstad van Nederland aanvaard.

Heldhaftig, Vastberaden, Barmhartig

De kern van het stadswapen vormt het rode wapenschild met in het midden de zwarte baan en de drie andreaskruisen. De zwarte baan verwijst naar het water, waaraan de stad gelegen is. De drie kruisen hebben betrekking op de apostel Andreas, die aan het andreaskruis de marteldood gestorven is. De kruisen staan ook op de stadswapens van twee Amsterdamse buurgemeenten, namelijk Ouder-Amstel en Nieuwer-Amstel. Dit zou erop wijzen dat ze afkomstig zijn van het familiewapen van het geslacht Persijn. Deze familie bezat in de 15^{de} eeuw veel land in Amsterdam en omgeving. Een andere opvatting is dat de kruisen geen religieuze achtergrond hebben, maar op het stadswapen zijn geplaatst als simpele visuele herkenningstekens.



In 1489 is boven het wapenschild de keizerskroon geplaatst. De kroon is afkomstig van de Oostenrijkse landsheer Maximiliaan van Oostenrijk. De stad kreeg toestemming de kroon in het stadswapen te gebruiken als blijk van waardering voor de financiële steun die Maximiliaan van de stad had ontvangen.

In de 16^{de} eeuw zijn de twee leeuwen als schilddragertoegevoegd. Pas in 1948 is het stadswapen compleet: koningin Wilhelmina (1880-1962) verleent aan Amsterdam het recht aan het wapen het onderschrift 'Heldhaftig', 'Vastberaden', 'Barmhartig' toe te voegen.

Architectuur

Amsterdam kent een rijke traditie van topgevelarchitectuur. De geveltypen dienden om de puntdaken uit het zicht te houden en het straatbeeld te verfraaien. In de loop der eeuwen zijn talloze gevels vervangen en zijn complete panden verdwenen. Tegenwoordig streeft men ernaar zoveel mogelijk historische voorgevels te behouden. Waar mogelijk worden de panden achter deze gevels gerestaureerd; als herstel niet haalbaar is, verrijst er achter de authentieke gevel een volledig nieuw gebouw.

Gevels in Amsterdam

■ De houten gevel (1200-1669)

Tot het midden van de 16^{de} eeuw stonden er in Amsterdam voornamelijk houten huizen. Bij de grote stadsbranden van 1421 en 1452 zijn de meeste houten huizen verloren gegaan. Plaatselijke verordeningen uit 1452, 1521 en 1669 verbieden uiteindelijk de bouw van houten huizen. In Amsterdam staan nog twee houten huizen:

- Begijnhof 34 (1425)
- Zeedijk 1 (1550)



Begijnhof 34

■ Trapgevel (1600-1665)

In de 17^{de} eeuw was de trapgevel de meest voorkomende gevel in Amsterdam. In de daaropvolgende eeuwen zijn veel trapgevels verbouwd tot hals-, klok- of lijstgevels. Kenmerk van de



Geldersekaade 97

trapgevel is dat de topgevel naar boven trapsgewijs versmalt. In Amsterdam staat nog een groot aantal authentieke trapgevels in sobere of juist uitbundige renaissancestijl. In de 19^{de} eeuw zijn opnieuw trapgevels gebouwd, maar nu in neorenaissance.

■ Tuitgevel en trapeziumgevel (1620-1720)

Bij de tuitgevel loopt de bovenste trap in de vorm van een tuit. De tuitgevel is veel toegepast bij pakhuizen of bij achtergevels van woonhuizen. De trapeziumgevel (een dubbele tuitgevel) komt voornamelijk voor bij dubbele pakhuizen.



Brouwersgracht 184



Trapeziumgevel - Brouwersgracht 208

■ Verhoogde halsgevel (1640-1670)

Dit is een overgang tussen de trap- en de halsgevel. De verhoogde halsgevel heeft twee trappen en een classicistische toepassing van frontons, kroonlijsten en pilasters.



Keizersgracht 319

■ Halsgevel (1640-1780)



Herengracht 390-392

De halsgevel komt voort uit de trapgevel en heeft een enkele trap. In veel halsgevels zijn klauwstukken met mens- of dierfiguren, frontons en versieringen aangebracht.

■ Klokgevel (1660-1790)

De klauwstukken rondom de klok zijn van baksteen. De 17^{de} eeuwse klokgevels hebben ingezwenkte zijanten. De 18^{de} eeuwse klokgevels zijn meestal hoog. De klokgevels in de verschillende Lodewijkstijlen zijn bekroond met een kuif of een siervaas



Keizersgracht 546

■ Lijstgevel (1660-1775)

Dit zijn gevels met een rechte lijst waarvan het middengedeelte meestal is versierd met een beeldhouwwerk. Rond 1780 zijn veel driehoekige

frontons boven het middengedeelte van de lijstgevel geplaatst. In de 19^{de} eeuw is er veel gebruik gemaakt van een houten kroonlijst voor de afwerking. Bij de verhoogde lijstgevel (1700-1775) is de kroonlijst verhoogd om een vlieringluik mogelijk te maken en



Herengracht 527

het achterliggende puntdak te camoufleren.



Singel 24 - Verhoogde lijstgevel

Bouwstijlen in Amsterdam

■ Hollandse baksteengotiek (1300)

Een stroming die teruggrijpt op de bouw in de gotische stijl. De op basis van de gotiek gebouwde eerste stenen huizen zijn in Amsterdam allemaal gesloopt. De Agnietenkapel, De Oude Kerk, De Nieuwe Kerk, de Waag en de Schreierstoren bevatten gotische elementen.

■ Renaissance (1570-1665)

Na ongeveer 1570 komt de renaissance in ontwikkeling, gelijk met het bouwen van stenen woonhuizen. Amsterdam kent vier periodes in de stijl van de renaissance:

■ Vroegrenaissance (1540-1600)

Vanaf 1570 komen rolornamenten voor. Dit zijn versieringen langs de geveltop in de vorm van een S of een C.

Voorbeelden:

- poortje Agnietenkapel (1571)
- poortje Burgerweeshuis Sint Luciënsteeg (1571)

■ Hollandse renaissance (1600- 1615)

Rond 1600 ontwikkelt iedere stad zijn eigen bouwstijl. In Amsterdam is vooral de sobere Haarlemse renaissance toegepast. Deze stijl is te herkennen aan eenvoudige trapgevels met een groot aantal regelmatige trappen. De bovenste trap heeft vaak een toppilaster met vleugelstukjes en een klein beeldhouwwerkje. Verder dunne halfcirkelige ontlastingsbogen boven de ramen met vijf witte blokjes natuursteen. Ter hoogte van de ramen zijn verschillende speklagen aangebracht.

Voorbeelden:

- Singel 2-2A (1603)
- Nieuwmarkt 20-22 (1605)
- Oudezijds Voorburgwal 14 (1605)
- Kattegat 4-6 (1614)

- Amsterdamse renaissance (1615- 1640)

Vooral ontwikkeld door stadsbouwmeester Hendrick de Keyser. De stijl is te herkennen aan trapgevels met een klein aantal ongelijke verhogingen en grote trappen. Iedere trap heeft een klauwstuk (dit is een gebeeldhouwde natuurstenen vulling). Tussen de ramen hebben de muurdammen twee pilasters met ornamenten. Gebruik van S-vormige ontlastingsbogen en veel speelse versieringen, zoals mannen- en vrouwengezichten. Verder is er veel gebruikgemaakt van frontons, bollen en zuilen.

Voorbeelden:

- Oudezijds Voorburgwal 57 (1615)
- Oudezijds Voorburgwal 18 (1615)
- Herengracht 170-172 (1617)
- Keizersgracht 123 (1622)

■ Sobere Amsterdamse renaissance (1615-1665)

Dit is een goedkopere uitvoering van de Amsterdamse renaissance, toegepast bij eenvoudige huizen. Te herkennen aan een eenvoudige trapgevel met gelijke kleine trappen met op de toppilaster een beeldhouwwerkje. De ontlastingsbogen bestaan uit drie zware blokken natuursteen.

Voorbeelden:

- Prinsengracht 2-4 (1641),
- Bloemgracht 87-89-91 (1642)
- Herengracht 81 (1625)

■ Hollands classicisme (1640-1670)

Streng symmetrische bouwstijl, gebaseerd op het Romeinse ordenboek. Er zijn veel Dorische, Ionische, Toscaanse en Corinthische elementen toegepast. De gebouwen zijn door de toepassing van pilasters en zuilen imposant en breed.

Voorbeelden:

- Paleis op de Dam (1665),
- Kloveniersburgwal 29 (1662)
- Kloveniersburgwal 95 (1642)

■ De strakke stijl/sober classicisme (1665-1700)

Er worden geen pilasters meer gebruikt. De gevels zijn kaal en strak en zijn te herkennen aan de eenvoudige bakstenen halsgevel. De klauwstukken zijn meestal uitbundig versierd met mens- of dierfiguren. Boven de ingang op het middelste raam is vaak een decoratie aangebracht.

Voorbeelden:

- Herengracht 168 (1638)
- Herengracht 412 (1664)
- Herengracht 462 (1672)

■ Lodewijk XIV-stijl (1700-1740)



Herengracht 284

Symmetrisch zware bouwstijl. Vooral lijstgevels met op de kroonlijst een balustrade. Veel barokke decoraties, versieringen en beeldhouwwerken.

Voorbeelden:

- Herengracht 364-370 (1660)
- Herengracht 284 (1728)
- Singel 390 (1700)

■ Lodewijk XV-stijl (1749-1770)

Vooral toegepast bij klokgevels. Losse asymmetrische bouwstijl. Veel versieringen en smalle hoge ramen.

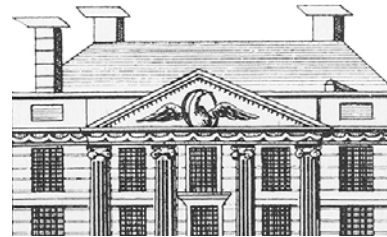
Voorbeelden:

- Keizersgracht 240 (1750)
- Keizersgracht 546 (1760)
- Reestraat 8 (1763)



Keizersgracht 240

■ Lodewijk XVI-stijl (1770-1800)



Herengracht 527

Een strakke classicistische bouwstijl. Sobere gevels met weinig versieringen. Vooral kroonlijsten versierd met festoenen en bekroond met driehoekige frontons.

Voorbeelden:

- Keizersgracht 324 (1787)
- Muiderpoort (1770)
- Herengracht 527 (1770)

■ Neostijlen (1815-1900)

Toepassen van oude stijlen (gotiek, renaissance en barok), wat leidt tot neogotiek, neorenaissance en neobarok. Wanneer deze stijlen gezamenlijk worden toegepast, is er sprake van eclecticisme.

Voorbeelden:

- Neogotiek: Vondelkerk (1880)
- Neorenaissance: Stadsschouwburg (1894)
- Neobarok: St Nicolaaskerk (1884)

Eclecticisme (1850-1880)

Combinatie van verschillende bouw-

stijlen. De stijlen komen afzonderlijk terug in het gebouw, of de stijlen worden gecombineerd tot een nieuw geheel.

Voorbeelden:

- Rokin 112 (1856)
- Amstel Hotel - Prof. Tulp plein 1 (1867)

■ Jugendstil of art nouveau (1890-1905)

Moderne grillige bouwstijl. Opvallend is de toepassing van gladde baksteen, glas in lood, geglazuurde tegels, grillige plant- en dierfiguren en opvallende kleuren.

Voorbeelden:

- Haarlemmerdijk 39 (1896)
- Raadhuisstraat 23-55 (1899)

■ Historiserend (ca.1910)

Deze stijl grijpt terug op het verleden. De gebouwen wekken de indruk ouder te zijn dan het bouwjaar.

Voorbeelden:

- Herengracht 206-214 (1918)
- Keizersgracht 555 (1919)

■ Amsterdamse School (1915-1940)

Afwijzing van de toepassing van neostijlen. De nadruk ligt op opvallende maar ingetogen versieringen van de gevels. Het metselwerk is uitbundig.

Voorbeelden:

- Prins Hendrikkade 108-114 (1916)
- Damrak 243 (1903)

Architecten van Amsterdam



■ Hendrick de Keyser (1565-1621)

Hendrick de Keyser is de grondlegger van het Hollands classicisme. De Keyser wordt in 1595 benoemd tot stadsbouwmeester van Amsterdam.

In opdracht van de gemeente maakt hij een studiereis

naar de beroemde architect Inigo Jones (1573-1652). De Keyser doet bij hem ervaring op in de classicistische bouwkuist. Terug in Amsterdam combineert hij het classicisme met de neo-rennaissance, wat leidt tot classicistische bouwwerken met rijke versieringen. Een aantal bouwwerken van De Keyser zijn inmiddels gesloopt, waaronder de Haringpikkerstoren (1607-1829).

Voorbeelden:

- Zuiderkerk (1611)
- Oudezijds Voorburgwal 57 (1615)
- Westerkerk (1632)

Jacob van Campen (1596-1657)



Jacob van Campen is de zoon van een welgestelde koopman. Hij volgt in zijn geboorteplaats Haarlem een opleiding tot kunstschilder en treedt toe tot het Sint-Lucasgilde. Het zit de jonge Van Campen

financieel mee. Hij ontvangt een groot aantal erfenissen en hoeft niet van het penseel te leven. Daarnaast ontwikkelt hij zich tot architect en ontwikkelt een Nederlandse vorm van classicisme, waarbij hij zich laten inspireren door Palladio, Scamozzi en Vitruvius. Van Campen laat zich voor zijn werken goed betalen. Tijdens de bouw van het stadhuis op de Dam verblijft hij in een luxe logement in de Kalverstraat. De architect verkeert tussen de burgerlijke elite en heeft ook contact met de adel. Via zijn vriend Constantijn Huygens worden die contacten geïntensiveerd en dat leidt ertoe dat hij veel prestigieuze opdrachten krijgt, zoals het Mauritshuis (Den Haag) en paleis Noordeinde (Den Haag).

Voorbeelden:

- Rembrandthuis (1628)
- Oude Accijnshuis (1638)
- Paleis op de Dam (1665)

Philip Vingboons (1607-1678)

Justus Vingboons (1620-1698)

Philips Vingboons wordt geboren als zoon van de bekende kunstschilder David Vingboons. Philips heeft aanvankelijk belangstelling voor het beroep van kunstschilder en gaat bij zijn vader in de leer. Al snel ontdekt hij dat hij meer passie voor de architectuur heeft. Philips bekwaamt zich in het classicisme, een architectonische stroming die in de 17^{de} eeuw populair is. Op basis van de ordeboeken van Italiaanse bouwmeesters ontwikkelt hij een Amsterdamse variant van het classicisme. Daarbij brengt hij de kolossale bouwkundige ontwerpen van de Italiaanse meesters terug tot Amsterdamse proporties. Hij stemt de classicistische pilaster- en halsgevels buitengewoon goed af op de beperkte bouwruimte in Amsterdam. Zo transformeert hij de tot dan toe gangbare trapgevel tot een (Vingboons)halsgevel, meestal voorzien van mensen en dierfiguren. Ook de typerende Vingboons pilastergevels zijn vaak versierd met mens- en dierfiguren en zijn voorzien van een driehoekig fronton. Halverwege de zeventiende eeuw is Philips Vingboons de meest toonaangevende architect in Amsterdam. De bijdrage van Justus Vingboons aan de Amsterdamse architectuur is geringer.

Voorbeelden Philips Vingboons:

- Keizersgracht 319 (1639)
- Kloveniersburgwal 95 (1642)
- Herengracht 364-370 (1660)

Voorbeelden Justus Vingboons:

- Kloveniersburgwal 29 (1662)
- Herengracht 390-392 (1665)

Daniel Stalpaert (1615-1676)

Daniel Stalpaert wordt in Amsterdam geboren als zoon van Maeyken de Walperghen en de landschaps- en zeeschilder Pieter Stalpaert. Tot 1647 is Daniel Stalpaert schilder en makeelaar in aandelen. Op 1 augustus 1648 benoemt het stadsbestuur van Amsterdam hem tot stadsarchitect. Dat is opmerkelijk omdat Stalpaert



niet bekend staat als uitvoerend architect. Het meest aannemelijk is dat hij in de eerste jaren vooral toezicht houdt op omvangrijke projecten, zoals de bouw van het stadhuis op de Dam. Na het onverwachte vertrek van bouwmeester Jacob van Campen, neemt Stalpaert de supervisie over van de bouw van het stadhuis. In 1662 ontwerpt hij de Vierde Stadsuitleg die de oostelijke binnenstad ontsluit. De afgebroken stadspoorten (bijvoorbeeld Leidsepoort en Utrechtsepoort) zijn door Stalpaert ontworpen.

Voorbeelden:

- 's Lands Zeemagazijn (1656)
- Oosterkerk (1669)

Adriaan Dortsman (1635-1682)

Adriaan Dortsman is in Vlis-singen geboren als zoon van een timmerman. Dortsman is een van de vooraanstaande vertegenwoordigers van het sober classicisme. Zijn studie wiskunde in Leiden en de opleiding tot landmeter en vestingbouwer zullen daar ongetwijfeld aan toe hebben bijgedragen. De bouwwerken van Dortsman zijn uiterst ingetogen. Het sober classicisme van Dortsman kenmerkt zich door dubbele woonhuizen met strakke gevels van natuur- of baksteen en weinig of geen versieringen. De ingang en de balustrade doorbreken de soberheid enigszins. Adriaan Dortsman is vooral de architect van de bouwwerken van de rijke en machtige protestante regenten. Achter de ingetogen en sobere gevels gaat een



rijkversierd interieur schuilt, vaak in een Lodewijk-stijl.

Voorbeelden:

- Ronde Lutherse kerk (1671)
- Herengracht 462 (1672)

Elias Bouman (1636-1686)

Elias Bouman volgt, evenals zijn vader Claes Bouman, een opleiding tot metselaar bij het metselaarsgilde. In 1660 doet hij met goed gevolg de meestersproef. Op 12 april 1681 benoemt het gemeentebestuur hem tot meester metselaar (stadsbouwmeester) van Amsterdam. Bouman ontwerpt in Hollands classicisme. Elias Bouman sterft als hij vijftig jaar oud is. Hij is begraven in De Nieuwe Kerk.

Voorbeelden:

- Portugese Synagoge (1676)
- Sint Antoniebreestraat 69 (1680)

Willem Springer (1815-1907)

Jan Springer (1850-1915)

Jan Bernd Springer (1854-1922)
Willem Springer is afkomstig uit een creatief milieu. Hij volgt een opleiding bij zijn vader, die aannemer en timmerman is. Zijn broers zijn de bouwmeester H. Springer en de kunstschilder C. Springer. In 1858 krijgt Willem Springer de functie van assistent-stadsarchitect van Amsterdam. In die hoedanigheid ontwerpt hij o.a. de Blauwbrug (1884) en het Barlaeus Gymnasium (1885). Zijn zonen Jan en Jan Bernd bouwen de Stadsschouwburg (1892) aan het Leidseplein.

Bastiaan de Greef (1818-1899)

Bastiaan de Greef wordt geboren in Paleis Noordeinde als zoon van de architect Jan de Greef. Jan de Greef en zijn vrouw wonen hier tijdelijk omdat hij door Lodewijk Napoleon is aangesteld als 'architect des konings paleizen'. In 1820 wordt Jan de Greef benoemd als stadsarchitect van Amsterdam en verhuist het gezin naar de Stadstimmerhuis. Bastiaan de Greef krijgt al op jeugdige leeftijd

tekenlessen van zijn vader. Hij volgt een opleiding bouwkunst aan de Academie voor Beeldende Kunsten.

Voorbeelden:

- Willems- of Haarlemmerpoort (1840)
- Blauwbrug (1884)

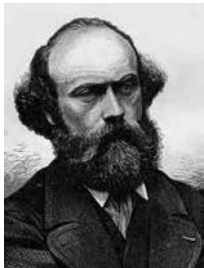
■ Abraham Godefroy (1822 - 1899)

De autodidact Godefroy treedt op zestienjarige leeftijd in dienst bij de afdeling stedelijke bouwwerken van de gemeente Amsterdam. Tussen 1838 en 1850 ondersteunt hij J.D. Zocher bij de bouw van de Koopmansbeurs op het Damrak en werkt hij op het architectenbureau van Isaäc Warnsinck. In 1849 wint Godefroy de prijsvraag voor het ontwerpen van het verenigingsgebouw van de Koninklijke Nederlandse Yachtclub in Rotterdam. Vanaf dat moment is Abraham Godefroy zelfstandig architect en ontwerpt hij ook in Amsterdam een aantal bouwwerken voor met name de handel- en gezondheidsindustrie.

Voorbeelden:

- Kadisplein 18 (1856)
- Keizersgracht 493 (1860)
- Binnengasthuisstraat 235 (1875)

■ Pierre Cuypers (1827-1921)



Na zijn middelbare schoolopleiding in Roermond krijgt Pierre Cuypers een studiebeurs om een opleiding architectuur aan de Antwerpse Kunstacademie te volgen. Daar bekwaamt hij zich

in de neogotische architectuur, die het werk van Cuypers in zijn latere werkzame leven zal bepalen. Vanaf 1853 mag de rooms-katholieke kerk, na een langdurige periode van schuilkerken, weer echte kerken bouwen. Cuypers bouwt in Noord-Brabant en Limburg een groot aantal kruisbasilieken. Daarnaast restaureert hij in het kader van het nationale erfgoed veel (kerk)

gebouwen. Cuypers is zowel architect, (rijks)bouwmeester, restaurateur en projectontwikkelaar. Daarnaast ontwerpt hij kerkelijke kunst, interieurs en meubels. In 1876 krijgt hij de opdracht om het Centraal Station en het Rijksmuseum te ontwerpen. Bij het Centraal Station gaat hij op een modernistische wijze te werk: Cuypers laat het Damrak verbreden zodat het station, als toegangspoort tot de stad, beter tot zijn recht komt. Bijzonder is dat de basis van het 300 meter lange gebouw bestaat uit staalconstructies. De twee torens aan weerszijden van de hoofdingang symboliseren dat het station de toegangspoort tot Amsterdam is. Ook bij het ontwerp van het Rijksmuseum is Cuypers tot in het detail betrokken. Zo laat hij het grondstuk waarop het gebouw moet verrijzen flink ophogen om het museum goed zichtbaar te maken. Daarnaast bemoeit hij zich intensief met de inrichting van het Museumplein en ontwerpt hij de museumtuin.

Voorbeelden:

- Posthoornkerk (1860)
- Vondelkerk (1872)
- Vondelstraat 77-79 (1881)

■ Jan Leliman (1828-1910)

Jan Leliman volgt een opleiding als leerling-architect bij het architectenbureau van Johan Metzelaar in Rotterdam. In 1852 verhuist hij naar Parijs om te gaan studeren bij de beroemde Franse architect Henri Labrouste. Uiteindelijk vestigt Leliman zich in zijn geboorteplaats Amsterdam. Naast architect is hij jarenlang secretaris en later voorzitter van De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, de vakvereniging voor architecten. Jan Leliman vertegenwoordigt niet een van de modernistische stromingen die rond 1900 de



wereld van de architectuur beheersen. Evenmin is hij behoudend. Leliman volgt een eigen weg van overwegend sobere en intieme bouwwerken. Hij ontwerpt villa's, stadshuizen, woonblokken voor arbeiders, scholen en utiliteitswerken. Minder bekend is dat hij ook de ontwerper is van de ANWB paddenstoel.

Voorbeelden:

- Rokin 112 (1855)
- Prinsengracht 767-769 (1856)
- Noord-ZuidHollands Koffiehuis (1911)

■ Gerlof Salm (1831-1897)

■ Abraham Salm (1857-1915)



Abraham Salm

Vader en zoon Salm zijn in Amsterdam de vertegenwoordigers van het eclecticisme. Gerlof Salm bouwt in het midden van de negentiende eeuw een groot aantal bedrijfsgebouwen, fabrieken, bankgebouwen,

kerken en woonhuizen. Hij is jarenlang de vaste architect van Artis en ontwerpt voor deze dierentuin onder andere het Aquariumgebouw (1882). Abraham Salm volgt een opleiding tot architect in Zwolle en Parijs. Tussen 1880 en 1894 vormen vader en zoon één bureau.

Voorbeelden:

- Keizersgrachtkerk (1887)
- Herengracht 380-382 (1890)

■ Dolf van Gendt (1835-1901)



Adolf van Gendt is de ontwerper van een groot aantal gezichts bepalende gebouwen in Amsterdam. Hij volgt een opleiding aan de Polytechnische School in

Delft en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Daarna gaat hij in de leer bij de architecten Immink (Zaandam) en Van Roosmalen (Zwolle). Van 1857 tot 1874 is Van Gendt als spoorwegingenieur werkzaam bij de Nederlandse Spoorwegen. In 1874 begint hij een zelfstandig architectenbureau in Amsterdam. De eerste jaren krijgt het bureau veel opdrachten uit het Gooi. Rond 1880 stromen de opdrachten binnen uit Amsterdam. Van Gendt bouwt in een combinatie van eclecticisme en neostijlen en behoort niet tot de architectonische vernieuwers, zoals bijvoorbeeld Cuypers, Bazel en Berlage. Van Gendt is niet geïnteresseerd in de artistieke aspecten van de architectuur. Hij legt met name de nadruk op de technische onderdelen. Bij de bouw van het Concertgebouw test hij op wetenschappelijke basis het draagvermogen van de spanten. De Hollandse Manege (Vondelstraat 40) en het Concertgebouw (van Baerlestraat 98) hebben een Weens karakter, terwijl het Burgerziekenhuis (Linnaeusstraat 89) en het woon-/winkel pand aan de Amstel 2 zijn gebouwd zijn gebouwd in de stijl van de neorenaissance. Na 1894 werken ook zijn zonen mee in het architectenbureau ('A.L. van Gendt en Zonen. Architecten'). In deze periode bouwen zij onder andere De winkelgalerij (1898) aan de Raadhuisstraat. Aan het einde van de negentiende eeuw is 'A.L. van Gendt en Zonen. Architecten' het grootste architectenbureau van Nederland.

■ Izak Gosschalk (1838-1907)

In tegenstelling tot andere architecten van zijn tijd leert Isaac Gosschalk het vak van architect niet in de praktijk. Hij bezoekt in 1858 de prestigieuze opleiding tot bouwkundige aan het Eidgenössisches Polytechnikum in Zurich. In Amsterdam krijgt Gosschalk de bijnaam 'de architect van de Hollandse Renaissance'. De verbouwing van Die Port van Cleve (1870) en de Wester-



gasfabriek (1883)
zijn in deze stijl
uitgevoerd.

Voorbeelden:

- Singel 512 (1861)
- Reguliersgracht 57-59 (1879)

■ **Alfred Tepe (1840-1920)**

Van 1861 tot 1864 studeert Alfred Tepe architectuur aan de Bauakademie in Berlijn. Deze academie legt sterk de nadruk op het classicisme. Tepe voelt zich meer aangetrokken tot de gotische architectuur en daarom bestudeert hij het werk van de Franse architect Viollet-le-Duc. Terug in Nederland bouwt Tepe tussen 1871 en 1905 ruim zeventig kerken in gotische stijl, waarbij hij zich laat inspireren door de Nederrijnse gotiek uit de 15^{de} en 16^{de} eeuw. De kerken van Tepe zijn meestal opgetrokken uit baksteen en vertonen weinig uiterlijke versieringen. In 1881 bouwt hij aan het Singel de neogotische kerk De Krijtberg (1881).

■ **Adrianus Bleijs (1842-1912)**

Adrianus Bleijs krijgt zijn opleiding bij verschillende architectenbureaus, o.a. bij P.J.H. Cuypers. Ook studeert hij aan de Académie Royale des Beaux Arts in Antwerpen. In 1880 vestigt hij zich in Amsterdam. De bouwwerken van Bleijs zijn eclectisch.

Voorbeelden:

- Oudezijds Voorburgwal 2 (voorgevel in 1890)
- Sint Nicolaaskerk (1884-1887)

■ **Eduard Cuypers (1859-1927)**

Eduard Cuypers leert het vak van zijn oom Pierre Cuypers. Evenals zijn beroemde oom ontwerpt Eduard naast huizen en gebouwen meubels, lampen en zelfs grafstenen. Op architectonisch vlak laat hij de neogotiek evolueren tot een eigen stijl, de Nieuwe Kunst, die een voorloper is

van de Amsterdamse School. Het is niet voor niets dat de drie grondleggers van de latere Amsterdamse School, Michel de Klerk, Johan Melchior van der Mey en Piet Kramer, werkzaam zijn op het bureau van Cuypers. Zij krijgen van hem alle gelegenheid om zich te bekwaamen in de architectuur en het ontwikkelen van de Amsterdamse School. Eduard Cuypers ontwerpt een groot aantal stationsgebouwen in Hollandse neo-rennaissance. Het gebouw van het Algemeen Handelsblad (1903) aan de Nieuwezijds Voorburgwal ontwerpt hij in de eclectische Nieuwe Kunst. In de laatste fase van zijn leven grijpt hij echter weer terug op een historiserende bouwstijl.

Voorbeelden:

- Het Spui 10 (1892)
- Prinsengracht 739-741 (1880)

■ **Gerrit van Arkel (1858-1918)**

Gerrit van Arkel werkt als tekenaar bij verschillende architectenbureaus. In de avonden volgt hij een opleiding aan de Industrieschool. In 1882 treedt hij in dienst als bouwkundig tekenaar bij het architectenbureau van Gerlof Salm. De modernistische Van Arkel vindt de neoclassicistische benadering van Salm ouderwets. In 1882 richt hij samen met W. Wilkens het architectenbureau 'Wilkens & Van Arkel' op. Als Wilkens vroegtijdig overlijdt, gaat hij alleen verder. In de eerste periode (tot 1894) zijn de ontwerpen van Van

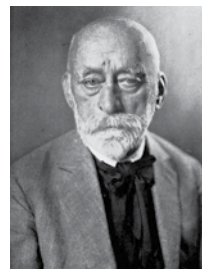


Arkel sterk geïnspireerd op de Nederlandse bouwkunst uit de 16^{de} en 17^{de} eeuw (neogotiek en neorenaissance). Onder invloed van H.P. Berlage krijgen de ontwerpen een meer rationeel karakter. Bovendien is Van Arkel erg onder de indruk van de art nouveau in België. Hij ontwikkelt een sobere stijl van de Jugendstil (de Nieuwe Kunst), die hij toepast in zijn latere ontwerpen. Kenmerkend daarbij zijn de erkers, asymmetrisch geplaatste balkons, koepels en torens. Aan het einde van de 19^{de} eeuw krijgt Van Arkel zeer veel opdrachten die hij niet meer alleen kan uitvoeren. Zijn architecten zijn nu de uitvoerders en dat verklaart de enorme verscheidenheid in zijn werk in deze periode.

Voorbeelden:

- Nieuwendijk 89 (1887)
- Gasthuismolensteeg 20 (1900)
- Rokin 69 (1901)

■ **H.P. Berlage (1856-1934)**



Hendrik Petrus Berlage studeert van 1875 tot 1878 aan de prestigieuze Eidgenössische Polytechnische Hochschule. In 1880 en 1881 volgt een verblijf in Italië, waar hij kennis maakt met

de massieve Middeleeuwse bouwwerken als het Palazzo Pubblico in Siena Palazzo Vecchio in Florence. Het zijn deze bouwwerken die het toekomstige werk van Berlage zullen kenmerken. Terug in Nederland komt Berlage er niet aan om in de oude traditie te bouwen. Hij treedt in 1881 in dienst van het Amsterdamse architectenbureau Th. Sanders en sluit zelfs een compagnonschap. Het bureau bouwt o.a. het pand van Focke & Meltzer (1886) op de hoek van de Kalverstraat en het Spui. In 1889 begint Berlage een eigen bureau, maar de grote opdrachten blijven voorals-

nog uit. In deze periode ontwikkelt Berlage een eigen stijl, gebaseerd op de stroming van de Gemeenschapskunst, waar in een monumentaal gebouw schilderkunst, beeldhouwkunst en decoratieve kunsten samenkomen. In 1893 krijgt Berlage zijn eerste grote opdracht. Hij ontwerpt het kantoor van verzekeringsmaatschappij 'De Algemene' aan het Damrak. Aan het gebouw ontbreken de gangbare neostijlen en de eerste contouren van de Berlage-stijl zijn duidelijk zichtbaar. In 1896 volgt de opdracht om het nieuwe Beursgebouw aan het Damrak te realiseren. Het is opmerkelijk dat de socialist Berlage deze opdracht krijgt. Het beursgebouw is immers het centrum van het kapitalisme. Berlage ontwerpt het gebouw met het oogmerk dat na het kapitalisme de beurs een publiek karakter zal krijgen. Hij past dan ook alle facetten van de Gemeenschapskunst toe. Naast het gebouw als geheel, ontwerpt hij ook het interieur en de hele inrichting. Bovendien verwerkt hij kunstwerken van de progressieve kunstenaars Antoon Derkinderen, Albert Verwey, Joseph Mendes da Costa, Jan Toorop, Lambertus Zijl en Richard Roland Holst. Berlage ziet de kunstenaar als een verheven aankondiger van een nieuwe maatschappij. In vrijwel dezelfde periode krijgt Berlage de opdracht om het gebouw voor de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkerbond (ANDB) aan de Henrik Polaklaan te ontwerpen. In 1900 wordt 'De Burcht' geopend. Aan de buitenkant is het vakbondsgebouw een toonbeeld van massieve eenvoud. Binnen straalt het gebouw een andere boodschap uit: een blik op de toekomst, waarin schoonheid ook voor de arbeidersklasse bereikbaar is. Na de oplevering van het Beursgebouw en De Burcht neemt het aantal opdrachten voor Berlage toe. In Amsterdam ontwerpt hij de Nieuwe Amstelbrug (1903), woningen voor De Dageraad (1907), het Mercatorplein (1927) en de Berlagebrug (1932).

Daarnaast houdt hij zich bezig met de uitbreidingsplannen voor Amsterdam-Zuid en ontwerpt hij volkswoningbouwprojecten en een groot aantal woonhuizen. Vanaf 1914 krijgt Berlage concurrentie van de vernieuwers van de Amsterdamse School en het Nieuwe Bouwen. Beide stromingen bekritiseren Berlage dat hij niet vernieuwend is. Berlage op zijn beurt vindt dat de Amsterdamse School en het Nieuwe Bouwen de samenhang tussen constructie en decoratie en tussen doelmatigheid en schoonheid missen.

■ François Marie Joseph Caron (1866-1945)

François Caron is de grondlegger van de Jugendstil of Art Nouveau in Amsterdam. Hoewel hij in 1890 zijn loopbaan als architect begint met de bouw van een woon-winkelhuis in Hollandse neorenaissance aan de Haarlemmerdijk 36 (inmiddels gesloopt), schakelt hij al snel over op de Jugendstil. In 1896 bouwt hij aan de Haarlemmerdijk 39 een pand voor een visch & fruithandel. In 1900 volgt het woon-winkelhuis aan de Haarlemmerdijk 43. In datzelfde jaar verbouwt Caron zijn eigen woonhuis en kantoor aan de Keizersgracht 329.

Voorbeelden:

- Keizersgracht 329 (gevel verbouwd in 1900)
- Raadhuisstraat 44 (1903)

■ Karel de Bazel (1869-1923)



Karel de Bazel groeit op in een arbeidersmilieu en gaat na de lagere school werken als leerling van een timmerman. In de avonden volgt hij een opleiding Bouwkunde aan de Koninklijke Aca-

demie van Beeldende Kunsten in Den Haag. In 1888 krijgt hij een functie als tekenaar bij

een architectenbureau in Den Haag. Een jaar later vertrekt hij naar Amsterdam om in dienst te treden bij het architectenbureau van P.J.H. Cuypers. Al snel klimt hij op tot chef de bureau bij het architectenbureau van Cuypers. Daarnaast volgt hij een bouwkundige opleiding modeltekenen aan de Rijks-academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. In 1885 verlaat hij het bureau van Cuypers en richt samen met de architect Mathieu Lauweriks een atelier voor architectuur, kunstnijverheid en decoratieve kunsten op. In 1900 wordt hij leraar aan de Amsterdamse Quellinusschool, waar hij les geeft in ornamenttekenen aan bouwkundigen en beeldhouwers. Karel de Bazel blijft bouwkunst en interieurkunst met elkaar combineren. Tot aan de jaren twintig ontvangt hij geen grote projecten. Hij richt zich met name op het ontwerpen van landhuizen en huizenblokken voor arbeiders. Het meest bekende werk van De Bazel is ongetwijfeld het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (1920-1926), in de volksmond De Bazel genoemd. De voltooiing heeft hij niet meer meegemaakt. Karel de Bazel overlijdt na een hevige hoestbui en hartstilstand op 54-jarige leeftijd in de trein van Bussum naar Amsterdam terwijl hij onderweg is naar de begrafenis van zijn collega-architect Michel de Klerk.

■ Joan Melchior van der Mey (1878-1949)

Joan van der Mey volgt een opleiding aan de tekenschool. Nadat hij het opzichterdiploma van de Maatschappij ter Bevordering van de Bouwkunst heeft behaald, sluit hij zich aan bij het Amsterdamse kunstenaarsgenootschap Architectura et Amicitia.



Het ambacht leert Van der Mey bij het architectenbureau van Eduard Cuypers. Hij ontmoet daar Michiel de Klerk en Piet Kramer. Tussen 1911 en 1919 krijgt Van der Mey een aanstelling als esthetisch adviseur bij de Dienst der Publieke Werken in Amsterdam. In deze periode ontwerpt hij o.a. het Hugo de Vries Laboratorium (1912) en de kinderkliniek van het Binnengasthuis (1912). Het meest bekende werk van Van der Mey is ongetwijfeld Het Scheepvaarthuis (1913). Van der Mey roept voor de realisatie van dit project de hulp in van o.a. Michiel de Klerk en Piet Kramer. Daarnaast krijgt hij voor de constructie van het gebouw bijstand van de gebroeders Van Gendt. Het Scheepvaarthuis kan gezien worden als het eerste grote project in de stijl van de Amsterdamse School. In 1916 start hij een eigen woningbouwvereniging, "de Laïresse", waarmee hij rond De Laïressestraat een aantal wooncomplexen bouwt.

■ Piet Kramer (1881-1961)



Piet Kramer volgt een opleiding tot bouwkundig tekenaar aan de Industrieschool in Amsterdam. In 1902 treedt hij in dienst bij het architectenbureau van Ed. Cuypers. Op dit bureau zijn ook

Michiel de Klerk en Joan Melchior van der Mey werkzaam. Via Van der Mey krijgt hij in 1911 een aanstelling als assistentadviseur bij dienst Publieke Werken in Amsterdam. In 1918 wordt hij esthetisch adviseur van de afdeling Bruggen. Kramer gaat voortvarend te werk en maakt zo'n 500 ontwerpen van bruggen, waarvan er uiteindelijk 200 gebouwd worden. De typische Kramer ontwerpen zijn versierd met beeldhouw- en siersmeedwerk, meestal in combinatie met brugwachters-

huisjes, lantaarns en kiosken. In de crisisjaren dertig moet hij noodgedwongen een groot aantal van zijn ontwerpen versoberen. De bekendste brug van Piet Kramer is ongetwijfeld Brug 400 (P.L. Kramerbrug) uit 1917 en gerealiseerd in 1921. De brug langs de Amsteldijk is rijkversierd, onder andere met beeldhouwwerk van Hildo Krop. Naast ontwerper van bruggen is Piet Kramer ook particulier architect. Zo werkt hij mee aan het Scheepvaarthuis (1913). Ook ontwerpt hij woningen, waarvan het woningbouwcomplex met winkels aan het Van der Helstplein in Amsterdam (1916-1920) en het wooncomplex voor Woningbouwvereniging De Dageraad in Amsterdam-Zuid (1919-1923) de bekendste zijn.

■ Michiel de Klerk (1884-1923)

Op de lagere school blijkt dat De Klerk een enorm talent heeft. Hij doet een vervolgoopleiding aan de ambachtsschool en in 1898 treedt hij als veertienjarige in dienst bij het architectenbureau van Eduard Cuypers.



Op dit bureau werken ook Joan Melchior van der Mey en Piet Kramer. De meer behoudende architect Cuypers ontdekt al snel het creatieve talent van De Klerk en geeft hem de kans een opleiding tot bouwkundig tekenaar te volgen. Hij ontwikkelt zich tot een van de modernistische architecten van de Amsterdamse School. Zijn ontwerpen kenmerken zich door een rijkdom aan vorm, waarbij de driedimensionale elementen nadrukkelijk aanwezig zijn. Naast gebouwen en huizen ontwerpt hij ook tafels en stoelen. De Klerk assisteert Joan Melchior van der Mey bij de bouw van het Scheepvaarthuis (1913).

Voorbeelden:

- Spaarndammermerplantsoen 140 (1917)
- Vrijheidslaan 2-46/50-78 (1923)

Beeldhouwers en klokkengiers

■ Artus Quellinus (1609-1668)

Artus Quellinus groeit op in een artistieke Antwerpse familie. Zijn vader is de beeldhouwer Erasmus Quellinus. Tijdens zijn studie in Rome specialiseert hij zich in de classicistische barok van de vooraanstaande barok-beeldhouwer Frans Duquesnoy, welke hij combineert met de stijl van de Vlaamse barokschilder Peter Paul Rubens. Tot 1648 is Quellinus een vooraanstaand beeldhouwer in Antwerpen. Rond 1650 krijgt hij van het gemeentebestuur van Amsterdam de opdracht om de decoraties van het nieuwe stadhuis op de Dam te ontwerpen. Ruim veertien jaar werkt Quellinus aan dit omvangrijke project. Hij laat zich bijstaan door o.a. Rombout Verhulst.



■ François (1609-1667) en Pieter (1619-1680) Hemony

François Hemony en Pieter Hemony komen uit een familie van klokkengiers. De gebroeders Hemony ontwikkelen de beiaard, een combinatie van 23 gegoten bronzen klokken in vaste ophanging, afgestemd in chromatische volgorde (in halve tonen) die samen een harmonisch geheel vormen. Zij gieten in Zutphen beiaarden voor kerken in o.a. Amsterdam (Zuiderkerk), Goor, Zutphen, Deventer en Enkhuizen. In 1655 krijgt François Hemony de uitnodiging van het stadsbestuur van Amsterdam om geschilder- en klokkengieter in de hoofdstad te worden. Hij vestigt de gieterij

in een pakhuis aan het Molenpad. Vanuit deze locatie giet hij de klokken voor De Oude Kerk en de Westerkerk. In 1664 krijgt François ondersteuning van Pieter. De broers gieten o.a. beiaarden voor de Domtoren (Utrecht), het Stadhuis van Maastricht en de koepeltoren van het Stadhuis op de Dam.

■ Anthonie Turck (1667-1725)

Over Anthonie Turck is weinig bekend. Vast staat dat hij de meester van de gevelornamenten is. Turck is de grondlegger van de halsgevel met het doorboorde bloemmotief in de klauwstukken. Bij de verhoogde lijstgevel met een omhoog gebogen midden-gedeelte is het beeldhouwwerk van zijn hand. Het werk van Turck is te herkennen door de groeven in de lijst en de versieringen met bladconsole's (bijvoorbeeld Herengracht 508-510).

■ Ignatius van Logteren (1685-1732)

Ignatius van Logteren krijgt zijn opleiding tot beeldhouwer van o.a. Anthonie Turck. Naast het ontwerpen van grote (tuin)beelden is Van Logteren ook bekend om zijn stucwerk en gevelarchitectuur. In Amsterdam zijn nog een aantal beeldhouwwerken van Ignatius van Logteren bewaard gebleven (bijvoorbeeld Herengracht 539).

■ Joseph Mendes da Costa (1863-1939)

Joseph Mendes da Costa leert het vak van steenhouwer in de werkplaats van zijn vader. Daarnaast volgt hij opleidingen aan de Kunstnijverheidsschool Quellinus Amsterdam en de Rijksschool voor Kunstnijverheid Amsterdam. Rond 1900 krijgt Mendes da Costa een aantal grote opdrachten van de archi-



tecten Berlage, Staal en Kropholler. Het werk kenmerkt zich door een monumentale, symbolistische stijl van strakke lijnen en heldere vlakken. Mendes de Costa ontwikkelt daarmee een Nederlandse variant van de Art Nouveau (bijvoorbeeld Damrak 26-30).

■ Hildo Krop (1884-1970)

De bakkerszoon Hildo Krop volgt een zomercursus beeldende kunst in Londen, een studie aan De Académie Julian in Parijs een beeldhouwopleiding aan de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam. Daarnaast leert hij steenhouwen van de bekende beeldhouwer John Rådecker. Vervolgens vertrekt Krop naar Berlijn om beeldhouwles te volgen aan Kunst-

gewerbeschule. De karakteristieke stijl, het beeldhouwen 'en taille directe', waaraan de latere beelden van Hildo Krop te herkennen zijn, leert hij van de Russische beeldhouwer Ossip Zadkine. Krop heeft een enorme productiviteit. Hij ontwerpt een groot aantal beelden voor (publieke) gebouwen en bruggen. In 1956 kent de gemeente Amsterdam hem de eretitel Stadsbeeldhouwer van Amsterdam toe.



Bruggen in Amsterdam

Amsterdam heeft ongeveer 1700 bruggen, verdeeld over vijf typen.

■ Plaatbrug



Blauwbrug - Amstel (1884)

Brug gebouwd vanaf 1860. De brug wordt gedragen door ijzeren of metalen dragers.

■ Balkbrug

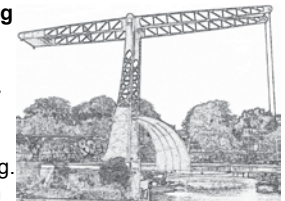


Kloveniersburgwal (1904)

Het oudste type brug in de stad. De brug wordt gedragen door houten, rechthoekige dragers, waarop het wegdek rust. De balkbrug kan niet geopend worden.

■ Wipbrug

Houten of metalen enkelvoudige of dubbele ophaalbrug. De houten exemplaren zijn meestal wit en hebben een typisch



Hoogte Kadijk (1903)

Brug of sluis

MAGERE BRUG

In Amsterdam zijn de begrippen brug en sluis identiek.

BEULINGSLUIS

oud-Hollands karakter. De metalen wipbruggen zijn groen en hebben een robuuste vormgeving.

■ Voetbrug



Oudezijds Voorburgwal (1893)

Voetbruggen zijn, zoals de naam al zegt, smalle bruggen uitsluitend voor voetgangers. Voetbruggen kunnen balk- of plaatbruggen zijn. In de 20^{ste} eeuw zijn veel van deze bruggen gebouwd in de stijl van de Amsterdamse School.

Hofjes in Amsterdam

Een hofje is een typische Nederlandse vorm van vroege bejaardenzorg. Hofjes zijn in de 17^{de}, 18^{de} en 19^{de} eeuw gesticht door rijke burgerij met als doel oudere mannen en vrouwen te huisvesten. Hofjes zijn door de besloten ligging vanaf de straat moeilijk te zien. Het zijn meestal rechthoekige complexen, met kleine woningen en een regentenkamer. Op de binnenplaats staan een waterpomp en een

■ Boogbrug



Keizersgracht

De brug wordt gedragen door één of meer halfronde of elipsvormige stenen bogen waarop het wegdek rust. Een boogbrug kan niet geopend worden.

lantaarn. Hier werd de was gebleekt en gedroogd. Tegenwoordig zijn het (binnen)tuinen. De ingang naar een hofje is door het poortgebouw, waarboven de regentenkamer gevestigd was. De meeste hofjes zijn vernoemd naar de stichter.

In Nederland zijn nog tweehonderd hofjes overgebleven, waarvan 47 in Amsterdam. Veel hofjes vinden we in de Jordaan. Een aantal hofjes is vrij toegankelijk.

De mooiste hofjes

Begijnhof (1389)

Sint Andries-hofje (1614)
Egelantiersgracht 105-141

Raepenhofje (1648)
Palmgracht 28-38



Begijnhof

Karthuizerhof (1650)
Karthuizerstraat t.o. 155

Nieuw Suykerhofje (1755)
Prinsengracht 385-393

Van Brienenhofje (1804)
Prinsengracht 89-133

Dam



Dam 1835:

De Dam is aangelegd tussen 1205 en 1275 als verbinding tussen de nederzettingen aan de beide oevers van de rivier de Amstel. De Dam is rechthoekig en is van noord naar zuid 100 meter lang en van west naar oost 200 meter breed. Tot in de 17^{de} eeuw werd het plein omsloten door huizen en was het vrijwel alleen te bereiken via straatjes en stegen. Aan het begin van de 20^{ste} eeuw is de Dam ingrijpend veranderd. De Nieuwe Kerk, het Koninklijk Paleis en het 17^{de}-eeuwse huis op nr. 11 zijn de enige drie gebouwen die dateren uit de vroege periode.

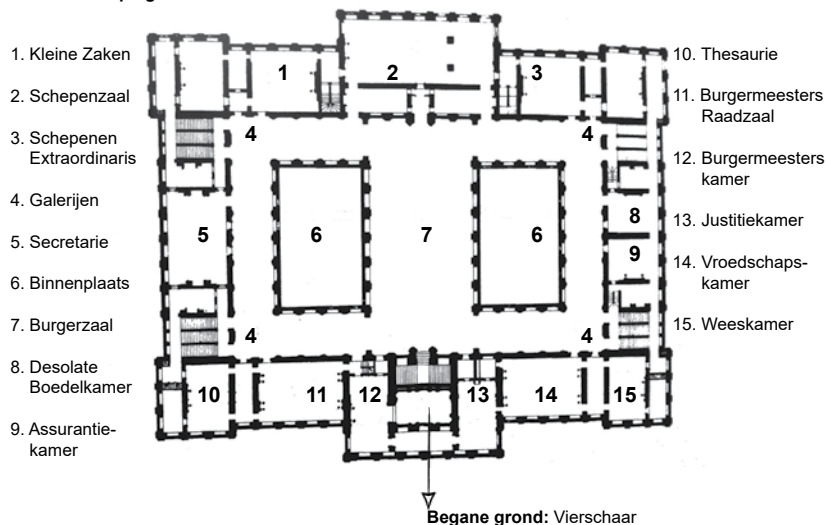
■ Koninklijk Paleis - J. van Campen & D. Stalpaert (1648).



Het gebouw in de stijl van het Hollands classicisme staat op 13.659 palen, meet 80x57,5 meter en is geheel opgetrokken uit zandsteen. Het is het meest monumentale gebouw van Nederland. Het paleis is oorspronkelijk gebouwd als stadhuis en moest het aanzien en de rijkdom van Amsterdam als economische wereldmacht weerspiegelen. De zeven onversierde bogen ter hoogte van de ingang (Damzijde) hebben betrekking op de zeven gewesten die onderdeel uitmaakten van de Noordelijke Nederlanden. Het middengedeelte, zowel voor- als achterzijde, heeft zeven ramen met frontons. Deze hebben bronzen beelden en marmeren beeldhouwwerken van de beroemde beeldhouwer Quellijn. Op de achterzijde van het gebouw staat het beeld van Atlas. De twee hoekpaviljoens hebben elk drie ramen. De gevels boven de benedenverdieping hebben kolossale Corinthische en composietpilasters, die zware kroonlijsten dragen. Tussen de hoge en lage ramen zijn als versiering festoenen aangebracht. De schoorstenen zijn versierd met slingers, laurierbladeren en bloemen. De (open) koepeltoren heeft acht rondbogen. De pijlers zijn versierde Corinthische driekwartzuilen. De windwijzer op de koepel heeft de vorm van het koggenschip, het oude stadswapen van Amsterdam. Vanuit de hoge koepel kon men in de 17^{de} en 18^{de} eeuw de schepen op het IJ zien aankomen.

Het fronton in de middengevel verwijst naar Amsterdam als handelsstad. Tussen 1648 en 1808 is het gebouw het stadhuis van Amsterdam. Tijdens de Franse bezetting krijgt het de functie van paleis voor Koning Lodewijk Napoleon. In 1813 is het paleis voor korte tijd weer stadhuis van Amsterdam, waarna het in 1815 officieel het Koninklijk Paleis van het Nederlandse koningshuis wordt. Tegenwoordig heeft het paleis vooral een symbolische functie.

Eerste verdieping



Interieur:

Het interieur bevat veel marmer, beeldhouwwerken en schilderijen. Belangrijke zalen en kamers in het paleis zijn: *De Burgerzaal*: deze ligt centraal in het gebouw. Indrukwekkend zijn het beeld van Atlas en de afbeeldingen op de marmeren vloer van een sterrenkaart en van het oostelijk- en westelijk halfrond. Aan weerszijden van de Burgerzaal liggen twee binnenplaatsen. Naast de entree (aan de zijde van de Dam) ligt *de Vierschaar* waar het hoogste gerechtshof gevestigd was. De beelden in de Vierschaar hebben alle betrekking op de rechtspraak. *De Troonzaal*, of voormalige *Schepenenzaal*, deed in de 17^{de} eeuw dienst als rechtszaal voor minder grote rechtszaken. Tegenwoordig is het een ontvangstzaal. *De Burgermeesters Kamer* deed dienst als vergaderruimte voor de vier burgemeesters die Amsterdam in de 17^{de} eeuw telde. In de *Oude Raadzaal* werden in de 17^{de} en 18^{de} eeuw de grote vergaderingen van de vier Amsterdamse burgemeesters gehouden. Tijdens de Franse bezetting, in 1808, was het een privévertrek van koning Lodewijk Napoleon. In de Justitiekamer werden de veroordeelden voorbereid op het doodvonnis.

■ Paleislantaarns (1840).

De zes gaslantaarns voor en achter het Koninklijk Paleis zijn in 1843 door koning Willem II aan Amsterdam geschonken. In de voet van de lantaarns zijn leeuwen afgebeeld. De kronen op de lantaarns zijn niet de keizerskroon van Amsterdam, maar een gewone kroon. Vanaf 1 juli 1844 zijn de lantaarns aangesloten op gas en in 1917 op elektriciteit.

■ De Nieuwe Kerk (1408).

De Nieuwe Kerk is de voormalige rooms-katholieke Maria- en Cathariakerk.

De kerk is een pijlerbasiliek met een normale kruisbeuk en is gebouwd in een stijlcombinatie van Franse gotiek en vroeg-renaissance. Bij een grote



Nieuwe Kerk ca. 1865.

brand, in januari 1645, is een groot deel van de kerk verwoest. De kerk is daarna door Jacob van Campen in gotische stijl hersteld. Zoals meer kerken in Amsterdam, heeft ook De Nieuwe Kerk geen echte toren. Het gemeentebestuur in de 17^{de} eeuw wilde niet dat de toren uitstak boven het prestigieuze stadhuis (Paleis op de Dam).

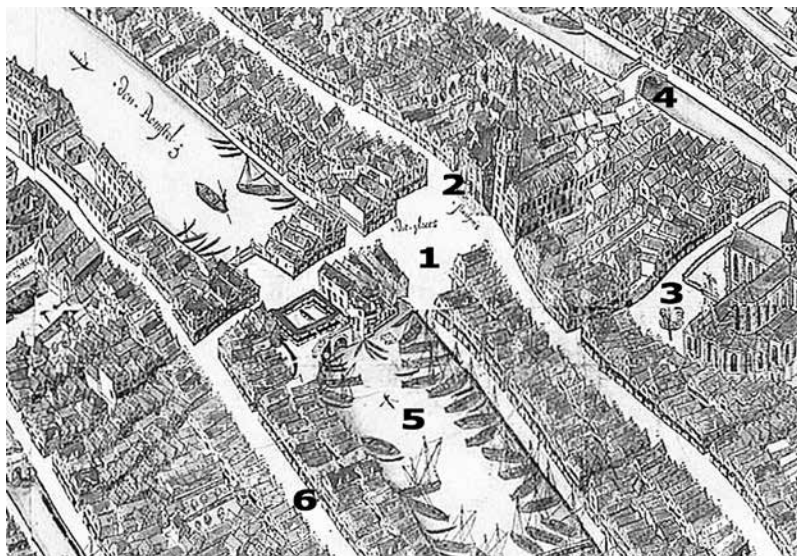
Interieur:

Ook het interieur is na de grote brand van januari 1645 in 17^{de} eeuwse stijl hersteld. Het geelkoperen koorhek is een opdracht van het gemeentebestuur aan de beroemde edelsmid Johannes Lutma. Hij kreeg de opdracht na de brand van 1645. Het hek is bekroond door twee leeuwen met het wapen van Amsterdam. Aan de andere zijde is het Amsterdamse stadszegel (het koggeschip) aangebracht. Opvallend zijn de versieringen met thema's uit de natuur: bloemen, vruchten, ranken, engelen, dieren, rams- en monsterkoppen. Bijzonder zijn de rijkversierde preekstoel en kansel. Op de preekstoel zijn in houtsnijwerk de werken van de

Deugd, Barmhartigheid, het Laatste Oordeel en gelijkenissen uit het Nieuwe Testament afgebeeld. Het oudste deel van de kerk bevindt zich rondom het koor en de tien kapellen. De kapellen vertonen elk afzonderlijk verschillende laat-gotische kenmerken. Rechts van het koor ligt de oudste kapel, de Eggert Kapel, vernoemd naar de bouwheer van De Nieuwe Kerk, Willem Eggert. In de kerk staan vijf zeeheldenmonumenten, waarvan het praalgraf van Michiel de Ruyter (1607-1677), de bekendste is. De Nieuwe Kerk heeft een rijke traditie aan gebrandschilderde ramen. De oudste dateert uit het midden van de 17^{de} eeuw, de nieuwste uit 2005. Bijzonder zijn ook de twee orgels. Het kleine transportorgel valt op door de sierlijke opbouw met drie torentjes. Het orgel is niet door de brand van 1645 verwoest, omdat het op dat mo-

ment ter reparatie elders was ondergebracht. In 1651 is het transportorgel teruggeplaatst. Achter het orgel bevindt zich de wezengalerij. De galerij is vernoemd naar de wezen uit het Burgerweeshuis (in de Kalverstraat) die in De Nieuwe Kerk ter kerke gingen. Het monumentale hoofdorgel dateert uit 1655 en is gedecoreerd met afbeeldingen van koning David en koning Saul. Tegenwoordig is De Nieuwe Kerk een plaats voor maatschappelijke en culturele activiteiten en een expositieruimte. Daarnaast heeft de kerk een staatsrechtelijke functie. Volgens de Nederlandse Grondwet legt de koning bij zijn ambtsaanvaarding in De Nieuwe Kerk de eed op de Grondwet af. De kerk is tussen 1959 en 1980 volledig gerestaureerd.

Dam ca. 1544



- | | |
|---|----------------------|
| 1 Dam | 5 Amstel (nu Damrak) |
| 2 Oude stadhuis | 6 Warmoesstraat |
| 3 De Nieuwe Kerk | |
| 4 De brug over Nieuwezijds Voorburgwal (nu Raadhuisstraat) | |

■ **Dam 1 - De Bijenkorf** - B.A. Lubbers & J.A. van Straten (1914). De buitenzijde van het gebouw is opgetrokken uit natuursteen. De verdiepingen rusten op een sokkel. De hoekpaviljoens en de middenpartij zijn bekroond met halfronde frontons. Opvallend is de toren in het midden van het gebouw. Ter herinnering aan de oprichter van De Bijenkorf, Simon Philip Goudsmit, zijn boven de ingangen de sluitstenen voorzien van de inscriptie S.P.G. De symmetrische vormgeving en de frontons zijn typisch classicistisch. Het gebouw is een rijksmonument.

■ **Dam 9 - Grand Hotel Krasnapolsky/ Glazen Paleis of Wintertuin** - G.B. Salm (1879).

Hotel Krasnapolsky is een van de bekendste hotels in Amsterdam. Tot 1879 was Krasnapolsky een café-restaurant. Bij de verbouwing in 1879 is de grote zaal veranderd in de Wintertuin. Er is een hoge glazen kap aangebracht, die wordt gedragen door een ijzeren dakconstructie, bestaande uit gietijzeren kolommen. De Wintertuin heeft een bijzondere sfeer door zijn schilderijen, galerijen en echte palmen.

■ **Dam 27 - De Industriële Groote Club** - F. Kuipers (1913-1916). Asymmetrisch gebouw in de stijl van de Amsterdamse School, gebouwd in opdracht van Amsterdamse fabrikanten en industriëlen die zich in 1913 verenigden in de sociëteit Industria. Het gebouw heeft vier verschillende gevels. Opvallend zijn de zandstenen onderbouw, waarachter winkels gevestigd zijn, en de toren met een groen koperen dak.

De sociëteitsruimten bevinden zich (nog steeds) op de eerste verdieping.

■ **Dam 20 - Peek & Cloppenburg** - A.J. Jong (1914-1917).

Voor dit winkelgebouw in historiserende stijl zijn in 1914 veertien schilderachtige huizen aan de zuidzijde van de Dam tussen de Kalverstraat en het Rokin gesloopt. Rondom het gebouw zijn veertien gevelstenen ingemetseld

die herinneren aan de namen van de huizen die hier ooit stonden.

■ Dam 16.

Sociëteitsgebouw De Groote Club - Th. G. Schill (1914).

De in 1872 opgerichte Sociëteit de Groote Club gaf opdracht tot bouw van dit pand. In 1975 besloten de De Industriële Club en De Groote Club samen verder te gaan als de De Industriële Groote Club op Dam 27. In dit gebouw bevonden zich op 7 mei 1945 leden van de Duitse Kriegsmarine. Terwijl op de Dam de bevolking de bevrijding vierde, openden de Duitse soldaten vanaf het balkon het vuur op de menigte. Er vielen 22 doden en 120 gewonden.

■ Nationaal Monument - J.J.P. Oud (1956).

Het Nationaal Monument op de Dam is sinds 1956 het symbool van het respect van de bevolking voor de Nederlandse slachtoffers van oorlog en vredesmissies, waar ook ter wereld. De 22 meter hoge witte zuil van natuursteen, die is geplaatst op een vierkant voetstuk. Op de voorkant van de zuil is een reliëf van vier gebeïde mannenfiguren bevestigd. Boven dit reliëf bevindt zich een beeld van een vrouwenfiguur met kind. Aan weerszijden van de zuil staat op een stenen plateau een mannenfiguur met aan zijn voeten huilende honden. Op de achterzijde van de zuil is een reliëf met omhoogvliegende duiven aangebracht. Achter de zuil is een halfronde gedenkmuur van witte natuursteen geplaatst. In de nissen van de muur zijn urnen met aarde bijgezet. Het gedenkteken is geplaatst op een plaveisel van klinkers, dat in concentrische cirkels is opgehoogd. Enkele tientallen meters voor de zuil is aan weerszijden een leeuw op een cirkelvormig voetstuk geplaatst.





Monument op de Dam 2025.

Damrak

De naam dateert uit de 15^{de} eeuw toen hier een open waterverbinding met het IJ lag. Damrak is afgeleid van 'rak', een rechtlopend gedeelte van een vaarwater; in dit geval het vaarwater dat tot aan de Dam loopt.

De huizen aan de oostzijde lagen aan het water, terwijl de huizen aan de westzijde op de dijk (Nieuwendijk) stonden. In de loop van de 19^{de} eeuw is het grootste deel van het Damrak gedempt en verdween de functie van stadshaven. Het huidige Damrak is het laatste stukje open water van de Amstel tussen de Dam en het IJ. Tegenwoordig is het Damrak een verkeersader tussen de Dam en het Centraal Station.



De belangrijkste gebouwen aan het Damrak:

■ 1-5 Victoriahotel - J.F. Henkenhoff (1890).

Het gebouw in eclectische stijl is geheel opgetrokken uit natuursteen. De Corinthische halfzuilen bij de ingang dragen de imposante kroonlijst. De koepeltoren en de halfronde koepel zorgen ervoor dat het hotel onmiddellijk de aandacht op zich vestigt als men vanaf het Centraal Station het Damrak oploopt. Bijzonder zijn de twee kleine 17^{de} eeuwse ~~van de~~ die tussen het hotel zijn ingeklemd. Het lukte architect Henken-

hof niet om de twee eigenaren uit te kopen, waarna de twee panden in het Victoria Hotel werden ingebouwd.

■ 26-30 Verzekeringsmaatschappij De Utrecht - A.J. Kropholler & J.F. Staal (1905).

Combinatie van een magazijn (nrs. ■ 26-27) en kantoorgebouw (nrs. 28-30). Het op de New Yorkse wolkenkrabbers geïnspireerde acht verdiepingen hoge kantoorgebouw valt op door de combinatie van zwart graniet en natuursteen. De vijf beelden (J. Mendes da Costa 1863-1939) hebben betrekking op



valligheid, de wijsheid en de waakzaamheid. Het beeld boven de hoofdingang (nrs. 28-30) verwijst naar de aanbidding. De beelden hebben alle betrekking op de onzekerheid van het bestaan. Echter, er is de mogelijkheid om zich te verzekeren tegen financiële tegenvallers. De uilen, de apen en de overige bloemen- en dierfiguren zijn eveneens van de hand van Mendes

da Costa. Opvallend zijn het hoekorentje en een deel van het dak, dat is bekleed met groen uitgeslagen koper.

■ 37-38 Asymmetrisch bedrijfspand - J.W.F. Hartkamp (1903) van natuursteen in art nouveau. Veel versiering en met dierfiguren.

■ 50 Halsgevel (ca. 1720) met versierde klauwstukken.

55 Halsgevel (ca. 1750) in Lodewijk XIV-stijl met klauwstukken met schubmotief.

■ 59 Trapgevel (1632) in Hollandse renaissance met Dorische pilasters en mensenkopjes. De stapel boeken in de top verwijst naar de schrijver en boekverkoper Caspar Commelin, die het huis liet bouwen en er woonde.

■ 62 Voormalig boekhandel Allert de Lange (G. van Looy/1886) in neorenaissance met geblokte ontlastingsbogen boven de vensters. De uil in de geveltop, de verschillende beeldhouwwerken en de teksten verwijzen naar de functie die het pand heeft gehad als boekhandel.

■ 243 De Beurs van Berlage - H.P. Berlage (1903).

De beurs is gebouwd in de periode 1898-1903 en kenmerkt zich door de

strakke bouwstijl. Typerend zijn de drie hoekbeelden van Hugo de Groot (rechtsgeleerde en filosoof), Gijsbrecht van Amstel (grondlegger van de stad Amsterdam) en Jan Pietersz. Coen (admiraal scheepvaart 17^{de} eeuw). De beelden vallen, evenals de deuren, trappen en kozijnen, binnen het gevelvlak. Berlage paste deze techniek toe om het gebouw de indruk van een eenheid te geven. De hoofdingang aan het Beursplein bestaat uit drie bogen met de daarachter gelegen deuren. Boven de bogen is een reliëf aangebracht, dat bestaat uit drie delen: Het Paradijs, De Toekomst en De Bedorven Beschaving. Op de toren staan onder de wijzerplaten twee spreuken: 'Beidt Uw Tijd' en 'Duur Uw Uur'. De spreuk en slaan op de doelstelling van de beurs: wees voorzichtig, maar grijp uw kans als deze zich voordoet. De Beurs van Berlage is in 2001-2003 gerestaureerd.

■ 80-81 Voormalig gebouw van De Buitenlandsche Bankvereniging - G.A. van Arkel (1903). Asymmetrisch gebouw opgetrokken uit bak- en zandsteen in de stijl van de sobere Hollandse neorenaissance.

■ 83 Lijstgevel (ca. 1800) in Lodewijk XVI-stijl met driehoekig fronton, waarin een versierd rond venster aangebracht is.

■ 85/hoek Zoutsteeg. Rijkversierde hoge lijstgevel (ca. 1725) in Lodewijk XIV-stijl, opgetrokken uit natuursteen.

■ 95 Pand - H.P. Berlage (1899) opgetrokken uit gele en rode baksteen. Helaas is door de vele verbouwingen vrijwel niets overgebleven van het oorspronkelijke Berlage-ontwerp.

■ 98 Pand - A.J. Kropholler & J.F. Staal (1908) in de stijl van H.P. Berlage.



Rokin

De naam Rokin is afgeleid van Rak, de oude naam voor vaarwater. Het Rak-in staat voor een binnenvaart.

Het Rokin maakte, evenals het Damrak, oorspronkelijk deel uit van de binnenvaart-route tussen de Amstel en het IJ. De woningen aan de westzijde stonden met de achtergevels aan de Amstel. In 1527 is aan de westzijde een kade aangelegd. Aan de oostzijde stonden voornamelijk kloosters. Pas in de jaren dertig van de vorige eeuw is het water aan de oostzijde gedempt en kreeg het Rokin zijn huidige karakter.



Rokin 69 - Tegelmozaïek.

De mooiste gebouwen aan het Rokin:

■ 18 Trapgevel (ca.1740) in Hollandse renaissance. De naar voren hellende gevel is veel jonger dan op het eerste gezicht lijkt. De trapgevel is tijdens een verbouwing in 1935 (!) aangebracht. Daarvoor was het een tuitgevel.

■ 58 Winkelpand - G.A. van Arkel (1898) in jugendstil. Op de bovenste verdieping staan aan weerszijde op consoles geplaatste roofvogels. De

gevel bevat veel ornamenten. Het contrast tussen de witgepleisterde bakstenen en de grijze hardstenen onderdelen is verdwenen in de jaren tachtig van de vorige eeuw.

■ 64 Verhoogde lijstgevel (ca.1720). In de gevel zijn een Moor met pijl en boog en een gedrapeerd laken afgebeeld.

■ 69 Kantoorgebouw - G.A. van Arkel (1901) in opdracht van The Marine Insurance Company Limited in jugendstil. Het pand is opgetrokken uit zand- en

hardsteen en is asymmetrisch. Opvallend is het tegelmozaïek met firmanaam.

■ 72 Schmidts Optische Instrumentenhandel (1918). Op de dakrand staat een aap met een verrekijker. Het interieur en de winkelpui zijn grotendeels van mahoniehout.

■ 78-82 De Heilige Stede (1912). Op deze plaats stond in de 14^{de} eeuw de Nieuwezijds Kapel. In 1912 maakte deze kapel plaats voor het huidige gebouw, dat niet meer als kerk gebruikt wordt. Tegenwoordig is in het gebouw The Amsterdam Dungeon gevestigd.

■ 84 Voormalig restaurant Riche - A.L. van Gendt (1883) in eclectische stijl met veel neorenaissance- en Lodewijk XIV-elementen.

■ 91 Halsgevel (1664) met in de klauwstukken een adelaar met een wapen in zijn klauwen.

■ 92-96 Hagenius - A.L. van Gendt (1914) De gevel, in eclectische stijl, is van natuursteen en bekleed met zandsteen. De onderzijde is van graniet. Boven de ingang is een beeldhouwd koninklijk wapen aangebracht. In de 19^{de} eeuw was de familie Hagenius

hofleverancier van rookwaren aan verschillende Europese vorsten. De naam 'de Rijnstroom' in de gevel verwijst naar de eerste winkel van Hagenius in 1826 in hotel De Rijnstroom aan de Dam. De sokkels waar de verdiepingen op rusten, worden afgesloten met een kroonlijst. Het interieur van de winkel, eveneens ontworpen door de gebroeders Van Gendt, is bijna geheel origineel.



Rokin 91.

■ 95 Voormalige halsgevel - P. Vingboons (1646) in Hollands classicisme omgebouwd tot lijstgevel. De rechte kroonlijst wordt gedragen door ionische pilasters.

■ 98 Was oorspronkelijk een lijstgevel (1725) is in 1926 verbouwd tot halsgevel.

■ 100 Winkelpand - A. Jacot (1903) in art nouveau.

■ 102 Voormalig herensociëteit leesmuseum - C.B. Posthumus Meyjes (1902) opgetrokken uit baksteen.

■ 109-111 Nederlandsche Tabak Maatschappij - J. London (1920) in een combinatie van Romeinse architectuur en de stijl van de Amsterdamse School. In het midden bevindt zich een reliëf met een tabaksvat.

■ 112 De Sociëteit Arti et Amicitiae - J.H. Leliman (1855).

In 1855 zijn de panden Rokin 112-114 samengevoegd tot één gebouw met een nieuwe voorgevel. De opdrachtgever was de in 1840 opgerichte kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae. In 1893/1894 is het gebouw gerestaureerd door A.C. Bleys en H.P. Berlage. De eclectische voorgevel is symmetrisch en heeft op elke verdieping zeven ramen. Het kleine fronton heeft een zandstenen gevleugelde osenkop. De os is het symbool van de evangelist Lucas, de patroonheilige van de schilders. De beelden zijn bronzen afgietsels van de oorspronkelijke grenenhouten beelden die in de sociëteitszaal worden bewaard, en staan voor bouwkunst, beeldhouwkunst, graveerkunst en schilderkunst.

■ 115 Pand (1928) in de stijl van de Amsterdamse School.

■ 140 Achterzijde voormalig warenhuis Maison de Bonneterie.

■ 154-156 Halsgevel tweeling (1733) in Lodewijk XIV-stijl met klauwstukken en hoekvazen.

■ 158-160 Pakhuistweeling (ca.1750).

■ 162 Voormalig warenhuis Vroom & Dreesmann.

Spui

Het Spui is een van de mooiste pleintjes van Amsterdam. De rijke geschiedenis gaat terug tot aan de middeleeuwen, toen hier een zijtak van de Boerenwetering naar de Amstel (tegenwoordig het Rokin) liep. In de loop van de jaren ontwikkelde deze zijtak zich tot een niet gegraven gracht tussen het Singel en de Amstel. Langs het Begijnhof liep een smalle kade. Ter hoogte van nr. 10 (nu mode-magazijn Esprit) stonden de pakhuizen aan de rand van het water. Aan de overzijde stond het Maagdenhuis (nr. 21) tot 1882 eveneens aan het water. Het Spui is gedempt in 1882. Oude panden werden gesloopt en vervangen door een aantal grote winkelpanden. In de jaren negentig van de vorige eeuw is het plein opnieuw ingericht.



De mooiste gebouwen aan het Spui:

- 14-16 Atheneum boekhandel - L.G. Mohrmann (1904) in de stijl van de Nieuwe Kunst met tuitgevel en erkers.
- 18 (hoek Heisteeg) Café Hoppe, lijstgevel - voormalige klokgevel - (ca.1670) met houten onderpui.
- 20 Café Hoppe, klokgevel (ca.1670).
- 22-24 Café Luxembourg, klokgevel met zijhuis (ca.1700) en gevelsteen 'in de walvisch'.
- 26 Pand in neostijl (ca.1885) met erker en balkon.
- 28 Trapgevel (1887) in neorenaissance met gevelstenen en leeuwenkoppen.
- 30 Lage klokgevel (ca.1650) die

doorloopt naar het Singel.

- Toegangspoort Begijnhof (1907) De poort ligt tussen de achterzijde van de huizen van het Begijnhof (alle tuitgevels). Op de gevelsteen boven de poort is de patroonheilige van het Begijnhof, St. Ursula, afgebeeld.
- 10 Hoekpand - Ed. Cuypers (1892) in neorenaissance. De combinatie van baksteen, natuursteen, marmer en ijzer geeft het pand een speelse uitstraling. De ronde pilasters op de hoeken zijn rijk versierd met ornamenten. Opvallend zijn de rondboogvensters met smeed-ijzeren hekwerk op de eerste etage. De moderne uitbouw van zink met drie luifels dateert uit 1988.
- Spui/Kalverstraat 152 gebouw

Mercurius van firma Focke & Melzer-Waterstone English Bookstore - Th. Sanders & H.P. Berlage (1886). Dit pand is een goed voorbeeld van de stijl van Berlage in zijn vroege periode en wordt gekenmerkt door uitbundige en op renaissance geïnspireerde versieringen.

Boven de diagonaal geplaatste ingang bevindt zich een erker en in de top een torentje. Boven de vensters van de begane grond zijn balustrades aangebracht.

■ 11 Trapgevel (ca.1650) in sobere Amsterdamse renaissance met ronde top en dwars geplaatste stoep.

■ 13 Pand in neorenaissance met boven de ingang van het souterrain een leeuwenkop en een gevelsteen.

■ 15-19 Woon-/winkelpand Helios/ fotografisch atelier M. Buttinghausen - G.A. van Arkel (1895) in art nouveau, rijk versierd met bloem- en planten-decoraties (zonnebloemen, zeewier, etc.). Opvallend zijn de ronde erker bo-

ven de ingang van de tweede etage en de torenopbouw. In de loop der jaren is het pand diverse malen verbouwd. In 1900 is het ontwerp op de Wereldtentoonstelling in Parijs bekroond met een bronzen medaille.

■ 21 Het Maagdenhuis - A. van der Hart (1784).

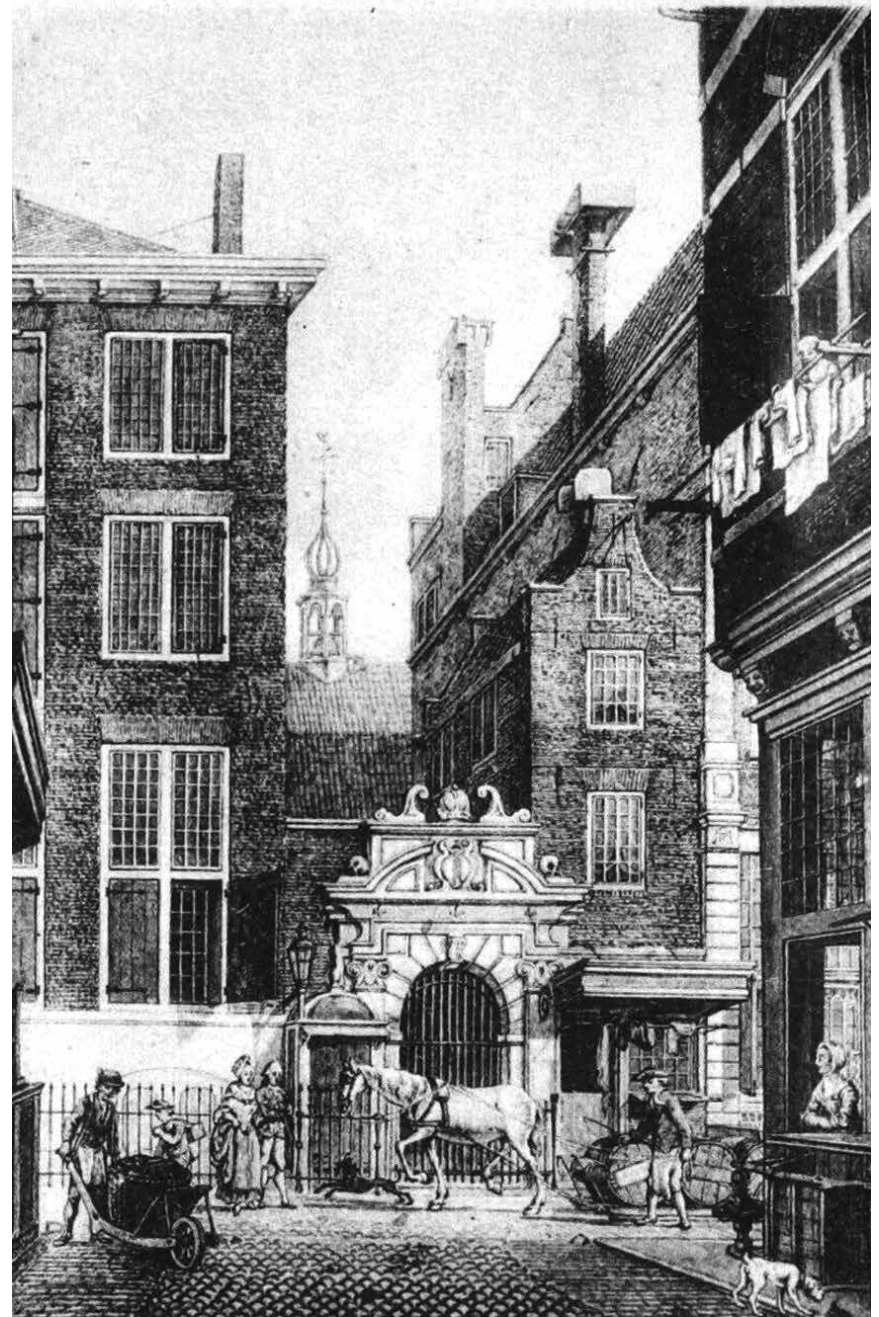
Voormalig rooms-katholiek weeshuis voor meisjes. Het neoclassicistische gebouw heeft een vooruit springende Ionische kroonlijst van Bremer zandsteen. De kroonlijst bevat vier rijen, bestaande uit vijf vensters. De onderste laag bestaat uit rondboogvensters, waarvan de middelste de toegangsdeur is. Dit waren de kamers van de regenten van het weeshuis. De top wordt bekroond met een driehoekig fronton van Bremer zandsteen. In een fronton houden twee weesmeisjes een medaillon vast waarin het bijbelse tafereel 'laat de kinderen tot Mij komen' is afgebeeld.



Spui met zicht op het Maagdenhuis (1800).



Spui 14-16.



Poort Walenkerk Oude Hoogstraat (1787).

Oudezijds Achterburgwal

De Oudezijds Achterburgwal is een van de oudste en meest markante grachten van Amsterdam. Ze slingert door het hart van de oude stad, parallel aan de Oudezijds Voorburgwal, en vormt sinds de late middeleeuwen een belangrijke levensader van de oostelijke binnenstad. Ooit was dit gebied een mengeling van ambachtslieden, kloosters en eenvoudige woonhuizen, ingebed in een netwerk van stegen en bruggen. De gracht zelf werd gegraven in de 14e eeuw als onderdeel van de stadsuitbreiding, toen Amsterdam zijn verdedigingswerken naar buiten verschoof. Tegenwoordig is de Oudezijds Achterburgwal bekend als kern van de rosse buurt, waar historische gevels en eeuwenoude pakhuizen een decor vormen voor neonlichten, toeristen en nachtleven.

- 46a Achterzijde De Gecroonde Raep.
- 54 Voormalig pakhuys 'God is mijn Burgh' (1685) met tuitgevel.
- 62-60 Dubbele trapgevel (1610) in Hollandse renaissance.
- 151-155, Pilastergevels (1643) in Hollands classicisme met een rechte kroonlijst. Bijzonder zijn de vier ovale gebeeldhouwde ramen. De drie ramen eronder zijn voorzien van een driehoekig fronton.
- 159 Walenkerk (1409).
De kerk is de voormalige kapel van het klooster van de Paulusbroeders. Na de reformatie werd de kerk toegewezen aan de uit Frankrijk gevluchte hugenoten. De kerk werd in 1661 uitgebreid met een zuidelijke zijbeuk in gotische stijl. De toegangspoort (1647) is gebouwd in de stijl van het classicisme. In 1991 is de Walenkerk gerestaureerd.



- 161 De voormalige dienstwoning (1643) van de Walenkerk. De halsgevel is later aangebracht en dateert uit het begin van de 18de eeuw.
- 187 Smalle lijstgevel 'Huysman' (1727) met kroonlijst, grote gevelsteen en hoge houten onderpui.
- 197 Hoek Rusland 2 Verhoogde halsgevel (1673) in Hollands classicisme, met tot in de hals doorlopende Corinthische pilasters. Op de gevel versierde klauwstukken, festoenen, een jaartallint en een gevelsteen (met kuiper). De top is bekroond met een half rond fronton met schelpmotieven. Aan weerszijden staan twee pothuizen.
- 201 Verhoogde halsgevel (1673) in Hollands classicisme met festoenen, Ionische (hoek)pilasters en Corinthische (midden)pilasters. Hoge houten onderpui en twee pothuizen. In de gevelsteen is een 'kuiper' afgebeeld.
- 227 Oudemanhuispoort (1754).
Deze poort steunt op twee Ionische zuilen en geeft toegang tot de binnenstraat en het hoofdgebouw van de Universiteit van Amsterdam (voormalige Oudemanhuis). In het halfronde fronton is een reliëf aangebracht dat een bril (symbool voor de oude mannen) voorstelt. Het fronton wordt aan weerszijden geflankeerd door twee siervazen



Overdekte binnenstraat.

Hier wordt sinds 1757 een tweedehands boekenmarkt gehouden. Aan de linkerkzijde is er een mooi zicht op de binnenplaats en het gebouw van het voormalige Oudemannen- en vrouwenhuis (1754). De binnenplaats is vrij toegankelijk tijdens de openingstijden van de universiteit. Sinds 1876 is het gebouw een onderdeel van de Universiteit van Amsterdam en is het een rustpunt in de drukke binnenstad. De vierkante binnenplaats bestaat uit vier vleugels. De gevels van het hoofdgebouw zijn van bak- en natuursteen. In het noordelijke fronton is het stadswapen van Amsterdam aangebracht. De zuidelijke vleugel (de Oudemanshuispoort) is de overdekte doorgang tussen de Oudezijds Achterburgwal en Kloveniersburgwal.



Oudemannen- en vrouwenhuis (1765).

■ 233 Gasthuispoort - J. van Logten (1736).

Voormalige poort van het Sint Pietersgasthuis. Het gasthuis werd in 1913 gesloopt en vervangen door het (gedeeltelijk gesloopte) Binnengasthuis. In het halfronde fronton staat het stadswapen van Amsterdam met daaronder de tekst 'Gast-Huys'. Op de top is de keizerskroon geplaatst. Aan weerszijde staan beelden van een zieke man en een zieke vrouw.

■ 249 Huis aan de Drie Grachten - C. Adriaans (1610).

De eerste vermelding van dit dubbele herenhuis in Haarlemse renaissance dateert uit 1407 toen het door een zeepzieder geschonken werd aan een convent van nonnen. In 1585 werd bierbrouwerij De Sleutel in het pand gevestigd. De sleutelbrug, die voor het huis ligt, dankt zijn naam aan deze brouwerij. In 1610 kreeg het huis een trapgevel in de stijl van de Haarlemse renaissance. Opvallend zijn de cirkelvormige bogen boven de vensters. Boven de deur is een klein driehoekig fronton aangebracht.

Aan weerszijden van het huis bevinden zich drie gevelstenen met het inschrift 'Fluweelenburgwal', 'Grimburgwal' en 'Oudezijds Agterburgwal' (de drie grachten). De fraaie glas-in-loodramen geven het huis een sfeervolle uitstraling.



Gasthuispoort (1736).



Huis aan de Drie Grachten - (1610).

Nieuwezijds Voorburgwal

De Nieuwezijds Voorburgwal is een van de historische hoofdaders van Amsterdam, gelegen in het hart van de binnenstad. Ooit vormde deze straat, samen met de Oudezijds Voorburgwal aan de oostzijde van de Amstel, de westelijke begrenzing van de middeleeuwse stad. De naam verwijst naar de gracht die hier tot in de 19e eeuw liep, toen deze werd gedempt om plaats te maken voor een bredere verkeersroute. Langs de Nieuwezijds Voorburgwal bevinden zich monumentale gebouwen, zoals het Paleis op de Dam, de Nieuwe Kerk en voormalige krantenredacties, die herinneren aan haar rol als centrum van macht, religie en journalistiek. Tegenwoordig is het een drukke stadsstraat waar historie en modern stadsleven elkaar kruisen.

- 14-12 Tuitgevel (1932) in de stijl van de Amsterdamse School.
- 16 Trapgevel (ca.1630) in Hollandse renaissance met twee hijsbalken en brede houten onderpui.
- 22 Smalle halsgevel (ca.1650) bekroond met een driehoekig fronton.
- 49 Klokgevel (ca.1630).
- 65 Verhoogde halsgevel (ca.1700) met versierde klauwstukken en halfronde fronton met schelpmotief. Rondom de hijsbalk een festoen. Dwars geplaatste stoep.
- 69 Drukkerij/kantoren 't Kasteel van Aemstel (A.J. Joling/1905). Combinatie van sobere neorenaissance en de stijl van H.P. Berlage. De gevel is asymmetrisch en heeft een overdekt balkon boven de erker.
- **75 't Makelaers Comptoir (1633).**
Trapgevel in Hollandse renaissance. In dit gebouw was het makelaarsgilde gevestigd. De beëdigde makelaars waren tussenpersonen in roerende en onroerende goederen. Het asymmetrische gebouw is opgetrokken uit rode baksteen en is versierd met witte banden en decoraties. De rijkversierde trapgevel, met klauwstukken, rolwerk en siervazen, is bekroond met een driehoekig fronton. De toegang tot het gebouw wordt verkregen via de stoep en de Ionische poort, die is bekroond met een halfronde fronton. Boven het fronton is een sierschild aangebracht met het jaarcijfer 1633. In 1739, 1836 en 1937 werd het gebouw gerestaureerd. Bij de restauratie in 1836 werd de trapgevel vervangen door een klokgevel. In 1937 werd de trapgevel weer hersteld. Het opschrift Soli Deo Gloria ("alleen tot eer van God") boven de deur werd vervangen door 'Vrijheid is voor geen geld te koop'.
- 88-90 Halsgevel (ca.1700) met gevelsteen 't Sernaemse koffievat'.
- 97/99 Lijstgevel (1675). De twee stoepen worden onderbroken door een pothuis.
- 159 Klokgevel (1725) met in de top een vaas en daaronder een gevelsteen met een afbeelding van drie bloemen met een kroon en de tekst: 'de drie gecroonde bloemen'.
- 171 Halsgevel (1684). De klauwstukken bevatten afbeeldingen van leeuwen. De gevelsteen heeft de inscriptie 'Coddeman' verwijzend naar de toenmalige eigenaar Codde.
- 176-180 Die Port van Cleve (I. Gosschalk/1870). Het gebouw in neorenaissance heeft een mooi interieur met een Delfts blauw tegeltableau.
- **182 Hoofdpостkantoor/Magna Plaza - C.H. Peters (1899).**
Het voormalige hoofdpостkantoor van Amsterdam, gebouwd in een mengeling van neostijlen met een nadruk op de neorenaissance, wordt gekenmerkt door de vele dakkapellen langs de dakranden, elk voorzien van een eigen trapgeveltje. Natuurstenen ornamenten en twee markante torens gaven het gebouw de bijnaam Perenburg. Van 1899 tot 1987 deed het dienst als hoofdpостkantoor, waarbij alleen de begane grond voor het publiek toegankelijk was.



't Makelaers Comptoir (1633).



Hoofdstadskantoor/Magna Plaza (1899).

- 225 Voormalig pand dagblad De Telegraaf - J.F. Staal (1930).
Stijlcombinatie van Nieuwe Zakelijkheid en Amsterdamse School. Opvallend is de 47 meter hoge vierkante torenreclamezuil. De Telegraaf was tot 1974 hier gehuisvest. Het pand is rijksmonument.
 - 234-240 Voormalig bedrijfspand - Ed. Cuypers (1903) van het Algemeen Handelsblad in een combinatie van neostijlen en een ingehouden vorm van Jugendstil.
 - 242 Halsgevel (1725) in Lodewijk XV-stijl. De klauwstukken zijn versierd met een kuif. Het halfronde fronton heeft een schelpmotief. Geen hijsbalk.
 - 264 Halsgevel (1688) in Hollands classicisme met twee zolderluiken, jaartallint, versierde klauwstukken met twee hoekvazen en in de top een half rond fronton. Onder de ramen van de tweede en derde verdieping zijn festoenen met fruitmotieven aangebracht. De deuromlijsting heeft twee Ionische pilasters. De stoep is dwars geplaatst.
 - 274 Verhoogde halsgevel (ca.1700) in Hollands classicisme met vier versierde klauwstukken en twee beeldhouwde ovale raampjes naast het zolderraam. Tussen zolderraam en zolderluik zit een gevelsteen en rondom de hijsbalk een festoen. Op de top staat een half rond fronton.
 - 276 Lijstgevel (ca.1760) met gevelsteen Berlin. De lijst wordt door drie beeldhouwde balken gesteund. In de lijst zijn twee raampjes aangebracht.
- 293 Pastorie Sint-Jozefskerk/ De Papegaai (1914).

- 316 Hoge halsgevel (1725) met versierde klauwstukken. In het halfronde fronton is een 'Moerbijebom' afgebeeld en het jaarcijfer 1725. Daaronder de tekst: 'D' Moerbijebom'. De stoep is dwars geplaatst.
- 328 Gebouw in de stijl van de Amsterdamse School (1925).
- 381-383 Eclectische trapgevels (1880) versierd met Bijbelse figuren, neorenaissance-elementen en twee hoge stoepen. In het midden bevindt zich een erker met balustrade.

Voormalig Binnengasthuis

Dit terrein heeft een lange traditie op het gebied van ziekenverzorging. In de middeleeuwen stond hier een nonnenklooster waar zieken verzorgd werden. In 1586 is het klooster uitgebreid met een ziekenhuis. Rond 1635 verbleven de 'gewone' zieken binnen de stadswal (Binnengasthuis), terwijl de pestlijders buiten de stad (Buitengasthuis) werden geplaatst. In de loop van de 19de eeuw en het aan het begin van de 20ste eeuw zijn er moderne gebouwen aan het terrein toegevoegd. Het Binnengasthuis is in 1981 ondergebracht in het Amsterdams Medisch Centrum (AMC) in Amsterdam-Zuidoost. Het Binnengasthuisterrein, zoals dit gebied in de volksmond heet, is tegenwoordig een combinatie van oudbouw (1870-1913) en nieuwbouw (vanaf 1981). De gebouwen uit 1870-1930 zijn rijksmonumenten. Links staat de voormalige Tweede Chirurgische Kliniek (1899). Rechts het voormalige Klinisch Ziekenhuis (1890).

■ Binnengasthuisstraat 9.

Administratiekantoor Binnengasthuis - J.M. van der Mey (1912).

In de stijl van de Amsterdamse School. Aan de zijde van het water, aan de Oudezijds Achterburgwal, is in de top een sculptuur aangebracht van een zuigeling.



Administratiekantoor Binnengasthuis (1912).

Nes

De naam Nes vindt zijn oorsprong in het middeleeuwse woord *nesse*, waarmee een door aanslibbing gevormd stuk land aan een rivier wordt aangeduid, in dit geval de Amstel. In de veertiende eeuw was het gebied voornamelijk het domein van schaapherders. Een eeuw later veranderde het karakter van de Nes ingrijpend: in de vijftiende eeuw verrezen er verschillende kloosters, die niet alleen het religieuze leven bepaalden, maar ook zorgden voor een snelle verbinding met het handelscentrum rond de verderop gelegen Warmoesstraat. In de negentiende eeuw beleefde de Nes een bloeiperiode als cultureel uitgaansgebied. Tussen 1800 en 1890 was de straat een trefpunt voor theaterliefhebbers, bezoekers van chique restaurants en stamgasten van talloze cafés. Tegen het einde van die eeuw verschoof het uitgaansleven naar andere delen van de binnenstad, waardoor de Nes aan betekenis verloor. Pas in de jaren tachtig van de twintigste eeuw vond er een bescheiden heropleving plaats, en groeide de straat opnieuw uit tot een kleine maar levendige uitgaansbuurt.

■ 11-19 Bedrijfspan (1912).

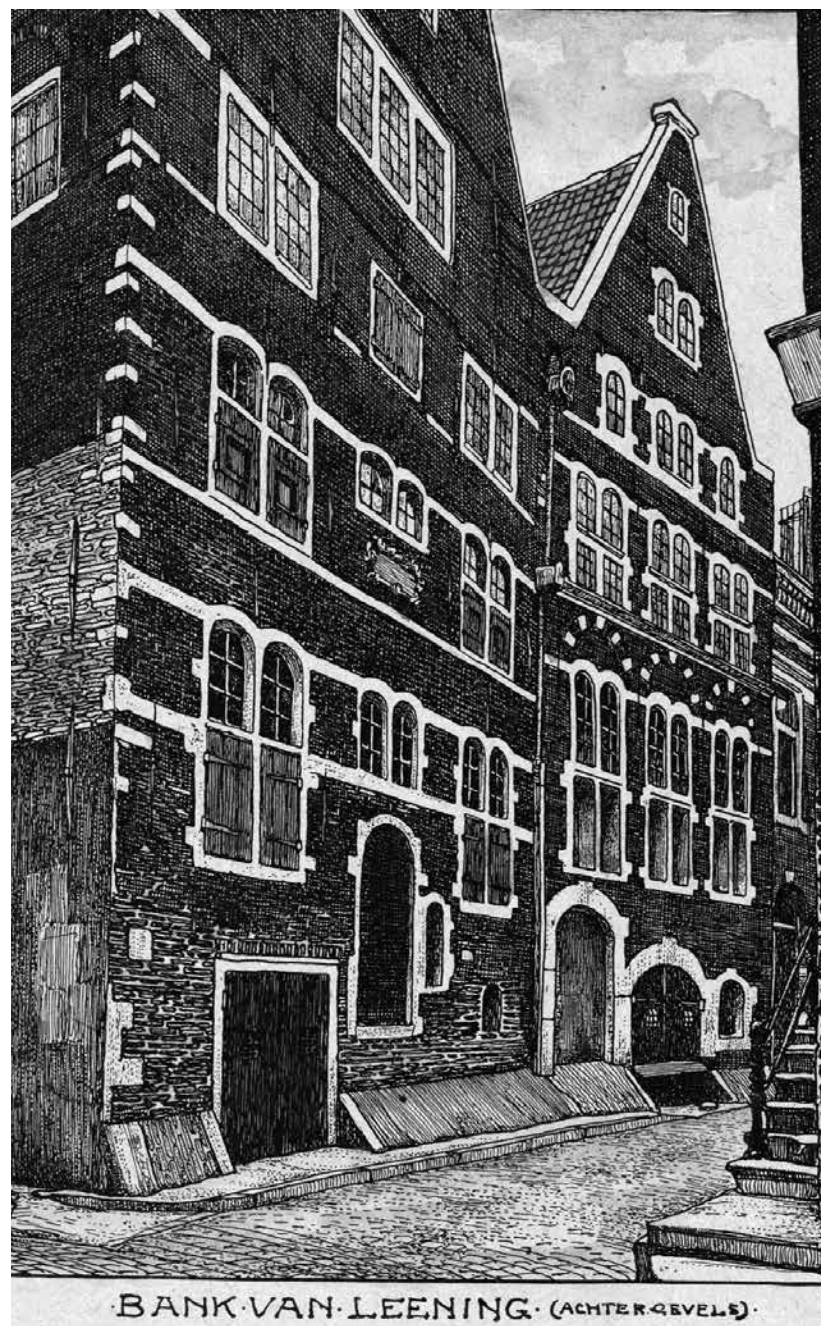
In de voorgevel van natuursteen zijn afbeeldingen aangebracht die verwijzen naar het edelmetaalbedrijf Drijfhout & Zoon, dat hier tot 1988 gevestigd was. Opvallend zijn de vrouwenhoofden.

■ 57 De Stadsbank van Lening -de lommerd- (1614).

Op deze plaats stond vanaf 1411 het Maria Magdelenaklooster. Aan de kant van de Enge Lombardsteeg is in 1550 tegen dit klooster het voormalige turfpakhuis gebouwd. Dit pakhuis werd een van de grootste gebouwen van de stad en werd gebruikt voor opslag en uitdeling van turf aan de armen. De zuidelijke muur van het pakhuis werd met ankers aan de muur van het klooster bevestigd. Het gebouw kreeg een zware constructie om het gewicht van de nog natte turf te kunnen dragen. Het turfpakhuis heeft ornamenten in de stijl van de nieuwe renaissance. De natuurstenen kruiskozijnen en de banden van natuursteen in het metselwerk zijn nog origineel. Het pakhuis heeft tuitgevels, zowel aan de Nes als aan de Oudezijds Voorburgwal en is in 1616 door Hendrick de Keyser verbouwd tot lommerd. De uitdrukking 'de lommerd' is afkomstig van de Lombarden, inwoners van het Noord-Italiaanse Lombardije, die in de middeleeuwen geldkantoor hielden. Het poortje aan de Nes is in laatgotische stijl dichtgemetseld. De wit zandstenen versierde gevelsteen vermeldt dat op 29 april 1614 de eerste belening geschiedde. Het pand loopt via de Enge Lombardsteeg door naar de Oudezijds Voorburgwal. In de Enge Lombardsteeg staat een poort van zandsteen (1650) met een halfronde fronton. Op het fronton liggen twee hoorns waaruit muntgeld stroomt (overvloed). In het fronton bevindt zich een reliëf van Willem de Keyser met drie vrouwen, die voor de balie van de lommerd staan. De versregels omschrijven de functie van het gebouw. Het raam erboven heeft een natuurstenen omlijsting, versierd met een zandloper en de twee hoorns van overvloed. Op de Oudezijds Voorburgwal nr. 300 staat de achterzijde van de lommerd, die in 1669 is aangebouwd. De bakstenen gevel met rechte kroonlijst heeft geen fronton in de bovenste middenpartij, wat in die tijd bijzonder was. De zandstenen poort is gebouwd in de stijl van Hendrick de Keyser. Aan het jaartal is te zien dat de poort oorspronkelijk uit 1550 stamt. De poort is in 1669 waarschijnlijk hergebruikt. Op de sluitsteen van de boog staat het stadswapen van Amsterdam. In het fronton boven de boog staan versregels die de werkwijze van de lommerd beschrijven. Sinds de 17de eeuw is in dit gebouw altijd de bank van lening gehuisvest geweest.

■ Nes 89 woon-winkelhuis (1557).

Vanaf 1557 was dit een groot huis met een kelder, vier etages en een zadeldak. Sinds de bouw zijn grote delen van de gevels, het eikenhouten skelet en de



houten kapconstructie bewaard gebleven. Aan de kant van de Grimnessesluis staat een laag pothuis. De winkelinrichting dateert uit de periode 1825-1850, evenals de detaillering van de winkelpui.

Kloveniersburgwal

De Kloveniersburgwal, aangelegd in de vroege zeventiende eeuw als onderdeel van de Amsterdamse stadsuitbreiding, ontleent zijn naam aan de kloveniers: musketiers van de stadsmilitie die hier hun hoofdkwartier hadden. Langs de gracht verrezen imposante herenhuizen, bewoond door rijke kooplieden en bestuurders. In de loop der eeuwen veranderde de omgeving, maar de Kloveniersburgwal bleef een statige waterweg die het centrum verbindt met de Amstel en getuigt van de welvaart en macht van de Gouden Eeuw.

■ 3 Brede klokgevel (ca.1750) met gebeeldhouwde zijstukken en een grote kuif.

■ 4 Voormalige Sint Augustinuskerk (1848) met ionische pilasters en rondboogvensters en gewijzigde onderpui.

■ 1 Het Spinhuis - H. de Keyser (1607) en de Spinhuispoort (1645).

De poort is opgetrokken uit natuursteen en heeft gekoppelde zuilen, met als bekroning het stadswapen. In het beeldhouwwerk zijn twee vrouwen afgebeeld die getuchtigd worden door geseling. Daarboven staat het jaarcijfer 1645, met daaronder een vers van P.C. Hooft. Het Spinhuis werd gebruikt om onder andere prostituees en bedelaressen te werk te stellen. Vanaf 1782 heeft het gebouw verschillende functies gehad. Nu is het een vestiging van de Universiteit van Amsterdam.

■ 6-8 Halsgevel tweeling (1722) 'Isaac + Abraham' in Lodewijk XIV- stijl. Het beeldhouwwerk is mogelijk van Anthonie Turck.

■ 12 Kruidenwinkel Jacob Hooy en Co. De familie Oldenboom is al meer dan 150 jaar gespecialiseerd in de verkoop van specerijen en kruiden.

■ 18-16 Halsgevel 't Friese Wapen (1728).

■ 23 Voormalige trapgevel (1625) in Amsterdamse renaissance die in de 18de eeuw gewijzigd is in een tuit-klokgevel.

■ 26 Klein Trippenhuys (1696).

Het huis is slechts 2,5 meter breed. De gevel is van zandsteen en heeft twee pilasters. De kroonlijst is verhoogd met daarop twee afbeeldingen van sfinxen en het jaartal 1696. Onder het ronde zolderraam is een festoen met zandloper aangebracht. Het beeldhouwwerk is mogelijk van Anthonie Turck. Het Klein Trippenhuys was de woning van de koetsier van het Groot Trippenhuys.

■ 29 Trippenhuys – J. Vingboons (1660).

Het Trippenhuys heeft de breedste grachtenhuisgevel van Amsterdam. De opdrachtgevers waren de gebroeders Trip, handelaren in ijzer en wapens. Het is een burgerpaleis dat bestaat uit twee volledige huizen achter een gemeenschappelijke voorgevel. Het is een van de laatste voorbeelden van het Hollandse classicisme in Amsterdam. De lijstgevel bevat acht zandstenen pilasters, die over tweeënhalve verdieping doorlopen. In het driehoekig fronton is het familiewapen van de familie Trip aangebracht (drie tripjes en kanonnen). De twee schoorstenen zijn bewerkt als mortieren. De gevel is versierd met vruchtenslingers, olijf- en palmtakken, die staan voor de vrede. In de lijstgevel staat links 'Anno' en rechts '1662'. Een van de broers, Louys Trip, was driemaal burgemeester van Amsterdam.

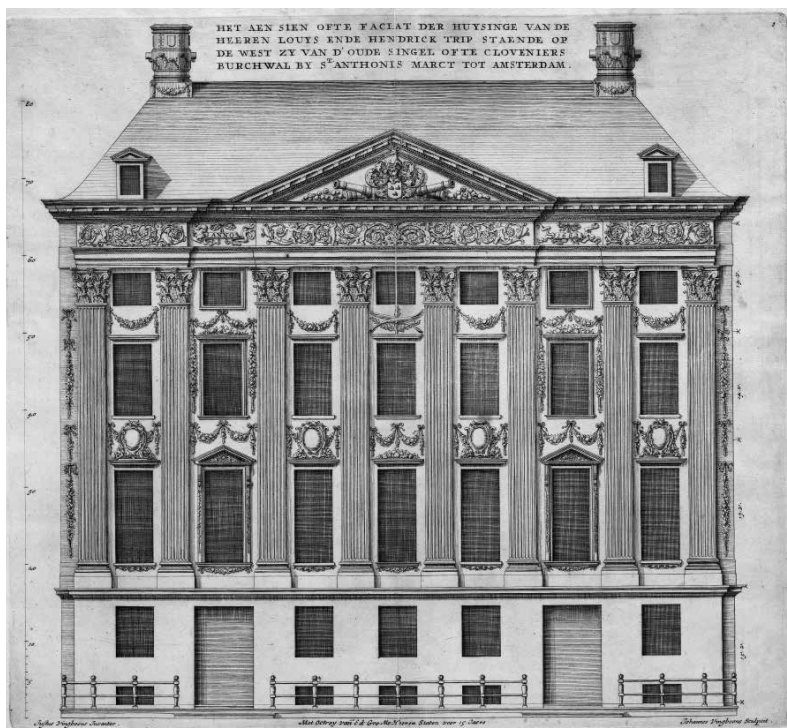
■ 31 Lijstgevel (ca.1715) in Lodewijk XIV-stijl met versieringen onder de vensters en een ingang van zandsteen.



Spinhuispoort (1645).

■ 34 Verhoogde lijstgevel (ca.1775) met gevelsteen waar een kist met rollen linnen wordt uitgebeeld. Daaronder staat: 'De Linnenkist'.

■ 50. hoofdingang van de voormalige Hersteld Evangelische Lutherse Gemeente. In Lodewijk XVI-stijl. In dit grote classicistische gebouw is tegenwoordig het Compagnietheater gevestigd. Omdat de Lutherse kerk niet behoorde tot de Hervormde 'staatskerk' was het niet toegestaan om een toren met klokken aan te brengen. Het gebouw heeft twee vleugels met ionische poortjes en een vooruitspringende middenpartij met ionische pilasters en rondboogvensters. Het driehoekig fronton toont Bijbelse taferelen, zoals de opengeslagen bijbel, de kelk, het altaar, de Wet (Tien Geboden) en het evangelie. De hoofdingang bevindt zich aan de Spinhuissteeg.



Trippenhuys (1660).

■ 58-60 » Halsgevel tweeling (ca.1700) met versierde klauwstukken en een half rond fronton met schelpmotief. De hijsbalk bevindt zich in een gebeeldhouwd ovaal venster. De deurpartij van nr. 58 (later aangebracht) heeft twee pilasters en is bekroond met een driehoekig fronton.

■ 62 Sierlijke halsgevel (1658) in Hollands classicisme. De gevel heeft klauwstukken met dolfijnen. Onder de hijsbalk bevindt zich een versierd gebeeldhouwd ovaal venster. Onder de ramen zijn festoenen aangebracht. De gevelsteen toont een man met een vis. De onderpui dateert uit de 18de eeuw.

■ 77 Huis Bambeek P. Vingboons (1650).

Dubbel herenhuys in Hollands classicisme. Het huis heeft een vooruitspringende middenpartij, bekroond met een driehoekig fronton. Op de begane grond en de bel-etage zijn Dorische pilasters aangebracht; op de eerste en tweede verdieping Ionische pilasters. Opvallend is dat er in het midden ook een pilaster staat, waardoor de ingang zich aan de rechterzijde bevindt.

■ 82 Gasthuisapotheek (1887).

Het pand in renaissancestijl was de apotheek van het voormalige Binnengasthuis.

■ 84 Laboratorium voor Artsenijbereikunde (1897) met toegangspoortje.

■ 87-89 Voormalige gebouw van de Maatschappij van de Werkende Stand (1883), nu Doelenzaal. De gevel is een combinatie neorenaissance (eerste verdieping) en Hollandse renaissance (tweede verdieping). De eerste verdieping heeft drie aaneengeschakelde rondboogvensters. In de venstertoppen zijn gereedschappen van een smid, timmerman en metselaar afgebeeld.

■ 95 Vincentius- of poppenhuis - P. Vingboons (1642).

In de stijl van het Hollands classicisme. De oorspronkelijke naam van dit huis is de Gulde Steur. De opdrachtgever was Joan Poppen, vandaar de bijnaam poppenhuis. De zandstenen lijstgevel heeft zes Corinthische pilasters en is bekroond met een groot driehoekig fronton. Het hoge dwarsdak heeft sierschoorstenen.



■ Achterzijde van de Oudemanhuispoort (A. van der Hart (1785)

Het poortje met twee Toscaanse zuilen is van natuursteen. Op het hoofdgestel staat een beeldhouwwerk dat de Mildheid, Armoede en Ouderdom uitbeeldt.

Blauwburgwal

De Blauwburgwal is gegraven in 1614 als dwarsgracht tussen het Singel en de Herengracht. De naam is afkomstig van de ververijen die hier in de 17de eeuw gevestigd waren. Het textiel werd meestal met blauwe verf behandeld.

■ 22 Klokgevel (1669).

Dit is de enige overgebleven verhoogde klokgevel in Amsterdam. De gevel heeft een extra trap met een klauwstuk. Op de klauwstukken staan siervazen. De ovale vensters en een pothuis bevinden zich aan de zijde van de Herengracht.

Grimburgwal

De Grimburgwal is een smalle, schilderachtige gracht in het hart van Amsterdam, gelegen tussen de Oudezijds Achterburgwal en het Rokin. Ooit maakte deze waterloop deel uit van de middeleeuwse stadsgracht en diende hij als verdedigingslijn rond de oude stadskern. Vandaag de dag is de Grimburgwal vooral bekend om zijn historische gevels, kleine bruggen en de nabijheid van de Universiteit van Amsterdam.

■ 2 Klokgevel (ca.1750).

■ 4 Trapgevel (ca.1650).

Groenburgwal

De Groenburgwal is een van de meest sfeervolle grachten, gelegen tussen de Amstel en de Oudezijds Achterburgwal. Het smalle water, ooit gebruikt voor de aan- en afvoer van goederen, wordt geflankeerd door statige herenhuizen en voormalige pakhuizen die dateren uit de 17e en 18e eeuw. Vanaf de brug aan de Amstel biedt de Groenburgwal een beroemd uitzicht op de Zuiderkerk, een gezicht dat al sinds de 19e eeuw schilders en fotografen inspireert. Hier komen handelshistorie en stedelijke schoonheid samen in een intieme, bijna verstilde grachtenscène.

- 52 Pakhuis (ca.1680) met tuitgevel.
- 59 Verhoogde lijstgevel (ca.1720) met rijkversierde halfronde kroonlijst en drie vazen.
- 69 Hoge halsgevel (ca.1740) met versierde klauwstukken en versierd halfrond fronton.



De Gelderse Kade

De Gelderse Kade is een van de oudste kades van Amsterdam, aangelegd in de late middeleeuwen als onderdeel van de stadsgracht die de oostzijde van de binnenstad beschermde. Ze loopt van de Nieuwmarkt tot aan het Oosterdok en maakte eeuwenlang deel uit van de havenzone, waar zeeschepen en binnenschepen aanlegden om hun lading te lossen. De kade ontleent haar naam aan kooplieden uit Gelderland die zich hier in de zestiende eeuw vestigden. In de loop der tijd veranderde het gebied van een drukke maritieme werkplek vol pakhuizen en scheepswerven in een woon- en handelsstraat, maar de structuur en het water herinneren nog altijd aan het Amsterdam van de vroegmoderne tijd. De Schreierstoren

■ **De Schreierstoren (1487)** is de enige overgebleven verdedigingstoren die onderdeel uitmaakte van de stadsmuur. De oorspronkelijke naam was de Schreyhoeckstoren, een verwijzing naar de scherpe hoek waar de Gelderse kade en Oudezijds Kolk samenkwamen. De toren is half rond en heeft een achthoekige opbouw, die ondersteund wordt door rondbogen. De lichtspleten zijn in de 18de eeuw vervangen door vensters. In die tijd is aan de zuidzijde een terras aangebouwd met daaronder de houten bootloods. In 1569 is in de toren (aan de kant van Gelderse kade) een gevelsteen geplaatst met een vrouw en een boot. Volgens de overlevering was dit de plek waar de vrouwen afscheid namen van hun mannen, die naar zee gingen. Het interieur heeft nog het houtskelet met peerkraalmotief uit de 15de eeuw.



De Schreierstoren, gezien langs het Kamperhoofd bij de Oudezijds Kolk in oostelijke richting (1783).

■ 3 Klokgevel drie ramen breed (ca. 1775). Bijzonder is dat dit huis nog steeds op zijn oude fundering staat.

■ 8 Koopmanshuis Het Tabaksvat (1622/1775). Was tot 1775 een tuitgevel en is verbouwd tot lijstgevel in Lodewijk XVI-stijl. Opvallend is de rijkversierde rococo-deuromlijsting met het inschrift 'Tabaksvat'. Het winkelinterieur is nog in originele 18de-eeuwse staat.

■ 55 Lijstgevel (1775) met afbeelding van Neptunes in de lijst en drie kuiven.

■ 56 Klokgevel (1732) in Lodewijk XIV-stijl.

■ 82 Verhoogde halsgevel (1644) in Hollands classicisme met Dorische pilasters. In de hals bevinden zich drie ronde vensters, waarvan uit één de hijsbalk steekt. Het driehoekig fronton is bekroond met een vaas. De klauwstukken zijn versierd en de onderpui is van hout.

■ 84 In dit winkelpand uit de 17de eeuw is de oudste apotheek van Nederland gevestigd. Het interieur dateert uit 1875 en verkeert nog in originele staat.

■ 97 Hoge trapgevel (1610) in sobere Hollandse renaissance. Boven de houten onderpui zijn gouden leeuwenmaskers en twee gevelstenen aangebracht. Boven de eerste en tweede etage is een mannen- en vrouwenhoofd aangebracht. In de zijgevel bevindt zich een dakkapel met hijsbalk en zolderluiken.

■ 107 Voormalige trapgevel (1634) in Amsterdamse renaissance, omgebouwd tot hoge pilasterklokgevel met houten onderpui. Het pothuis staat aan de Rechtboomsloot.

Nieuwmarkt

Het plein ontstond in de 17e eeuw toen de stadsmuren werden gesloopt en is sindsdien een belangrijk ontmoetingspunt gebleven. Blikvanger is de Waag, een imposant middeleeuws gebouw dat ooit diende als stadspoort en later als waaggebouw, gildehuis en anatomisch theater. De Nieuwmarkt staat bekend om zijn levendige sfeer, met markten, cafés en restaurants, en speelt een centrale rol in de culturele en sociale geschiedenis van de stad. Vandaag de dag vormt het plein een smeltkroes van bewoners, toeristen en marktlieden, waar het verleden zichtbaar samengaat met het bruisende stadsleven.

■ 8 Klokgevel (ca. 1680).

■ 15 Klokgevel (1727) in Lodewijk XIV-stijl.

■ 16 Halsgevel (ca. 1680).

■ 17-23 'Flesseman' (1927) met Amsterdamse Schoolelementen.

■ 18 Klokgevel (ca. 1750) in Lodewijk XV-stijl.

■ 20-22 Dubbele trapgevel (1605) in Hollandse renaissance; rond 1800 opgedeeld in twee winkelpanden. Deze huizen stonden tot aan de demping in 1614 aan de gracht. De houten onderpui dateert uit 1932.

■ 25 Verhoogde halsgevel (1724).

■ 34-36 Halsgevel tweeling (ca. 1720) met in de top twee ruiters ter paard.

■ **De Waag (1488).** Tot het einde van de 16de eeuw fungeerde de Waag als stadspoort, bekend onder de naam Sint Antoniespoort. Rondom de poort liep een stadsgracht, die in 1610 werd gedempt. Daarmee ontstond het huidige plein dat we kennen als de Nieuwmarkt. De bloeiende handel in de 17de eeuw zorgde ervoor dat de bestaande waag op de Dam, inmiddels verdwenen, te klein werd. Er was behoefte aan een tweede waaggebouw. In 1617 werd de oude stadspoort verbouwd tot waag, voorzien van rijk versierde gildenpoortjes. Op de verdiepingen vestigden zich de gilden, waarvan de emblemen nog altijd zichtbaar zijn boven de ingangen. Zo is er het beeldhouwwerk van het metselaarsgilde, vervaardigd door Hendrick de Keyser.



De Waag.

In 1692 kreeg het gebouw zijn huidige silhouet met de toevoeging van een koepelvormige ruimte en middentoren. Binnen zijn nog altijd de vertrekken van het smeden- en metselaarsgilde te bewonderen. Aan de zijde van de Bloedstraat bevindt zich het poortje van het Sint-Lucasgilde, waarin huisschilders, kunstschilders en beeldhouwers waren verenigd. Het reliëf werd gemaakt in de werkplaats van Hendrick de Keyser. Verderop is het poortje van het Sint-Barbaragilde, het gilde van metselaars en steenhouders, eveneens rijk versierd door De Keyser. De hoofdingang van de Waag draagt nog steeds het jaartal 1617. Aansluitend bevindt zich de toegang tot het Theatrum Anatomicum. In het halfronde fronton is Hippocrates afgebeeld. Hier gaven de chirurgijns hun anatomielessen, waarvan Rembrandt van Rijn's beroemde Anatomische les van dr. Nicolaes Tulp wellicht het bekendste overblijfsel is. Links naast het Theatrum staat de Antoniespoort, en om de hoek ligt de ingang van het Sint-Eloygilde, het gilde van de smeden.



Sint Antonies Waag; Ingang Metselaarsgilde.

Buiten Bantammerstraat

- 3 Halsgevel (1652) in Hollands classicisme met pilasters, versierde klauwstukken en driehoekig fronton in de top. Hoge houten onderpui en souterrain.
- 5 Trapgevel (1652) in Amsterdamse renaissance met pilasters, hoge houten onderpui en souterrain.
- 7-9 Klokgevels (ca.1680) met hoge houten onderpui en souterrain.
- 129 Lijstgevel (ca.1725) van zandsteen in Lodewijk XV-stijl met rechte kroonlijst en kuif.
- 131 Lijstgevel (ca.1650). Woonhuis van de Nederlandse admiraal Michiel de Ruyter (1607-1676). Het reliëf, aangebracht in 1829, toont een borstbeeld van De Ruyter.

Prins Hendrikade

De Prins Hendrikade vormt de noordelijke rand van de binnenstad, van het Oosterdok tot het Westerdok. De straat ontstond in de tweede helft van de 19e eeuw, toen de stad haar oude zeewering aanpaste aan het nieuwe Noordzeekanaal en het Centraal Station in het water van het IJ werd gebouwd. Waar eeuwenlang open water tegen de stadsmuur klotste, verrezen nu kades, pakhuizen, loodsen en hotels om het groeiende scheepvaartverkeer te bedienen. De kade werd vernoemd naar prins Hendrik der Nederlanden (1820–1879), bijgenaamd 'de zeevaarder', broer van koning Willem III.

■ Noord-ZuidHollands Koffiehuis - H.J. Lelieman (1911).

Het gebouw werd opgetrokken in een Hollandse renaissance-stijl als wachtruimte voor passagiers van de Noord-Zuidhollandsche Tramweg-Maatschappij (NZHTM). Deze maatschappij exploiteerde vanaf 1881 een uitgebreid netwerk van stoom- en paardentramlijnen, dat Amsterdam verbond met plaatsen in Noord- en Zuid-Holland. De wachtruimte bood beschutting aan reizigers die vanaf hier hun tocht vervolgden naar bestemmingen als Volendam, Monnickendam en Den Haag. Het interieur van het koffiehuis ademt nog altijd de sfeer van die tijd, met een houten plafond en glas-in-loodramen waarin het wapen van Amsterdam is verwerkt. Op het dak prijkt een windwijzer in de vorm van een 17e-eeuws koopvaardij-schip, een directe verwijzing naar de maritieme geschiedenis van de stad. Bij de ingang staan replica's van de door Jan van der Heijden ontworpen olielantaarns, die in de 17e eeuw het Amsterdamse stratenplan van verlichting voorzagen. Na het verdwijnen van de tramlijnen in de 20ste eeuw behield het pand zijn publieke functie.



■ Centraal Station - P.J.H. Cuypers (1889).

Het Centraal Station is gebouwd in een oud-Hollandse stijl waarin elementen van de late gotiek en de vroege renaissance zijn gecombineerd. Het hoofdgebouw meet 360 meter in lengte en 30 meter in diepte. Het midden van de gevel wordt geaccentueerd door twee torens, die samen met de 45 meter brede en 25 meter hoge boogkap een markant aanzicht vormen. De torens aan weerszijden van de boog zijn bedoeld om het station te presenteren als een stadspoort, een symbolische entree tot Amsterdam. In 1922 werd aan de zijde van het IJ een tweede boog toegevoegd, waardoor de constructie symmetrischer werd. In het oostelijke deel van het station bevindt zich het koningspaviljoen, waarin de koninklijke wachtkamer is ondergebracht.



Centraal Station in aanbouw (1889).

■ Co-kathedrale basiliek Sint Nicolaaskerk - A.C.Bleys (1887).

De St. Nicolaaskerk rijst op als een imposante kruisbasiliek met drie beuken, een meesterlijk samenspel van neobarok en neorenaissance. Als basiliek biedt ze een duidelijk gestructureerde, majestueuze ruimte waarin licht en architectuur elkaar ontmoeten. Twee torens sieren de gevel, terwijl een radvenster, versierd met een reliëf van Christus en de vier evangelisten, het oog direct trekt. Bovenin de topgevel prijkt de Heilige Nicolaas, patroon van Amsterdam, rustig in zijn nis. Het meest in het oog springt de achthoekige toren, bekroond met een barokke koepel en het grote kruis dat hoog boven de stad uittoert. Na meer dan een eeuw kreeg de kerk in 1999 een grondige restauratie, waarmee haar grandeur en sierlijke details weer in volle glorie te bewonderen zijn.

■ 72 Halsgevel (ca. 1750) met versierde top.

■ 73 Pastorie van de St. Nicolaaskerk.

■ 84-85 Gebouw Batavia in de stijl van de Amsterdamse School.

■ 101 Trapgevel (ca. 1650) in sobere Amsterdamse renaissance met twee leeuwenmaskers en een gevelsteen.

■ 108-114 Scheepvaarthuis - A.L. van Gendt & J.M. van der Mey (1913).

Het Scheepvaarthuis is een iconisch voorbeeld van de Amsterdamse School-architectuur. Het werd ontworpen door een collectief van architecten onder leiding



St. Nicolaaskerk (1895).

van Johan van der Mey en diende oorspronkelijk als hoofdkantoor voor zes grote Nederlandse rederijen. Het rijk gedecoreerde gebouw verwijst in vrijwel elk detail naar de scheepvaart, met nautische reliëfs, glas-in-loodramen en beeldhouwwerk van kunstenaars als Hildo Krop. Het is opgetrokken uit baksteen, graniet en marmer, met een imposante entree in de vorm van een scheepskiel en een toren bekleed met leisteen. Tegenwoordig is het gebouw in gebruik als luxe hotel, maar het blijft een monument van Amsterdams maritiem verleden.



Scheepvaarthuis in 1975.

■ 133 Verhoogde lijstgevel (1727) van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl met rijkbewerkte kroonlijst met twee hoornblazende tritons, de Mercuriusstaf en twee hoekvazen.

■ 134 Verhoogde lijstgevel (ca.1750) met een rijk bewerkte hoge kroonlijst met in het midden een klaverbladlук.

■ **Montelbaanstoren (1516).**

De toren werd oorspronkelijk gebouwd als onderdeel van een verdedigingswerk, samen met een brede gracht die nu bekendstaat als de Oude Schans. Na de stadsuitbreiding van 1591 verloor hij zijn militaire functie; de toren werd verlaagd en ingericht als wachthuis en magazijn. In 1606 volgde een ingrijpende verbouwing: de toren werd verhoogd en voorzien van een klok en uurwerk. De houten spits, ontworpen door stadsbouwmeester Hendrick de Keyser, kreeg al snel de bijnaam de malle Jan omdat het uurwerk aan vier zijden verschillende tijden aangaf en de klokken op onvoorspelbare momenten luidden.



Montelbaanstoren ca. 1900.

Boven de klokken bevinden zich driehoekige frontons, waarbij de twee bovenste verdiepingen deels open zijn en onderbroken worden door een balustrade. De spits is vervaardigd uit hout en bekleed met lood, bekroond door een windvaan in de vorm van een zeeridder. In 1610 dreigde de toren om te vallen doordat hij scheefzakte. Om instorting te voorkomen, werd een nieuwe fundering aangelegd en een ondersteunende muur rond de torenvoet gebouwd.

■ 171 Lijstgevel (1754) in Lodewijk XV-stijl met in de geveltop een schip en een wereldbol.

■ 176 Twee pakhuizen De Oude Werf (ca.1610) van de voormalige Verenigde Oost-Indische Compagnie Amsterdam (VOCA). Achter de pakhuizen lag tot 1661 de compagnieswerf, die toegankelijk was via het poortje dat rechts naast de pakhuizen staat.

■ 189-190 De kweekschool voor de zeevaart - W. Springer (1880).

De stijl van het gebouw grijpt terug op de Hollandse renaissance van het begin van de 17de eeuw. De neorenaissancegevel aan de Prins Hendrikkade is symmetrisch en hoger dan de zijgevel van de Schippersgracht. Opvallend zijn de trapgevels en het reliëf met een voorstelling van de zeevaart. In het gebouw was tot 1971 het opleidingsinstituut van de koopvaardij gevestigd. Nu is het een huisvestingsinstituut van de Hoger School van Amsterdam.

■ **NEMO - R. Piano (1997).**

Het groenkoperen gebogen gebouw staat bovenop de IJ-tunnel. De tunnelbuis van de IJ-tunnel is de fundering van het gebouw, dat de vorm heeft van een schip. Op het dakterras hebt u een fantastisch uitzicht over Amsterdam. Van 1 juli tot 1 september is het dakterras omgebouwd tot strandterras. Felgekleurde 'sand chairs', water, zand, olijfbomen, ijs, een reuzengroot schaakspel en exotische hapjes zorgen voor een strandsfeer.



■ **'s Lands Zeemagazijn of Admiraliteits Magazijn of Scheepvaartmuseum - D. Stalpaert (1656).**

Het gebouw, uitgevoerd in Hollands-classicistische stijl, is het grootste nog bestaande pakhuys uit de 17e eeuw. Het heeft een vierkante plattegrond met vier vleugels rond een centrale binnenplaats. De vleugel aan het Kattenburgerplein is minder diep dan de overige drie, waardoor het gebouw geen symmetrische opzet heeft. De oorspronkelijke functie als pakhuys is zichtbaar in de rijen luiken die verticaal boven elkaar zijn geplaatst. Alle vier de buitengevels vertonen vrijwel hetzelfde ontwerp. In de frontons bevinden zich beeldhouwde voorstellingen.

Aan de entreezijde verbeeldt een vrouwenfiguur het Zeebewind. Op de zijgevels zijn mannen te zien die goederen dragen bestemd voor de vloot, zoals touwen, een kanon, een rolpaard en een vat buskruit. De gevel aan de zijde van het Binnen-IJ toont Neptunus, die gearmd staat met het Zeebewind. Rondom hen dragen watergoden goederen aan, die worden overhandigd aan de Amsterdamse Stedenmaagd.



In 1791 werd het pakhuis door brand verwoest; alleen de buitenmuren bleven overeind. Bij de herbouw, die duurde tot 1793, zijn deze muren bepleisterd met zandsteen. Na 1795 diende het gebouw als marinemagazijn. In 1822 werd op de oostelijke gevel een kleine klokkentoren geplaatst. Sinds 1973 is het pand in gebruik als Nederlands Scheepvaartmuseum. Voor het museum ligt de replica van de Oost-Indiëvaarder Amsterdam, een schip dat in 1749 tijdens een storm voor de Engelse kust verging. De reconstructie van het schip werd tussen 1985 en 1990 uitgevoerd door circa vierhonderd vrijwilligers. Sinds 1991 ligt de Amsterdam afgemeerd bij het museum, waar bezoekers het schip kunnen bezichtigen als onderdeel van hun entreekaartje.

's-Gravenhekje

De naam van dit zijstraatje dateert uit de 18de eeuw, toen houtkoper De Graaf hier een houtwerf had. Volgens een gemeentelijke richtlijn mocht de houtwerf uitsluitend worden afgesloten met een hek. De naam van De Graaf is vervolgens gekoppeld aan het hek, zodat de naam 's-Gravenhekje ontstond.

■ 's-Gravenhekje 1 – hoek Prins Hendrikkade, het West-Indisch Huis (1641).

Voormalig zeemagazijn van de WestIndische Compagnie (WIC). De twee trapeziëvormige topgevels steken boven het viervoudige pakhuis uit. De gevels zijn verbonden door eeningeschoven driehoekig fronton. In het fronton zijn festoenen en het embleem van de WIC aangebracht. Fraai zijn de omlijste ovale ramen en de gevelstenen in de topgevels.



Kadijksplein

Het Kadijksplein, gelegen op de rand van de oude binnenstad en de Oostelijke Eilanden, is een klein maar historisch stadsplein. Ooit vormde het de toegang tot de Kadijken, de 17de-eeuwse kade- en dijkstructuur die de stad beschermde tegen het water van het IJ en tegelijkertijd ruimte bood aan scheepvaart en pakhuizen. Het plein ontstond als kruispunt van handel en scheepvaart: hier kwamen scheepslieden, arbeiders en voerlieden samen, omgeven door bierhuizen, pakhuizen en kleine werkplaatsen.

■ 4 Koffiehuis van de Volksbond (1840).

In de 19de en een groot deel van de 20ste eeuw was dit een koffiehuis voor de arbeiders. Het fraaie pand heeft op de nominatie gestaan om gesloopt te worden. Door een kraakactie in de jaren tachtig van de vorige eeuw is het gebouw gered. Tegenwoordig is in het authentieke pand een restaurant gevestigd.

■ 18 Zeemanshuis - A.N. Godefroy (1856) in eclectische stijl. Bij een verbouwing is de fraaie gevel bekroning verwijderd, waardoor het gebouw is ontsierd.

Kattenburgergracht

■ 9 Trapgevel (1663) in sobere Amsterdamse renaissance met twee beeldhouwde ovale vensters, twee jaartalstenen, een gevelsteen en een hoge houten onderpui.

■ 11 Tuitgevel (1663) met hoge houten onderpui, beeldhouwde steunbalken en souterrain.

■ 13 Klokgevel (1663) met twee beeldhouwde ovale vensters en een gevelsteen, hoge houten onderpui en souterrain.

Wittenburgergracht

■ 3-71 Pakhuis De Paerl (1662), voormalig bier- en azijnbrouwerij. Het bier werd vooral geleverd aan de schepen van de VOC.

■ 77-95 Voormalige rooms Katholieke kerk St. Anna (1900). Van deze neogotische kerk staat alleen nog de voorgevel. In de onderdoorgang zijn nog de kruisbogen van de kerk zichtbaar.

■ Oosterkerk - D. Stalpaert & A. Dortsman (1671).



Kruiskerk met twee kruisende zijbeuken en vier hoekvlakken. In het midden staat een achtkantige koepel, waarop de toren is geplaatst. De bouwstijl is afgeleid van de Tempel van Salomo. Het interieur is witgepleisterd en sober. De preekstoel dateert uit de bouwtijd.

Oostenburgergracht

■ 75 Werktheater - M.F. Duintjer (1952).

■ 77 VOC-pakhuis (1661).

Voorhuis van de vroegere Compagniesliijbaan, de touwmakerij van de VOC. Het lagere gebouw rechts was de opslagruimte van de Admiraliteit. De gevel bevat het wapen van de Amsterdamse kamer van de VOC (AVOC) met de twee gekruiste ankers. Alleen het voorhuis bestaat nog en deed dienst als pakhuis voor touw en hennep.



■ Molen 'De Gooyer' (ca.1814).

Deze achtkantige (koren)molen met houten balkon is afgedekt met riet. Het is de hoogste houten molen van Nederland en is een van de zes overgebleven molens in de stad. De Gooyer is niet te bezichtigen.



Molen De Gooyer met links het voormalig badhuis, thans Brouwerij 't IJ.

Sarphatistraat

■ Oranje Nassau Kazerne - A. van der Hart (1810).

Het neoclassicistische gebouw is 276 meter lang en 16 meter breed. Het is tijdens de Franse bezetting van Nederland (1806-1813) in opdracht van Lodewijk Napoleon gebouwd. Na de Franse nederlaag, (1813) werd Nederland, in 1815, een monarchie. De kazerne kreeg de naam Oranje Nassau Kazerne. Het keizerlijke wapen in het driehoekig fronton werd vervangen door het wapenschild van de Prins van Oranje. De kazerne is in 1990 verbouwd tot wooncomplex, waarbij de voorgevel in originele staat is behouden.

Entrepotdok

■ Aquarius - L. van der Pol (2001).

Een combinatie van oudbouw en nieuwbouw. De steunmuur van de voormalige kolenopslagplaats van de nabij gelegen elektriciteitscentrale is bewaard gebleven. Boven de steunmuur zijn kappen van hout en glas geplaatst. Opvallend zijn de enorme glazen gevels en serres. Links liggen de voedergebouwen van Artis en de Africa Savanne (1999). Voordat deze savanne was aangelegd, was het terrein tot 1950 een spoorwegemplacement en tot 1997 een stuk niemandsland.

■ Kalenderpanden - C.W.M. Kleijn (1838).



De kalenderpanden zijn gebouwd tussen 1838 en 1840 als uitbreiding van de pakhuizen van het Entrepot. De kalenderpanden hebben vijf verdiepingen. De maanden van het jaar zijn op de gevels aangegeven. Het rijksentrepot is bijna 75 jaar gevestigd geweest op het Entrepotdok. Van 1899 tot 2000 werden de pakhuizen aan particulieren verhuurd als opslagplaats voor goederen. Na een renovatie zijn er sinds 2002 woningen in de pakhuizen gevestigd.

■ 10-3 Voormalige loodsen van het Entrepotdok (1885). Dit deel van het Entrepotdok bestaat uit 84 monumentale pakhuizen, die in de 19de eeuw zijn gebruikt als opslagplaats voor goederen uit verre landen. Ter hoogte van nr. 73 (Vlissingen) herinnert de hijskraan aan de oorsprong van het Entrepotdok als goederenoverslagplaats.

■ 1 Voormalig administratiekantoor Entrepotdok - J. de Greef (1830). In het monumentale gebouw wordt tegenwoordig gewoond.

Hoogte Kadijk

■ 147 Museum/scheepswerf 't Kromhout (1760).



De werf is de laatste nog in gebruik zijnde scheepswerf in de oostelijke binnenstad en bestaat al onder deze naam sinds 1760. Bijzonder zijn de ijzeren kappen uit 1888. Onder een van de overkappingen ligt een scheepshelling van veertig meter. De scheepswerf richtte zich ook op de ontwikkeling van stoommachines. Eigenaar Goedkoop ontwikkelde in 1904 de wereldberoemde petroleummotor met magnetontwikkeling. Op het terrein is museum 't Kromhout gevestigd. Tot op de dag van vandaag vinden er op de werf scheepsreparaties plaats.

Oude Kerksplein

■ Oude Kerk (ca. 1280).

De kerk (ca. 1280) is het oudste stenen gebouw van Amsterdam en is gebouwd als hallenkerk (drie even grote beuken).

De Oude Kerk is rond 1306 gewijd aan de heilige Nicolaas, bisschop van Myra. Tot aan de reformatie (1578) heet de kerk de Sint Nicolaaskerk. Daarna is de Oude Kerk ingericht voor de protestantse eredienst. Tussen 1584 en 1611 wordt de kerk ook als beursplaats gebruikt. Daarna wordt de beursfunctie overgenomen door de Beurs van Hendrick de Keyser op het Rokin. In 1650 is de kerk verbouwd tot basiliek. De middenbeuk is daarbij verhoogd. In latere tijden krijgen ook de zijbeuken de hoogte van de middenbeuk. Het Noorderportaal heeft een rijkbewerkte balustrade en is uit bak- en natuursteen opgetrokken. De nieuwe spits dateert uit 1565 en is in gotische stijl ontworpen door Joost Bilthamer. De achthoekige toren heeft drie balustrades.

De wijzerplaten zijn bekroond met een driehoekig fronton. De hoge rondbogen in het tweede gestel zijn eveneens bekroond met een driehoekig fronton. De spits is van hout en bekleed met lood. In 1718 is de toren vanwege de scheve stand met steen bekleed (de originele toren zit er dus onder). De stenen voet is 36 meter hoog; de houten spits 31 meter. Vanuit de Enge Kerksteeg is er een goed zicht op het Noorderportaal en de Heilige Grafkapel.



Interieur:

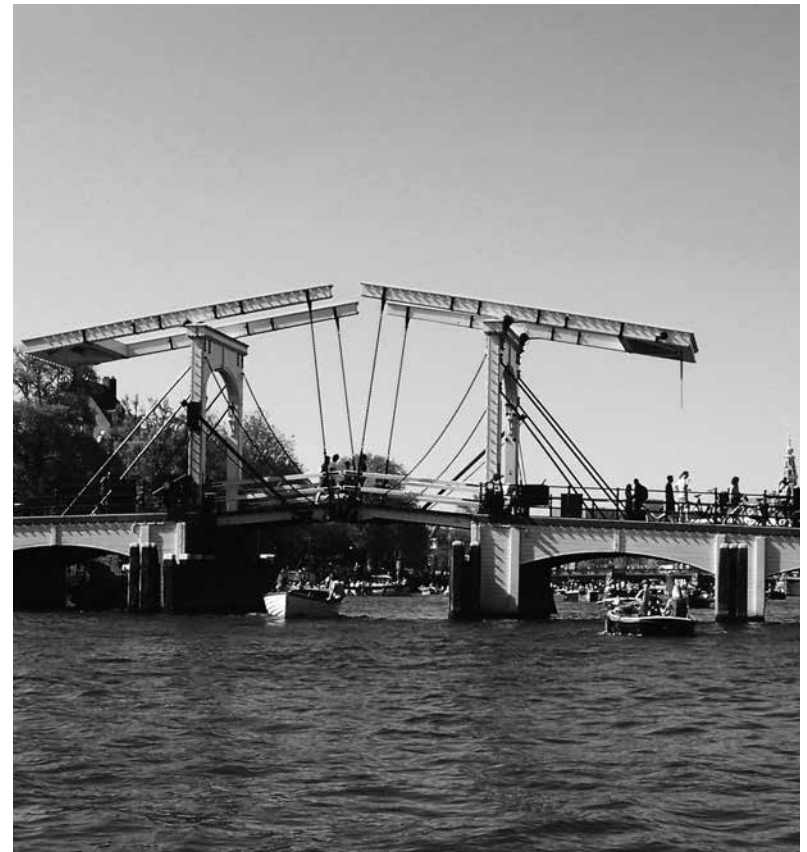
De Oude Kerk is een hallenkerk en dat is binnen goed te zien. De kerk is een grote hal met een aantal zijkapelletjes. Opvallend zijn de grote zuilen met koolbladkapitelen, die alleen in Amsterdamse kerken voorkomen. Bij de grote restauratie, die tussen 1955 en 1979 plaatsvond, is een groot aantal laatgotische muurschilderingen in oude staat hersteld. Bij het Zuiderportaal ligt de Sint Sebastiaanskapel. De trap geeft toegang tot een droge en brandvrije ruimte waarin belangrijkste waardepapieren bewaard werden. In de noordoostelijke hoek van de kerk ligt de Mariakapel. Bijzonder zijn de gebrandschilderde ramen uit 1550.

Het grote orgel (1726) is gebouwd door Christian Vader en is een van de beroemdste orgels van Nederland. Het orgel is bekroond met twee stadswapens van Amsterdam. Zoals veel historische kerken heeft ook De Oude Kerk een zerkenvloer en een aantal grafmonumenten. In de zerkenvloer zijn de grafstenen van de Nederlandse componist Sweelinck, de architect Vingboons en de echtgenote van Rembrandt van Rijn, Saskia van Uylenburgh (1612-1642), te vinden.



Amstel

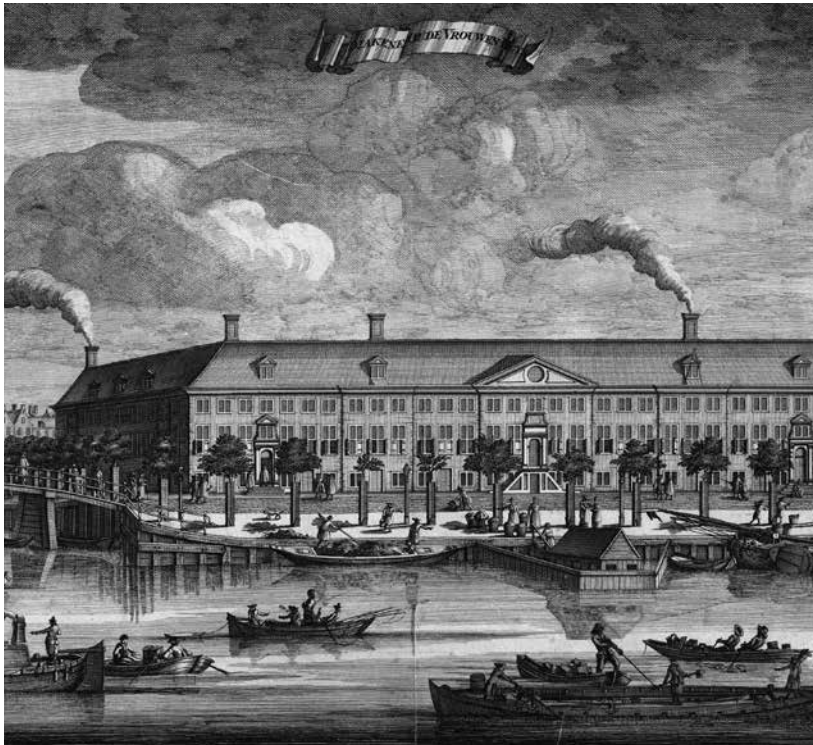
De Amstel is een 31 kilometer lange rivier die begint in Uithoorn en doorloopt tot in het centrum van Amsterdam. Oorspronkelijk stroomde de rivier uit in het IJ, maar na de demping van het laatste deel van het Rokin in 1936 eindigt de Amstel tegenwoordig in het Rokin. Via ondergrondse buizen onder het Rokin en de Dam wordt het water van de Amstel alsnog naar het IJ geleid. Het eerste deel van de straat langs de rivier draagt nog steeds de naam 'Amstel'. Hier liggen talrijke woonboten, terwijl aan weerszijden monumentale herenhuizen uit de 17e en 18e eeuw het straatbeeld bepalen.



Magere brug.

- hoek Amstel 2 Woon-/winkelpand - A.L. van Gendt (1892) in neorenaissance.
- Hotel de L'Europe - W. Hamer (1897).
Het hotel in neorenaissance is opgetrokken uit bergsteen en rode baksteen en staat op 620 palen. Regisseur Alfred Hitchcock gebruikte het hotel in 1939 als locatie voor zijn film 'Foreign Correspondent'.
- 14 Verhoogde pilaster halsgevel (1661) 'Het Wapen van Londen' in Hollands classicisme. Het huis is opgetrokken uit zand- en baksteen. De klauwstukken zijn versierd. Naast het zolderraam bevinden zich twee beeldhouwde raampjes. In de gevel staan het wapen van Londen en het jaarcijfer 1661.
- 34 Pakhuis (1733) met klokgevel in Lodewijk XIV-stijl. In de geveltop is een kalkoen te zien, die verwijst naar brouwerij De Calkoen, die op deze plaatst gestaan heeft.
- 51 Voormalige Het Amstelhof - H.J. van Petersom(1681).

Het Amstelhof, gebouwd op 1.432 palen, heeft een lange symmetrische voorgevel. De in het midden gelegen ingang, omgeven door versierde Ionische pilasters en fronton, is geen echte ingang. Deze ingang is er om esthetische redenen geplaatst. De gevel aan de kant van de Amstel is 76 meter lang en heeft 31 vensters. De twee ingangen bij de vierde vensters (rechts en links) zijn de echte ingangen. Door de schenking in 1681 van een groot kavel kon het weeshuis Amstelhof worden gebouwd. Het werd het later uitgebreid met de zorg voor oude vrouwen en (in 1719) oude mannen. Bijna tweehonderd jaar was het met vierhonderd plaatsen het grootste tehuis van Nederland. In het voorjaar van 2007 zijn de laatste bewoners vertrokken.



Het Diaconie Oude Vrouwen- en Mannenhuis (1693).

■ 88-98 Poortje van het voormalige Swigtershofje (1746).

Het rococopoortje is van natuursteen, maar is tegenwoordig bedekt met een witte verflaag. In het halfronde fronton zijn de horens van overvloed afgebeeld, gevuld met vruchten en granen.



- 106 Pilasterhalsgevel (1659) in Hollands classicisme met vier versierde klauwstukken, een half rond fronton en rondom de hijsbalk een beeldhouwd vierkant. Verder een hoge houten onderpui en stoep.

■ 134-136 Hoekhuis brede klokgevel (ca.1650) met onderpui in Lodewijk XVI-stijl.

- 172-174 Pilastergevel (ca.1670) in Hollands classicisme. Opvallend is het drie-hoekig fronton dat gedragen wordt door vijf Ionische pilasters. In het fronton zijn een wapenschild en festoenen aangebracht. Daaronder vier ronde raampjes met beeldhouwde omlijsting. De twee klauwstukken zijn versierd en bevinden zich boven de tweede verdieping.

- 180 Trapgevel (1616) in Hollandse renaissance met sierblokjes en toppilaster. Daaronder is een vrouwenhoofd aangebracht.

■ Blauwbrug - W. Springer en B. de Greef (1884).

De plaatbrug heeft drie doorvaarten en pijlers van baksteen en natuursteen. Daarop zijn marmeren zuilen geplaatst. De zuilen zijn rijkversierd met bladornamenten, kapitelen, maskers en keizerskronen. De vaasbalustrade is van natuursteen. Op de zuilen staan de lantaarndragers in de vorm van scheepsboegen en boven de lantaarns zien we keizerskronen. De brug is een monument en is gerestaureerd in 1999.



■ **115 Koninklijk Theater Carré - J. van Rossum & W. Vuyk (1887).**

Oorspronkelijk bedoeld voor circus- en revuevoorstellingen, groeide Carré vanaf 1920 uit tot een algemeen theater met een breed programma. Tegenwoordig staan cabaret, muziek en dans centraal. Het theater is ontworpen in een eclectische stijl. De voorgevel is neoclassicistisch, met vier bouwlagen en een uitspringende middenpartij op Ionische zuilen. Aan weerszijden bevinden zich zestien vensters, waarvan de onderste bekroond zijn met driehoekige frontons.



Opvallende decoraties verwijzen naar de circushistorie: clownshoofden, paarden, en in het fronton twee leeuwen met een kroon. De kap heeft een stalen constructie met houten betimmering en overspant 37 meter. Bij een verbouwing in 2004 zijn schilderijen ontdekt uit verschillende periodes, die het rijke verleden van het theater zichtbaar maken.

■ **134-136 Hoekhuis brede klokgevel (ca.1650) met onderpui in Lodewijk XVI-stijl.**

■ **172-174 Pilastergevel (ca.1670) in Hollands classicisme.** Opvallend is het driehoekig fronton dat gedragen wordt door vijf Ionische pilasters. In het fronton zijn een wapenschild en festoenen aangebracht. Daaronder vier ronde raampjes met beeldhouwde omlijsting. De twee klauwstukken zijn versierd en bevinden zich boven de tweede verdieping.

■ **180 Trapgevel (1616) in Hollandse renaissance met sierblokjes en toppilaster.** Daaronder is een vrouwenhoofd aangebracht.

■ **186 Klokgevel (ca.1720) in Lodewijk XIV-stijl met rijk beeldhouwde top.**

■ **190 Lijstgevel (ca.1730) met versierde deuromlijsting en dubbele stoep.** Op het dak drie dakkapellen.

■ **216 Huis met de Bloedvlekken - A. Dortsman (1671).**

Dit dubbele herenhuis in strak Hollands classicisme heeft een zandstenen lijstgevel en een rechte kroonlijst met balustrade. In het midden springt de balustrade cirkelvormig terug en bevat deze een wapenschild. De ingang heeft twee zuilen waarop een balkon rust. In de deuromlijsting is in Romeinse cijfers het jaartal te zien. De naam Huis met de Bloedvlekken is ontleend aan een overlevering. Coenraad van Beuningen (1622-1693), een bekend en rijke bewoner van dit huis, werd in zijn laatste

levensjaren krankzinnig. Hij heeft met zijn eigen bloed op de zandstenen gevel zijn naam, de naam van zijn vrouw, driemasters, Hebreeuwse letters en kabbalistische tekens geschreven. Als we goed kijken, kunnen we deze tekens nog zien.



■ **218 Brede lijstgevel (ca.1725) in Lodewijk XIV-stijl met versierde steunbalken, een dubbele stoep en souterrain.** De deur en het venster van de eerste etage zijn rijkversierd.

■ **220 Verhoogde lijstgevel (ca.1725) in Lodewijk XIV-stijl met versierde middenverhoging, versierd jaarcijferschild en twee mythische figuren in de top.**

■ **Magere Brug (1934).**

De naam Magere Brug is afgeleid van de eerste brug die hier rond 1670 lag. Het was een 'smalle of magere' brug, die alleen toegankelijk was voor voetgangers. De Magere Brug heeft negen doorgangen en wordt 's avonds door honderden lampjes verlicht.



■ 284 Hoekhuis met de Prinsengracht (W. van Brederode/1670). Vormde met verdwenen nr. 282 een tweeling.

■ 316-318 Brede klokgevel (ca.1700) met houten onderpui en souterrain.

■ 332-338 Voormalige halsgevelvierling (ca.1710). De klauwstukken zijn versierd. Nr. 332 heeft gebeeldhouwde ovale raampjes. Nrs. 332 en 334 hebben een halfrond fronton, 336 een driehoekig fronton en 338 is verbouwd tot lijstgevel.

■ **Hoge Sluisbrug - W. Springer (1883).**

Plaatbrug in Parijse stijl met tien doorvaarten. De sierstukken zijn van gietijzer, waarin het stadswapen verwerkt is. Opvallend zijn de obelisk van natuursteen waar versierde lantaarn dragers en fraaie lantaarns op zijn aangebracht.



■ **Amstelhotel - C. Oudshoorn (1867).**

Opvallend is het gebruik van rode en gele bakstenen. Oorspronkelijk was het eclectische gebouw drie verdiepingen hoog. In 1899 werd er een verdieping bijgebouwd. De kroonlijst boven de derde verdieping geeft de oorspronkelijke hoogte nog aan. Het hotel heeft 79 kamers en suites.



Amstelhotel.

Nieuwe Herengracht

De Nieuwe Herengracht vormt het oostelijke verlengde van de Herengracht en loopt van de Amstel tot aan de Schippersgracht bij de IJtunnel. De gracht werd in de 17e eeuw gegraven tijdens de laatste fase van de grachtengordel, maar kreeg een minder representatief karakter dan de westelijke Herengracht. Langs de kades verzezen in de 18e en 19e eeuw statige herenhuizen, vaak bewoond door welgestelde kooplieden en later door Joodse families, wat de buurt een bijzondere culturele betekenis gaf. Het is een rustige, groene gracht die de historische allure van de stad combineert met een meer ingetogen sfeer.

■ **14 Voormalig gebouw Neerlandia nu Hermitage aan de Amstel.**

In 1888 bouwde de Diaconie vlakbij Amstelhof een instelling speciaal voor gehuwde bejaarden, gebouw Neerlandia. In 2004 werd dit de plek waar de Russische Hermitage zich vestigde. Na een ingrijpende verbouwing veranderde het pand in een museum, tegenwoordig Het H'ART Museum.

■ **18 Het Corvershof (1723).**

Diaconie van de Nederlands Hervormde Gemeente. De middenpartij van de voorgevel is rijkversierd in Lodewijk XIV-stijl en is bekroond met een halfrond fronton, waarin de zorg voor de behoeftigen uitgebeeld wordt. Boven het middenvenster zijn de familiewapens van Jan Corver en zijn vrouw Sara Maria Trip aangebracht.

Het Corvershof is gebouwd dankzij een legaat van het echtpaar.



Het Corvershof.

■ **20 Het Bestedelingenhuis (1790).**

Hier werden behoeftige Amsterdammers ondergebracht die niet terecht konden in de gewone hervormde instellingen. De tekst in de gevel verwijst naar Johanna van Mekerens Bontekoning. Door haar legaat kon het huis gebouwd worden.

Het Begijnhof

Het Begijnhof is een stille enclave in het hart van Amsterdam, waar de echo's van de middeleeuwen nog altijd voelbaar zijn. Hier leefden eeuwenlang de begijnen: vrouwen die zich toededen op een religieus en ingetogen bestaan, zonder zich volledig te onderwerpen aan het kloosterleven. Ze legden de gelofte van kuisheid af, maar behielden een zekere vrijheid; trouwen bleef mogelijk, en hun gemeenschap stond los van kerkelijke orden. Wanneer het Begijnhof precies werd gesticht, blijft onduidelijk, maar in een oorkonde uit 1389 duikt het voor het eerst op. In die tijd lag het hof geheel omsloten door water, bereikbaar via één poort aan de Begijnsteeg. De oorspronkelijke middeleeuwse huizen zijn vrijwel allemaal verdwenen, maar het hof zelf ademt nog altijd die diepe gelaagdheid van tijd. Opvallend is dat het Begijnhof bijna een meter lager ligt dan de rest van de binnenstad: wie het betreedt, daalt letterlijk af naar een ouder Amsterdam. Tot 1971 was het hof nog bewoond door begijnen. Met het overlijden van zuster Antonia, de laatste bewoonster, sloot een eeuwenoude levenswijze zich af. Toch leeft de geest van hun gemeenschap voort, in de stilte van de binnentuin en de beslotenheid van dit verborgen hof, verscholen achter de drukte van de stad.



■ Begijnhof Poort (1574).

Op de poort staat een afbeelding van St. Ursula, de patrones van de Amsterdamse begijnen. Hoewel op de poort het jaarcijfer 1574 vermeld staat, verkeert de poort door een aantal restauraties niet meer geheel in originele staat.

Bebouwing op het Begijnhof:

- 1 Klokgevel (ca.1750) twee ramen breed.
 - 2-3 Twee tuitgevels (1590).
 - 4 Klokgevel (ca.1750) 1 raam breed.
 - 5 Klokgevel (ca.1710).
 - 6 Klokgevel (ca.1550) met verbindingsstuk.
 - 7 Klokgevel (1775) met hoge stoep.
 - 8 Trapgevel (ca. 1475) in sobere Amsterdamse renaissance.
 - 9 Lage klokgevel (ca.1750).
 - 10 Tuitgevel (ca.1750).
 - 11 Klokgevel (1673) gevelsteen met Sint Willibrord.
 - 12 Tuitgevel (ca.1750).
 - 14 Zijkant van tuitgevel; de ingang staat op het terrein van het Amsterdams Museum (ca.1750).
 - 15, 16, 17 Drie huizen onder een dwarsgeplaatste kap.
 - 18 Huis met houtskelet uit de middeleeuwen.
 - 19-20 Halsgevel-tweeling (1721) in Lodewijk XIV-stijl met houten onderpui. Op de gevelsteen (vermoedelijk uit beeldhouwerij van Hendrick de Keyser) staan Jozef, Maria en Jezus.
 - 21 Tuitgevel (ca.1750).
 - 22 Halsgevel (1736) in Lodewijk XIV-stijl met jaarcijfer en siervazen.
 - 23 Halsgevel (1660) in Hollands classicisme met Johannes de Doper in de vorm van een engel.
 - 24 Tuitgevel (1670) gevelsteen met Sint Ursula (1640).
 - 25 Tuitgevel (1670) met Latijnse opschrift 'Iniuria ulciscenda oblivione' (onrecht moet gewroken worden door het te vergeten).
 - 26 Klokgevel Huis Bethanie (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl met dwarsgeplaatste trap.
 - 27 Klokgevel (1775) in Lodewijk XIV-stijl. Opvallend is de gevelsteen met kroon, met daaronder Maria en Jezus en het opschrift 'S Maria'.
 - 28 Tuitgevel (1680).
 - 29 Begijnhofkapel van de hh. Johannes en Ursula - P. Vingboons (1671).
- In de 17e eeuw mochten rooms-katholieken in de Republiek hun geloof niet openlijk belijden. De officiële kerken waren voorbehouden aan de hervormden, waardoor katholieken hun toevlucht zochten tot zogenaamde schuilkerken: verborgen gebedsruimtes die achter gevels of in woonhuizen verscholen lagen, gedoogd zolang zij niet te zichtbaar waren.



Zo verging het ook de gemeenschap rond het Begijnhof. Toen hun oorspronkelijke kapel, de huidige Engelse Kerk, in handen kwam van Engelse presbyterianen, werden twee huizen er recht tegenover in 1671 omgebouwd tot een schuilkerk. Zij werd gewijd aan Johannes de Evangelist en de heilige Ursula. De kapel heeft de intieme schaal van een schuilkerk behouden, maar verrast door haar indeling: drie beuken, waarbij de bredere zijbeuken zijn voorzien van galerijen die rusten op houten Toscaanse zuilen. De voorgevel met spitsboogvensters en kleurrijk glas-in-lood stamt uit de 19e eeuw, toen de kerk een nieuw gezicht kreeg. Anders dan veel andere schuilkerken, die hun functie in de loop der tijd verloren, wordt deze kapel nog altijd gebruikt voor de katholieke eredienst, een zeldzaam levende herinnering aan een tijd waarin geloof zich moest verschuilen.

■ **Engelse Kerk (15 eeuw).**

Tot 1607 was de Engelse Kerk de kapel van het Begijnhof. In dat jaar moest de Begijnengemeenschap de kerk afstaan aan de naar Nederland gevluchte Engelse presbyterianen. De kerk is opgetrokken uit baksteen en in 1650 uitgebreid met een zuidelijke zijbeuk. De kerk heeft een typisch Engels interieur, met een kansellessenaar van koper, die in 1689 is geschonken door koning-stadhouder Willem III en koningin Mary Stuart. Verder vallen de eiken preekstoel uit het eind van de 17de eeuw en de orgelkast in rococo uit 1753 op.



■ 33 Halsgevel Huis Poelenburg (1744) in Lodewijk XIV-stijl met jaarcijfer.

■ **34 Houten huis (ca.1530).**

Dit is het oudste houten huis van Nederland. Het huis heeft een puntgevel in gotische stijl. Door een restauratie in 1888 is het niet meer authentiek en heeft het zijgevels van steen gekregen.



Houten huis Begijnhof.

■ 36 Klokgevel (ca.1750).

■ 37 Poortgebouw (1917) met doorgang naar het Spui.

■ 38, 39, 40, 41, 43, 45 Klokgevels (ca.1750).

■ 42, 44, 46 Tuitgevels (ca.1750).

Haarlemmerstraat en Haarlemmerdijk

De Haarlemmerstraat vormt van oudsher de verbindingsroute tussen Amsterdam en Haarlem. Vanuit het Singel voert de straat westwaarts en gaat halverwege over in de Haarlemmerdijk, die doorloopt tot het Haarlemmerplein. Waar nu een levendige stadswijk ligt, bevond zich in eerdere eeuwen de westelijke buitenrand van Amsterdam. Llangs de straat vestigden zich talloze ambachtslieden en kleine bedrijven. De Haarlemmerstraat was daarmee niet alleen een doorgangsweg, maar ook een werkstraat: een plek waar handel, nijverheid en dagelijks leven elkaar kruisten. Vandaag de dag herinnert de mix van historische panden en bedrijvigheid nog altijd aan die vroegere rol als toegangspoort tot de stad.

■ 1 Woon-/winkelpand (1630).

De klokgevel is in 1685 aangebracht en heeft aan weerszijden siervazen en is bekroond met een halfronde fronton. Het pand heeft aan de zijde van het Singel een stoep en een pothuis. Het huis is gebouwd op drie kelderlagen, waarvan er één via een tunnel onder de weg door met het Singel is verbonden.



■ 59 Halsgevel (ca.1725) met in de gevelsteen een ooievaar.

■ 75 West-Indisch Huis (1617).

Het West-Indisch Huis, gebouwd in de stijl van het Hollands classicisme, staat op de plaats van de in 1617 gesloopte Haarlemmerpoort. Tot 1623 werd het gebruikt als vleeshal en kazerne van de Amsterdamse schutterij en vanaf 1623 als zetel van de Heren van Negen van de West-Indische Compagnie (WIC). In de compagniezaal besloten de Heren op het eiland Manhattan (nu New York) het fort Nieuw Amsterdam te bouwen. Ook de veroverde schatten van Piet Heijn (de zilvervloot) werden in het huis opgeslagen. Na het vertrek van de WIC heeft het gebouw dienstgedaan als hotel, weeshuis en bedrijfsruimte. In 1825 werd het eigendom van de Hersteld Evangelische-Lutherse Gemeente. De voorgevel aan de zijde van de Haarlemmerstraat dateert uit 1825 en bestaat uit een gepleisterde gevel met zeven vensters. In het midden staat een Ionische poort. De gevel is bekroond met een driehoekig fronton, waarin het symbool van de Lutherse kerk, een zwaan met uitslaande vleugels, afgebeeld is.



■ 79 Voormalige trapgevel (ca.1615), nu klokgevel, in sobere Amsterdamse renaissance. Opvallend zijn de leeuwenmaskers.

■ 83 Art nouveau woon-/winkelhuis (1906) met jugendstilgevel. Op de tweede verdieping wordt de erker ondersteund door een boog die de vorm heeft van een hoefijzer. De erker is uitgebouwd en heeft natuurstenen gebogen vormen.

■ 105 Halsgevel (ca.1770) in Lodewijk XIV-stijl met een schubmotief op het middenvenster. Rondom de hijsbalk zijn versieringen aangebracht die doorlopen tot in het halfronde fronton. In de top staat een vaas. Aan weerszijden versierde klauwstukken.

■ 110 Halsgevel (1675) met afbeeldingen van paarden in de klauwstukken en versierde ovale vensters en een hijsbalk.

■ 124-126 Rooms-katholieke Posthoornkerk - P.H.J. Cuypers (1860).

Deze neogotische kerk heeft twee hoge torenspitsen die vanaf andere plaatsen in de stad goed te zien zijn. Opvallend zijn de luchtbogen, de spitsboogvensters en de indrukwekkende neogotische ingangspartij. De kerk wordt tegenwoordig gebruikt voor onder andere tentoonstellingen.



■ Eenhoornsluis van de Korte Prinsengracht.

De sluis dateert uit de 17de eeuw en diende als doorgangsvaarweg voor de dek-schuiten die ladingen van het IJ naar de stad brachten.

Haarlemmerdijk

■ 2 Halsgevel (1729) in Lodewijk XIV-stijl met in de top een voorstelling van de wijngaard 'De Wynberg'.

■ 20 Halsgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl met in de top een afbeelding van 'In de swarte koe'.

■ 39 Huis in jugendstil - F.M.J. Caron (1896).

Dit is een van de weinige echte jugendstilhuizen in Amsterdam. De opdrachtgever, firma Roeraarde, vestigde hier in 1896 een fruit- en viswinkel. De vishandel is tot uiting gebracht in de muurankers, die zijn uitgevoerd als kronkelende palingen.



De afbeelding van de visser aan de rechterkant van de gevel is later aangebracht. De tegeltafbeeldingen laten afbeeldingen zien van een octopus met twee vissen en een zeehond met verschillende vissen. In de hardstenen onderpui zijn twee booglijnen aangebracht, met tussen twee draken, de naam van de firma. Boven de eerste verdieping, die gepleisterd is en versiert met bloemen en lijnen, is een rood beschilderde horizontale band aangebracht met daarop 'visch & fruithandel' en vismotieven. De tweede verdieping is versiert met bloemen en lijnen. De bovenste verdieping heeft een pakluik. Links hiervan staat een stenen windkast. De dakbalustrade heeft twee smalle bogen. De vlaggenmast is speciaal voor dit pand ontworpen en zit uiterst links aan de gevel. Het gebouw is asymmetrisch, heeft een torenopbouw en wordt afgesloten met een tentdak.

■ 43 Woon-/winkelpand - F.M.J. Caron (1900) in jugendstil.

■ 45 Halsgevel (ca.1720) in Lodewijk XIV-stijl met beeldhouwde klauwstukken, siervazen en in het fronton een driemaster.

■ 49 Trapgevel (ca.1650) in Amsterdamse renaissance.

■ 119-121 Lage klokgevels (ca.1775) in Lodewijk XV-stijl met kuif en versierde klauwstukken.

■ 124 Trapgevel (ca.1630) met op de bovenste trap een bal.

■ 147 Halsgevel (1729) in Lodewijk XIV-stijl met versierde klauwstukken en in het halfrond fronton een zon en jaarcijfer.

■ 161 Bioscoop The Movies (1912). Het is de oudste nog in gebruik zijnde buurtbioscoop. The Movies heeft een prachtig artdeco-interieur en vertoont vooral kwaliteitsfilms.

Haarlemmerplein

Het plein ontstond bij de stadsuitbreiding van 1610. Goederen van buiten Amsterdam werden hier overgeladen in kleine karren om te worden vervoerd naar andere delen van de stad. Op het plein stond van 1615 tot 1837 de vierde Haarlemmerpoort, naar een ontwerp van Hendrick de Keyser. De poort werd in 1840 vervangen door de huidige poort.

■ Willemspoort - B. de Greef (1840).

Aan het einde van de Haarlemmerdijk verrijst de Willemspoort, door Amsterdammers de Haarlemmerpoort genoemd. Het bouwwerk, geopend in 1840 vlak voor de inhuldiging van koning Willem II, combineert Griekse en Romeinse tempelvormen met acht zandstenen Korinthische zuilen en twee halfronde poortgebouwen. Ooit bedoeld om accijnzen te heffen op binnengebrachte goederen, diende het later als politiepost en brandwacht. Vanaf 1866 dreigde herhaaldelijk de sloop, maar steeds wist de poort te overleven. Sinds 1984 is zij bewoond, een monument dat van belastingheffing tot huiselijk leven de veerkracht van de stad weerspiegelt.



De Willemspoort in 1900.

Brouwersgracht

De Brouwersgracht werd aangelegd tussen 1614 en 1620 en kreeg al snel een bedrijvig karakter. Langs de kades vestigden zich vooral bierbrouwerijen, leerlooierijen, teerkokerijen en bedrijven die walvistraan verwerkten. Door haar ligging ten noordwesten van het stadscentrum fungeerde de gracht als schakel tussen het IJ, de rivier de Spaarne en de centrale haven. De imposante pakhuizen die hier nog altijd staan, herinneren aan de rol van Amsterdam als stapelmarkt in de zeventiende eeuw: goederen uit binnen- en buitenland werden er opgeslagen om later te worden verhandeld en verder de stad in of naar elders te worden vervoerd.

- 9-7 Twee pakhuizen (1650) met tuitgevels.
- 20 Lage klokgevel (1620).
- 40 Halsgevel (1700) in Lodewijk XIV-stijl met rijkversierde klauwstukken, een half-rond fronton en grote kuif.
- 44 Klokgevel (1680) met half rond fronton en twee beeldhouwde ovale vensters. Langs de klok lopen fruitmotieven.
- 46 Versierde klokgevel (1720) met kuif. Aan de zijgevel staat een houten trap en daarachter een pothuis.
- 48 Halsgevel (ca. 1675) met in de klauwstukken afbeeldingen van dolfijnen. Rondom de hijsbalk en het fronton zijn versieringen aangebracht.
- 50 Klokgevel (1775) in Lodewijk XV-stijl met drie kuiven.
- 52 Klokgevel (1749) met een gevelsteen die in rococo-omlijsting een oud Hollandse stoel en een Lodewijkstoel afbeeldt met het inschrift 'Nooyt Volmaakt'. De gevelsteen met jaarcijfer (1759) is later aangebracht.
- 54 Klokgevel (1750) in Lodewijk XV-stijl met kuif en houten onderpui.
- 56 Winkel/hoekhuis (1744). De klokgevel is in Lodewijk XIV-stijl.



Opvallend zijn de inspringende aanzetstukken, het halfronde fronton met daarin het jaarcijfer 1744 en de siervaas in de top. De bovenwoningen zijn te bereiken via de zijgevel. Het trappenhuis heeft beeldhouwde ramen, die nog uit de bouwtijd dateren. Het pothuis loopt over de gehele zijgevel.

hoek Herenmarkt 27-25 Klokgevel (ca.1680) met houten onderpui en souterrain. Aan de Herenmarkt bevinden zich de stoep en de ingang.

■ 39 Klokgevel (1630) met rondboogvensters.

hoek Herenmarkt Trapgevel (1620) met in de top en hals smalle versierde klauwstukken.

■ 45 Klokgevel (1616) met twee voormalige rondboogvensters en hoge houten onderpui en hoog raam.

■ 75-77 Pakhuis (1631) met trapeziumgevel en gevelsteen met kroon.

■ 79-83 Dubbele klokgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl met kuif.

■ 86 Halsgevel (ca.1650) met rijkversierde klauwstukken en hoekvazen.

■ 99 Halsgevel (1711) in Lodewijk XIV-stijl met in het halfronde fronton een afbeelding van een wolf.

■ 101 Klokgevel (ca.1630) met houten onderpui en gevelsteen.

■ 118 Pakhuis (1653) met trapeziumgevel en gevelsteen met keizerskroon.

■ 174-178 Dubbel pakhuis 't Slaghuis (ca.1625) met een trapeziumgevel.

■ **184-194 Pakhuizen (ca.1700) met tuitgevel.**

Deze pakhuizengroep is een voorbeeld van de Amsterdamse pakhuizenarchitectuur, die we aan deze gracht, maar ook elders in de stad, tegenkomen. Op de luiken staat 'Gauwe Valk', 'Groene Valk', 'De David' en 'Koning David'.



Brouwersgracht 184-194 in 1936.

■ 204-212 Pakhuizen (1640).

Aan weerszijden van een smal pakhuis met tuitgevel staan twee brede pakhuizen met een trapeziumvormige gevel.

■ **218 Miniatuur Vingboons halsgevel 'Het Geloof' (1650).**

Halsgevel in de stijl van het Hollands classicisme. Het huis vormde oorspronkelijk met nr. 220 (in de 18de eeuw verbouwd tot klokgevel) en nr. 222 (gesloopt) de halsgeveldrieling 'Het Geloof, De Hoop en De Liefde'.



De Dorische pilasters lopen door tot in de hals. Aan weerszijden zijn versierde klauwstukken aangebracht. De top is bekroond met een driehoekig fronton. Opvallend zijn de drie versierde ovale vensterramen in de voorgevel en een ovaal venster in de zijgevel. Zowel aan de voor- als aan de zijgevel bevindt zich een stoep. Aan de zijgevel is ook een pothuis gebouwd.

■ 244 Pakhuis (ca.1685) met tuitgevel.

■ 250-248 tweelingpakhuis (ca.1685) met tuitgevels.

■ 256-252 Pakhuis en tweelingpakhuis met tuitgevels (1684).

■ 266 Pakhuis (ca.1680) Kleine Swaen met tuitgevel.

■ 268 Pakhuis (ca.1680) Grote Swaen met trapgevel.

■ 274-270 Drie pakhuizen (ca.1725) met tuitgevel en in de top twee beelden.

■ 286 Pakhuis (ca.1670) met tuitgevel.

■ 288 Pakhuis (ca.1670) met trapeziumgevel.

Kalverstraat

De Kalverstraat behoort tot de oudste winkelstraten van Nederland en kent een lange geschiedenis van veranderingen. Oorspronkelijk maakte zij deel uit van een van de (Romeinse) heirwegen die vanuit het vroege Amsterdam, nog voordat de nederzetting tot stad uitgroeide, het omliggende land in leidden. De naam verwijst naar het vee dat er eeuwen geleden doorheen werd gedreven, op weg naar de markten die destijds op de Dam plaatsvonden. Toen deze centrale markt te klein werd voor het groeiende handelsverkeer, verhuisde de kalvermarkt naar deze straat. Vanaf dat moment raakte de benaming Kalverstraat ingeburgerd. Het oudste deel van de straat liep tot aan de Heilige Stede, de plaats van de middeleeuwse bedevaartskapel die een belangrijke rol in het religieuze leven van de stad vervulde.

■ **58 Rooms-katholieke St. Jozefskerk of De Papegaai - G. Moele (1848).**

Op deze plaats stond in 1650 het tot schuilkerk omgebouwde woonhuis De Papegaai. In 1848 is het huis gesloopt en is de huidige neogotische driebeukige kerk gebouwd, met als officiële naam Heilige Petrus en Paulus, maar heet in de volksmond De Papegaai.

■ **80-82 Klokgevels (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl.** De huizen zijn aan elkaar gekoppeld door een gemeenschappelijk aanzetstuk.

■ **92 Weeshuispoort - J.J. Bilhamer (1581).**

Het onderschrift is van de beroemde Nederlandse dichter Joost van den Vondel en luidt: 'Wij groeien vast in tal en last. Ons tweede Vaders klagen. Ay ga niet voort door deze poort Of help een luttel dragen.' Het reliëf is een kopie. De gevel boven de poort is in 1642 door bouwmeester Pieter de Keyser verhoogd en voorzien van stadswa- pen, fronton en een festoen. In de zijgevel zijn twee reliëfs aangebracht, waarin de weeskinderen de bezoekers oproepen tot een financiële bijdrage.

Binnenplaats

De galerij en voormalige jongensschool zijn gebouwd in renaissancestijl. Opvallend is de zuilengalerij. De bakstenen korfbogen met natuurstenen aanzetten rusten op Toscaanse zuilen. Tussen de ramen zijn Dorische muurpilasters aangebracht op de gebeeldhouwde kraagstenen. Rechts staan een trap en een galerij (1762) met 120 kastjes waar de weesjongens hun gereedschap in konden opbergen.



■ **Weeshuispoortje (Sint Luciënsteeg 27) – Vredeman de Vries (1571).**

Deze poort gaf toegang tot de meisjesspeelplaats. De poort met rondboog is opgetrokken uit natuursteen en heeft in de gegroefde pilasters geometrische figuren. De poort is in 1634 verplaatst van de Stadstimmeruinen naar deze plaats. Bij de verplaatsing is het jaartal 1634 toegevoegd. Aan de muur zijn als decoratie in 1924 oude gevelstenen aangebracht.



Weeshuispoortje (Sint Luciënsteeg 27) – Vredeman de Vries.

■ 81-85 Gevel van de Nieuwezijdskapel (1903).

Dat dit een kapel is geweest, is nog goed te zien aan de twee torens aan weerszijden van het gebouw. Deze kapel staat op de plaats van de Heilige Stede kapel (1345), bekend van het mirakel van Amsterdam en loopt door tot aan het Rokin.

■ 143 Klokgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl met half rond fronton met een kalf op de top. Het kalf verwijst naar de vroegere kalverenmarkt die tot 1629 in de Kalverstraat gehouden werd.

■ 152 Hoek Kalverstraat/Spu, Waterstone English Bookstore - H.P. Berlage & Ph. Sanders (1886).

Het pand vormt een treffend voorbeeld van de vroege stijl van architect H.P. Berlage. Kenmerkend zijn de rijke, klassiek geïnspireerde ornamenten die de gevel sieren. Het gebouw werd oorspronkelijk ontworpen in opdracht van Focke & Meltzer, een winkel gespecialiseerd in glas en serviesgoed. In 1958 onderging de winkel een ingrijpende renovatie en kreeg het interieur een nieuwe inrichting.

■ 179 (hoek Olieslagersteeg). Rijkversierde klokgevel (ca.1720) van natuursteen. De klok is geplaatst op een bakstenen gevel.



152 Hoek Kalverstraat/Spu.

■ 183 Voormalig warenhuis Maison de Bonneterie (1889).

Tot 1905 was 'Maison' gevestigd op nr. 183 en verkocht het vrijwel alleen textiel. In 1907 zijn de panden Kalverstraat 179-183 en Rokin 138/142 samengevoegd en verbouwd tot een groot warenhuis in de stijl van Lodewijk XVI. Door het gebruik van natuursteen en de houten kroonlijst heeft het gebouw een klassieke uitstraling. De winkel werd 24 augustus 2014 gesloten.

■ 200 Winkelpand - G.A. van Arkel (1893) in een combinatie van neogotiek, neo-rennaissance en jugendstil. De oorspronkelijke winkelpui is geheel verdwenen. Het balkon op de tweede verdieping wordt door versierde steunbalken gedragen en is voorzien van een smeedijzeren balustrade. Naast het balkon zijn afbeeldingen aangebracht van zonnebloemen, een haan en een uil, die verwijzen naar de jugendstil. De klauwstukken zijn versierd met vrouwenfiguren.

Heiligeweg

De Heiligeweg ontleent zijn naam aan de pelgrims die in de veertiende en vijftiende eeuw naar de Kapel ter Heilige Stede trokken, gelegen in de Kalverstraat. Waar ooit de processies langs trokken, strekt zich tegenwoordig een drukke winkelstraat uit, die de Kalverstraat verbindt met het Singel.

■ 1 (hoek Kalverstraat) Winkelpui - G.A. van Arkel (1891) in neorenaissance.

Opvallend zijn de gevels van rode baksteen en de geveltoppen met trapgevels en torentjes.

■ 35 Houten winkelpui - G.A. Van Arkel (1890) in neorenaissance.

Zoals bij de meeste panden die door Van Arkel ontworpen zijn, staat zijn naam in de gevel gegraveerd. Bij dit pand aan de bovenzijde van de linkerdeur.

■ 21-25 Voormalige muziekinstrumentenwinkel Kettner - A.J. Kropholler & J.F. Staal (1906) in Berlagestijl. In de gevel zijn drie tegeltableaus aangebracht met de namen van drie soorten muziekinstrumenten.

■ 19 Het Rasphuispoortje - H. de Keyser (1603).

Het poortje geeft toegang tot winkelcentrum De Kalvertoren, maar was vroeger de buitenste poort van het Rasphuis. In het Rasphuis (1595-1892) moesten veroordeelden hardhout uit Brazilië raspen.



Aan weerszijde van de poort met rondboog staan Dorische halfzuilen en bij het reliëf consoles. In het reliëf staat een met Braziliaans hardhout beladen wagen. De voerman temt met de zweep de roofdieren. Boven het reliëf staat het inschrift: 'Vertutis est domare quae cunctipavent' (het is verdienstelijk datgeen te temmen waarvoor men bevreesd is). Boven de poort staat de Stedenmaagd afgebeeld, die twee naakte veroordeelden kastijdt. Het onderschrift 'Catigatio' en het jaarcijfer 1663 wijzen op de Stedenmaagd, die veroordeelden tuchtigt.

Koningsplein

Het Koningsplein is een druk kruispunt tussen de Herengracht, Keizersgracht en Singel. Oorspronkelijk heette het plein in de zeventiende eeuw nog niet zo, maar kreeg in de negentiende eeuw zijn huidige naam, ter ere van koning Willem II. Het plein fungeert vooral als verkeersknooppunt, waar tramlijnen en voetgangers elkaar kruisen, maar heeft ook een levendig karakter dankzij de nabijgelegen winkels, cafés en het uitzicht op de grachtengordel. Het Koningsplein vormt zo een overgangsplek tussen het bruisende Leidseplein en de historische binnenstad.

■ 1 Winkel/kantoorpand (1890), gebouwd in opdracht van de directeurs der Verzekeringsbank 'Kosmos'. Werd oorspronkelijk gebouwd in neorenaissance, maar is in 1929 in opdracht van W. Speyer juweliers verbouwd in art-decostijl. Het gebouw vertoont daardoor een mengeling van stijlen.



Koningsplein ca. 1912.

■ 2 Winkelpand - A. Jacot (1899) gebouwd in opdracht van warenhuis "Nieuw Engeland" en opgetrokken uit Oberkirchner zandsteen. Opvallend zijn de grote etalageruiten, die het pand een ruimtelijke uitstraling geven. Door enkele verbouwingen verkeert het pand niet meer in originele staat.

Leidsestraat

De Leidsestraat is een van de bekendste winkelstraten van Amsterdam en vormt een belangrijke verbinding tussen het Leidseplein en het Spui. Ooit was het een smalle doorgangsweg richting de stad Leiden, tegenwoordig is het een drukke verkeersader die vooral bekendstaat om zijn vele winkels, toeristen en trams die zich een weg banen door de smalle straat. De straat ademt een mix van historie en moderne consumptie: waar ooit ambachtelijke werkplaatsen en kleine winkeltjes domineerden, vind je nu een aaneenschakeling van grote ketens, souvenirszaken en modewinkels. Toch zijn er nog sporen van het verleden zichtbaar, zoals in enkele historische panden en zijstraten die herinneren aan het oude Amsterdam. De Leidsestraat is daarmee niet alleen een commercieel centrum, maar ook een weerspiegeling van de voortdurende veranderingen in de stad.



Leidsestraat ca. 1929.

- 11-13 Sobere trapgevels (ca.1650).
- 25 Halsgevel (ca.1700) met in de versierde klauwstukken het wapen van Amsterdam. De top is bekroond met een halfrond fronton.
- 27 Brede klokgevel (ca.1700) met gevelsteen 'De Huys Duynder Visser'.
- 44 Klokgevel (ca.1680) met onder het zolderluik een festoen en naast het zolder-raam twee driehoekige raampjes.
- Leidsestraat/hoek Keizersgracht 455 voormalig warenhuis Metz & Co (zie Keizersgracht 455).
- 81/hoek Prinsengracht Woon-/winkelpand; bakkerij (1896) in jugendstil met erkers en torentje.

Muntplein

Het Muntplein is een van de bekendste en drukste pleinen van de stad, gelegen op de overgang van de Singel en de Amstel, waar de Kalverstraat, Rokin en Vijzelstraat samenkomen. Door zijn centrale ligging vormt het Muntplein een belangrijke schakel tussen het historische centrum en de zuidelijke stadsuitbreidingen.

- 2 Verzekeringsmaatschappij De Nederlanden - H.P. Berlage (1895). Het gebouw verkeert niet meer in de oorspronkelijke staat van 1895 (impressionistische stijl), maar is door Berlage in 1910 ingrijpend verbouwd. Het gevolg is een strak en rechthoekig gebouw.
- Munttoren (1620).



Op deze plek bevond zich oorspronkelijk de Regulierspoort, gebouwd in 1480 als

onderdeel van de middeleeuwse stadsmuur van Amsterdam. De poort bestond uit twee torens met daartussen een poortgebouw. Na de grote stadsuitbreiding van 1585 verloor de doorgang echter zijn verdedigende functie. De muur aan de rechterzijde werd in 1613 afgebroken, terwijl aan de linkerzijde in 1616 een wachthuis verrees. In 1618 ging de stadspoort in vlammen op. Alleen het wachthuis bleef gespaard, en van de poort werd nadien slechts de westelijke toren herbouwd. Op de eerste verdieping kreeg de zaal van het wachthuis aanvankelijk een rol als gildekamer, maar vanaf 1674 deed het gebouw dienst als herberg. De toren zelf kreeg in 1619 een nieuwe spits, ontworpen door de stadarchitect Hendrick de Keyser. Hij voorzag de herbouwde toren van een achtkantige bovenbouw met een open spits waarin een uurwerk met vier wijzerplaten en een carillon werd geplaatst. Bovenop de spits wapperde een vergulde os als windvaan, een verwijzing naar de nabijgelegen kalvermarkt in de Kalverstraat. In 1672 kreeg Amsterdam tijdelijk het recht om eigen munten te slaan. Deze werden vervaardigd in het wachthuis naast de toren. Sindsdien raakten zowel het bouwwerk als het plein bekend onder de naam Munt en Muntplein. Het huidige wachthuis stamt uit 1877 en werd uitgevoerd in neorenaissancestijl. Bij een verbouwing in 1938–1939 werd er een voetgangersdoorgang aangebracht. De Munttoren herbergt nog altijd een van de vijf carillons van de stad. Waar het instrument oorspronkelijk uit 27 klokken bestond, telt het tegenwoordig 38. Elk kwartier zet een mechanische speeltrommel het carillon in beweging, terwijl op bijzondere dagen een beiaardier het klokkenspel met de hand bespeelt.



Renovatie werkzaamheden aan de Munttoren (1951).

De Jordaan

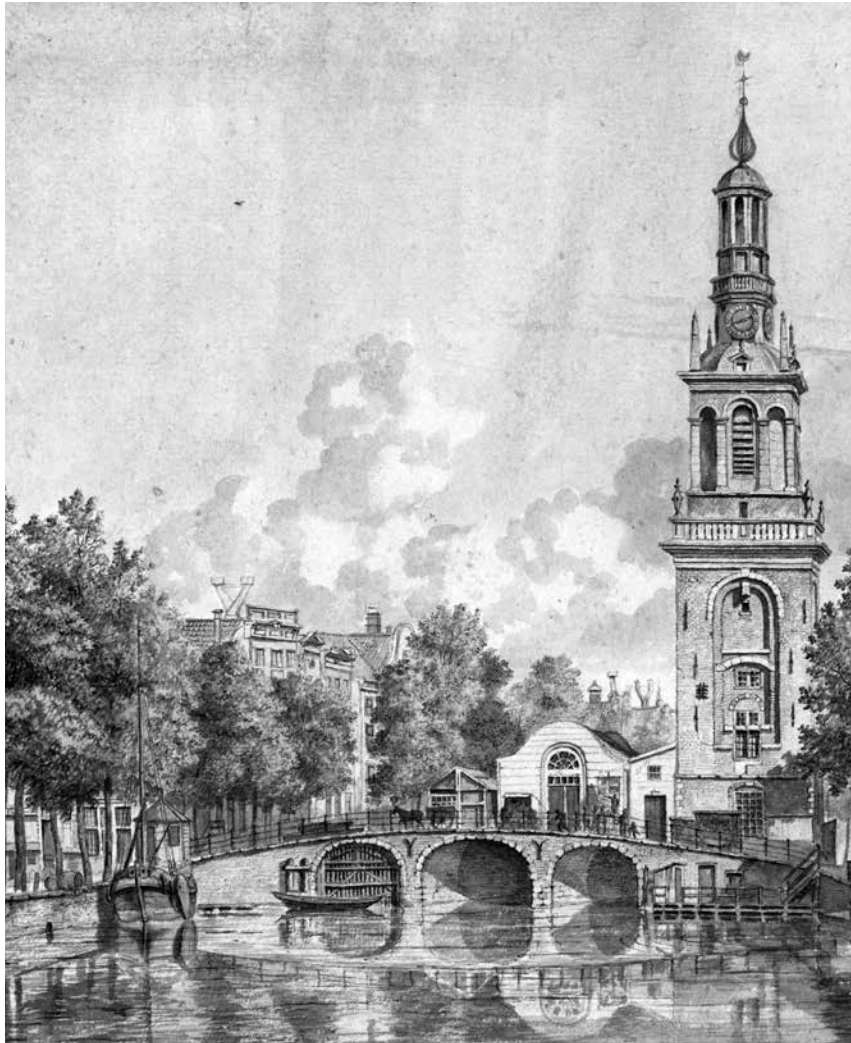
De Jordaan beslaat circa 65 hectare en wordt omsloten door de Leidsegracht, Prinsengracht, Brouwersgracht en Lijnbaansgracht. Oorspronkelijk woonden er veel Amsterdamse arbeiders, maar ook protestantse vluchtelingen uit Frankrijk (de hugenoten) vonden er onderdak. De herkomst van de naam is onduidelijk: mogelijk verwijst hij naar het Franse jardin (tuin), maar ook de Bijbelse Jordaan of de Franse rivier Jordanne worden genoemd. In de 18de en 19de eeuw veranderde de wijk in een armoedige arbeidersbuurt. Overbevolking, stilstaand grachtenwater en het ontbreken van riolering zorgden voor slechte hygiëne en ziekte. Het gemeentebestuur besloot daarom diverse grachten, zoals de Lindegracht en de Westerstraat, te dempen en nieuwe woningen te bouwen.



Zicht op de Westerkerk vanuit de Bloemstraat.

■ Singel - Torenluis (1648).

In de zomermaanden is de Torenluis vaak gevuld met terrassen. De brug zelf is een imposante boogbrug met vier doorgangen en valt op door haar uitzonderlijke breedte. Die breedte hangt samen met de aanwezigheid van de Jan Roodenpoortstoren, ontworpen door Hendrick de Keyser in 1616, die zich destijds aan de rechterzijde van de brug verhief. De toren deed dienst als gevangenis, met kerkers die nog altijd bestaan en links onder de brug te vinden zijn. Rechts onder de brug is bovendien de voormalige woning van de gevangenisbewaarder bewaard gebleven, in vrijwel oorspronkelijke staat. De toren zelf werd in 1829 afgebroken vanwege instortingsgevaar, maar op de brug is nog steeds zichtbaar waar hij precies heeft gestaan.



De Torenluis met de Jan Roodenpoortstoren (1829).

Raadhuisstraat

De Raadhuisstraat is een straat die vanaf het einde van de negentiende eeuw een belangrijke schakel vormt tussen de Jordaan en het hart van de stad. Aangelegd in 1895, na de sloop van een reeks oude huizenblokken, moest zij niet alleen de westelijke stadswijken beter verbinden met de Dam, maar ook een representatieve toegang vormen tot het Koninklijk Paleis. De straat ademt nog steeds de sfeer van haar ontstaan: breed opgezet, met trotse gevelrijen en winkels die de allure van een moderne koopstad moesten onderstrepen. Hier liep de eerste elektrische tram van de hoofdstad en ontwikkelde zich een levendig handelsgebied, waarin warenhuizen, kleine winkels en cafés naast elkaar floreerden. De Raadhuisstraat is daarmee zowel een verkeersader als een cultuurhistorische spiegel van het fin de siècle-Amsterdam, waar stedelijke vernieuwing en commercie samenkwamen.

■ Winkelgalerij - A.L. van Gendt (1899).



In 1899 ontwierp architect A.L. van Gendt, in opdracht van de Levensverzekeringssmaatschappij Utrecht, de monumentale winkelgalerij aan de Raadhuisstraat. Het gebouw verenigt stijlelementen uit de art nouveau, jugendstil en neorenaissance, een mengvorm die typerend is voor de rijke architectuur van die tijd. Opvallend zijn de vele dierfiguren en beeldhouwwerken die de gevel sieren, stuk voor stuk zorgvuldig uitgewerkt en decoratief van karakter. De gevel en de onderdoorgang volgen elegant de kromming van de Raadhuisstraat, terwijl de galerij zich uitstrekt tot aan zowel de Keizersgracht als de Herengracht. Het meest markante onderdeel is de naar voren springende middenpartij, voorzien van een open balustrade in natuursteen. Deze vormt een contrast met de slanke, smeedijzeren balustrades in art-nouveaustijl die

aan weerszijden zijn aangebracht. Een subtiel maar veelzeggend detail is de herhaaldelijk aangebrachte letter 'U' in de gevel, een duidelijke verwijzing naar de opdrachtgever: de Levensverzekeringsmaatschappij Utrecht.

■ 30-32 (hoek Herengracht 184) Woon-/winkelpanden - H.P. Berlage (1897) van rood natuursteen met erkers en een hoektoren met aan de onderzijde een beeld van een olifant.

■ 42 Winkelpand (1900) in art-nouveau met halfronde erkers.

■ 44 Winkelpand - F.M.J. Caron (1903) in art-nouveau met halfronde erkers.

■ 46-50 Pand van meubelmagazijn 't Binnenhuis - J.F. Staal (1907).

De architect heeft zich duidelijk laten inspireren door H.P. Berlage.

■ 52-54 Woon-/winkelpand - G.A. van Arkel (1902) met een combinatie van rode baksteen en natuursteen. In de bogen is groene geglaazuurde baksteen aangebracht. Opvallend zijn de erkers en de vensters. Zoals bij de meeste ontwerpen van Van Arkel is zijn naam terug te vinden op het pand, ditmaal onder de erker op de hoek.

Westermarkt

Het plein kreeg al vroeg in de zeventiende eeuw vorm, maar de voltooiing van de Westerkerk gaf het zijn monumentale uitstraling. Aan de westzijde van de kerk bevond zich van 1620 tot 1655 het kerkhof, dat bedoeld was voor de meer gegoede burgers van de stad. Terwijl de Jordaan groeide en bevolkt raakte, fungeerde dit kerkhof als de laatste rustplaats voor talloze Amsterdammers. De aanwezigheid van het kerkhof verleende het plein een plechtig karakter, dat nog altijd in de architectonische details zichtbaar is. Wanneer men de kerk nadert, zijn de twee toegangspoorten nog steeds herkenbaar. Ze zijn sober maar betekenisvol vormgegeven, met in elk half rond fronton een reliëf van doodshoofden en beenderen. Zulke memento mori-motieven waren in de zeventiende eeuw een gebruikelijke herinnering aan de sterfelijkheid van de mens. De poorten markeren daarmee niet alleen de toegang tot de kerk, maar ook tot het domein van de doden, en vormen zo een tastbare herinnering aan de verdwenen begraafplaats die hier ooit lag.

■ Westerkerk - Hendrik de Keyser (1631).

De Westerkerk geldt als een van de markantste bouwwerken van Amsterdam en is een toonbeeld van de Hollandse renaissancestijl. Het kerkgebouw werd ontworpen door stadsbouwmeester Hendrick de Keyser en na diens overlijden in 1621 voltooid door zijn zoon Pieter. In 1631 werd de kerk officieel in gebruik genomen. De bouw vond plaats in een periode van economische bloei, toen Amsterdam zich ontwikkelde tot handelsmetropool en de jonge gereformeerde kerk behoefte had aan representatieve, ruimtelijke gebouwen voor de eredienst. De Westerkerk is de grootste van de drie hallenkerken die De Keyser ontwierp (naast de Zuiderkerk en de Noorderkerk). Het grondplan is een klassieke kruiskerk, maar de binnenruimte is open en licht, met een houten tongewelf dat een zekere soberheid uitstraalt. Deze eenvoud past bij de calvinistische traditie, waarin de nadruk niet lag op altaar en beelden, maar op de verkondiging van het Woord. Toch spreekt uit de maatvoering en de verhoudingen een uitgesproken gevoel voor monumentaliteit. De gevels zijn opgetrokken uit baksteen, verlevendigd met natuurstenen accenten. De toepassing van horizontale banden en pilasters in lichte zandsteen contrasteert met het rode metselwerk en verleent de kerk een evenwichtige en krachtige uitstraling. Onlosmakelijk verbonden met de Westerkerk is de beroemde Westertoren, die met zijn 85 meter de hoogste kerktoeren van Amsterdam is. Hij werd voltooid in 1638 en draagt de keizerskroon van Maximiliaan van Oostenrijk, het symbool dat de stad al sinds de vijftiende eeuw in haar wapen voert. De toren werd niet alleen een oriëntatiepunt voor de scheepvaart, maar groeide ook uit tot een geliefd stadssicoon. Tot op de dag van vandaag domineert de Westertoren de skyline van de westelijke binnenstad en klinkt er elk kwartier het carillon. Tegenwoordig is de Westerkerk nog steeds in gebruik voor kerkdiensten van de Protestantse Gemeente Amsterdam, maar ze vervult ook een bredere maatschappelijke rol. De kerk ontvangt bezoekers uit de hele wereld en fungeert als concertlocatie, toeristische trekpleister en historisch monument. Met haar monumentale architectuur, rijke geschiedenis en voortdurende aanwezigheid in het stadsbeeld belichaamt de Westerkerk de verwevenheid van Amsterdam met zijn zeventiende-eeuwse verleden, terwijl zij tegelijk een levend onderdeel van de stad is gebleven.



Rozengracht en omgeving

De Rozengracht vormde lange tijd de belangrijkste waterweg van de Jordaan. In 1889 werd de gracht gedempt om plaats te maken voor een brede verkeersroute die de verbinding met het westelijke deel van de stad moest verbeteren.



Rozengracht, vóór de demping in 1889.

■ Voormalige r.k. kerk De Zaaier - H.W. Valk (1927).

De kerk De Zaaier werd in 1927 gebouwd in romaanse stijl. Het ontwerp is sober van karakter, met een symmetrische gevel en zware, rechthoekige torens die direct in de straatwand zijn opgenomen. Tot 1971 deed het gebouw dienst als rooms-katholieke kerk. Sindsdien heeft het een nieuwe functie gekregen en wordt het gebruikt als moskee.

■ 160 Lage klokgevel (1680) met kuif en een stoep aan de Akoleienstraat. Dit huis dateert uit de tijd dat de Rozengracht nog niet gedempt was.

Tweede Laurierdwarsstraat

- 8 Klokgevel (1720) met in de top een lam.
- 37 Café Rooie Nelis is een typisch Jordanees café.
- 60, 58 Lage klokgevels (ca.1650).
- 64 Brede klokgevel (ca.1680) met kuif.

Tweede Rozendwarsstraat

- 14-18 Klokgevel tweeling (ca.1680).



Zicht op De Zaaier (1927).

Bloemstraat

Tijdens de periode van stadsherstel in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw zijn veel historische huizen gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

- 188 Pakhuis met klokgevel (ca.1775).
- 187 Klokgevel (1765) met gevelsteen boven de ingang.
- 191 School voor Haveloozen (1854).

Oude Hoogstraat

Deze straat is rond 1490 ontstaan en lag, zoals de naam zegt, hoger dan de Dam.

- 2 Winkel/woonhuis met trapgevel (1901). Door de historiserende bouwstijl (in Hollandse renaissance) maakt het pand een oudere indruk. Opvallend zijn de blokjes van zandsteen.
 - 14-18 Amsterdam Volkswaarenhuis Rotterdam (ca.1900), nu Kok boekhandel, in de stijl van de Amsterdamse School.
 - 22 Lage, smalle klokgevel (ca.1720). Dit is het smalste huis in Amsterdam. De gevel is slechts 2,02 meter breed (het huis is 6 meter diep).
 - 24 Poort Oost-Indisch Huis (1606).
- Deze binnenplaats van de voormalige Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC)

Hier werd ook het scheepsvolk voor de Oost-Indiëvaart aan- en afgemonsterd. De zuidgevel (H. de Keyser sr./1606) heeft een trapeziumvormige topgevel met rolornamenten. De S-vormige klauwstukken hebben in- en uitgezwenkte zijanten en een vaasbalustrade.



Boven de deur is een rond venster aangebracht met het jaarcijfer anno 1606 en het embleem van de VOC. Aan de Oude Hoogstraat staat de westgevel (H. de Keyser jr. (1635)). De gevel heeft een Toscaanse poort en pilasters. De pilasters zijn aan de onderzijde Dorisch en aan de bovenzijde Ionisch. De gevel aan de zijde van de Kloveniersburgwal (links) is in 1890 afgebroken en in dezelfde stijl herbouwd.

Zeedijk

De Zeedijk is onderdeel van het oude havenkwartier van Amsterdam en is een van de oudste gedeelten van de stad. Dit deel van de Zeedijk staat bekend als China Town. Chinese restaurants en oriëntaalse winkeltjes bepalen het straatbeeld.

■ 1 't Aepgen' (ca.1550).

Dit is een van de twee nog overgebleven huizen met een houten voorgevel in Amsterdam (zie ook Begijnhof 34). 't Aepgen is een dwarshuis, waar de nok van het dak in de richting van de voorgevel loopt. De zijgevel is van baksteen. De horizontale eikenhouten planken zijn omstreeks 1800 vernieuwd. De onderpui dateert uit de 19de eeuw. Het pand is gerestaureerd in 1987.

■ 2a Sint Olofskapel (1440).

De Sint Olofskapel is in 1440 tegen de grote Sint Olofspoort (stadspoort) aangebouwd. In 1618 is deze stads-poort afgebroken. Tussen 1578 en 1586 stond de kapel leeg en vanaf die tijd mochten de kooplieden er beurs houden (tot 1602). Vanaf 1602 hielden de gereformeerden er hun kerkdiensten. De kapel is een hallenkerk (drie even hoge beuken) in gotische stijl en heeft drie 17de eeuwse toegangspoorten in

renaissance. De poort - H. de Keyser (1645), aan de Zeedijk is opgetrokken uit zandsteen. Het Latijnse opschrift betekent 'Hoop op een beter leven'. In het fronton ligt een geraamte omringd door doodshoofden. De beide poorten in de Nieuwebrugsteeg dateren uit 1620 en 1671. Alleen bij de poort aan de Zeedijk (Heilige Grafkapel) zien we nog 15de eeuwse houten gewelven en een venster met de oorspronkelijke middeleeuwse decoratieve vullingen van gehakte baksteen. De overige spits-boogvensters hebben omljstingen en decoratieve vullingen van natuursteen. De laatste kerkdienst werd in 1912 gehouden. Hierna kreeg de kapel verschillende bestemmingen. Na een brand in 1966 stond het gebouw tot de restauratie in 1991 leeg. Tegenwoordig dient de kapel als congrescentrum.

■ 22/20 Klokgevels (ca.1725) met versierde klauwstukken.

■ 31 Klokgevel (1686). De ingezwenkte zijanten zijn met fruitmotieven versierd. De top is bekroond met een half rond fronton.

■ 39 Rechte kroonlijst (ca.1740) met een onderpui uit het begin van de 19de eeuw. De versiering tussen deur en bovenraam verwijst naar de korenoogst.

■ 43 Klokgevel (ca.1650) met middeleeuws houtskelet en gevelsteen 'Het Kalf'.

■ 67 Halsgevel (1715) met in de top een afbeelding van een 'vat'

■ 82 Lijstgevel met gevelsteen, die een jager uitbeeldt met honden en hazen, met daaronder het opschrift 'Duynsigt Anno 1725'.

■ 84 Lijstgevel (1660) met gevelsteen 'Anno 1660'.

■ 116-106 Fo Kuang Shan Tempel.

Dit is de eerste traditionele Chinese tempel van Europa. Opvallend zijn de draken op het dak, die de tempel en de buurt moeten beschermen tegen de kwade geesten. De tempel ligt hoger dan de Zeedijk. Binnen staat een Boeddhabeeld van ruim 400 kilo. De tempel is vrij toegankelijk.

Oudezijds kolk

De Oudezijds kolk dateert uit 1425 en werd gegraven als sluis naar het IJ.

Tot aan het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw waren hier veel (zeemans) cafés gevestigd. Tegenwoordig vinden we er voornamelijk restaurants.

■ 3 Pakhuis De Korendrager (1720) met verticaal gekoppelde zolderluiken en een oorspronkelijke onderpui.

■ 7 Pakhuis Keulen (1650) met rondbogen rondom de afzonderlijke zolderramen.

■ 5 Pakhuis Malaga (1617).

Dit is het oudste pakhuis van Amsterdam. Opvallend zijn de verticaal gekoppelde zolderluiken. Ook de raamkozijnen zijn zijdelings gekoppeld.

■ 13 Pakhuis De Blauwe Hoorn (1720). De hijsluiken zijn in afzonderlijke gevelopeningen geplaatst.

Nieuwebrugsteeg

■ 8 Klokgevel (ca.1675) met in de gevelsteen een afbeelding van een vat. De trap is dwars geplaatst met daaronder de ingang naar de kelder.

■ 13 'In de Lompen' (ca.1605).

Trapgevel in Hollandse renaissance met toppilaster. De sluitstenen van de bogen en het kraagsteentje zijn met gebeeldhouwde kopjes versierd. Boven de houten onderpui is een gevelsteen aangebracht met als onderwerp een suikerbakkerij met het inschrift 'In de Lompen', wat suikerbroden betekent. Het pand heeft een pothuis in de Sint Olofspoort.

Oudezijds Voorburgwal

De Oudezijds Voorburgwal is een van de oudste grachten van Amsterdam en vormt het hart van de middeleeuwse stad. De gracht ontstond in de 14e eeuw als verdedigings- en afwateringskanaal en ontwikkelde zich tot een belangrijke handelsroute. Langs de wal verrezen kloosters, pakhuizen en later woonhuizen en bordelen. Wie hier loopt, volgt de vroegste geschiedenis van Amsterdam, zichtbaar in het stratenpatroon en de eeuwenoude gevels.

■ 2 Vredenburg (1836). De gevel van het voorhuis is door architect N.C. Bleijs in 1890 ontworpen in een neogotische stijl. Het huis heeft verschillende functies gehad, zoals een oude vrouwenhuis. Het ernaast gelegen Vredehofje herinnert hier nog aan.

■ 14 Het Wapen van Riga/ Leeuwenburg en Burcht van Leiden (1605).

Trapgevel in Hollandse renaissance gebouwd voor een koopman uit Riga. Het huis heeft een houten skelet met beplankingen die als dunne stenen muurtjes zijn uitgevoerd.



De zijgevel is uitgebouwd op de uitstekende balkenlaag. De voorgevel helt naar voren. In de gevel tussen de begane grond en de eerste etage zijn leeuwenkoppen en een gevelsteen aangebracht, waarop is afgebeeld het wapen van Riga (de twee sleutels), met daaronder een burcht waaruit een leeuwenkop steekt.

■ 18 Int Stodt Van Egmond (1615).

Woonhuis in Hollandse renaissance. Alleen het middendeel van het huis is nog in originele staat. De trapgevel is in 1939 vervangen door de huidige tuitgevel. Opvallend zijn de door schilden verbonden pilasters en de natuurstenen accoladebogen. De deelsteen wordt aan weerszijden geflankeerd door fraaie leeuwenmaskers. In het midden van de steen is het kasteel van Egmond afgebeeld.

■ 19 Brede pilasterhalsgevel (1656) in Hollands classicisme, met op de tweede en derde verdieping Corinthische pilasters, op de begane grond en de eerste verdieping Ionische pilasters. Rijkversierde klauwstukken met afbeeldingen van dolfinen. De top is bekroond met een half rond fronton.

■ 23-25 Klokgevels (ca.1680) met ovale vensters, festoenen en halfronde frontons.

40 Het museum Ons Lieve Heer op Solder (1630).

De van oorsprong classicistische halsgevel is in de 18de eeuw omgebouwd tot tuitgevel. De zolderkerk is gebouwd over de volledige zolders van het huis aan de Oudezijds Voorburgwal en het huis aan de Heintje Hoeksteeg. Aan de voorzijde bevindt zich geen hijsbalk, wat bijzonder is. De hijsinstallatie bevindt zich in de Heintje Hoeksteeg aan de zijgevel. De voorgevel is vier ramen breed en heeft een gedeeltelijke houten onderpui met puibalk. In 1661 werd het huis gekocht door kousenkoopman Jan Hartman. Op zolder werd in 1663 de rooms Katholieke schoolkerk *Het Hert* ingericht, gewijd aan de Heilige Nicolaas. In 1739 wordt na een uitgebreide verbouwing de naam gewijzigd in Ons Lieve Heer op Zolder. Sinds 28 april 1888 is de kerk in gebruik als museum.



■ 42 Klokgevel pakhuis D' Vygeboom (1653). Onder de kuif staat een vijgenboom. 45 Lijstgevel (ca. 1750) met verhoogde kroonlijst.

■ **57 De Gecroonde Raep - H. de Keyser (1615).**

De trapgevel in Amsterdamse renaissance heeft grote trappen met rijk beeldhouwde klauwstukken. De gekoppelde pilasters worden door muurschilden verbonden. Opvallend zijn de kopjes, maskers, de twee jaartalstenen (1615) en de gevelsteen 'De Gecroonde Raep'. Het pand is gerestaureerd in 1985.



■ 100 Trapgevel De Helm (1634) in Amsterdamse renaissance.

■ 111 Trapgevel (1620) in Amsterdamse renaissance. Bovenste trap ontbreekt.

■ 115 Klokgevel (1685) met siervazen en een half rond fronton met schelpmotief.

■ 135 Halsgevel d' Oranje Appel (ca. 1725) in Lodewijk XIV-stijl met in de top een Oranjeboom.

■ 136 Klokgevel (1733) in Lodewijk XIV-stijl met boven de deur een houten reliëf waarop admiraal Tromp wordt afgebeeld in de slag bij Kijkduin.

■ 183 Halsgevel (ca. 1700) met versierde klauwstukken, hoekvazen en twee beeldhouwde versierde vensters.

■ 185 Rechte kroonlijst (1680) in (late) Lodewijk XIV-stijl met een gedrukte halsgevel. Dit type gevel komt in Amsterdam niet veel voor.

■ 187 Verhoogde halsgevel (1663) in Hollands classicisme. De hals heeft Corinthische pilasters, de gevel Ionische. Onder de ramen zijn festoenen aangebracht. In de klauwstukken zijn Moren en indianen afgebeeld, zittend op en tegen tabaksrol-

len. In de hals bevindt zich een ovaal raam omlijst met schilden en daaronder het jaarcijfer 1663. De gevel is bekroond met een half rond fronton.

■ 215-217 Dubbele lijstgevel (ca. 1750) in Lodewijk XIV-stijl.

■ **231 De Agnietenkapel (1631).**

Kapel van het voormalige Agnietenklooster dat van 1397 tot de 17de eeuw op deze plaats gestaan heeft. Na de reformatie werd de gemeente Amsterdam eigenaar en is de kapel in 1632 ingericht tot Atheneum Illustre. De poort is gebouwd in 1571 en is pas in 1631 naar de kapel verplaatst en van de inscriptie 1631 voorzien.



Opvallend is de rondboog met leeuwenkoppen. Boven de poort staan het stads-wapen van Amsterdam en een versiering met het jaartal 1631. De kapel is in 1921 volledig gerestaureerd en fungeert sinds 1988 als museum van de Universiteit van Amsterdam.

- 237 Koopmanshuis met lijstgevel (1736) in Lodewijk XIV-stijl. De rijkversierde top (mogelijk van Jan van Logteren) is verwerkt in de balustrade.
- 239 Overgang trapgevel naar halsgevel - P. Vingboons (1634) in Hollands classicisme met pilasters en smalle middenramen en bredere zijramen.
- 302 Brede klokgevel (1680) met versierde aanzetstukken en kuif.
- Het poortje van De Brakke Grond (1624).



De naam De Brakke Grond vindt zijn oorsprong in de middeleeuwen. De grond was hier brak door het zoete water van de Amstel en het zoute water van de Zuiderzee. Op deze plek stond vroeger het Sint Margaretha Klooster. Het rondboogpoortje in renaissance is opgetrokken uit natuursteen. In het middenstuk staat 'De Brakke Grond' vermeld tussen twee leeuwenkoppen. Midden boven de deuropening staat aan weerszijden een grotere leeuwenkop en 'Anno 1624'. Het ontwerp wordt toegeschreven aan Hendrick de Keyser. De gevleugelde engelenkoppen in de pilas-

ters werden veel gebruikt als motief in het begin van de 17de eeuw.

■ 197 Voormalige stadhuis (1808-1988) van Amsterdam.

Tussen 1924 en 1926 werd het Stadhuis uitgebreid met een vier etages hoge gevel in de stijl van de Amsterdamse School.



■ Prinsenhof (1661).

Van 1411 tot 1575 stond op deze plaats het Sint Ceciliaklooster. Na de reformatie werd het klooster eigendom van de stad Amsterdam. Een deel van het klooster werd verbouwd tot het Prinsenhof, een logement voor hoge gasten. Te gast waren onder andere Willem van Oranje, Prins Mauritz, Prins Willem II met zijn vrouw, de koningin van Engeland.

Vanaf 1597 tot 1795 was ook de Admiraliteit (College beheer oorlogsvloot) in het Prinsenhof ondergebracht. In 1662 kreeg de Admiraliteit een eigen gebouw. Tijdens de Franse bezetting van Nederland (1806-1813) door Napoleon richtte de Franse onderkoning Lodewijk Napoleon het stadhuis op de Dam in als paleis. Het stadsbestuur verhuisde in 1808 naar het Prinsenhof. Tussen 1808 en 1988 was het Prinsenhof het stadhuis van Amsterdam. De brede classicistische gevel met driehoekig fronton rust op ionische pilasters. In het fronton zijn het wapen van de Admiraliteit en de Hollandse leeuw verwerkt. Rechts staan de oorlogsgod Mars, de zonen Neptunes en enkele scheepskanonnen. Links staan Justitia, zeegod Neptunes en attributen van de scheepvaart en de handel. Links zien we de spits van de (voormalige) kloosterkapel.



Prinsenhof ca. 1783.

De Lange Niezel

■ 24 Bolwerck (1646).

Deze verhoogde halsgevel met houten onderpui en diverse gevelstenen stond tot 1978 aan de Zwanenburgerstraat (nabij de Stopera), maar is in 1996 herbouwd op deze plaats.

■ 22 Klokgevel (ca.1587/1650).

Het oorspronkelijke houtskelet is na een restauratie in 1992 op veel plaatsen zichtbaar gebleven.

Oudebrugsteeg

■ 1 Het Oude Accijnshuis - J. van Campen (1638).

In dit huis werden in de 17de eeuw accijnzen (belastingen) geheven op graan, bier, wijn, turf en kolen. Het gebouw in Hollands classicisme is opgetrokken uit zandsteen. De Ionische pilasters lopen langs twee verdiepingen tot aan de rechter kroonlijst. Boven de kroonlijst is nog een gevelgedeelte gebouwd. Boven de ramen van de benedenverdieping zijn afwisselend halfronde en driehoekige frontons aangebracht. In de Oudebrugsteeg staat een smalle gevel met twee deuren in een natuurstenen omlijsting. Boven beide deuren staan twee leeuwen, die dienen als schilddragers van het wapen van Amsterdam (het oude en het nieuwe wapen). Daarboven zijn twee driehoekige frontons aangebracht.

Rusland

De merkwaardige straatnaam Rusland is afkomstig van Willem Ruuschentuin

Zijn naam werd verbasterd tot 'Het Russeland', later tot 't Ruslant' en uiteindelijk tot 'Rusland'.

■ 19-21 Lijstgevel (1767) met twee onderpuien met snijramen in de stijl van Lodewijk XVI.

Zuiderkerkhof

■ **De Zuiderkerk - H. de Keyser (1603)** is een pseudobaseliek en is gebouwd als eerste protestantse kerk in Amsterdam. De drie beuken zijn gescheiden door twee Toscaanse zuilen. De gordelbogen van de zijbeuken rusten op Toscaanse pilasters van de zijgevel. De toren is voltooid in 1619 en kenmerkt zich door strenge renaissancevormen. De toren bestaat uit een vierkante onderbouw van baksteen en natuursteen. Daarboven is een achtkant van natuursteen geplaatst met op de vier hoeken een zuil. De torenspits is van hout en bekleed met lood. De toren van de Zuiderkerk wordt als de mooiste toren van Amsterdam beschouwd. De kerk is tussen 1976 en 1979 gerestaureerd.



■ Zuiderkerkhofpoort - N. Stone (ca.1620).

Het poortje was in de 17de eeuw de ingang naar het Zuiderkerkhof. Boven de rondboog zien we een lijksbaar met daarop twee schedels en beenderen. Op het zwarte doodskleed liggen twee wapenschilden. In 1944 werd de poort afgebroken en opgeslagen. In 1985 is de poort weer opgebouwd.

Sint Antoniesbreestraat

In deze straat lagen tot het einde van de 17de eeuw de Antoniedijk en het Sint Antoniegasthuis (leprozenhuis).

■ 69 Huis De Pinto - E. Bouman (1680).

Het huis in Hollands classicisme dankt zijn naam aan de familie De Pinto. Deze rijke familie van kooplieden en bankiers kocht het huis in 1651. Het huis achter de gevel is gebouwd in 1605 en had waarschijnlijk een dubbele trapgevel. De opdrachtgever was een van de eerste bewindhebbers van de in 1602 opgerichte VOC, Jan Jansz Carel. Het huis heeft een breed hoofdgebouw en een smal zijhuis. De rechte zandstenen lijstgevel is aangebracht omstreeks 1680. Het huis is vijf ramen breed met zes kale pilasters. Tussen de ramen zijn marmereen platen aangebracht. Een gesloten balustrade ontnemt gedeeltelijk het zicht op de 17de eeuwse zadeldaken. In de jaren zestig van de vorige eeuw verkeerde het huis in een dermate slechte staat dat het op de nominatie stond om gesloopt te worden. Door acties van de buurtbewoners werd dit voorkomen en werd het totaal gerestaureerd.



Jodenbreestraat

In dit deel van de stad woonden tot aan de Tweede Wereldoorlog veel Joodse Amsterdammers. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is de straat door de aanleg van de metro volledig veranderd. Complete (historische) huizenblokken werden gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw.

■ Rembrandthuis.

Naast het Rijksmuseum en het Van Gogh Museum is dit het meest bezochte museum van Amsterdam. Rembrandt van Rijn (1606-1669) schilderde in dit huis een groot deel van zijn beroemdste werken. Hij kocht het huis in 1639 en bleef er wonen tot 1658. Rembrandt schilderde zijn meesterwerken op de eerste verdieping en woonde op de begane grond. In het museum is een grote collectie werken van de schilder te zien, waaronder meer dan 250 etsen.



Het huis is in 1606 oorspronkelijk als dubbel herenhuis met halsgevel in Hollandse (Haarlemse) renaissance gebouwd. In 1627 vond een ingrijpende verbouwing

plaats in de stijl van het Hollands classicisme. De trapgevel werd vervangen door de huidige lijstgevel met fronton, met in het centrum een raam met stijlen, omgeven door vruchtslingers. Boven het huisnummer 4 is een driehoekig fronton aangebracht. Een tweede grote verbouwing vond plaats tussen 1660 en 1662. De gemeente Amsterdam kocht het huis in 1906 in een uiterst slechte staat. Er volgde een volledige restauratie (1907-1911), waarna op 10 juni 1911 het museum Rembrandthuis geopend werd. In 1998 is naast het Rembrandthuis nieuwbouw geplaatst. Hier is een grote collectie tekeningen en etsen te bezichtigen. In het oorspronkelijke huis is te zien hoe de grote schilder heeft gewerkt en gewoond.

Sint Antoniesluis

■ De Sluyswacht (1695).

In dit scheefstaande huisje woonde en werkte de sluiswachter van de stad Amsterdam. Hij bediende de sluis die in 1602 was gebouwd ter vervanging van de dam die hier lag. De sluis is nog steeds in functie. Tegenwoordig is in dit rijksmonument een café gevestigd. Het terras biedt een mooi uitzicht op de Oude Schans en Montelbaanstoren.



■ Leprozenpoortje - H. de Keyser (1609).

Het poortje is opgetrokken uit natuursteen; de pilasters en rondboog zijn versierd met blokwerk. Het hoge fronton bevat in reliëf een melaatse man en vrouw. Daarboven prijkt het stadswapen met keizerskroon. Het poortje geeft toegang tot een binnenplaats dat achter het Huis De Pinto ligt. Tot 1867 was het poortje de ingang van het leprozenhuis in de Lazarussteeg. Deze steeg was een zijstraat van de Jodenbreestraat en is verdwenen na de verkeersdoorbraak in de jaren zestig van de vorige eeuw.

Krom Boomsloot

■ 18-20 Pakhuis Schottenburch (1636).

Het dubbele pakhuis heeft een tweeling tuitgevel met op de afdekkingen aanzetkrullen. Het rechter pakhuis heeft een toppilaster. De windkasten van de hijsbalken steken buiten de gevel uit.



■ 22 Lijstgevel Armeens Apostolische Kerk (1714).

Het gebouw was tot 1714 een opslagplaats voor goederen en werd in dat jaar verbouwd tot kerk. De rondboogvensters zijn aangebracht in een gepleisterde gevel. De trap naar de toegangspoort heeft smeedijzeren hekken in Lodewijk XV (rocco)-stijl op beeldhouwde harpstukken. Boven de toegangsdeur ligt in de bekroning het Lam op het Boek met zeven zegels en het jaarcijfer 1714. Door de eeuwen heen is het gebouw gebedshuis geweest van de Persiaanse kerk, de Lutherse kerk, de Free Church of Scotland en de rooms-katholieke kerk. In 1986 kwam de kerk weer in Armeense handen.

■ 53 Pakhuis Regina (1757) met tuitgevel.

■ 59 Pakhuis (ca. 1723).

■ 61-63 Pakhuizen De Tyger (1723) met twee tuitgevels. In de gevelsteen een afbeelding van een tijger en het jaarcijfer 1723.

■ 69 Klokgevel (ca. 1680) in Lodewijk XVI-stijl met houten onderpui.

■ 73 Pakhuis (ca. 1650) met pilastergevel. De tuitgevel is later aangebracht.

De Nieuwendijk

De Nieuwendijk behoort tot het oudste deel van Amsterdam. Rond 1170 werd hier een dijk aangelegd langs de westelijke oever van de Amstel, een bescheiden begin van wat later zou uitgroeien tot de stad. Archeologische opgravingen hebben aangetoond dat zich omstreeks 1250 al vissers, agrariërs en ambachtslieden in dit gebied vestigden. Daarmee vormt de Nieuwendijk niet alleen een van de vroegste bewoningskernen van Amsterdam, maar ook de oudste winkelstraat van de stad. Eeuwenlang heeft zij een levendig aanbod van handelswaar geboden, een traditie die tot op de dag van vandaag voortduurt. Naast de vele winkels herinneren ook enkele panden uit de zestiende eeuw aan dit rijke verleden.



De Nieuwendijk ca. 1910.

- 5 Eenvoudige tuitgevel (1656).
- 8 Halsgevel (ca.1700) met versierde hijsbalk en klauwstukken, twee hoekvazen en twee gevelstenen.
- 18 Hoge klokgevel (ca.1650).
- 24 Trapgevel (1611) in Hollandse renaissance met leeuwenmaskers en een beeldhouwde stierenkop in de lijst boven de onderpui.
- 30/hoek Engelsesteeg Trapgevel Het Duyffgen (1630) in sobere Amsterdamse renaissance. Opvallend zijn de zandstenen sierblokjes en de beeldhouwde duif boven het middelste venster van de eerste verdieping. De stoep bevindt zich aan de Engelsesteeg.
- 50 (hoek Martelaarsgracht) Het 'Huis met de negen gouden ruiten' (1723), met in de top drie vazen en het familiewapen 'negen ruiten'.
- 53 Klokgevel (ca.1625) met versierde klauwstukken en een kuif.
- 61 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken. Boven de hijsbalk een afbeelding van een zwart paard.

- 63 Klokgevel (ca.1775) met trosversieringen en in de top een half rond fronton.
- 65 Halsgevel (ca.1775) met versierde klauwstukken en op de ronde top een kuif.
- 68 Klokgevel (ca.1740) met versierde klauwstukken. In het halfronde fronton staat een roofvogel op een burcht.
- 74 Klokgevel (ca.1730) in Lodewijk XIV-stijl met naar binnen lopende versierde klauwstukken en in de top een kuif.
- 89 Woon-/winkelpand - G.A. van Arkel (1887) gebouwd in een combinatie van neogotiek en Italiaanse neorenaissance.



De lijstgevel werd gebouwd in opdracht van fotografisch atelier Greiner. De versieringen hebben betrekking op het fotografisch ambacht. Boven het venster van de eerste etage is het stadswapen van Amsterdam aangebracht. Boven het venster van de tweede etage zijn driehoekige frontons met schelpmotieven geplaatst.

- 93-91 Woon-/winkelpand (1886) in eclectische stijl.
- 113 Verhoogde trapgevel (1635) in sobere Amsterdamse renaissance. Boven de hijsbalk is een pilaster naar de top aangebracht. Onder de hijsbalk bevinden zich twee hijsluiken. Bij het onderste luik zijn twee vensters te zien. Boven het middelste venster, op de eerste verdieping, is een gevelsteen aangebracht met een galopperend zwart paard en een ruiter.
- 161 Verhoogde halsgevel (1649) in Hollands classicisme met pilasters en versierde klauwstukken. De top is bekroond met een driehoekig fronton. Het huis heeft een versierde hijsbalk, een hijsluik en naast het zolderluik twee versierde ovale ramen.

Westelijke Eilanden

De Westelijke Eilanden, Prinseneiland, Bickerseiland en Realeneiland, zijn tussen 1614 en 1615 aangelegd op een dichtgeslibd deel van het IJ. In de 17e eeuw vestigden zich hier voornamelijk zware en vervuilende bedrijfstakken, zoals teerkokerijen, scheepswerven, visrokerijen en pekelerijen. Rond 1800 stonden er circa 125 pakhuizen op de eilanden, naast de woningen die waren gebouwd voor de vele arbeiders. De Westelijke Eilanden ontwikkelden zich in deze periode tot een belangrijk woon- en werkgebied. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog bleef het karakter van het gebied industrieel. In de jaren zeventig van de 20e eeuw leidde de crisis in de scheepsbouw echter tot de sloop van een groot aantal pakhuizen en fabrieksgebouwen. Dankzij de inzet van buurtbewoners bleef een deel van het oorspronkelijke karakter behouden. Tegenwoordig hebben de eilanden een geheel ander aanzien. Van stank en vervuiling is geen sprake meer; de Westelijke Eilanden zijn veranderd in een rustige en geliefde woonomgeving.

Prinseneiland

Dit is de kleinste van de drie eilanden. In de 18de eeuw stonden hier vooral pakhuizen.

■ 79-85 Vierlingpakhuis Vrede (1720).



Vierlingpakhuis Vrede ca. 1963.

■ 77 Roode Pakhuis (1680).

Galgensstraat

Vanaf hier had men tot 1795 uitzicht op de Volewijk (aan de overzijde van het IJ) waar de lichamen van de veroordeelden werden tentoongesteld aan de galgen.

■ 8 Lage klokgevel (1680).

Bickerseiland

In 1631 verwierf de koopman en regent Jan Bicker (1591–1653) het gehele Bickerseiland. Hij liet er scheepswerven en pakhuizen bouwen en vestigde zich zelf op het eiland, in een huis op de hoek van de Grote Bickersstraat en de Minnemoersstraat. Dit huis, voorzien van een toren die uitzicht bood over het eiland en het IJ, werd rond 1700 gesloopt. Vanaf circa 1640 ontwikkelde Bickerseiland zich tot een belangrijk centrum van scheepsbouw in Amsterdam, een functie die het tot 1890 vervulde. In de jaren zestig van de twintigste eeuw werden op het eiland grootschalige kantoorcomplexen gerealiseerd, waarvoor meerdere historische panden plaats moesten maken. Bewoners organiseerden daarop actiegroepen om verdere sloop van pakhuizen te voorkomen. Hun inzet leidde ertoe dat een deel van de bebouwing behouden bleef en dat het gebied een woonfunctie kreeg. Tegenwoordig is Bickerseiland een aantrekkelijk gebied om te wonen en te werken.



Bickersgracht 3-9 - ca. 1910.

Realeneiland

Het Realeneiland zelf dankt zijn naam aan Reynier Reael (1588–1648), een invloedrijk koopman en bestuurder, die in zijn tijd veel grond en woningen op het eiland in bezit had.

■ Drieharingenbrug

De smalle brug vormt de verbinding tussen het Prinseneiland en het Realeneiland. Oorspronkelijk bestond zij uit een houten brugschuit. De huidige naam verwijst naar een gevelsteen met drie schoorstenen, te vinden in de Vierwindenstraat.

Zandhoek

In de zeventiende eeuw vond langs deze kade de zandmarkt plaats. Het zand werd vooral verhandeld als ballast voor de vele zeilschepen die van-uit Amsterdam vertrokken. De monumentale koopmanshuizen aan de kade, samen met de zeilboten in de jachthaven, geven nog altijd een indruk van het maritieme karakter van de stad in die tijd.

■ 3 Klokgevel (ca.1680) met gevelsteen van de Nederlandse leeuw en tekst 'De Eendragt'.

■ 4 Klokgevel (ca.1775) in Lodewijk XV-stijl met drie gevelstenen van St. Petrus, Noachs Ark en Sint Jan.

■ 6 Trapgevel (1657) 'H, Wapen van Essendelft' in sobere Amsterdamse renaissance met een afbeelding van het hinkende paard uit het wapen van het dorp Assendelft.



■ 7 Klokgevel 'De hoge boom' (1657) in Lodewijk XV-stijl met afbeelding van een 'hoge boom' vernoemd naar de eerste eigenaar, schipper Cornelis Hoogeboom.

■ 10 Tuitgevel (1650). Hier is de beroemde Amsterdamse fotograaf Jacob Olie (1834-1905) geboren. Olie fotografeerde als een van de eersten de Amsterdamse samenleving aan het einde van de 19de eeuw. De 19de eeuwse tuitgevel is in 17de eeuwse vorm teruggebracht.

■ 11 Tuitgevel (ca.1650) met gevelsteen 'Int anker'.

■ 12 Trapgevel (ca.1650) in sobere Amsterdamse renaissance met gevelsteen van een trekschuit met onderschrift 'Noyt gedogt'.

■ 14 Trapgevel (1680) in sobere Amsterdamse renaissance. Dit huis is gedurende enkele eeuwen een tuitgevel geweest en is in 1990 in de 17de eeuwse trapgevelvorm teruggebracht. In de gevel staat een gevelsteen met de afbeelding van een munt en het onderschrift 'In den Gouden Reael'.

Stromarkt

■ 5 Halsgevel (1687) met kleine versierde klauwstukken, een halfronde fronton en festoen rondom de hijsbalk. Verder twee beeldhouwde ovale vensters, een jaartallint en een houten onderpui.

■ 9 't Wape van Venetiën (1645).

Dit huis in Lodewijk XIV-stijl is gerestaureerd, maar heeft nog kenmerken van de oorspronkelijke gevel. Opvallend zijn de houten puilijst en de versierde kuif. De gevel toont een aantal kenmerken die betrekking hebben op kruidenhandelaar Hendrick Beerenburg, die in dit pand zijn beroemde kruidenbitter Beerenburg ontwikkelde en distilleerde. De leeuw in de top verwijst naar Sint Marcus, de beschermheilige van Venetië. Beerenburg kocht veel kruiden in Venetië.

De letters HB verwijzen naar Hendrick Beerenburg. Bovenin de gevel is een beer in de burcht afgebeeld (Beerenburg). Nog steeds is 'Beerenburg' in Nederland een veel verkocht kruidenbitter.



Stromarkt 3-11 (in 1963).

■ 15 Klokgevel (ca.1670) met een halfronde fronton, twee festoenen, jaartalstenen en een hoge onderpui.

■ 37 Halsgevel (1752) met versierde klauwstukken. In de versierde lijst rond de hals het jaarcijfer en drie kuiven. Boven de deur een afbeelding van een zalm.

■ 4d Trapgevel (ca.1620) in sobere Amsterdamse renaissance met in de top een bol.

■ 6 Hoekhuis (ca.1620).

Kattengat

Tot halverwege de negentiende eeuw liep hier een smalle gracht. In de volksmond stond die bekend als het Kattengat, omdat men zei dat er zelfs geen kat doorheen kon lopen. Op de plek waar nu het Renaissance Hotel staat, bevond zich vroeger een rij historische panden met trapgevels en pakhuizen.

■ 4-6 trapgevels (1614).

De Gouden Spiegel en De Silveren Spiegel, voorbeelden van de Hollandse renaissancestijl. Ze werden gebouwd in opdracht van zeepzieder Laurens Jansz. Spiegel, die zijn zeepziederij vestigde in het naastgelegen pakhuis aan de Koggestraat 5.



De gevels zijn uitgevoerd in rode baksteen, met banden en bogen in contrasterende gele baksteen. Op de toppen prijken siervazen. De houten onderpui is later toegevoegd, tijdens een grondige restauratie in 1931, en maakt dus geen deel uit van het oorspronkelijke ontwerp.

Gouwenaarssteeg

■ 23-25 Trapgevel (ca. 1620) in sobere Amsterdamse renaissance met pilasters tussen het zolderluik en de top.

Teerketelsteeg

In de tweede helft van de 16^{de} eeuw was hier een teerkokerij gevestigd. De teer werd in ketels gekookt. Het dubbele pakhuis met in de tuitgevel een gekroonde hand is de voorzijde van het zeepziederspakhuis van Laurens Jansz. Spiegel.

Korte Korsjespoortsteeg/Spui

■ Rooms-katholieke Dominicuskerk - P.J.H. Cuypers (1884).

De architect had de beschikking over een klein stuk bouwgrond. Vandaar dat de kerk een breed middenschip en smalle zijbeuken heeft. Bijzonder is dat de kerk geen toren heeft, omdat het gemeentebestuur hiervoor geen toestemming gaf. In 1996 is de kerk volledig gerestaureerd.



Nieuwezijds Kolk

■ 11 Verhoogde halsgevel (ca. 1675) in Hollands classicisme met Corinthische en Ionische pilasters en drie versierde ovale vensters. De festoenen zijn versierd met slakkenhuizen en schelpen. Onder de hoge stoep bevindt zich het souterrain.

■ 28 Korenmetershuis (1620).

Op de plaats van het Korenmetershuis was het graangilde gevestigd. Tussen 1558 en 1620 stond op deze plaats een groter gildenhuis. Het Korenmetershuis is gebouwd in sobere Amsterdamse renaissance en is opgetrokken uit rode baksteen. De voorgevel ligt aan de Kolksteeg, omdat tijdens de bouw de Nieuwezijds kolk nog niet gedempt was. Het heeft een hoog dwarsdak met veel ramen en hoge schoorstenen. Bij de ingang is er een dubbele stoep en een reliëf met korenmetersgereedschappen. Op de top van de ingang staat het stadswapen met de Amsterdamse keizerskroon. De zijgevels hebben een tuitgevel.

Kolksteeg

■ 12 Halsgevel (ca. 1725) met versierde klauwstukken en vazen. In het pand is een van de oudste cafés van Amsterdam, Mooy (1726), gevestigd. De gevelsteen, "t Heydel Berchsvadt" (1726), is hier in 1940 geplaatst.

■ 3 Trapgevel (1690) met hoge onderpui. Dit is ook een van de oudste cafés van Amsterdam. De Wildeman opende zijn deuren in 1690. In het proeflokaal zijn verschillende soorten bier te krijgen.



Kornmetershuis (1620).

Reguliersbreestraat

De Reguliersbreestraat werd in 1593 aangelegd als doorgangsweg tussen de Regulierspoort, op de plek van het huidige Rembrandtplein en de brug over het Singel. De straat kreeg haar huidige gezicht in de late achttiende eeuw, toen vrijwel alle panden opnieuw werden gebouwd. Daarmee ademt de Reguliersbreestraat meer de sfeer van de achttiende-eeuwse stad dan die van haar zestiende-eeuwse oorsprong.

■ 4 Halsgevel (ca.1775) met beeldhouwde klauwstukken.

■ 26–28 Theater Tuschinski - L. de Jong (1921).

Als u voor de gevel staat, valt meteen de rijkdom aan details op: geglazuurde tegels, keramische sculpturen en sierlijk smeedwerk geven het gebouw een bijna sprookjesachtige uitstraling. De twee groene torens aan weerszijden versterken dat effect. Stap naar binnen en u betreedt een compleet andere wereld. Het interieur in art-decostijl, met plafondschilderingen, lampen en tapijten, is zo ontworpen dat de bezoeker zich even losmaakt van de buitenwereld. Theater Tuschinski is daarmee niet alleen een bioscoop, maar een ervaring op zichzelf.



■ **31 Cineac - J. Duiker (1934).**

In deze voormalige bioscoop werden korte doorlopende filmjournaals vertoond. Het gebouw, in de stijl van de nieuwe zakelijkheid, is uitgevoerd in glas en staal. De zaal is diagonaal geplaatst om de beschikbare ruimte zo goed mogelijk te benutten. In 1994/1996 is het gebouw gerestaureerd.



■ **39 Halsgevel met fronton, kuif en een vrouwenhoofd.** Het fronton heeft de afbeelding van een ketel en de naam van het huis: 'D'Melk Ketel'.

■ **44-46 Halsgevel tweeling (ca.1775).** In het fronton zijn paarden in galop afgebeeld.



Reguliersbreestraat (1958).

Rembrandtplein

Het Rembrandtplein droeg oorspronkelijk de naam Botermarkt. In de 17e eeuw bevond zich hier de Regulierspoort, een stadspoort die toegang gaf tot Amsterdam. Na de stadsuitleg van 1662 verloor de poort haar verdedigende functie en werd zij in 1668 verbouwd tot waaggebouw, waar onder meer boter werd verhandeld. Rond 1870 werd de botermarkt verplaatst naar het Amstelveld. Vier jaar later, in 1874, werd de waag gesloopt.

■ **1** Voormalig politiebureau Rembrandtplein (1874). Het halfronde gebouw heeft op de bovenste etage pilasters. In de Halvemaansteeg is een dakkapel gebouwd.

■ **3** Klokgevel (ca.1775) in rococo met drie kuiven. Het pand loopt door in de Halvemaansteeg en heeft daar drie ronde ramen, waarvan de onderste is dichtgemetseld. Rechts ligt het Rembrandtplantsoen. Centraal in het plantsoen staat een standbeeld van Rembrandt van Rijn. Royer/1852).

■ **15-23** Grand café De Kroon - G.A. van Arkel (1898).

Het gebouw heeft typische kenmerken van de Jugendstil. Opvallend is de puntgevel, met daarachter een koepelachtige bekroning en een erker.

- 20 Lijstgevel (ca.1775) met boven de rechte kroonlijst een verhoging met de afbeelding van een zeilschip. Op de hoeken staan twee siervazen.
- 24 Café/hotel Schiller - M. Lippits & N. Scholte (1892), in historiserende bouwstijl, opgetrokken uit natuur- en baksteen met veel Jugendstilelementen.
- 27-29 Hotel Het Gouden Hoofd (1890) in een combinatie van neorenaissance en modern bouwen. Opvallend zijn de diagonaal geplaatste erker met torentje en de decoraties die het gebouw een sierlijke uitstraling geven.
- 47 Voormalig gebouw van de AMRO Bank - H.P. Berlage (1932). Opvallend zijn de toren met klok en de uitspringende galerij in de Utrechtsestraat. Het gebouw is in 1969 gerenoveerd, waarbij veel Berlage elementen verdwenen zijn.



Rembrandtplein (ca. 1930) met op nr. 15 De Kroon.

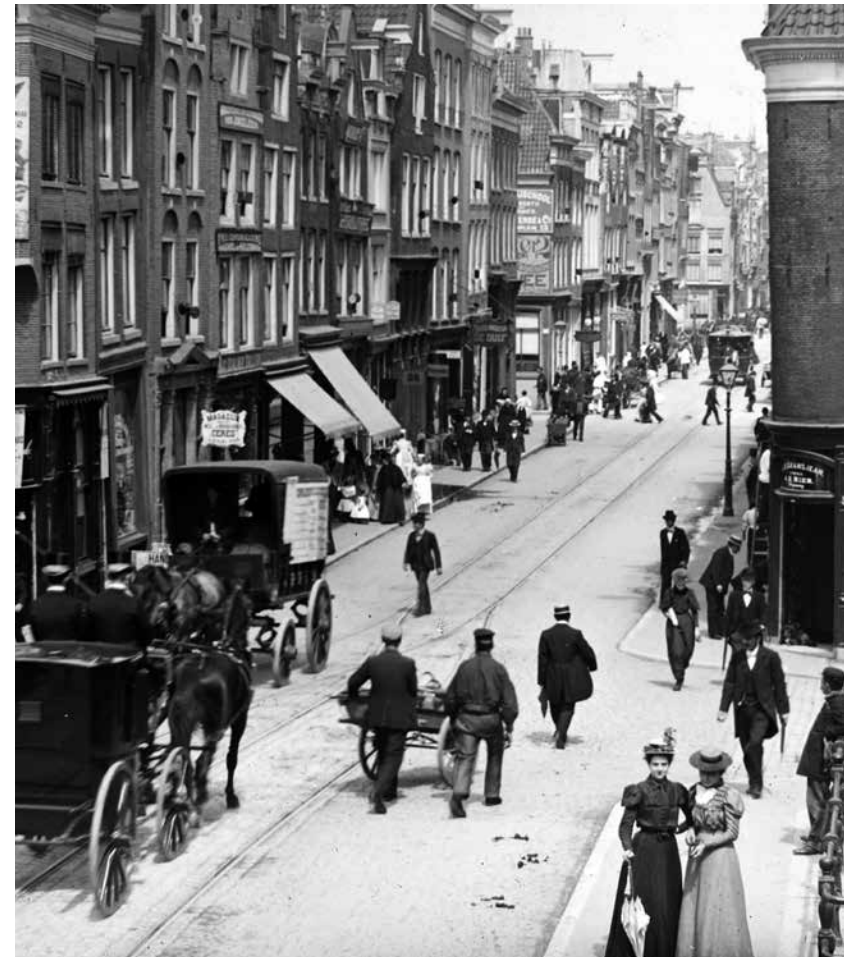
Utrechtsestraat

De Utrechtsestraat is een historische winkel- en verkeersstraat en werd in de 17e eeuw aangelegd als onderdeel van de grote stadsuitleg en vormt sindsdien een belangrijke verbinding tussen het Rembrandtplein en de oostelijke Amstelzijde, richting de Utrechtse Poort die hier vroeger stond. De straat doorsnijdt de drie hoofdgrachten, Herengracht, Keizersgracht en Prinsengracht en is daarmee een van de weinige radiale straten die de grachtengordel kruisen.

- 30 Woon-/winkelpand - G.A. Van Arkel (1894) in een mengeling van neogotiek en neorenaissance. De gevel is opgetrokken uit baksteen met veel natuursteen

Het bovenlicht in de etalage heeft glas-in-loodraamvulling. Aan weerszijden van de winkelpui staan twee rijk bewerkte halfzuilen, een wapenschild en geometrische motieven. Op de muurdammen op de eerste verdieping bevinden zich gevelstenen met een portret in een ronde omlijsting. De topgevel en de bovenste verdieping zijn rijk versierd.

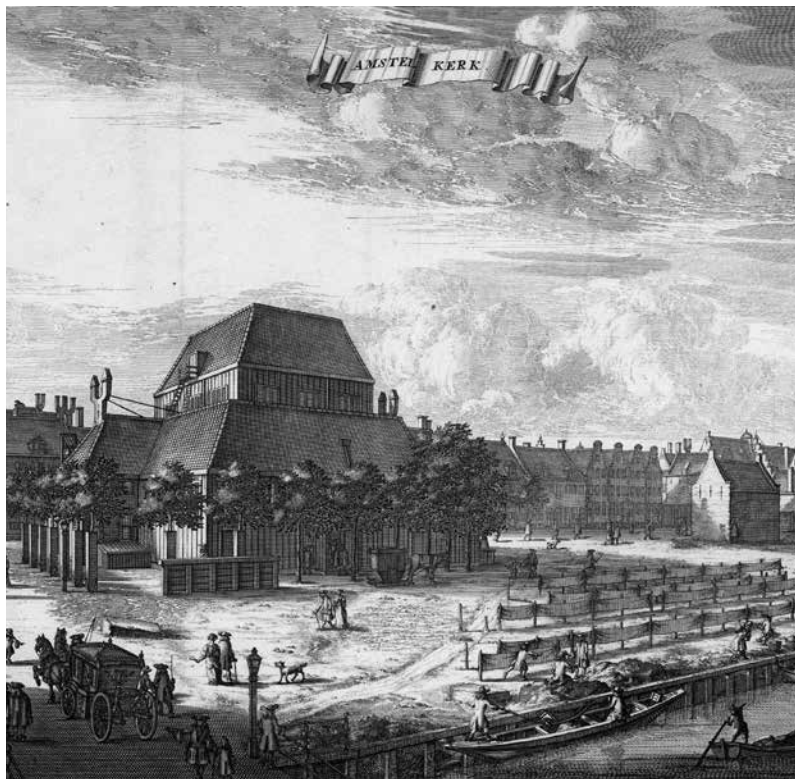
- 45 en 51 Twee gevels (1897). De onderpui van nr. 51 is van mahoniehout en doet wat ontwerp betreft sterk denken aan nr. 30.
- 48-hoek Keizersgracht Woon-/winkelpand (ca. 1890) in art-nouveau met erker en torentje.
- 91 Hoek Utrechtsestraat-Kerkstraat woon-/winkelhuis - A.L. van Gendt (1879) in neorenaissance.
- 94-96 Trapgevels (ca.1650).
- 111 Klokgevel (ca.1680) met versierde klok, gevelsteen, twee dichtgemetselde gebeeldhouwde ovale raampjes en half rond fronton.



Utrechtsestraat (juli 1898).

Amstelveld

Het Amstelveld is een rechthoekig plein gelegen tussen de Reguliersgracht, de Prinsengracht en de Kerkstraat. Het werd in 1658 aangelegd tijdens de grote stadsuitbreiding van de zeventiende eeuw. Oorspronkelijk was het terrein bestemd voor de bouw van een grote stenen kerk, maar die plannen werden nooit uitgevoerd. In plaats daarvan verrees er in 1670 een houten noodkerk: de Amstelkerk. Dit bescheiden gebouw, dat bedoeld was als tijdelijke oplossing, is tot op de dag van vandaag bewaard gebleven en vormt het belangrijkste monument op het plein. Het plein zelf is opvallend open gebleven. In tegenstelling tot de meeste Amsterdamse pleinen is het Amstelveld niet omringd door hoge bebouwing, maar grotendeels vrij van vaste functies. Door de eeuwen heen werd het veld gebruikt als marktterrein, onder meer voor de verkoop van bloemen en planten, en later ook voor sport en spel. Vandaag de dag doet het dienst als speelplaats voor kinderen, locatie voor evenementen en rustige plek in de binnenstad. Rondom het plein staan woonhuizen uit de zeventiende en achttiende eeuw, die samen met de Amstelkerk een karakteristiek ensemble vormen. De platanen die het veld omzomen dragen bij aan het besloten karakter van de ruimte. Daarmee is het Amstelveld een bijzonder stukje Amsterdam: een open, groene plek die een tastbare herinnering vormt aan de geschiedenis van de stad, en tegelijk een geliefde ontmoetingsplek voor buurtbewoners.



■ Amstelkerk - D. Stalpaert (1670).

Tijdens de stadsuitbreiding van 1660 was het plan om het Amstelveld te ontwikkelen tot een groot kerkplein. In 1670 werd er een houten noodkerk gebouwd naar ontwerp van Daniël Stalpaert: de Amstelkerk. Dit tijdelijke gebouw was bedoeld om later vervangen te worden door een stenen gereformeerde kerk. Door een gebrek aan financiële middelen besloot het stadsbestuur echter van die plannen af te zien, waardoor de houten noodkerk uiteindelijk bleef staan. In de periode 1840-1842 onderging de Amstelkerk een ingrijpende verbouwing onder leiding van architect W. Springer, die het interieur voorzag van houten gewelven in neogotische stijl. De aanbouw aan de zijde van de Reguliersgracht en de aangrenzende kosterswoning dateren uit 1673. Bij een grote restauratie in de jaren 1988-1990 werd de kerk opnieuw aangepast. De binnenruimte werd verbouwd en ingericht als multifunctioneel centrum, zodat het gebouw zijn monumentale waarde behield én een nieuwe bestemming kreeg.

Pijlsteeg

De steeg is vernoemd naar Dirc Pijlen, die hier tussen 1383 en 1394 woonde. Tot 1578 waren hier veel bordelen gevestigd.

■ 31 Proeflokaal van likeurstokerij Wijnand Fockink. Deze klokgevel (1689) is het enige overgebleven 17^{de} eeuwse huis in de Pijlsteeg. Het interieur en de houten onderpui dateren uit de periode 1775-1800 en zijn nog geheel oorspronkelijk. De klok is versierd met fruitmotieven. Op de gevelsteen staat het jaarcijfer 1689. De top is bekroond met een platte lijst.

■ 33 Pakhuis/jeneverstokerij (1720) met tuitgevel.

■ 35-37-39 Klokgevel (1720) met hoge houten onderpui en bekroond met een halfrond fronton.

■ 43-41 Voormalige klokgeveltuiling (ca.1750) met hoge onderpui en platte lijst op de top.

Nieuwe Doelenstraat

■ 24 Het Doelenhotel - J.F. van Hamersveld (1882).

Op deze plaats heeft tot 1882 de toren Swych Utrecht uit 1482 gestaan. De toren deed dienst als verdedigingswerk. Na 1522 kreeg de toren de functie van oefenruimte van de schutterij der kloveniers. Deze schutterij is geportretteerd op het wereldberoemde schilderij 'De Nachtwacht' (1642) van Rembrandt van Rijn. De Nachtwacht hing tot 1715 in de grote Doelenzaal. In 1822 is voor de bouw van het Doelenhotel gebruikgemaakt van de fundering en delen van het muurwerk van de oude Doelenzaal.

Het hotel is gebouwd in de stijl van de neorenaissance. Aan de gevel op de Kloveniersburgwal is een gevelsteen (1883) aangebracht, die verwijst naar de toren Swych Utrecht. Aan de zijde van de Amstel heeft het gebouw een driezijdige uitgebouwde koepeltoren met wijzerplaat.

Staalstraat

■ 7 De voormalige Saaihal - P. de Keyser (1641).

In de stijl van de Amsterdamserenaissance. Het gebouw was de vergaderzaal van de staalmeesters. De staalmeesters keurden de rollen stof die elders in het complex waren opgeslagen. Het beroemde schilderij van Rembrandt van Rijn 'De Staalmeesters' (1661) heeft hier lange tijd gehangen voordat het verhuisde naar het Rijksmuseum.

■ 9 Klokgevel (ca.1775) met uitgekraagde zijgevel.



Staalstraat 7 (1956).

Waterooplein

Het Waterooplein is ontstaan na demping van de Leprozengracht en Houtgracht. Tot aan de Tweede Wereldoorlog werd op de markt door voornamelijk Joodse Am-

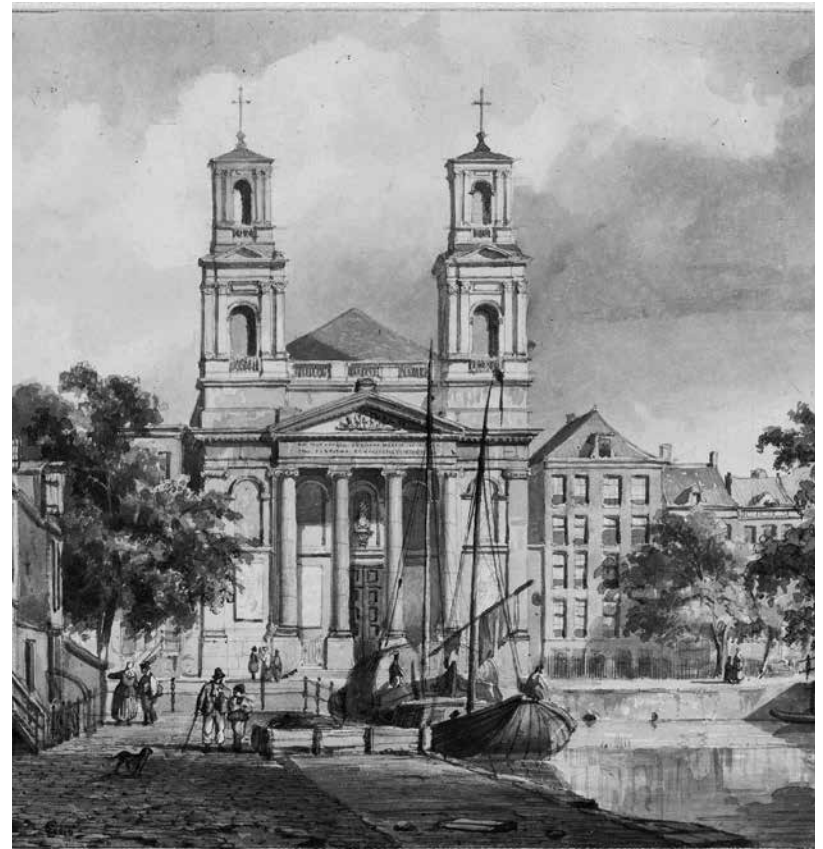
sterdammers gehandeld in tweedehandsgoederen. Tijdens de aanleg van de metro, in de jaren zeventig van de vorige eeuw, zijn veel huizen in deze buurt gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

■ 2 De Stopera (1986).

Combinatie van stadhuis en muziektheater, in de volksmond Stopera genoemd. Opvallend is de glasgevel, die een panoramisch uitzicht geeft over een deel van de rivier de Amstel. In het gebouw zijn het stadsbestuur, de gemeenteraad, de ambtelijke dienst, de Nederlandse Opera en het Nationale Ballet gevestigd.

■ Mozes en Aäronkerk - kerk Sint Anthonius van Padua - T.F Suys (1841).

Op de plaats van de kerk stonden in de 17^{de} eeuw de huizen Moyses & Aaron, die als Franciscaanse schuilkerk fungeerden. De twee 17^{de} eeuwse gevelstenen in de achtergevel herinneren hieraan. De kerk is gebouwd in de stijl van het neoclassicisme. Bij de ingang staat een beeld van Franciscus. Het driehoekige fronton wordt gedragen door vier Ionische pilasters. In het fronton zijn brood en wijn afgebeeld met daarboven een beeld van Christus. De twee torens bestaan uit twee open geledingen, begrensd door Corinthische pilasters en kleine driehoekige frontons.



Mozes en Aäronkerk (ca. 1843).

■ 213-219 Het Arsenaal of Stadsturfhuizen (1610).

In de stijl van de Amsterdamse renaissance. Tuitgevels en trapeziumgevel met balustrade. In deze panden was de 17^{de} eeuwse 'sociale dienst' gevestigd, die zorg verstreekte aan thuiszittende werklozen. Het college van huissittenmeesters deelde in de winter turf uit aan de armen.

■ 211 Het Oudezijds Huissittenhuis - W. de Keijser (1654).

In de stijl van het Hollands classicisme. Het classicistische gebouw heeft een vooruit-springende middenpartij en driehoekig fronton. Hier was het college van huissittenmeesters gevestigd. De turf werd opgeslagen in de naastgelegen turfpakhuizen. In het midden staat een classicistisch dubbelpakhuis met trapeziumgevel en een balustrade. Aan weerszijden staan pakhuizen met een tuitgevel.



Stadsturfhuizen en Oudezijds Huissittenhuis in 1909.

Nieuwe Amstelstraat

■ 1 Joods Historisch Museum.

Het museum bevindt zich in een complex van vier gerestaureerde Hoogduitse synagogen, te weten de Grote Synagoge (1671), Obbene Sjoel (1685), de Dritt Sjoel (1700) en de Nieuwe Synagoge (1752). In de Tweede Wereldoorlog zijn de gebouwen beschadigd en werd het interieur gestolen. Tijdens de restauratie is het complex zo veel mogelijk in de oude staat hersteld. De vier gebouwen zijn met elkaar verbonden door glas, staal en beton.

Jonas Daniël Meyerplein

■ Dokwerker - M. Andriessen (1952).

Het bronzen beeld herinnert aan de Februaristaking van 25 februari 1941, die als protest tegen de arrestatie door de Duitse bezetter van 425 Joodse Amsterdamers door de overwegend communistische arbeiders werd gevoerd.

■ 3 Portugees Israëlitische Synagoge - E. Bouman (1675).

De synagoge is een van de belangrijkste monumenten van Amsterdam. Het is ook de eerste grote synagoge die in West-Europa door de Sefardische Joden is gebouwd. Deze uit Portugal en Spanje gevluchte Joden werden daar in de 16^{de} eeuw door de inquisitie vervolgd. In het begin van de 17^{de} eeuw kregen ze van het Amsterdamse stadsbestuur toestemming een synagoge te bouwen. Het classicistische gebouw is vierkant en opgetrokken uit baksteen. De gevel bestaat uit een natuurstenen kroonlijst met balustrade en hoeksiervazen. Boven de rondboogvensters zijn rechthoekige vensters geplaatst.



Dokwerker en Portugees Israëlitische Synagoge.

■ Dorische toegangspoort synagoge (ca.1850).

Het hoofdgestel rust op twee Ionische zuilen en wordt bekroond met een driehoekig fronton waarin een pelikaan haar jongen voert. Het is het symbool van de Portugees Joodse Gemeente. Tijdens deze wandeling zullen we dit symbool nog een aantal malen tegenkomen. De voorgevel aan de Muiderstraat heeft een natuurstenen portiek in Dorische stijl. De synagoge wordt omgeven door lage dienstgebouwen, waarin de ingang van het museum en een van de belangrijkste Joodse bibliotheken (collectie Ets Haim) ter wereld ondergebracht zijn. Bijzonder is het interieur, dat in tegenstelling tot de interieurs van de andere synagogen, ongeschonden de Tweede Wereldoorlog is doorgekomen.

Muiderstraat

■ 8, 10 en 12 Drie halsgevels (ca. 1750) met versierde klauwstukken en een half rond fronton. Nr. 12 heeft twee versierde raampjes aan weerszijden van het zolderraam.

De Plantage

De Plantage ontstond in 1682, toen het gebied werd opgedeeld in vijftien afzonderlijke parken. Aanvankelijk had de wijk een uitgesproken recreatieve bestemming: welgestelde Amsterdammers kwamen er om te wandelen, te flaneren en te ontsnappen aan de drukte van de binnenstad. Kort na de aanleg werd hier de Hortus Botanicus gesticht, een van de oudste botanische tuinen van Europa. In de eerste helft van de negentiende eeuw kreeg de Plantage een meer cultureel karakter, met de komst van theaters en het dierenpark Artis. Tegen het einde van die eeuw begon de woningbouw en kreeg de buurt haar huidige stedelijke vorm. De architectuur uit deze periode vertoont een overwegend eclectische stijl, waarin invloeden uit verschillende bouwtradities samenkomen. Vergeleken met andere delen van Amsterdam heeft de Plantage tot op heden haar open en ruimtelijke karakter weten te behouden.

Plantage Middenlaan

■ 2 Hortus Botanicus (1682).

Opleidingsinstituut voor medici in de 17^{de} eeuw. Het is een van de oudste botanische tuinen ter wereld. De Hortus ligt prachtig verscholen in de Plantagebuurt. De met de VOC uit tropische gebieden meegenomen bijzondere planten werden opgenomen in de collectie van de Hortus. Beroemde botanici, waaronder Linnaeus, hebben in de Hortus wetenschappelijk onderzoek verricht. Ruim 8.000 verschillende planten, waaronder een groot aantal bomen van meer dan honderd jaar oud, zijn op het terrein te bewonderen. Bijzonder is de monumentale Palmenkas (1912) met een uitgebreide collectie zeldzame cycaspalmen. Ook de driehonderd jaar oude Oostkaapse broodboom (*Encephalar tos altensteinii*) is in de Palmenkas te bewonderen. De hortus heeft een oppervlakte van 1.500 meter. Het witgepleisterde lage gebouw (1868) is de voormalige collegezaal en is tegenwoordig de Orangerie van de Hortus. Het pand (1875) links van de ingang is gebouwd in chaletstijl.

■ 2A-K Hugo de Vries Laboratorium - J.M. van der Mey (1912) in de stijl van de Amsterdamse School.

■ 4a Desmet - A.L. van Gendt (1879, verbouwd in 1926).

Desmet was tussen 1867 en 1945 een schouwburg en is in 1946 omgebouwd tot bioscoop. De gevel in art deco dateert uit 1926. Sinds 2001 zijn er in het gebouw radio- en televisiestudio's

radio- en televisiestudio's gevestigd. De voormalige bioscoopzaal is grotendeels in zijn oorspronkelijke vorm gehandhaafd. In de ruimte van 150 m² is een doosconstructie gebouwd, waardoor de zaal nu geschikt is voor live popmuziekregistratie voor radio en televisie.

■ 19 Koetshuis (1880) met renaissancemotieven.

■ 27 De voormalige kindercrèche.

Joodse en niet-Joodse kinderen zijn hier tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog opgevangen en verzorgd. Een Duitse verordening uit 1941 bepaalde dat er alleen Joods personeel werkzaam mocht zijn in de crèche. Vanaf 1942 was het gebouw een dependance van de Hollandse Schouwburg. De ouders wachtten in de schouwburg op hun deportatie; de kinderen tot dertien jaar in de crèche. De directrice Henriëtte Henriquez Pimentel ontwikkelde in januari 1943, samen met Walter Süskind en Joop Woortman, ontsnappingsroutes voor kinderen uit de crèche. In september 1943 werd de crèche ontruimd en werden de medewerkers gedeporteerd naar Westerbork. Twee kinderverzorgers doken onder en overleefden de oorlog.

■ 22 Café Eik en Linde. Voor de Tweede Wereldoorlog maakte het café deel uit van de Hollandse Schouwburg. Op de eerste verdieping was de koffiekamer van de schouwburg gevestigd.

■ 24 Hollandse Schouwburg (1891).

De voormalige schouwburg is sinds 1961 een herdenkingsplaats ter herinnering aan de Joodse Amsterdammers die hier tijdens de Tweede Wereldoorlog werden verzameld om vervolgens te worden weggevoerd naar een van de naziconcentratiekampen.



De neoclassicistische voorgevel is rijkversierd en bekroond met een driehoekig fronton. Omstreeks 1930 is de schouwburg grondig verbouwd. De gevel bleef origineel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft de Duitse bezetter de naam gewijzigd in Joodse Schouwburg en mochten er alleen Joodse artiesten optreden voor uitsluitend Joods publiek. Vanaf 1942 werd de schouwburg als deportatieplaats gebruikt en zijn er meer dan 70.000 mensen gedeporteerd naar een van de nazivernietigingskampen. Als we het gebouw betreden, komen we op een rustige binnenplaats met twee sobere galerijen. Op de resten van de muur van het voormalige toneel is een obelisk geplaatst in de vorm van een Davidster. Daarachter staat de tekst: 'Ter herinnering aan hen die van deze plaats werden weggevoerd 5700-5705 (1940- 1945)'. Rechts, bij de uitgang van de schouwburg, staat een vitrine waarin de eeuwige vlam brandt, met daarachter een namenwand waarin alle 6.700 familienamen van de uit Nederland gedeporteerde en vermoorde Joden staan gegraveerd. Deze namen staan symbool voor alle 107.000 Joodse slachtoffers uit Nederland. Op de eerste en tweede verdieping is een expositie te bezichtigen over de vervolging van de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. De schouwburg is dagelijks vrij toegankelijk.

■ 36 Asymmetrisch pand (G.A. van Arkel/1892) in eclectische stijl met veel neorenaissance en enkele art-nouveau-elementen. Opvallend is de halsgevel in de vorm van een trap. Boven de ingang is een erker aangebracht. Naast het balkon staat het jaarcijfer 1892.

■ 41-41a Hoofdgebouw van dierentuin Artis 'Natures Artis Magistra' - J. van Maurik (1855).

■ 45 Achterzijde bibliotheek Artis - G.B. Salm (1868). Het eclectische gebouw is opgetrokken uit gele en rode baksteen. De bibliotheek heeft een zeer grote collectie natuurwetenschappelijke boeken. Opvallend zijn de naamplaquettes die zowel in de dierentuin als aan de straatzijde boven de ramen zijn aangebracht. De werken van de op de plaquettes aangegeven wetenschappers zijn in de bibliotheek terug te vinden. De diergrafitto's zijn van J. Groenestijn.

■ 52 Sint Jacobs-gesticht - W.J.J. Offenberg (1863), tegenwoordig een wooncomplex. Het poortje in eclectische stijl met in de top Sint Jacob en aan weerszijden twee bejaarden, herinnert aan het voormalig gesticht.

■ 47 Huize Weltevreden (ca.1820); houten huisje met een stenen dakopbouw.

■ 49 Huize Welgelegen (ca.1740), opgetrokken uit baksteen. In tegenstelling tot Huize Weltevreden heeft het een souterrain. De vleugelstukken van de dakkapel zijn versierd met Lodewijk XIV-ornamenten.

Plantage Lepellaan

■ 6 Villa Coninck Westenberg - W. Springer (1874). Een uit bak- en natuursteen opgetrokken stadsvilla in eclectische stijl, met veel ornamenten, waaronder vazen en beelden. Bijzonder zijn de twee hoekpaviljoens.

■ 60/62 Stadsvilla's (ca.1875) in neoclassicistische stijl.

■ 53 Artis Aquarium - G.B. Salm (1882).

Het eclectische gebouw, met veel neoclassicistische kenmerken, is oorspronkelijk ontworpen als een gecombineerde huisvesting voor het aquarium, het museum en de collegezalen. De hoge stoep met balustrade en aan weerszijden een trap, is opgetrokken uit rode zandsteen. Zes Dorische pilasters dragen het hoofdstel dat is bekroond met een driehoekig fronton. Aan weerszijden staan hoekpaviljoenen met Corinthische pilasters en een driehoekig fronton. De koepel (aan de Muidergracht) was tot 1925 collegezaal, maar is sinds 1926 in gebruik als museum met diorama.

Het aquarium is bijzonder en was ten tijde van de opening de mooiste en grootste van de wereld. Onder het aquarium loopt een uitgebreid en ingenieus filtersysteem.



Artis Aquarium.

Henri Polaklaan

De laan maakt door de vele bomen en grote huizen een ruimtelijke indruk.

■ 38-40 Voormalig kerkgebouw van de Nieuwe Apostolische Kerk - H.F. Sijmons (1913) in de stijl van H.P. Berlage. De kerk is symmetrisch en heeft twee torens. De hoge trap en het glas-in-loodraam geven het gebouw een statige indruk.

■ 6-12 Voormalig Portugees Israëlitisch Ziekenhuis - H. Elte (1916) in de stijl van H.P. Berlage. Het gebouw is asymmetrisch en heeft drie topgevels en een erker.

Boven de ingang zien we een pelikaan die haar jongen voert.

■ 9 De Burcht - H.P. Berlage (1900).

Dit is het oudste vakbondsgedebouw in Nederland en is gebouwd in opdracht van de Algemene Nederlandse Diamantbewerkers Bond (ANDB). Het gebouw in de stijl van de Amsterdamse School bestaat uit vier etages, bekroond met een toren. Zeer opvallend zijn de monumentale stoep en de ingang. Hierboven is het vakbondsmonogram aangebracht. In de gevelwand is de toren opgenomen met bovenin een rond venster met embleem in de vorm van een geslepen diamant. De eenvoudige gevel is bekroond met bloemmotieven en initialen van de vakbond. Op de eerste verdieping zijn de ramen hoger om de lichtinval te bevorderen. In het gebouw is tegenwoordig het Vakbondsmuseum gevestigd.



Ingang De Burcht.

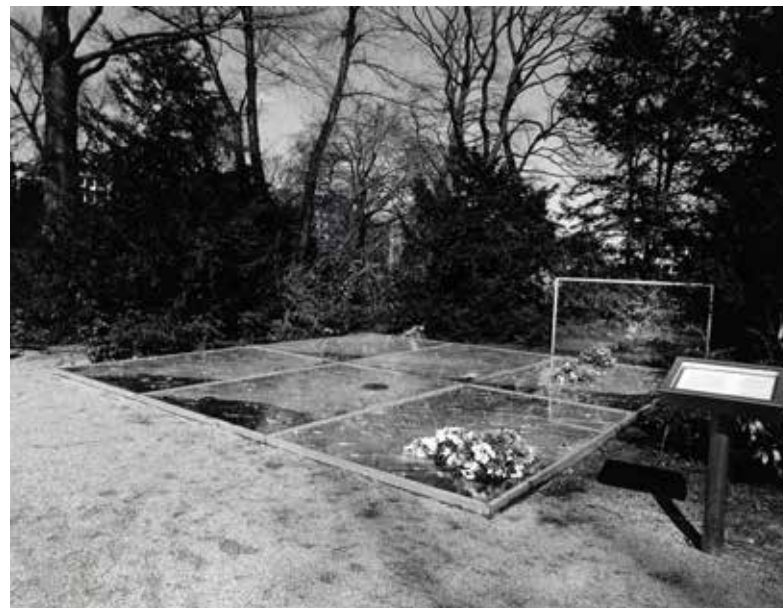
■ Wertheimpark (1812).

Dit is het oudste wandelpark van Amsterdam, een geschenk van Napoleon. Het park bestreek oorspronkelijk het gebied tussen de Plantage Middenlaan en het huidige Entrepotdok, en was alleen toegankelijk voor leden. In 1897 werd het een openbaar wandelpark. Vanaf 1982 is de toegang omgeven door twee sfinxen van wit marmer. De originele zinken exemplaren uit 1898 zijn in 1948 verwijderd uit veiligheidsoverwegingen. In 1898 kreeg het park de naam Wertheimpark. Abraham Carl Wertheim (1832- 1897) is een verdienstelijk man geweest voor de stad. Als bankier en liberaal kamerlid zette hij zich in voor armen in de stad. Rondom de fontein (1898) worden zijn verdiensten en deugden in het hardstenen bekken vermeld. Dit bekken wordt door acht marmeren zuilen gedragen. Zijn portretmedaillon is van granieten pyloon, de overige ornamenten zijn van brons. Verder zien we een pelikaan die haar jongen voert; het symbool van de Portugees Israëlitische Gemeente.

■ Auschwitzmonument - J. Wolkers (1993).

Tussen 1941 en 1944 werden meer dan 107.000 Joden gedeporteerd uit Nederland. Slechts 5.200 overleefden de naziconcentratiekampen en keerden terug.

Ongeveer 60.000 Joden werden uit Nederland naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd en 34.000 naar Sobibor. In deze kampen zijn de meeste Joden uit Nederland vermoord. Slechts negentien van hen overleefden Sobibor en ongeveer 1.150 Auschwitz-Birkenau. De naam Auschwitz is internationaal het symbool geworden van de poging tot vernietiging van het Joodse volk, waar ook ter wereld. Het monument herdenkt de miljoenen slachtoffers van rassenwaan en bestaat uit gebroken spiegels waarin de lucht wordt gereflecteerd. Het symboliseert dat 'de hemel na Auschwitz nooit meer ongeschonden is'. In het park vindt de jaarlijkse Auschwitz-herdenking plaats (laatste zondag van januari).



Nieuwe Herengracht

■ 63 Klokgevel (ca.1700) met souterrain, festoen rondom zolderraam en halfond fronton versierd met bloemmotief.

■ 61 Klokgevel (ca.1670) met halfond fronton en festoen rondom hijsbalk en zolderraam.

Spuistraat

■ 210 Kantoorgebouw Bungehuis - gebr. Van Gendt (1932). De onderzijde van dit gebouw bestaat uit graniet en de bovenzijde uit kalksteen. De deuren, ramen en kozijnen zijn van brons. Aan het gebouw zijn geen versieringen aangebracht.

■ 218 Vrankrijk (1875). Het pand is al meer dan twintig jaar thuisbasis voor Amsterdamse krakers en autonomen. Vrankrijk is een autonome plek in de binnenstad.

■ 230 Voormalige trapgevel (ca.1625) in sobere Amsterdamse renaissance.Omstreeks 1750 omgebouwd tot klokgevel.

- 232 Trapgevel (ca.1625) in sobere Amsterdamse renaissance.
- 249 Voormalig pakhuis met trapeziumgevel (1639) met boven de lijst van de eerste verdieping een gevelsteen met een blauwe bol en het jaarcijfer 1639.
- 251-253 Pakhuizen (ca.1680) met tuitgevel.
- 255 a Tuitgevel (ca.1630) met ingang op souterrainniveau.
- 255 b Klokgevel (ca.1630) met drie kuiven.
- 274/hoek van de Raamsteeg Winkel/woonhuis - G. van Arkel (1898) in jugendstil. Van Arkel ontwierp dit pand voor bakkerij Stähle. De ingang naar de winkel is diagonaal geplaatst. De erkers geven het pand een schilderachtige uitstraling. De tegeltaboeaus beelden het bakkersambacht uit.
- 263 Lijstgevel (1723) met in de kroonlijst een biervat, twee vazen en het jaarcijfer. De top is bekroond met een vrouwenbuste.
- 271 Klokgevel (1687) met jaarcijferlint.
- 281 Gebouw (1910) in de stijl van de Amsterdamse School. Opvallend is de uitgebouwde etage-erker (rechts).
- 294 Trapgevel (1627) in sobere Amsterdamse renaissance. De top is bekroond met een leeuw.
- 296 Trapgevel (ca.1650). De top is bekroond met een bol.
- 298 Lijstgevel (ca.1650) met in de kroonlijst een hafrond raam.
- 300 Verhoogde halsgevel (1642) met versierde klauwstukken.
- 302 Halsgevel (ca.1650) met in het halfrond fronton drie zwanen en een burcht.
- 289 Klokgevel (ca.1680) "t Schaep" met versierde klok, kuif en gevelsteen. Fraai bewerkte onderpui.
- 295 Smalle klokgevel (ca.1750) met drie kuiven en gevelsteen 'De Loosman'.
- 299 Klokgevel (ca.1720).
- 303 Halsgevel (1693) met versierde klauwstukken en opvallende fruitmotieven. In het halfronde fronton zit een schelpmotief. Naast het zolderraam twee gebeeldhouwde ovale raampjes en twee jaarlinten met de opdruk 'anno' en '1693'.

Beulingstraat

De straat is vernoemd naar de invloedrijke koopman Gerrit Jansz Beulinck, die hier ca. 1600 woonde. Op de hoek van de Beulingstraat staan twee fraaie huizen.

- 27 Voormalige halsgevel, thans klokgevel (1649) in Hollands classicisme met een halfrond fronton en een houten onderpui.
- 25 Halsgevel (1653) in Hollands classicisme. Opvallend zijn de festoenen, de jaarcijfers, de gebeeldhouwde ovale vensters en de versierde klauwstukken.

Nieuwe Spiegelstraat

- 45/hoek Kerkstraat Lijstgevel (ca.1680) met houten onderpui en fraaie houten (uitgebouwde) etalage. De hoge stoep leidt naar de bovenetage aan de Nieuwe Spiegelstraat. De ingang naar de winkel bevindt zich aan de Kerkstraat.
- 64 Halsgevel (ca.1700) met versierde klauwstukken met fruitmotieven, gevelsteen en halfrond fronton. De onderpui is bewerkt.
- 66 Klokgevel (ca.1700) met versierde klok en halfrond fronton. Gevelsteen met stadswapen van Amsterdam.
- 68 Hoge klokgevel (1686) met versierde klok, halfrond fronton en gevelsteen.

Spiegelgracht

De gracht is in de 17^{de} eeuw gegraven als verbindsgracht tussen de Prinsengracht en de verderop gelegen Lijnbaansgracht.

- 6 Klokgevel (ca.1675) 'Kaap de Goede Hoop' met versierde klok en kuif. Gevelsteen met afbeelding van een driemaster.
- 9 Klokgevel (1764) in Lodewijk XV-stijl met drie kuiven en een gevelsteen.
- 13 Pakhuis (ca.1750) met lijstgevel.
- 31/hoek Lijnbaansgracht 287 voormalig eenhuishofje Nootebomme Uytijk (1774)
- **Rijksmuseum - P.J.H. Cuypers (1885).**

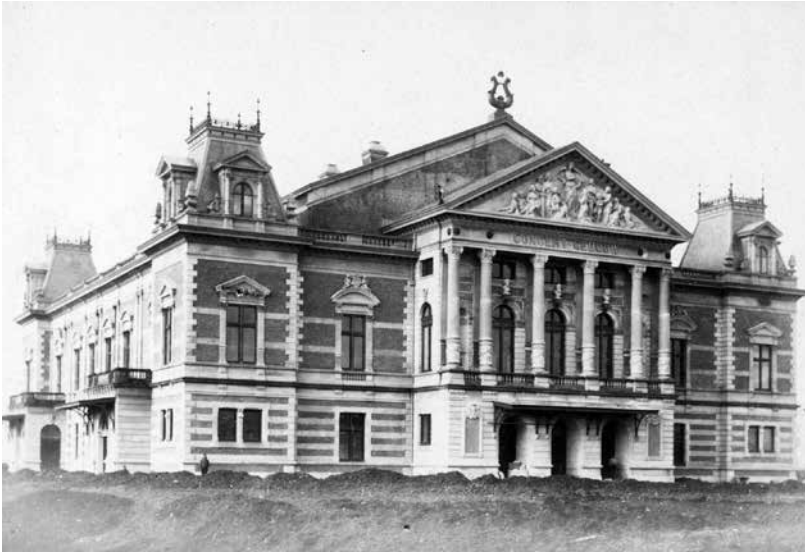
Het gebouw in een combinatie van neorenaissance en neogotiek is opgetrokken uit rode baksteen, graniet, kalk en zandsteen. Het museum staat in een tuin en dat geeft de indruk dat het gebouw 'vrij' in de omgeving staat. Het gebouw is symmetrisch en wordt in het middengedeelte geaccentueerd door twee torens. Op de hoeken zijn lagere torens geplaatst. De onderdoorgang, in het midden van het gebouw, verbindt de Stadhouderskade met het Museumplein. Het museum is rijk versierd met beeldhouwwerk, schilderwerk en gebrandschilderde ramen. Wereldberoemd is de Nachtwachtzaal (1906), waarin de Nachtwacht van Rembrandt van Rijn te bewonderen is. In het museum zijn meesterwerken en topstukken te bezichtigen van onder andere Rembrandt van Rijn, Johannes Vermeer, Frans Hals en Jan Steen.



Rijksmuseum

■ Het Concertgebouw - A.L. van Gendt (1883).

Het Concertgebouw geldt als een van de belangrijkste muziekgebouwen van Nederland. Het statige neoclassicistische ontwerp aan het Museumplein weerspiegelt de culturele ambitie van het laatnegentiende-eeuwse Amsterdam: een stad die zich wilde meten met de grote Europese hoofdsteden. Het gebouw verwierf al snel wereldfaam vanwege zijn uitzonderlijke akoestiek. De klankverdeling in de Grote Zaal wordt vaak beschouwd als een van de meest uitgebalanceerde ter wereld, een resultaat van zorgvuldig vakmanschap én toeval. Even kenmerkend is het monumentale concertorgel, dat bij de opening gold als een van de grootste in Europa en sindsdien een essentieel onderdeel vormt van de muzikale beleving in de zaal.



Concertgebouw kort na de voltooiing.

Het Concertgebouw speelde bovendien een centrale rol in de ontwikkeling van de Nederlandse muziekcultuur. Dirigenten als Willem Mengelberg en Bernard Haitink zijn er nauw mee verbonden en groeiden vanuit deze instelling uit tot internationale grootheden. Hun werk legde de basis voor de reputatie van het Koninklijk Concertgebouworkest en bevestigde de positie van het gebouw als een centrum van muzikale excellentie.

Paulus Potterstraat

■ 13 Stedelijk Museum - A.W. Weissman (1895).

Het gebouw is honderd meter lang en 36 meter diep en is voorzien van veel versieringen. In de nissen in de gevel staan beelden van architecten en kunstenaars, onder wie Hendrick de Keyser, Jacob van Campen en Joost Jansz. Bilhamer.

Vondelpark en omgeving

De aanleg van het park kwam voort uit een initiatief van een groep welgestelde buurtbewoners en ondernemers. Met een oppervlakte van 48 hectare werd het ontworpen in de Engelse landschapsstijl, die zich kenmerkt door glooiende gazons, kronkelende paden, waterpartijen en karakteristieke parkgebouwen. In 1867 kreeg het park zijn huidige naam, Vondelpark, naar aanleiding van de plaatsing van het standbeeld van de dichter Joost van den Vondel (1587–1679), dat sindsdien het culturele middelpunt van het park vormt.

■ Restaurant Het Melkhuis (1874). Het restaurant is gebouwd in een Zwitserse stijl. In de 19^{de} eeuw was er op deze plaats een wei en liepen de koeien tussen de tafeltjes van het restaurant. De gasten konden zoete melk en zure room in bierglazen krijgen. De oude kar en de antieke melkbussen herinneren nog aan deze tijd.



■ Blauwe Ronde Theehuis - H.J.A.B. Baanders (1937).

Het Blauwe Theehuis, midden in het Vondelpark, is een van de meest markante voorbeelden van het Nieuwe Bouwen in Amsterdam. Architect H.J.A. Baanders ontwierp het in 1937 als een modern, licht en open paviljoen, bedoeld om bezoekers van het park een eigentijdse plek van rust en ontmoeting te bieden. Het gebouw onderscheidt zich door zijn karakteristieke vorm: drie ronden, naar boven toe smaller wordende terrassen, als gestapelde schotels, die rusten op ranke stalen kolommen. Deze constructie geeft het paviljoen een bijna zwevend aanzien, alsof het boven het park lijkt te balanceren. De toepassing van staal, glas en beton weerspiegelt het Nieuwe Bouwen: functionaliteit, transparantie en een harmonieuze relatie tussen architectuur en omgeving.



Dankzij de open opzet en de rondom doorlopende vensterpartijen biedt het theehuis een panoramisch uitzicht over het Vondelpark. Denaamverwijst naar de oorspronkelijke blauwe kleurstelling van de gevel en het staalwerk, die het modernistische karakter van het bouwwerk nog eens versterkte. Het theehuis is in de loop der jaren uitgegroeid tot een geliefde ontmoetingsplek voor Amsterdammers en bezoekers, een zeldzaam voorbeeld van vooroorlogse modernistische parkarchitectuur dat zijn oorspronkelijke functie en uitstraling grotendeels heeft behouden.

■ Het Paviljoen - W. Hamer (1883).

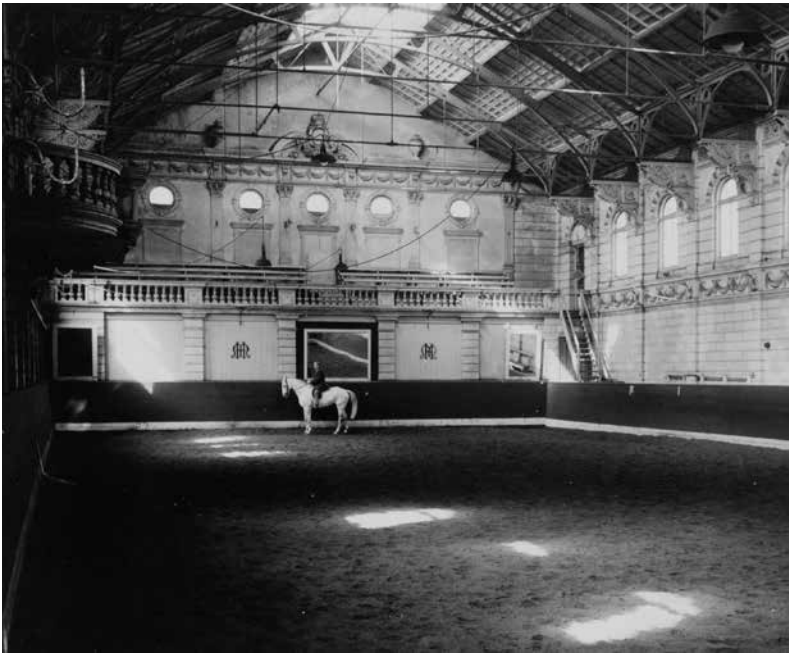
Het Paviljoen is een eclectisch bouwwerk waarin vooral invloeden van de Italiaanse neorenaissance herkenbaar zijn. Het gebouw verrees als bestuurs- en vergaderruimte voor de initiatiefnemers die in 1864 het Vondelpark tot stand brachten. Het ontwerp is streng symmetrisch opgebouwd, met een breedte van 35 meter en een diepte van 10 meter. Twee imposante stenen trappen leiden naar een verhoogd terras, dat in het midden wordt afgesloten door een sierlijke balustrade. Op de beide hoeken verrijzen torentjes, die het gebouw een statig silhouet geven. Boven op het dak prijkt het wapen van Amsterdam, geflankeerd door twee leeuwen. Op hun schilden staan de jaartallen 1864 en 1880 vermeld. Het eerste verwijst naar het jaar waarin het contract met de oorspronkelijke architecten van het Vondelpark werd gesloten; het tweede markeert het jaar van de overeenkomst met Hamer zelf, waarmee de bouw van dit representatieve paviljoen haar beslag kreeg.



Vondelstraat

■ 140 Hollandsche Manege - A.L. van Gendt (1882).

In 1882 werd dit pand, oorspronkelijk een woonhuis, ingrijpend verbouwd tot directeurswoning en manege. Architect A.L. van Gendt liet zich bij het ontwerp inspireren door de beroemde Spanische Reitschule in Wenen, wat duidelijk te zien is in de monumentale grandeur van het gebouw. Wie door de imposante entree naar binnen gaat, betreedt het hart van de manege. De voormalige tuin werd in 1882 overkapt met een deels glazen dakconstructie, gedragen door elegante halfronde ijzeren spanten. Het licht dat hierdoor naar binnen valt, verleent de ruimte een bijna orangerieachtige sfeer. De negentiende-eeuwse allure is nog altijd tastbaar.



In die tijd was de Hollandsche Manège een exclusieve ontmoetingsplek: alleen leden van de stedelijke elite konden zich hier de rijkunst eigen maken. De hoge binnenrijbaan vormt het indrukwekkende middelpunt van het gebouw. Opvallend zijn de sierlijke ornamenten en de fraai uitgevoerde paardenhoofden die de wanden sieren. Ooit bevond zich halverwege de linkzijdige wand een tribune voor het orkest; de overige tribunes zijn later verwijderd om de rijbaan te vergroten. Via een trap met een rijk versierde leuning bereikt men de eerste verdieping. Daar bevinden zich de foyer en het restaurant, die een weids uitzicht bieden over de rijbaan. De gedetailleerde afwerking van de deuren, voorzien van frontonbekroning, getuigt van de verfijnde smaak waarmee Van Gendt zijn ontwerp tot in de kleinste details vormgaf.

■ 77-79 Dubbele stadsvilla - P.J.H. Cuypers (1881), met een asymmetrische gevel. Boven de rechterdeur is een erker gebouwd, die is bekroond met een toren. Architect Cuypers woonde in deze villa van 1881 tot 1893.

■ Vondelkerk - P.J.H. Cuypers (1872).

De Vondelkerk is een neogotische eenbeukige kruisbaseliek met een eenbeukig dwarschip. Daardoor maakt de kerk een compacte indruk en past deze precies in het straatbeeld. Het interieur is afgeleid van de Franse gotiek. De pastorie bevindt zich op Vondelstraat nr. 108. De toren ging in 1904 door brand verloren, maar is herbouwd naar ontwerp van Joseph Cuypers. In 1892 werden er scheuren in de gewelven ontdekt en daaruit bleek dat de staat van de kerk niet zo goed was. In 1978 was de kerk zo bouwvallig dat hij moest worden gesloten. Een projectontwikkelaar, die eigenaar was geworden van de kerk, wilde het slopen. Particulieren en buurtbewoners konden dit echter voorkomen. In 1986 is de kerk na restauratie heropend. De Vondelkerk heeft niet meer de functie van kerk. De kantooruimte wordt verhuurd organisaties.



Vondelkerk ca. 1890.

Max Euweplein

■ Dit woon-/winkelplein (1991) is gebouwd rondom de voormalige koepelgevangenis - A.L. van Gendt (1843). Het plein is vernoemd naar Max Euwe, wereldkampioen schaken (1935).

■ **Kleine Gartmanplantsoen/ Weteringschans 29 - Het Barlaeus Gymnasium - W & J.B. Springer (1885).**

Het eclectische gebouw, met nadruk op het neoclassicisme, heeft twee vleugels met elk een hoekpaviljoen, die bekroond worden door een driehoekig fronton. Op het gebouw zijn veel onderwerpen uit de klassieke wetenschap aangebracht. Boven de ingang staat de spreuk 'Disciplina vitae scipio' (wetenschap is de staf des levens). Op de eerste verdieping zien we portretten van Sophocles, Cicero, Vondel en Huygens en op de tweede verdieping reliëfs die de wetenschap uitbeelden.

■ **Weteringschans 20 Paradiso - G.B. Salm (1880).**

Voormalig kerkgebouw in eclectische stijl. Het gebouw lijkt op het eerste gezicht geen kerk. Dit komt door het voorgebouw, waarachter de daadwerkelijke kerkzaal gebouwd is. De voormalige kerkzaal maakt een intieme indruk. Aan weerszijden van de zaal zijn galerijen aangebracht. Sinds 1968 heet het gebouw cultureel centrum Paradiso. In het centrum treden veel kunstenaars en musici uit binnen- en buitenland op.



Paradiso.

■ Kleine Gartmanplantsoen 15 - Bioscoop het City-theater - J. Wils (1935).

De bioscoop is gebouwd in de stijl van het Russische constructivisme. Het theater is in 2007-2009 volledig gerestaureerd.

■ Kleine Gartmanplantsoen 40 - Cultureel centrum De Balie (1845). De Balie is gevestigd in het voormalige gerechtshof. Het gebouw was vroeger verbonden met de ernaast gelegen voormalige koepelgevangenis

■ 23 Voormalig warenhuis, het Hirsch- gebouw (A.Jacot/1913). Het gebouw in historiserende stijl is afgeleid van warenhuizen in Londen (Selfridge's) en Chicago. Opvallend is de veertig meter hoge koepel.

■ 28-30 Het American Hotel - W. Kromhout (1902) in een combinatie van art nouveau/jugendstil en vroege Amsterdamse School.

■ Leidseplein 26 Stadsschouwburg - gebr. Springer & A.L. van Gendt (1892).

De schouwburg in neorenaissancestijl, heeft een van buiten zichtbare tweedeling: een publieksgedeelte en een toneelgedeelte. De toneeltoren bestaat uit bruine baksteen. Het publieksgedeelte is vervaardigd van gladde rode baksteen met natuurstenen onderdelen. De verdiepingen worden aangeduid door de horizontale lijsten. De trappenhuizen steken eruit en zijn voorzien van torentjes met oud-Hollandse ornamenten. De entrees waren gescheiden voor de verschillende rangen. Tegenwoordig wordt alleen de hoofdingang aan de voorzijde gebruikt. Het theater is in originele staat behouden gebleven en mag worden gezien als een van de mooiste theaters van Nederland. Ook aan de indeling binnen is niet veel veranderd sinds 1892. In

1998 zijn de entree, de passage en het bordes gerenoveerd.



Stadsschouwburg en American Hotel (links) ca. 1925.

- 20-22 Lijstgevel (ca.1775) met hoge houten onderpui.
- 18-12 Vier trapgevels (1666) met houten onderpui.

Leidsestraat

■ 1 (hoek Kalverstraat) Winkelpui - G.A. van Arkel (1891) in neorenaissance. Opvallend zijn de gevels van rode baksteen en de geveltoppen met trapgevels en torentjes.

■ 11-13 Sobere trapgevels (ca.1650).

■ 25 Halsgevel (ca.1700) met in de versierde klauwstukken het wapen van Amsterdam. De top is bekroond met een half rond fronton.

■ 27 Brede klokgevel (ca.1700) met gevelsteen 'De Huys Duynder Visser'.

■ 44 Klokgevel (ca.1680) met onder het zolderluik een festoen en naast het zolderluik twee driehoekige raampjes.

■ Leidsestraat/hoek Keizersgracht 455 voormalig warenhuis Metz & Co (zie Keizersgracht 455).

■ 81/hoek Prinsengracht Woon-/winkelpand; bakkerij (1896) in jugendstil met erkers en torentje.



Leidsestraat.

De grachten

Het Venetië van het noorden

Amsterdam is beroemd om zijn grachten en monumentale grachtenhuizen. In 1582 noemt de Italiaanse schrijver Guicciardini de stad Amsterdam het Venetië van het Noorden. De schrijver doelt daarmee op de grote overeenkomsten tussen Amsterdam en Venetië op het gebied van (zee)handel, tolerantie, kosmopolitisme en kunst in de breedste zin van het woord.

De oorsprong van de grachten gaat terug naar de middeleeuwse stadskern, die gevormd werd door het Singel, de Kloveniersburgwal en de Gelderseksade.

Bij de stadsuitbreidingsplannen van 1598 en 1609 kregen de vier concentrische (hoofd)grachten vorm. Stadsarchitect Hendrick Jacobsz. Staets kreeg van het gemeentebestuur de opdracht het Singel te verbreden en daaromheen drie grachten aan te leggen. Staets ging op bijna classicistische wijze te werk.

De vier hoofdgrachten werden in een gordel om de oude stadskern gelegd en bestonden uit: Singel (1425, verbreed in 1586/1609), Herengracht (1586/1609), Keizersgracht (1612) en Prinsengracht (1612).

Tussen 1662 en 1665 werden de hoofdgrachten verbonden met de rivier de Amstel. De hoofdgrachten werden doorsneden door de kleinere radiaalgrachten, zoals de Brouwersgracht, de Leidsegracht en de Leliegracht. In de volkswijk de Jordaan werden elf radiaalgrachten aangelegd, waarvan er in 19^{de} eeuw zes om hygiënische redenen zijn gedempt. Andere radiaalgrachten zijn gedempt om de stad beter bereikbaar te maken. Bij de demping van de Rozengracht (1890) en Warmoesgracht (1895) werd een tramverbinding naar het westelijk deel van de stad aangelegd. Andere voorbeelden van gedempte grachten zijn de Elandsgracht, de Lindengracht, de Vijzelgracht en de Nieuwezijds Voorburgwal.

De hoofdgrachten en de radiaalgrachten zijn met elkaar verbonden door straten, stegen en historische bruggen.

De vier hoofdgrachten hebben een gezamenlijke lengte van tien kilometer, waarlangs ruim 2.000 huizen en grotere gebouwen staan. Hier van hebben er ruim 1.600 het predikaat rijksmonument.



Singel

Het Singel is de oudste gracht en is aangelegd in 1425. Tot de 15^{de} eeuw vormt het Singel de stadsgrens van Amsterdam. Bij de omvangrijke stadsuitbreidingsplannen van 1586 en 1609 is het Singel verbreed. Het Singel omsluit het westelijk deel van de historische binnenstad en loopt vanaf het IJ tot het Muntplein. Daar mondt het Singel uit in de Binnen-Amstel.



Singel 104-106.

■ 2 De Kruiwagen - J. Loots (1606).



Dit is een van de oudste en breedste trapgevels van Amsterdam met een houten onderpui. Toen het woon-/pakhuis gebouwd werd, lag het buiten de stadspoort op een stuk buitendijks land. De eigenaar, Hendrick Jansz. Cruywagen, had hier een winkel in scheepsmaterialen. Vandaar dat de hijsbalk zwaar is uitgevoerd. De naam van dit grote pakhuis is ontleend aan de gevelsteen boven de eerste verdieping. Deze steen is in 1641 aangebracht door de eigenaar. Het grote middenkozijn met hijsluiken is later in de gevel aangebracht.

■ 6 Halsgevel (1740) met versierde klauwstukken en een half rond fronton.

De zijramen zijn smaller dan de middelste ramen.

■ 7 Deze gevel is slechts 1 meter breed en is de smalste achtergevel van Amsterdam. De voorgevel van het huis ligt aan de Jeroenensteeg en is daar breder.

De smalste voorgevel staat in de Oude Hoogstraat 22.

■ 8 Lijstgevel (ca.1800) met in de kroonlijst het opschrift 'God is mijn burg'.

■ 11 Ronde Lutherse Kerk - A. Dortsman (1668).

In de stijl van het sober classicisme. Opvallend is het koperen koepeldak met daarop een klein torentje in de vorm van een lantaarn met in de top een windwijzer van een zwaan. De kerk is in 1822 en in 1993 getroffen door grote branden. In 1826 is de kerk herbouwd en in 1993 volledig geres-taureerd. Tegenwoordig heeft de kerk de functie van congrescentrum en concertzaal.

Lutheranen

Lutheranen zijn al vanaf circa 1520 in Amsterdam aanwezig.

Na de reformatie mochten zij in 1604 diensten houden in een pakhuis op de plaats van de Ronde Lutherse Kerk. Het stadsbestuur verschoof in 1632 om economische en politieke redenen zijn beleid.

■ 19-21 Klokgevel (ca.1647).

De klokgevel in het midden dateert uit ongeveer 1760 en heeft Lodewijk XV-versieringen. Het opschrift 'Vita hominum similis Naviganti' betekent: 'Het leven van de mens is als dat van een zeeman'. Tot 1647 was in dit pand en de panden 23-27 brouwerij De Os gevestigd. De nok van het dak loopt evenwijdig aan het Singel. Dit komt omdat het pand zo dicht bij de stadsmuur stond dat de ingang gevestigd was aan een zijstraatje.

■ **24 Vriesland (1770).**

In Lodewijk XV-stijl met een rechte



kroonlijst. De open balustrade heeft een verhoogd middenstuk met een afbeelding van een schip en als bekroning een kuif.

■ **36 Lijstgevel Zeevrugt (1763).**

In Lodewijk XV-stijl met open balustrade. De middenverhoging heeft een kuif en is rijkversierd met de afbeelding van Mercurius, met in zijn handen een beurs en aan zijn zijde een haan. De rechte kroonlijst is versierd met kleine pilasters en de naam Zeevrugt. In de omlijsting van de deur is in de kuif een zeilschip aangebracht.



■ **40 Lijstgevel (1735)** in Lodewijk XIV-stijl met versierde klokvormige verhoging. Onder de verhoging hang-

en gebeeldhouwde kwasten. Op de top staan twee hoekvazen.

■ **42 Lijstgevel (1810)** met een rechte kroonlijst. De hijsbalk komt uit het dak.

■ **45 Lijstgevel De Kroon van Polen (1725)** in Lodewijk XIV-stijl met versierde verhoging in de vorm van een klok. Op de top staat de Poolse keizerskroon.

■ **56 Lijstgevel (1725)** met versierde verhoging. De bekroning met versieringen is in Lodewijk XIV-stijl.

■ **60 Lijstgevel (1745)** in Lodewijk XIV-stijl met in de kroonlijst een half cirkelvormig middenstuk dat aan de bovenzijde een rijkversierde verhoging heeft. Op de linkerhoek staan twee kinderfiguren. De deuroplijsting heeft twee Corinthische pilasters.

■ **64 Trapgevel (1637).** De bovenzijde is nog origineel in Amsterdamse renaissance met een gevelsteen van een mannenhoofd tussen twee gedrapeerde lakens. De raambogen zijn versierd met schelpmotief. Op de top staat een vaas. Het onderste gedeelte van deze trapgevel dateert uit 1800. Het huis heeft binnenluiken en boven de deur een hijsbeugel.

■ **74 Halsgevel (1660)** met versierde klauwstukken en naast het zolderraam twee versierde ovale ramen. In de gevelsteen staat de afbeelding van een postkoets getrokken door twee paarden en het onderschrift: 'De Haagsche postwagen'. Vanaf 1660 vertrok vanaf deze plaats de postkoets naar Den Haag.

■ **75 Halsgevel (1723)** met gebeeldhouwde ovale ramen, half rond fronton, gevelsteen en een houten onderpui.

■ **77 Halsgevel (1744)** met versierde klauwstukken en het jaartal 'anno 1744'. In de kuif staat de tekst 'T Duyts Canon'. Boven de hijsbalk bevinden zich een half rond fronton en een gevelsteen met de afbeelding van een gedeelte van een kanon. Op de top staat een vaas.

■ **83-85 het Oude Veerhuis/ De Zwaan - J. van Campen (1652).** Deze van oorsprong halsgevel in



Hollands classicisme is in de 18^{de} eeuw verbouwd tot tuitgevel. De voor-gevel, in de Lijnbaansteeg, is een pilastergevel met ionische pilasters en festoenen. De zware eikenhouten onderpui dateert uit de 17^{de} eeuw. In de Lijnbaansteeg is een gevelsteen met het opschrift 'De Swaen' aangebracht. De steen verwijst naar de eerste eigenaar, Nicolaas Swaen. Singel 83 kreeg in de 19^{de} eeuw een houten onderpui. De ramen werden naar beneden toe verlaagd. Oorspronkelijk was de toegang naar Singel 83 een toegangspoortje. Deze is verdwenen bij de verbouwing in de 19^{de} eeuw. De kleurige beschildering is in 1998 aangebracht.

■ **87 Halsgevel (1725)** in Lodewijk XIV-stijl met als bekroning een borstbeeld van Mercurius.

■ **90 Halsgevel (1730)** in Lodewijk XIV-stijl. Versieringen in de klauwstukken en rondom de hijsbalk. De top is be-

kroond met een half rond fronton.

■ **104-106 Klokgevels (1743)** in Lodewijk XIV-stijl. Dit is de hoogste klokgeveltweeling van Amsterdam. De gevels zijn rijkversierd en hebben een vaas in de top.

■ **116 Huis met de Neuzen halsgevel**

(1752) in Lodewijk XV-stijl. In de versierde klauwstukken afbeeldingen van drie hoofden met grote neuzen.

■ **131 Lijstgevel/hoekhuis (1615);** in de loop van de eeuwen aangepast en verbouwd.

■ **132 Lijstgevel (ca.1730)** van zandsteen en vier ramen breed. De kroonlijst is versierd, evenals de omlijsting rond de deur.

■ **134 Lijstgevel (1740)** met een verhoogde kroonlijst en een hoge kuif. In de kroonlijst zijn vier versierde steunbalken aangebracht. Op de top staan twee hoekvazen.

■ **135 Halsgevel 'De Rouaense Boeier' (ca.1740),** in late Lodewijk XIV-stijl. Rondom de hijsbalk versieringen, versierde klauwstukken en op de hoeken twee vazen.

■ **137 Verhoogde lijstgevel (ca.1740).** In de lijst bevinden zich het vlieringluik en twee raampjes. De pui van de kelder is versierd.

■ **140-142 Huis De Dolphijn - H. de Keyser (1600).**

In Amsterdamse renaissance. Dit was oorspronkelijk een dubbele trapgevel met dolfijnen in grote klauwstukken. De brede pilasters van de begane grond dragen de kleinere gekoppelde pilasters van de eerste verdieping. In de 17^{de} eeuw is het huis gesplitst in een huis met zijhuis. Sinds die tijd wordt links de Vergulde Dolphijn genoemd en rechts de Kleyn de Dolphijn. In dit huis woonde Frans Banning Cocq (1605-1655), bekend van Rembrandts schilderij de Nachtwacht.

■ **145 Klokgevel (1680)** met in de klauwstukken een bekroning in Lodewijk XVI-stijl. In Amsterdam staan weinig klokgevels met Lodewijk XVI-versieringen.

■ **159 De halsgevel** staat aan de Torrensteeg. De vensters zijn versierd.

■ **164 Lijstgevel (1780).** De kroonlijst heeft twee vooruitspringende steunbalken, drie gesneden stenen en vier festoenen. De buitenste twee festoenen zijn bekroond met een stierenkop

De eigenaar van dit huis was een slager.

■ 166 Tot 1634 liep op deze plek een steeg. Het huis is in de steeg gebouwd. Het is een van de smalste gevels van Amsterdam. De voorgevel is 1.85 meter breed. De diepte van het pand is 16 meter. Naar achteren toe wordt het pand steeds breder. De achtergevel is 5 meter breed.

■ 176 Lijstgevel (ca.1775) in Lodewijk XVI-stijl. De rechte kroonlijst heeft in het middengedeelte een driehoekig fronton.

■ 186 Lijstgevel (1740) van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl. De hijsblak is bewerkt in de vorm van een kop en heeft daarboven een beeld van Mercurius. Boven het middenraam staat een siervas.

■ 187/hoek Raadhuisstraat 2 Het Witte Huis (1899) in jugendstil. De onderpui is van hardsteen en is versierd met dier- en plantmotieven. Boven de ramen zitten bogen van gemetselde gele en groene bakstenen. De bakstenen van de bovenliggende verdiepingen zijn wit geglaazuurd. Op de hoek heeft de bovenste verdieping een balustrade.

■ 188 Halsgevel (1737) in Lodewijk XIV-stijl met half rond fronton en versierde klauwstukken. Op de gevel zit een gevelsteen met een rode oliemolen ('De Roo Oly Molen').

■ 192 Halsgevel (1739) in Lodewijk XIV-stijl met een half rond fronton. De druiventrossen onder het fronton verwijzen naar de opdrachtgever, een wijnhandelaar. In het linkerklauwstuk staat 'Anno' en in het rechter '1739'.

■ 200-208 Gebouw Driekoningen (1921) in de stijl van de Amsterdamse School.

■ 210 Pakhuis (1790) met rechte lijstgevel en twee toegangsdeuren.

■ 239 Het Bungehuis - A.L. Van Gendt & W. Klok (1932).

Dit kantoorgebouw van zeven verdiepingen (inclusief de kelder), is opgetrokken uit natuursteen. De onderpui is van geel/grijze graniet. De bovenliggende etages zijn van kalk-

steen. De deuren, kozijnen en ramen zijn van brons. De opdrachtgever (NV Bunge's Handelsmaatschappij) wilde geen versieringen van sculptuur of schilderwerk. Voor dit gebouw zijn 20 huizen afgebroken.

■ 250-256 Handelskantoor - J. van Rossem & W. Vuyk & A.L. van Gendt (1912) in historiserende stijl. Boven de lijst bevindt zich een balustrade. Tussen de ramen van de eerste en tweede verdieping zijn pilasters aangebracht en onder de ramen van de derde verdieping festoenen. De gevel is van natuursteen. Het gebouw is nu in gebruik als hoofdstekantoor.

■ 258 Halsgevel (1660) met in de klauwstukken de horens van overvloed. Onder de ramen zijn festoenen aangebracht. Het zolderraampje is rond en heeft een gebeeldhouwde omlijsting. In de top staat een driehoekig fronton.

■ 265 Voormalige trapgevel (1620) in Amsterdamse renaissance. Bij dit dubbele huis is de trapgevel verwijderd en voorzien van een dwarsdak. De deuromlijsting heeft Lodewijk XVI-versieringen en dateert uit 1790.

■ 288 Lijstgevel (ca.1750) in Lodewijk XIV-stijl met grote kuif.

■ 292 Lijstgevel (1740) in Lodewijk XIV-stijl. Boven de rechte kroonlijst met vier versierde steunbalken zien we een balustrade met een versierde middenverhoging en op iedere hoek een vaas. Op het dak staan twee sierschoorstenen. Verder twee hijsbalken en een deurpartij met half rond fronton, met daaronder twee pilasters en een rijkversierd bovenlicht.

■ 318 Lijstgevel (ca.1750) met een (zeldzame) klokvormige top.

■ 320 Verhoogde lijstgevel (ca.1750) in Lodewijk XIV-stijl.

■ 322 Verhoogde lijstgevel (ca.1750). Versierde kroonlijst en in de top een vaas.

■ 326 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken en half rond fronton.

■ 328 Verhoogde lijstgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl.

■ 330 Lijstgevel (1638) met een

■ 340 Voormalige hoofdgebouw van de gemeentelijke telefoondienst (1919) in de stijl van de Amsterdamse School.

354 Klokgevel (1679) met jaartallint, festoenen en half rond fronton.

■ 356 Klokgevel (ca.1750) met schelpmotief in de top.

■ 370 Vroege klokgevel (1650) met festoenen rondom de hijsbalk en gevelsteen D'Vogelstruis.

■ 389-391 Klokgeveltweeling (1680) met middeleeuwse raamverdeling.

■ 390 Verhoogde lijstgevel - De Bouwkonst (1700).

In Lodewijk XIV-stijl. Fraaie deuromlijsting. In het sierlijk omlijste vlak is een vrouw met twee kinderfiguurtjes verwerkt. Boven de half cirkelvormige verhoging staan beelden van Apollo en Minerva. In de hoeken van de kroonlijst hangen vellen tekenpapier. Dit verwijst naar de bouwheer, die 'architect' was. De top is bekroond met een hemelbol.

■ 410 Halsgevel (1647) in Hollands classicisme met Dorische pilasters en een cirkelvormig raampje.

■ 411 Oude Lutherse Kerk - P. de Keyser (1632).

De kerk in sober classicisme is gebouwd op een onregelmatig rechtehoekig terrein. Hierdoor liggen de twee zijbeuken met topgevels aan het Singel. De derde beuk ligt aan het Spui. Aan het Spui bevinden zich boven het derde en zesde raam dwarsdaken met topgevels.

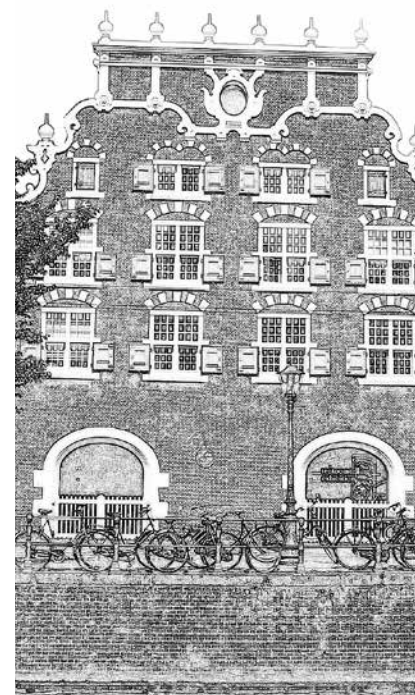
■ 412 Verhoogde halsgevel (1647) in Hollands classicisme met Ionische pilasters, versierde ovale raampjes en middeleeuwse raamverdeling.

■ 421 Het Doelengebouw (1733). Vanaf 1612 stond op deze plek het gebouw van de Handboog- of Sebastiaansdoelen. Achter het gebouw lagen de schietbanen waar de schutterij kon oefenen. Het gebouw werd in 1733 een logement. Uit dat jaar dateert ook de huidige lijstgevel met dwarsdak en twee dakkapellen. In het midden heeft de lijst een verhoging met daarin het wapen van Am-

sterdam. Onder het middelste raam van de derde verdieping is het wapen van de Doelen en een aantal aanvoerders van de schutterij aangebracht. Vanaf 1862 is het gebouw in gebruik door de Universiteit van Amsterdam, die er in 1880 de universiteitsbibliotheek in onderbracht.

■ 423 't Militiegebouw of tuig- of bushuis - H. de Keyser (1606).

In dit pand werden de wapens en de munitie van de schutterij opgeslagen die nodig waren voor de verdediging van de stad. De trapeziumvormige topgevel in Hollandse renaissance is aan weerszijden met rolomamenten



afgewerkt en bevat het jaarcijfer 1606 en vier leeuwenkoppen. De onderpui heeft twee poorten met zware hoekblokken. De kroonlijst is versierd met een medaillon en verschillende bollen. Het pand is nu in gebruik als bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam.

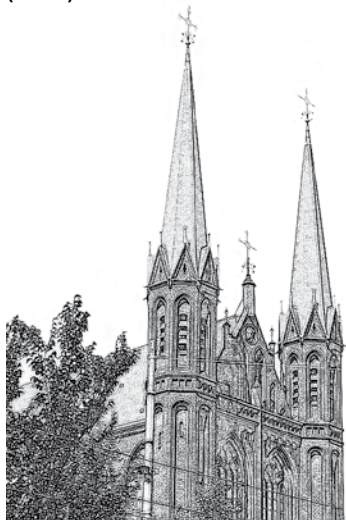
■ 432 Halsgevel (1725) met gebeeldhouwde ovale vensters, versierde hijsbalk en halfrend fronton.

■ 434 Klokgevel (1680) met gevelsteen en halfrend fronton.

■ 436 Klokgevel (ca.1680) met twee ovale vensters en halfrend fronton.

■ 440 Klokgevel (ca.1740) met rijkversierde klok.

■ 446 De Krijtberg - A. Tepe (1881).



In 1654 werden drie huizen aan het Singel gekocht door Jezuïet-missionaris pater Petrus Laurentius. Het grootste huis, De Crytbergh, werd gebruikt als schuilkerk. Vanwege de groei van de parochie werd in 1677 een nieuwe, ruimere galerijkerk gebouwd. In 1835 werden het oorspronkelijke huis en het aangrenzende koetshuis gesloopt om het kerkgebouw te vergroten. Aan de pastorie (links) zijn de oorspronkelijke hoogte en breedte van de kerk te zien. Vanaf 1853 was het belijden van het rooms-katholieke geloof weer toegestaan in Nederland. In 1881 ontwierp A. Tepe de huidige neogotische stadskerk, op de plek van de huizen Singel 442, 444 en 446. De traptorens zijn 50 meter hoog. De voorgevel is symmetrisch en heeft vier hoge spitsboogportalen. Boven de

deuren bevindt zich een spitsboogvenster. De twee middeningangen komen uit in het brede middenschip. De zijdeuren komen uit in de smalle zijbeuken. Deze zijn net breed genoeg gemaakt voor de processies. De gevel is gemaakt uit machinaal vervaardigd baksteen en wordt verfraaid door balustrades. De middenbeuk steekt hoog uit boven de aangrenzende huizen. De kerk heeft verschillende galerijen die te bereiken zijn via de traptorens.

■ 447 Lijstgevel (ca.1850). De pui dateert uit 1875 en is in de stijl van het Hollands manierisme.

■ 450 Trapgevel (1642) in Amsterdamse renaissance met houten onderpui (uit 1750).

■ 451-459 Verhoogde lijstgevel (H. Leguit/1905) in Hollandse neo-rennaissance, gebouwd als bevolkingsregister en politiebureau. De gevel is van hardsteen, de versieringen zijn van zandsteen. Boven de ramen zijn ontlastingsbogen aangebracht.

■ 452 Lijstgevel (1639/verbouwd in 1839) van de doopsgezinde gemeente. In 1607 werd op deze plaats een schuur geplaatst die als schuilkerk functioneerde. In 1639 werd het eerste stenen gebouw geplaatst. In 1839 kreeg het zijn huidige vorm.

■ 454 Halsgevel (ca.1730) met de stoep en ingang op een aparte plaats, vanwege de naast gelegen poortdeur.

■ 456 Trapgevel (1607) in Hollandse renaissance. De trapgevel heeft natuurstenen banden en blokken. De onderpui is gewijzigd in de periode 1750-1800.

■ 460 Nuerenberg/Odeon - P. Vingboons (1662).

De naam van het pand is afkomstig van het Griekse 'odeion'. Deze hoge, brede en sierlijke halsgevel in Hollands classicisme is gebouwd in opdracht van koopman Gilles Marcellis en was tot 1838 een koopmanshuis. Na 1838 kreeg het pand een culturele bestemming en deed het achtereenvolgens dienst als concertruimte, theater en bioscoop. De gevel is versierd met fes-

toenen, versierde ramen en een versierde hijsbalk met daaronder een jaartalsteen. De twee sobere pilasters in het midden dragen een halfrend fronton. De klauwstukken hebben trosversieringen en op de hoeken een siertorentje. Onder de klauwstukken zijn twee kleine versierde ovale raampjes aangebracht. De deur met bovenlicht en de ramen dateren uit 1800.

■ 496 Klokgevel 'De Berg' (1739) in Lodewijk XIV-stijl. Opvallend zijn de tegenover elkaar geplaatste stoepen, om de ingang naar het souterrain mogelijk te maken.

■ 500 Halsgevel 'D' Oude Schelvis' (ca.1740) met versierde klauwstukken en naamplaat onder de hijsbalk.

■ 502 Tuitgevel (1880) met siermet-selwerk en sierankers. De plint en pui-balk zijn van hardsteen.

■ 512 Voormalig Vaudeville Theater - I. Gosschalk (1861).

Het middengedeelte van het eclectische gebouw springt vooruit en is versierd. De begane grond is van hardsteen, de overige verdiepingen zijn gepleisterd. De bovenste verdieping (boven de kroonlijst) is volledig van glas. De architect van deze verdieping is G.B. Salm. De etage is 1879 aangebracht voor Photography Buttinghausen.

■ 516-518 Pakhuis Deen = dragt (1625) met trapeziumgevel met voluten en twee bollen. In de top staan de Hollandse leeuw en het opschrift 'D' Eendracht'. De pui met puibalk op nr. 516 dateert uit 1910.



Singel 140-142 Huis De Dolfijn (1600).

Herengracht

De gracht is genoemd naar de invloedrijk Heren XVII van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC).

De Herengracht was al gegraven in 1586, maar is bij de stadsuitbreiding van 1609 doortrokken tot aan de Amstel. Om de hoge aanlegkosten terug te verdienen, bood het gemeentebestuur aan de rijke kooplieden al tijdens de aanleg grote stukken grond te koop aan. De kooplieden woonden tot dat moment vooral rondom De Oude Kerk en de Warmoesstraat. De percelen grond werden onder voorwaarden verkocht. Zo kwamen alleen rijke kooplieden voor een perceel in aanmerking, moesten zij de bestrating van de kade voor het huis zelf bekostigen, mochten de kavels niet worden opgedeeld en mochten er geen ophaalbruggen over de gracht worden aangelegd.

De Herengracht ontwikkelde zich in de 17^{de} eeuw tot het centrale handelscentrum van de stad. De panden aan de gracht zijn imposant en vertonen veel Franse invloeden. De Lodewijk-stijlen komen dan ook veelvuldig voor. Deze oudste panden aan de Herengracht, zijn gebouwd vlak na de stadsuitleg. Tussen de radiaalgracht, de Leidsegracht en de rivier de Amstel ligt de Gouden Bocht. Hier staan op grote kavels de meest grote en luxe 'stadspaleizen', gebouwd in de 17^{de} eeuw.



Herengracht 170 Huis Bartolotti (1617).

■ 7 Klokgevel (ca.1760). De hoogte en breedte (3,12 m) en het drielichtkozijn onder het zolderraam komen nog uit de 17^{de} eeuw. De klokgevel is in ongeveer 1760 aangebracht.

■ 10 lijstgevel 'De Burch' (ca.1750). De naam van het huis is ontleend aan de tekst 'God is myn burg' van Maarten Luther. De deuroplijsting is in Lodewijk XV-stijl.

■ 14 Lijstgevel 'De Sonnebloem' (1767) van zandsteen in Lodewijk XVI-stijl met lichtgebogen ramen. De top is versierd met een driehoekig fronton met daarin gestrikte palmtakken en een zonnebloem. Dit is een verwijzing naar de naam van het huis.

■ 21 Halsgevel (ca.1694) met versierde klauwstukken en in het halfronde fronton een afbeelding van een vis. Dit is een verwijzing naar de eerste eigenaar, de koopman Hendrik Visser.

■ 26 Lijstgevel (ca.1800) met in de kroonlijst ovale raampjes en versierde steunbalken. Tussen de deur en het bovenlicht bevindt zich een halfronde versierde lijst.

■ 33 Halsgevel (1680) in Lodewijk XVI- stijl bekroond met de hoorns van overvloed. Langs de hals lopen fruitmotieven. In de Roomolenstraat staat het pothuis.

■ 35 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken en op de top een versierd half rond fronton met schelpmotief. Aan de zijgevel staat een pothuis met in het midden een deur.

■ 37-39 Balimore (1750 en 1753). Beide pakhuizen hebben een klokgevel in plaats van de gebruikelijke tuitgevel. De zolderluiken zijn onder elkaar gekoppeld.

■ 38 Trapgevel (1614).

In een mengvorm van de Amsterdamse renaissance en de sobere Haarlemse renaissance. Deze trapgevel vormde oorspronkelijk met nr. 36 een tweeling. Dit is te zien aan de halve jaartalsteen op de rechterhoek (16). De twee grote trappen hebben spiraalvormige klauwstukken en op de top staat een driehoekig fronton.



De ramen zitten in nissen. De houten onderpui is in de 18^{de} eeuw versteend.

■ 40 Lijstgevel (1790) van zandsteen in Lodewijk XVI-stijl met een rechte, versierde kroonlijst.

Dit is een dubbelhuis, gebouwd in de Franse periode. De ramen op de eerste verdieping zijn zogenaamde Franse ramen met halfronde bovenlichten. Een van de weinige laat 18^{de} eeuwse woonhuizen in Amsterdam

■ 43-45 Pakhuizen 't Fortuin en de Ark Noach (1590).

Het zijn versteende houten huizen.



Aan het houten skelet hangen de

stenen muren. Bijzonder is de middel-eeuwse raamverdeling. Nr. 43 heeft natuurstenen banden tussen de verdiepingen.

■ 48 Lijstgevel 'De Drie Heuvelen' (ca.1760) opgetrokken uit zandsteen. De kroonlijst heeft een balustrade en op de hoeken staat een siervaas. In het midden wordt de balustrade onderbroken door een versierd en verhoogd middenstuk in Lodewijk XV-stijl. De kuif heeft de afbeelding van drie heuvelen. De eigenaar van het huis dat hier eerst stond, heette Nicolaas van der Heuvel. Hij heeft het huis De Drie Heuvelen genoemd.

■ 54 Lijstgevel (ca.1750). In 1867 is dit huis verbouwd, waarbij er versieringen zijn aangebracht in verschillende Lodewijkstijlen. Boven de deur bevindt zich een balkon en in het midden een gebogen fronton. De statige 18^{de} eeuwse gevel is behouden gebleven.

■ 56-58 Lijstgevel (ca.1650).

In ongeveer 1795 is de trapgevel vervangen door een lijstgevel met een verdieping. Aan de ontlastingsbogen boven de vensters op de eerste etage en de korfbogen boven de ramen op de tweede etage is nog duidelijk te zien dat dit 17^{de} eeuwse huizen zijn.

■ 59 Verhoogde halsgevel 'De Hond' (1659) met Ionische pilasters. De naam is afkomstig van een (verwijderde) gevelsteen met een afbeelding van een hond. Origineel zijn het jaartalsteen (1659), de twee beeldhouwde raampjes, de festoenen tussen de ramen en op de top het halfronde fronton. In de beeldhouwde klauwstukken is een dolfijn afgebeeld.

■ 60 Lijstgevel 'De Coningh van Vranckrijk' (1734). De kroonlijst van zandsteen heeft een indrukwekkende ingangspartij met het borstbeeld van Lodewijk XIII (de koning van Frankrijk). De ingang heeft aan beide zijden Ionische pilasters. De verhoging is rijk bewerkt.

■ 61-63 Tweelinghalsgevel (1666) in Hollands classicisme. Om de hijsbalk zijn festoenen aangebracht, op de top een halfrond fronton en twee ge-

beeldhouwde ovale zolderraampjes. Nr. 61 heeft onder het hijsluik nog de originele raamverdeling: een breder middenraam met aan weerszijden een smaller raam.

■ 70-72 Pilasterlijstgevel (1640) in Hollands classicisme. Het souterrain is het voetstuk waarop de gevel staat. De pilasters staan in ongelijke afstanden van elkaar. De hijsbalken bevinden zich aan weerszijden van de huizen in een halfrond fronton. Daaronder bevinden zich de hijsluiken. Het middengedeelte van de gevel is een verdieping hoger en is bekroond met een driehoekig fronton met daarin een wapenschild. Onder het driehoekig fronton zijn vier beeldhouwde raampjes aangebracht (zogenaamde koeienogen). Bij een verbouwing in 1760 is de trap van nr. 70 verdwenen en de ingang naar staatsniveau teruggebracht.

■ 77/hoek Korsjespoortsteeg, trapgevel (1632).

In stijl van de sobere Amsterdamse renaissance. De onderste trap heeft S-vormige klauwstukken. De bovenetages van de zijgevel leunen op balkkoppen. Het huis heeft twee pothuizen: een aan de Herengracht



en een aan de Korsjespoortsteeg. De ondergevel aan de Herengracht dateert uit de 18^{de} eeuw. Het achterhuis staat aan de Korsjespoortsteeg 22.

■ 81 Trapgevel (ca.1625).

In de stijl van de sobere Amsterdamse renaissance. De banden en blokken zijn van zandsteen. Dit is een koopmanshuis, wat wil zeggen dat het pand zowel een woon- als pakhuys was. De begane grond werd gebruikt voor bewoning en kantoor. De overige verdiepingen voor opslag van goederen. De pakhuysluiken zijn verticaal gekoppeld en bestaan uit een houten constructie. De hijsbalk hangt er recht boven. Op het huis is 1590 geschilderd, wat mogelijk inhoudt dat hier een ouder huis gestaan heeft.

■ 84-86 (Voormalige) trapgevel-tweeling (1615).

In de stijl van de Hollandse renaissance. Dit zijn de eerste huizen die hier gebouwd werden na de stadsuitbreiding van 1613. Beide huizen hebben in de gevel leeuwenmaskers. Nr. 84 heeft vrijwel de oorspronkelijke gevel. Nr. 86 heeft in de 18^{de} eeuw een nieuwe gevel gekregen en is veranderd in een klokgevel. De houten onderpuien zijn in de 18^{de} eeuw verstaand.

■ 89 Halsgevel (1672) herbouwd naar voorbeeld van een tekening uit 1768 van een grachtenhuis uit 1672.

■ 91 Verhoogde halsgevel (1657) in Hollands classicisme met versierde klauwstukken en op de top een halfrond fronton. Boven de buitenste ramen van de tweede verdieping zijn festoenen aangebracht en boven het middelste raam bevindt zich een jaartalsteen. De hals bevat Ionische pilasters. De eerste en tweede verdieping bevatten Dorische pilasters.

■ 97 Eclectische gevel (ca.1865) met ornamenten in verschillende Lodewijkstijlen. In de onderpui zien we het (voormalige) koetshuis. De gevelsteen met de afbeelding van een zalm herinnert aan het pakhuys dat op deze plek heeft gestaan.

■ 100 Trapgevel 'De Dubbele Adelaar' (ca.1615).

In de stijl van de Amsterdamse renaissance met grote trappen en klauwstukken. De klokvormige top

met driehoekig fronton dateert uit latere tijd.

■ 105-107 Dit is de plek waar in de Tweede Wereldoorlog de enige Duitse bom viel in de Amsterdamse binnenstad.

■ 120 Trapgevel 'De Coningh van Denemarken' (1615).

Dit is een goed voorbeeld van de overgang van barokke Amsterdamse renaissance naar sobere Amsterdamse renaissance. Het huis heeft een brede gevel en grote trappen en klauwstukken. Het onderste deel van de gevel is in 1800 verbouwd en kreeg toen een deur in Lodewijk



XVI-stijl. De hijskap is bij woonhuizen zeer zeldzaam, deze werd meer toegepast bij pakhuizen.

■ 131/hoek Bergstraat Lage klokgevel (ca.1650) met frontale stoep.

■ 152 Voormalige trapgevel (ca.1620)

met middeleeuwse raamverdeling. Aan dit pand is veel verbouwd.

■ 155 Pakhuis (1757) met klokgevel.
■ 157 Pakhuis 'Het Keyserrijk' (1725) met versierde klokgevel en koetshuis.

■ 160 Lijstgevel (1763) met vier versierde steunbalken en daarboven een kuif met versieringen in Lodewijk XV-stijl. Op de hoeken staan twee siervazen.

■ 164 Huis Messina (1743) in Lodewijk XV-stijl. De deur is omlijst met pilasters die een hoofdgestel dragen, versierd met vazen en een beeldhouwd ovale raampje. Boven de kroonlijst bevindt zich een open balustrade met kuif en vazen.

■ 166 Lijstgevel 'Soli Deo Gloria' (ca.1725) met getoogde kroonlijst en een kuif in Lodewijk XIV-stijl. In het reliëf staat een mandje met distelbloemen, afkomstig uit het wapen van de eigenaar, Pieter Elias.

■ 168 Het Witte Huijs - P. Vingboons (1637).

In de stijl van het Hollands classicis-



me. Dit is de eerste halsgevel die in Amsterdam gebouwd werd door P. Vingboons. De gevel is geheel van zandsteen. De klauwstukken hebben een eenvoudige gebogen vorm. Op

de top staan een driehoekig fronton en twee hoekvazen. Het familie-wapen in de hals wordt aan weers-zijden vastgehouden door leeuwen. Het familiewapen is in de periode 1728-1734 veranderd door de weduwe. Toen zijn ook de vensters verhoogd, waarbij de frontons boven de ramen verdwenen zijn. Het interieur stamt uit 1728-1733.

■ 170-172 Huis Bartolotti - H. de Keyser (1617).

In de stijl van de Amsterdamse renaissance. Deze trapgevel is ontworpen voor bierbrouwer Willem van den Heuvel. Hij nam de naam Guillelmo Bartolotti aan, omdat hij het handels-huis Bartolotti erfde op de voorwaarde dat hij de naam Bartolotti zou gaan voeren. In zijn tijd was hij een van de rijkste Amsterdammers. De buitenste ramen van het huis zijn scheef geplaatst om de 'kleine bocht' van de Herengracht te volgen. De tekstregels onder de balustrades betekenen 'door vernuft en noeste vlijt' en 'door godsdienst en rechtschapenheid'.

De gevel heeft op de begane grond Toscaanse pilasters en op de verdieping daarboven Ionische. Het huis heeft in 1689 een zijhuis gekregen en daarom is aan de rechterkant een deur aangebracht. Het dak heeft twee grote hoekschoorstenen. Verder bevat de gevel maskers, vazen en een gebroken halfrend fronton.

■ 179 De Grooten Heer - C. Posthumus Meyjes (1901) in een combinatie van Berlage en Jugendstil. Voor dit huis zijn in 1900 negen oude huizen afgebroken.

■ 182 De Sonnewyser (1772). Dit huis heeft de oudste lijstgevel in Lodewijk XVI-stijl van Amsterdam. Een dubbele stoep leidt naar de deur. De beeldhouwde strook boven de deur bevat cirkels. Boven op de kroonlijst is een versierde verhoging geplaatst met een uitgehouwd familie-wapen. Het middelste raam boven de deur is omlijst en bevat een beeldhouwde zon en de regel 'Sole Justitia Dirigitur Mola Fortunae' ('Het rad van

fortuin wordt voortbewogen door de zonne der gerechtigheid').

■ 203 Het Koopmanshuis (1618) in Amsterdamse renaissance. Het huis verkeert nog grotendeels in originele staat. Aan de middenramen op de bovenste verdieping is duidelijk te zien dat hier pakhuisluiken hebben gezeten, die toegang gaven tot de pakzolders. De trapgevel is van baksteen met grote trappen met klauwstukken en een gebroken topfronton. De gevel bevat dubbele pilasters.

■ 206 Bankgebouw Pierson & Co - A.L. Van Gendt (1918) in historiserende stijl. Door de toepassing van pilasters, festoenen, een balustrade en vazen lijkt het pand ouder.

■ 218-220 Trapgevels 'Vader' en 'Zoon' (1616) in Amsterdamse renaissance. Dit dubbele huis, huis (nr. 220) met zijhuis (nr. 218), heeft trapgevels van ongelijke grootte. Het zijhuis is in 1920 met het hoofdhuis samengevoegd.

■ 243 De Transvaalsche Boer (1900).

Eind 16^{de} eeuwse hoekhuis, van oorsprong een sigarenmagazijn, De Transvaalsche Boer. Het beeldje van de Zuid-Afrikaanse boer (houtsnijder J. Zeits) herinnert aan de Boerenoorlog 1899-1902. Het huis is in 1900 verbouwd door architect G.A. van Arkel. Vooral de heldergroene en okergele kleuren vallen op.

■ 250 Lijstgevel (1740) met deur in Lodewijk XV-stijl. De lijstgevel heeft een versierde verhoging.

■ 252 Lijstgevel (1730) met een versierde verhoging.

■ 257 Pilasterhalsgevel (1660) van zandsteen. De deurpartij is in Lodewijk XV-stijl (1770).

■ 269 Trapgevel (1656) met pilasters in vrijwel originele staat.

■ 272 Voormalige trapgevel (1625) in Amsterdamse renaissance met een klokvormige top.

■ 274 Verhoogde lijstgevel 'D Witte Leli' (1739) in Lodewijk XIV-stijl met in de kroonlijst ramen en een halfronde verhoging met een afbeelding van een

lelie en de tekst: 'D' Witte Leli'. Daarboven staat een open, beeldhouwde balustrade met kuif en hoekvazen.

■ 281-283 Tweelinghalsgevel (1660) in Hollands classicisme met versierde klauwstukken. De toppen hebben een halfrend fronton, de hijsbalken zijn versierd met bloemslingers en daaronder aan weerszijden beeldhouwde ramen. De gevel van nr. 283 is nog in oorspronkelijke staat, de gevel van nr. 281 is na restauratie in 1987 weer in originele staat hersteld.

■ 284 Huis van Brienens (1728).

Uit zandsteen opgetrokken lijstgevel in Lodewijk XIV-stijl. De kroonlijst heeft twaalf kleine raampjes met daar-



Herengracht 243 De Transvaalsche Boer



boven een balustrade en een versierde middenpartij met twee hoekvazen. De middenramen hebben mooie raamomlijstingen. Het interieur dateert uit 1728.

■ 308 Klokgevel (1740) in Lodewijk XIV- stijl met gebogen lijstvormig fronton en kuif. Het bovenste middelste raam is groter dan de andere ramen, wat inhoudt dat hier een tweede pakhuisluk heeft gezeten.

■ 309-311 Lage klokgevels (herbouw/ 1935) met brede winkelpui.

■ 314 Lijstgevel (ca.1725) met kleine versierde klauwstukken en een hals-/ klokvormige verhoging.

■ 320-324 Handelsgebouw (J. Duncker/ 1912) van zandsteen in historiserende (18^{de} eeuwse) stijl.

■ 329 Halsgevel (1690) 'de Vogelstruys' met een afbeelding van een struisvogel. In de hals een rond versierd raam met bladermotieven; daaromheen een festoen. Het fronton is verdwenen.

■ 331 Klokgevel (1750) met een versierde klok en op de top een vaas. Hoge trap met dienstingang en versierde deuromlijsting.

■ 334 Trapgevel (1627) in Amsterdamse renaissance met in de boven-

ste trap een toppilaster. Twee leeuwenkoppen en boven de rondbogen twee kinderhoofdjes.

■ 336 Verhoogde lijstgevel (1627) verbouwd (1745) in Lodewijk XIV-stijl. De verhoogde kroonlijst in de vorm van een klok is van hout met barokke ornamenten.

■ 338 Lijstgevel (1740) van zandsteen met versierde steunbalken en verhoging. Op de top een wapenschild. Mooie deuromlijsting.

■ 342 Lijstgevel (1720) in Lodewijk XIV-stijl. De ramen hebben een unieke vorm; vooral de middelste ramen zijn rijkversierd. Boven de rechte kroonlijst is een balustrade aangebracht met op de hoeken een vaas en in het midden een gesloten verhoging met kuif en wapen.

■ 346 Brede trapgevel 'De Oranje-appel' (ca.1625) in Amsterdamse renaissance.

■ 352 Lijstgevel (1740) van zandsteen met klokvormige top en borstbeeld.

■ 361 Trapgevel De Sonnenberg (1655).

In de stijl van de Amsterdamse renaissance. De onderpui is van hout met puibalk. Het hijsluik heeft twee lichtopeningen met daarboven een toppilaster. De trapgevel is van geringe hoogte, wat typisch is voor 17^{de} eeuwse huizen.

■ 364-370 Cromhouthuizen - P. Vingboons (1660).



Halsgevels van zandsteen in Hollands classicisme, gebouwd in opdracht van Jacob Cromhout. Opvallend is het verschil in hoogte van de gevels. De gevels van Herengracht 368-370 zijn lager dan die van Herengracht 364-366. De gevels hebben op de top elk een driehoekig fronton. Boven de ramen zijn fruitmotieven, festoenen en verschillende jaartalstenen aangebracht. In het pand is het Bijbels Museum gevestigd.

■ 365 Lage klokgevel (ca.1750).

Was een trapgevel in 16^{de} eeuw.

■ 367 Hoge klokgevel (ca.1750) met houten onderpui.

■ 369 Halsgevel (1740) met pothuis aan Wijde Heisteeg.

■ 374 Lijstgevel (1730) met verhoogde kroonlijst en versierde steunbalken.

■ 376 Lijstgevel (ca.1740) van zandsteen met klokvormige verhoging. Op de top vazen en beelden.

■ 378 Halsgevel (ca.1750) met klauwstukken en hoekvazen.

■ 380 NIOD - A. Salm (1890).

In een combinatie van neostijlen. De voorgevel is van zandsteen en is afgeleid van de Franse renaissance uit de 16^{de} eeuw. Het huis is van binnen en van buiten rijk gedecoreerd. Achter in de tuin staat een koetshuis annex stal, die gebouwd is in de Frans-gotische stijl (voor Amsterdam zeer zeldzaam). Deze is vanaf de straat te bereiken via een poort en zij-ingang.

Sinds 1997 is in het gebouw het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) gehuisvest.

■ 386 Pilasterlijstgevel - P. Vingboons (1663).

In de stijl van het Hollands classicisme met een groot driehoekig fronton met daarin afbeeldingen van wapens. Onder het fronton bevinden zich composiet pilasters. De pilasters daaronder zijn Dorisch. Tussen de pilasters zijn festoenen aangebracht. De deuromlijsting en ook de omlijsting van de ramen zijn 18^{de} eeuws.

■ 388 Pilasterhalsgevel (1665) van zandsteen in Hollands classicisme met versieringen in de hals. Hoekvazen, versierde klauwstukken en in de top een driehoekig fronton met schelpmotief.

■ 390-392 Tweelinghalsgevel - J. Vingboons (1665).

Van zandsteen in Hollands classicisme. In de klauwstukken zijn wapenschilden en man- en vrouwfiguren aangebracht. Het koord dat wordt vastgehouden bij de figuren van Herengracht 390, is het symbool van de huwelijksband. De hijsluiken zijn versierd met festoenen; op de top staat een driehoekig fronton.



Herengracht 388-390-392.

■ 394 Klokgevel 'De Vier Heemskinderen' (1671) in Hollands classicisme. De klok is versierd met bloem- en fruitmotieven en bekroond met een halfrond fronton. Rondom het hijsbalkgat zijn festoenen en een versiering aangebracht. Het onderste gedeelte van de gevel is versierd met festoenen en een gevelsteen. De voorstelling op de gevelsteen zijn vier Heemskinderen op het paard Beyaert. Aan de Leidsegracht bevindt zich een pothuis met deur. De trap leidt naar de bovenwoningen.

■ 395 Trapgevel - W. Vuyk & H. van Rossem (1882) in een combinatie van neostijlen. De torenachtige uitbouw is bekroond met een ingesnoerde spits.

■ 396-398 Halsgeveltuweeling 'de 2 gezusters' (1664) met prachtige ramen en twee pothuizen.

■ 399 Lijstgevel (1725) in Lodewijk XIV-stijl met stoep en fraaie deuromlijsting.

■ **402 halsgevel - J. Vingboons (1665).**

In de stijl van het Hollands classicisme. De stoep in Lodewijk XV-stijl is mooi beeldhouwd, maar dateert uit een latere periode. Nr. 400 t/m 408 waren in 1665 op identieke wijze gebouwd door J. Vingboons. Alleen de nummers 402 en 408 zijn bewaard gebleven. Beide huizen hebben nog de beeldhouwde klauwstukken.

■ 409-411 Tweelinghalsgevel (1670) met frontaal stoepje en souterrain, versierde klauwstukken en een driehoekig fronton in de top.

■ **412 lijstgevel - P. Vingboons (1664).**

In de stijl van het Hollands classicisme. In de zandstenen lijstgevel bevinden zich in het middengedeelte acht pilasters. De onderste zijn composiet pilasters, de bovenste Corinthische pilasters. In het driehoekig fronton heeft een alliantiewapen gezeten.

■ 415 Trapgevel (1898) in neogotische stijl.

■ 416 Verhoogde pilasterhalsgevel (1667) in Hollands classicisme met versieringen en een halfrond fronton.

■ 426-428-430 Winkelgebouw (1904) in jugendstil met diagonale ingang en halfronde erker.

■ 427-429 Halsgevel (1715) in Lodewijk XIV-stijl. De klauwstukken hebben het motief van acanthusbladeren en acanthusbloemen.

■ 431 Dit is de achterzijde van de kerk aan het Singel 452. Het ijzeren hek dateert uit 1840.

■ 433 Lijstgevel (1725) in Lodewijk XIV-stijl met in de versierde verhoging een wapenschild.

De Gouden Bocht

Het deel van de Herengracht dat vanaf de Leidsestraat tot aan de Vijzelstraat loopt, wordt ook wel de Gouden Bocht genoemd. In de gouden eeuw werden in opdracht van de rijke reders van de VOC grote stadspaleizen gebouwd. De gevels zijn vrijwel allemaal opgetrokken in Lodewijk (XIV, XV en XVI-) stijlen.

Niet alleen in de Gouden Bocht, maar ook elders aan de grachten, is de invloed van de deftige Franse architectuur op de 17^{de} eeuwse bouwmeesters goed waar te nemen.

■ 446 Lijstgevel (ca.1725) in Lodewijk XIV-stijl met rechte kroonlijst en een balustrade met in de gesloten middenverhoging een wapenschild versierd met kroon. De onderste etage heeft in het midden een portiek met vier Dorische pilasters en daarboven een balkon.

■ 450 lijstgevel Huis van Deutz (P. Vingboons/1663) van zandsteen met gegroefde voegen. De enige versiering aan dit huis is de deurpartij met daarboven een balkon.

■ 458 Lijstgevel (ca.1665) in 1875 verbouwd door architect W. Hamer in neostijlen en versierd met festoenen. In de verhoging een halfrond fronton en twee vazen. Fraai is de ingang met dubbele stoep.

■ 460 Lijstgevel (ca.1750) met rechte kroonlijst en verhoging. Het halfronde raam op de eerste

verdieping ligt in het verlengde van de toegangsdeur. Het zeldzame stoephek is in empirestijl.

■ **462 Huis Sweedenrijk - A. Dortsman (1671).**



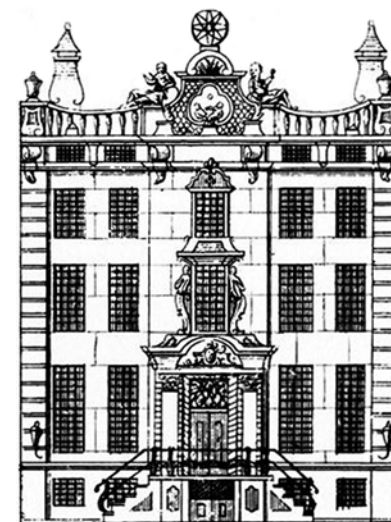
De lijstgevel in Hollands classicisme is van zandsteen met gegroefde voegen. De rechte kroonlijst heeft ovale ramen en daarboven bevindt zich een balustrade met twee beelden. In het midden van de balustrade is het familiewapen aangebracht, geflankeerd door twee hoekvazen. De deurpartij, met beelden en pilasters, is nog origineel.

■ 466 Lijstgevel De Arend (1858) in historiserende stijl met siervazen en een driehoekig fronton.

■ 468 Lijstgevel (1874) met kroonlijst en een balustrade met vier vazen.

■ **475 Huis aan de Bocht of Huis De Neufville (1731).**

Dit is een van de mooiste huizen op een van de mooiste plekken van Amsterdam. De lijstgevel is van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl. Opvallend



is de versierde middenpartij. Boven de dubbele trap wordt de deuromlijsting geflankeerd door een Corinthisch pilaster. Het raam daarboven heeft aan beide zijde een vrouwenbeeld. De balustrade is rijkversierd en heeft een gesloten kuif met alliantiewapen en aan weerszijden een vrouwenfiguur. Op de hoeken van de balustrade staan twee vazen met daarachter twee sierschorsstenen. In 1772 kwamen alle bewoners van dit pand om het leven bij de grote schouwburgbrand (zie Keizersgracht 384).

■ **476 Huis de Vicq (1670).**

De kroonlijst in Hollands classicisme in Lodewijk XIV-stijl heeft een gebogen balustrade met het wapenschild van de familie De Neufville, dat wordt omringd door beelden van Mercurius en Venus. Daarboven staat een grote adelaar geflankeerd door siervazen.

■ 479 Lijstgevel (1725) in Lodewijk XIV-stijl met versierde ingangspartij en versierde steunbalken. Dubbele stoep met (voormalige) personeelsingang.

■ 480 Lijstgevel (1650) met dubbele stoep (harpmotief) en versierde deurpartij met Ionische pilasters. Versierde verhoging met in de top een vaas.

■ **482 Gebouw De Bazel - K.P.C. Bazel (1926).**

Het gebouw is honderd meter breed en heeft tien verdiepingen, waarvan de bovenste twee inspringen. De onderkant van het gebouw is gemaakt van het gesteente seyeniet. De gevels springen verticaal in en zijn van verschillende materialen gemaakt. De Bazel is nu in gebruik als gemeente-archief.

■ 493 Dubbel huis (1766) in Lodewijk XV-stijl met een gevel van zandsteen. Het driehoekig fronton bevat het alliantiewapen. Achter het fronton bevindt zich de rechte kroonlijst met siervazen. Op het dak staan twee hoekschoorstenen. De middelste ramen zijn versierd en de deurpartij heeft een mooie omlijsting. Het bovenlicht boven de deur is in 1940 in Lodewijk XV-stijl aangebracht.

■ 495 Dubbel huis (1725) van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl met versierde verhoging met open balustrade waarin het familiewapen en twee vazen met fruit zijn geplaatst. Het middelste raam op de eerste verdieping is versierd. In het balkon van smeedijzer staat 'Omnia orta occidunt', wat 'Alles wat opgekomen is, gaat eens ten onder' betekent.

■ 497 Dubbel huis (1667) met driehoekig fronton. In dit huis is het museum Kattenkabinet gevestigd. Nadat in 1984 de kat John Piermont Morgan III is overleden, is in dit huis een verzameling van katachtigen opgesteld. In de eetkamer zijn wisselende exposities te bezichtigen.

■ 499 Dubbel huis (1667) in Lodewijk XV-stijl met versierde deur- en raampartij. Dubbele stoep met voormalige dienstingang. Vormde met nr. 497 twee indientieke huizen.

502 Lijstgevel (1672) in Lodewijk XVI-stijl. Het balkon steunt op twee pilaren. De ovale ramen op het dak zijn na 1869 aangebracht. Het koetshuis staat op Keizersgracht 607. Dit huis is sinds 1927 in gebruik als residentie van de burgemeester van Amsterdam.

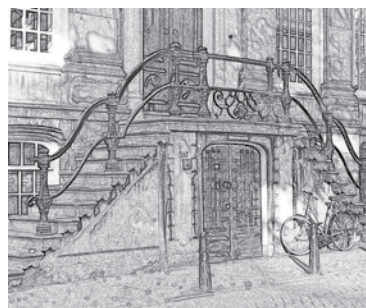
■ 504 Halsgevel (ca. 1670) met in de

klaauwstukken dierfiguren en in de top een halfronde fronton.

■ 506 Halsgevel (ca. 1670) met in de klaauwstukken leeuwenklauwen. Het fronton is verdwenen.

■ 507 Dubbel huis (ca. 1670) in Hollands classicisme met Corinthische pilasters bekroond met een driehoekig fronton.

De gevel is versierd met festoenen. Dubbele stoep met harpstukken en voormalige dienstingang.



■ 508-510 Tweelinghalsgevel (1688) in Hollands classicisme. Deze halsgeveltweeling heeft een bakstenen gevel en aan de top zandstenen klaauwstukken met de afbeelding van zeegoden. Boven op de top staat een halfronde fronton.

■ 527 Lijstgevel (1770) in Lodewijk XVI-stijl. De gevel heeft een dwars dak met twee hoekschoorstenen. De tweede en derde verdieping hebben Ionische pilasters met daarboven een driehoekig fronton met daarin een afbeelding van een adelaar met gespreide vleugels.

Dit gedeelte van de Herengracht ontstond na de stadsuitbreiding van 1664. Vanaf 1612 werden de percelen uitgegeven in standaardmaten. De nauwe steegjes en dichte bebouwing maakten hierdoor plaats voor ruimere grachten en ruimere bebouwing.

■ 539 Dubbel huis (ca. 1665) van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl met versierde verhoging met beelden. Dubbele stoep en versierde deurpartij.

■ 543 Dubbel huis (1670) van zand-



steen in Lodewijk XV-stijl met versierde verhoging met familiewapen. Dubbele stoep en bewerkte deur- en raampartij.

■ 548 Dubbel huis (1665) met versierde verhoging en op de hoek een vaas. Dubbele stoep. De deurpartij steunt op Ionische pilasters. Daarboven een versierde raampartij.

■ 554 Dubbel huis (1665) van zandsteen in Hollands classicisme met versierde verhoging met beelden en twee schoorstenen. Dubbele stoep met versierde deur- en raampartij. Versieringen met festoenen.

■ 556 Dubbel huis (1740) in Lodewijk XIV-stijl met twee schoorstenen op het dak. Dubbele stoep. De deur- en raampartij zijn versierd.

■ 564 Verhoogde lijstgevel (ca. 1725) van zandsteen met klokvormige top met twee vrouwfiguren en op de top een vaas. Hijsbalk versierd met festoenen.

■ 565 Halsgevel (ca. 1690) met in de klaauwstukken vazen en op de top een halfronde fronton.

■ 567 Verhoogde lijstgevel (ca. 1720) van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl met een klokvormige verhoging met drie vazen.

■ 568-570 Halsgeveltweeling (1699) met dierfiguren (mogelijk van Anthonie Turck) in de klaauwstukken. Twee hoge, dwars geplaatste stoepen met voormalige dienstingangen.

■ 571-581 Dubbele woonhuizen (1664 & 1667) De huizen zijn vrijwel identiek. In 1664 werd bij de verkoop

van de percelen bepaald hoe hoog ze moesten zijn, dat er onder een lijst moest worden gebouwd en dat de vensters gelijk moesten zijn. Het driehoekig fronton van nr. 571 is in 1800 aangebracht. Nr. 573 is gebouwd voor burgemeester Cornelis de Graeff. Nr. 579 heeft bij de ingang festoenen en een beeld van aartsengel Michaël, die een draak heeft gevangen en rust op een olifantskop. De olifantskop was het merkteken van de koekenbakkers en verwijst naar de eerste eigenaar, een rijke koekenbakker.

■ 580 Lijstgevel dubbel woonhuis (ca. 1670) in Lodewijk XVI-stijl met gesloten verhoging. Verder een versierde deur- en raampartij. Dubbele stoep met voormalige dienstingang.

■ 592 Woonhuis (1670) met rijkversierde klokvormige verhoging. Onder de stoep bevindt zich de voormalige dienstingang.

■ **605 Museum Willet - Holthuysen (1687).**

Het huis is in 1739 verbouwd in Lodewijk XIV-stijl. De lijstgevel heeft een dwars dak met twee dakkapellen en twee hoekschoorstenen. Het middengedeelte van de gevel heeft een gebeeldhouwde deur- en raamomlijsting. Het huis is voor publiek toegankelijk, want mevrouw Willet had in haar testament (1895) bepaald dat het huis naar de gemeente Amsterdam ging en voortaan een museum moest worden. Het interieur dateert uit 1739 en 1865.

■ 607 Klokgevel (1670) in Hollands classicisme met een driehoekig fronton op de top. Aan weerszijden bevinden zich driehoekige zolderramen. De klok is versierd en de hijsbalk is versierd met festoenen en een jaartallint.

■ 609-611 Gecombineerde woonhuizen (ca. 1740) in Lodewijk XV-stijl met een verhoging van zandsteen. Deels gesloten balustrade. De deuroplijsting is eveneens van zandsteen.

■ 615-617 Gecombineerde woonhuizen (1767) bekroond met een driehoekig fronton.

Keizersgracht

De gracht is gegraven in 1612 en vernoemd naar de Duitse keizer Maximiliaan de Eerste. Deze had in 1488 ruim 10.000 Vlaamse ponden geleend van het Amsterdamse stadsbestuur om de strijd tegen de opstandige Vlamingen te bekostigen. In de 17^{de} eeuw vestigde een groot deel van de rijke reders zich langs de Keizersgracht.



Keizersgracht 176 (1904).

■ 5 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken en hijsbalk.

■ 12 Halsgevel (ca.1730) met barokke versieringen rondom de hijsbalk en in de klauwstukken.

■ 16 Halsgevel 'd Nootenboom' (1743) in Lodewijk XIV-stijl. Verkeert in vrijwel originele staat. De klauwstukken en hijsbalken zijn versierd. Onder de hoge stoep bevindt zich de (voormalige) dienstingang.

■ 19 Klokgevel (ca.1750) met versiering rond hijsbalk, half rond fronton met familiewapen en stoep.

■ 22 De Zaaier of St. Ignatiuskerk - J. van Straaten (1837). Van deze kerk in neoclassicisme is het bovenste deel met fronton, versierde kroonlijst en torentje verdwenen. Op deze plek stond tot 1835 een schuilkerk van de orde van de Jezuïeten, die

voornamelijk werd bezocht door arme parochianen uit de Jordaan.

■ 24 Pakhuis De Jonge Moor (ca.1750) met lijstgevel en kroonlijst. De begane grond diende als koetshuis.

■ 29 Halsgevel (1692) met in het half rond fronton een jaarcijfer. In de klauwstukken zijn de familiewapens van Jan Trip en zijn vrouw M.C. Nijs aangebracht.

■ 31 Voormalige trapgevel (1628), sinds eind 18^{de} eeuw omgebouwd tot lijstgevel. In 1911 is er een verdieping bovenop gebouwd. Boven de kroonlijst zijn ramen aangebracht. De deurmijlring is uit het begin van de 19^{de} eeuw. De stoep dateert uit de bouwtijd en heeft beeldhouwde treden.

■ 40-42-44 De Groenlandse Pakhuizen (1621).



De Groenlandse Pakhuizen.

Drie trapgevels, de zolderluiken zijn verticaal gekoppeld. Naast het bovenste zolderluik bevinden zich aan alle drie de pakhuizen twee raampjes. De hijsbalken zijn breed en overkapt.

De pakhuizen werden gebouwd in opdracht van de Noordse of Groenlandse Walvisch Compagnie. Tot 1685 werd de walvistraan (100.000 liter) bewaard in zestig gemetselde putten op de begane grond. De zolders werden gebruikt voor de opslag van de overige delen van de walvis. De walvisen werden gevangen in de zee rond Groenland. In 1819 stopte de Amsterdamse walvisvaart.

■ 50 Klokgevel 'Het Mededogen' (1622) met gevelsteen.

■ 60 Verhoogde lijstgevel (ca.1750) met versierde steunbalken.

■ 62 Halsgevel (ca.1667) in Hollands classicisme. De halsgevel heeft een halfronde fronton. De klauwstukken zijn versierd met fruitmotieven. Op beide hoeken staat een vaas. De gevel heeft twee doorlopende pilasters.

■ 64 Voormalige trapgevel (1619) in 1738 omgebouwd tot halsgevel in Lodewijk XIV-stijl. Bij de verbouwing in 1738 werd het huis met twee verdiepingen verhoogd. Het werd daarvoor het hoogste koopmanshuis van Amsterdam. De top is versierd met beeldhouwwerken en in de klauwstukken zijn kinderfiguren aangebracht.

■ 68 Klokgevel (ca.1750) met kuif in Lodewijk XV-stijl.

■ 71 Woonhuis met brede lijstgevel (ca.1740) en voormalig koetshuis. De versieringen dateren uit ongeveer 1850.

■ 77 Lijstgevel (ca.1755) met rechte kroonlijst in Lodewijk XV-stijl. De kroonlijst heeft vier beeldhouwde steunbalken met daarboven een balustrade. In het midden van de balustrade zit een verhoogd gesloten middenstuk met wapenschilden en kuif.

■ 84 Halsgevel herbouwd in 1934. De 18^{de} eeuwse top van zandsteen met versieringen van de halsgevel komt van een gesloopt pand van Zeedijk 9.

■ 86 Trapgevel (1884) in neorenaissance met veel versieringen, waaronder de vier leeuwenkoppen op de begane grond.

■ 88 Halsgevel (1718) met in het fronton de afbeelding van de Drie Koningen.

95 Klokgevel (1686). In de Herenstraat is de klok bekroond met een halfronde fronton en versierd met fruitmotieven. Naast het zolderraam bevinden zich twee beeldhouwde ovale raampjes. De houten onderpui heeft een diagonale ingang. Aan de Keizersgracht staat het pothuis.

■ 101 Lijstgevel (ca.1715) met brede gesloten kroonlijst. Het middengedeelte is half cirkelvormig en bevat een beeldhouwwerk. Op de hoeken staan de twee mythologische figuren Neptunes en Amphitrite. Onder de hijsbalk is een afbeelding aangebracht van een kat op een bord en het hoofd van Johannes de Dooper.

102 Voormalige remonstrantse (schuilkerk) De Rode Hoed (1630).



Keizersgracht 123 (1622).

Tegenwoordig cultureel centrum. Bij de restauratie, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, is het orgel (1719) bewaard gebleven.

■ 104 Voormalige trapgevel (1675). De klokgevel dateert uit de 19^{de} eeuw. De verdieping heeft pilasters die de ontlastingsbogen dragen. In de 17^{de} eeuwse gevelsteen staat de afbeelding van een rode hoed. Deze hoed verwijst naar de hoedenmaker die hier voor 1630 gevestigd was. Deze hoed was oorspronkelijk in de gevels van nr. 102-104-106 geplaatst.

■ 105 Lijstgevel D' Bruynvis (1763) In Lodewijk XV-stijl. De deur bevindt zich in een mooie omlijsting. De ramen zijn bewerkt. Boven de kroonlijst bevindt zich een balustrade met sierbazen. In het midden is een afbeelding van een bruinvis aangebracht. In 1940 is Keizersgracht nr. 103 bij Keizersgracht 105 aangebouwd. De van oorsprong drie ramen brede gevel werd vijf ramen breed.

■ 107 Lijstgevel (ca.1760), verbouwd door door F.A.Warners in 1933 voor omroepvereniging AVRO.

■ 108 Verhoogde lijstgevel (ca.1740) met twee versierde steunbalken en versierde hijsbalk.

■ 110 Klokgevel (1759) in Lodewijk XV-stijl met kuif in de top.

■ 111 Verhoogde lijstgevel (ca.1750) van zandsteen met versierde steunbalken en versierd venster boven de deur.

■ 112 Lijstgevel (ca.1745) in Lodewijk XV-stijl met in de kroonlijst een kuif in de vorm van een klok. Hierin staat een alliantiewapen met een dubbele adelaar.

115 Lijstgevel (ca.1750), verbouwd in 1895.

■ 117 Voormalige trapgevel (1618) in Amsterdamse renaissance, omgebouwd tot lijstgevel in ca.1750 met klokvorm in de top.

119 Verhoogde lijstgevel (ca.1735) met versierde steunbalken en vaas in de top

■ 121 Dubbel woonhuis 'De Sterre' (1618). De ingang dateert uit de 18^{de}

eeuw. Het raam boven de deur heeft versierd smeedwerk. De boog boven de deur wordt gedragen door twee Ionische zuilen. In 1633 werd in dit huis Agneta Deutz geboren. Zij stichtte later het hofje aan de Prinsengracht 855-899.

■ 123 Huis met de Hoofden - P. de Keyser (1622).

In de stijl van de Amsterdamse renaissance. De trapgevel is rijkversierd met borstbeelden, leeuwenmaskers, obeliskken, klauwstukken, een jaartalsteen en een gebroken halfronde fronton. Op de eerste verdieping zijn de muurdammen weggewerkt als brede Dorische pilasters, daarboven zijn dubbele pilasters aangebracht. Aan weerszijden van de trapgevel bevindt zich een balustrade. Het huis lijkt hierdoor groter. De deurpartij heeft een lage dubbele stoep met 17^{de} eeuwse leuningen. Achter het poortje (rechts) is een gang die naar het koetshuis leidde. Boven het poortje is de kamer voor de koetsier. Dit is een van de drie huizen met zijhuis in Amsterdam, een voorloper van het dubbele huis. De naam van dit huis is ontleend aan de zes borstbeelden: Apollo met laurierkrans (kunst), Ceres met rijpe korenaren (landbouw), Mars met helm (oorlog), Minerva (wijsheid), Bacchus met druiventrossen (wijn) en Diana met halve maan (jacht). Volgens een legende verwijst de naam van het huis naar de dienstbode die van zes inbrekers de hoofden heeft afgehakt.

■ 124-128 Het Wapen van Benscop (ca.1750) met versierde steunbalken, deuromlijsting en venster van eerste etage.

■ 127 Dubbel koopmanshuis (ca.1718) met versierde steunbalken en Ionische pilasters langs de deur.

■ 133 Brede trapgevel (1617) in sobere Amsterdamse renaissance. De gevel is vier ramen breed en heeft brede trappen met zandstenen klauwstukken. In de top een driehoekig fronton.

- 135 Lijstgevel (ca.1760) met versierde steunbalken en in de top een opvallende kuif.
- 137-139 Verhoogde lijstgevel-tweeling (1738). De kroonlijsten hebben een cirkelvormige verhoging met versierde klok.
- 141 Trapgevel 'De Dubbele Arend' (1620) in Amsterdamse renaissance. De gevel is van beschilderde baksteen met versieringen van bergsteen. De trapgevel heeft mooi versierde trappen. De reconstructie van de top is in 1878 niet in stijl uitgevoerd. Het huis is zo breed (vier ramen) dat een extra steunmuur in het midden noodzakelijk was. De eerste eigenaar was een lid van de familie Hasselaer. Zij hadden een bierbrouwerij in de Hasselaersteeg met de naam De Dubbele Arend. Het huis is hiernaar vernoemd.
- 149 Lijstgevel (ca.1750) met een beeldje van 'D' Koning van Zweden'. Dit beeldje zat vroeger op de poort van het 17^{de} eeuwse pand dat hier stond.
- 150 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken en halfrond fronton.
- 158 Verhoogde lijstgevel 'In de stad van Rissel' (1721) in Lodewijk XIV-stijl met versierde top.
- 161 Smalle lijstgevel (ca.1735). Het blauwe bordje met een dubbele L is een wijkbordje uit de periode 1852/1875. De stad was toen verdeeld in vijftig wijken die door dit soort bordjes werden aangegeven.
- 170 Trapgevel (1620) in Amsterdamse renaissance. Het huis is veelvuldig verbouwd.
- 172 Lijstgevel (ca.1750). Heeft een pothuis aan de Keizersgracht. De houten onderpui loopt door over de zijgevel.
- 175 Lijstgevel (ca.1715) in Lodewijk XIV-stijl met verhoogde kroonlijst en open balustrade. In de balustrade zijn in het midden de hijsbalk en het alliantiewapen aangebracht. Aan weerszijden staan siervazen. Vanaf 1933 is dit huis bij Keizersgracht 177

getrokken, de ingang is daarbij naar straatniveau verlegd en de stoep is verwijderd.

■ **176 Eerste Hollandsche Levensverzekering Bank - G.A. van Arkel (1904).**

In jugendstil. Het gebouw heeft een voorgevel van natuursteen. Naast de ingang zijn versieringen aangebracht. In het mozaïek aan de Keizersgracht en onder de erker aan de Leliegracht zien we een afbeelding van een stervende vrouw die haar kind de polis van haar levensverzekering laat zien. De toren op de hoek heeft twee koepelachtige bekroningen met daarop een open achtkant met een hoge spits. De koepels zijn met elkaar verbonden door een naamplaat in art nouveau met smeedijzeren letters (EHLB) Eerste Hollandsche Levensverzekerings Bank.

■ **177 Huis Coymans - J. van Campen/ (1625) in de stijl van het Hollands classicisme.** Dit is het enige woonhuis in Amsterdam dat is gebouwd door Jacob van Campen. De



opdrachtgevers waren de gebroeders Coyman. Achter de lijstgevel bevinden zich twee gelijke huizen. Op de eerste verdieping zijn Ionische pilasters toegepast en op de tweede verdieping Romeinse composiet pilasters. De gevel is tweemaal breder dan de hoogte. De middenpartij springt licht naar voren en heeft de halve breedte van de gevel. Deze woonhuizen hebben vanaf de bouw een ingang op straatniveau, er is geen kelder en ook geen

pakzolder. In de 19^{de} eeuw is de zolder verhoogd. Vanaf 1868 werden de huizen gebruikt als school.

■ 178 Halsgevel (1620) in Lodewijk XIV- stijl met versierde klauwstukken en deurpartij.

■ 190 lijstgevel (ca.1720) van zandsteen Lodewijk XIV-stijl met in de top versierde steunbalken, een wapenschild, helm en twee mensenhoofden.

■ 192 Lijstgevel (ca.1750) in Lodewijk XIV-stijl met versieringen rond het vlieringluik en een klokvormige kroonlijst met kuif.

194 Lijstgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl met versieringen rond het vlieringluik en een klokvormige top met kuif.

■ 196 Lijstgevel (ca.1740) in Lodewijk XIV-stijl van zandsteen met klok-vormige top en twee hoekvazen.

■ 199-197 Deze panden (1898) horen bij de winkelgalerij op de Raadhuisstraat. Op de hoek heeft het pand een smalle toren.

■ 203 Woonhuis (1734) met een gemeenschappelijke gevel, zeven ramen breed. Onder beide hijsbalken bevindt zich een leeg wapenschild. Boven de kroonlijst zit een gesloten verhoging. De omlijsting van de deur dateert uit de bouwtijd.

Westerkerk (1620)

Ontwerp van stadsbouwmeester Hendrick de Keyser in de vorm van een basiliek met twee kruisbeuken. De topgevels van de kruisbeuken hebben driehoekige frontons, rondboognissen en ovale openingen. De bouw duurde van 1620 tot 1630. Tijdens de bouw overleed Hendrick de Keyser, op 15 mei 1621. Zoon Pieter de Keyser zette de bouw voort.

De kerk is 58 meter lang, 29 meter breed en 29 meter hoog, en telt

36 vensters. De 85 meter hoge toren stamt uit 1638 en wijkt af van het oorspronkelijke ontwerp van Hendrick de Keyser.

De Westertoren is de hoogste toren van de stad en bestaat uit twee vierkante geldingen in classicistische stijl met balustraden. Op de hoek staan vazen en bollen. De toren is bekroond met de keizerskroon. In de toren hangen 49 klokken, waaronder de 7.500 kilo zware heeluursklok uit 1636.

Interieur: Het hoofdorgel (1686) is gebouwd door Roelof Barentz. Duyschot en is voorzien van prachtige orgelluiken, geschilderd door Gerard de Lair-esse. De preekstoel en de rijk gesneden binnenportalen dateren uit ca.1630. De originele koperen kaarsenkronen zijn in 1830 verkocht. De huidige, fraaie exemplaren zijn replica's, ter vervanging van de 19^{de} eeuwse gaskronen. In 1906 is een gedenksteen voor Rembrandt van Rijn aangebracht. Rembrandt zou op 8 oktober 1669 in de Westerkerk begraven zijn, maar niemand weet op welke plek.



■ Tussen 203 en 205 Smal koetshuis (ca.1750). Deze behoorde bij een pand aan de Herengracht. Dit pand is afgebroken voor de verbreding van de Raadhuisstraat.

■ 208 Klokgevel (ca.1750) in Amsterdamse renaissance. In 1750 is de trapgevel uit 1652 gewijzigd in de huidige klokgevel.

■ 209 Lijstgevel 'De Hoop' (1743) in Lodewijk XIV-stijl. Boven de kroonlijst bevindt zich een gebroken fronton met aan weerszijden een open balustrade en op de hoeken een siervaas. In het fronton staat de beeltenis van de Hoop: een beeld van een vrouw met een anker in haar hand. De gevel is versierd door geblokte hoekpilasters.

■ 214 Verhoogde pilasterhalsgevel (1656) met versierde jaartalsteen en half rond fronton.

■ 218 Het Redemptoristenklooster (1850).

■ 220 De Redemptoristenkerk - (Th. Molkenboer/1852) in neogotische stijl. De kerk heeft geen torens. Naast een hoge middenbeuk zijn lagere zijbeuken gebouwd.

De gevel is van baksteen met natuurstenen onderdelen. Het spitsbogen portaal is van natuursteen. De geveltoppen van de middenbeuk en zijbeuken zijn versierd met maaswerk. Op de plek van deze kerk/dit kloostergebouw hebben vijf panden gestaan die door brand zijn verwoest.

Tegenwoordig houden de Syrisch-orthodoxe kerk en de rooms-katholieke Suriaamse gemeenschap hun diensten in deze kerk.

■ 221 Lijstgevel (1747) van zandsteen in Lodewijk XIV-stijl met versierde verhoging en familiewapen boven de kroonlijst. Opvallend zijn de twee schoorstenen.

■ 225 Lijstgevel 'De Kooper Moole' (1746) in Lodewijk XIV-stijl. De deuromlijsting heeft composiet pilasters en een gebogen fronton met kuif. In het fronton staat 'De Kooper Molen 1746'. In het bovenste gedeelte van de pilasters staan de wapens en initialen van de eerste eigenaar en

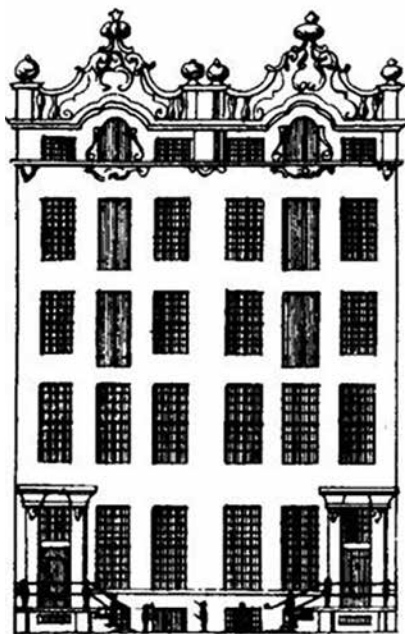
zijn vrouw.

■ 239 Lijstgevel 'De Zon' (ca.1740). In de verhoging boven de kroonlijst zien we een stralende zon.

■ 240 Sierlijke klokgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl met asymmetrische versieringen.

■ 244-246 tweelinglijstgevel (ca.1730).

In Lodewijk XIV-stijl. Een van de



mooiste tweelingkroonlijsten in Amsterdam. Verkeert in originele staat. De kroonlijst bevat raampjes, versierde steunbalken en een vlieringluik. Daarboven is een rijkversierde verhoging gebouwd met open balustrade, hijsbalk en op de top een siervaas. De deuromlijstingen dateren uit de bouwtijd.

■ 247 Klokgevel (ca.1760) met op de top een borstbeeld. Het stelt waarschijnlijk prins Maurits voor en is afkomstig van het pand dat eerder op deze plek stond. Het is in de 18^{de} eeuw teruggeplaatst. De klauwstukken zijn versierd.

■ 248 Lijstgevel (ca.1710) in Lodewijk XIV-stijl met boven de lijst een gesloten balustrade. In de lijst bevinden zich twee wapenschilden en daaronder in Romeinse cijfers het jaartal.

■ 260 Verhoogde lijstgevel (ca.1750) van zandsteen met klokvormige houten kroonlijst met kuif.

■ 263 Lijstgevel (ca.1735) met verhoogde, halfronde kroonlijst. Onder de versierde hijsbalk bevindt zich het familiewapen. De top en de hoeken worden afgesloten met een siervaas.

■ 265 Lijstgevel (ca.1740) in Lodewijk XIV-stijl met versierde steunbalken en gesloten kroonlijst.

■ 284 Verhoogde lijstgevel (ca.1765) in Lodewijk XV-stijl. De kroonlijst heeft versierde steunbalken. In de kroonlijst zitten raampjes en een vlieringluik. Daarboven is een verhoging met een gebogen balustrade met op de top een kuif. De hoeken worden afgesloten met twee kinderfiguren.

■ 292-294 Halsgeveltweeling (ca.1730) met rijk versierde klauwstukken en hijsbalken, halfronde frontons en vier hoekvazen.

■ 316 Gebouw William Koch (1935) in historiserende stijl. Aan de Keizersgracht kijken we op de zijgevel met de trap en daaronder de ingang naar het souterrain. De ramen worden naar boven toe kleiner. In de Berenstraat ligt de voorzijde met een trapgevel. Het pand lijkt ouder dan het werkelijk is.

■ 317 Lijstgevel 'De Wildeman' (1673).

De gevel is van baksteen en heeft op de top een door versierde steunbalken gedragen kroonlijst. De kroonlijst heeft een zandstenen versierde verhoging, die in het midden half rond is. De versieringen zijn attributen uit de handel, waternymphen en in het midden twee vazen. De opdrachtgever voor de verbouwing van deze gevel in omstreeks 1713 was C. Brandts. Hij had een groot deel van zijn leven in Rusland doorgebracht en was bevriend met Tsaar Peter de Grote. In 1716 kwam deze hem bezoeken in

dit huis.

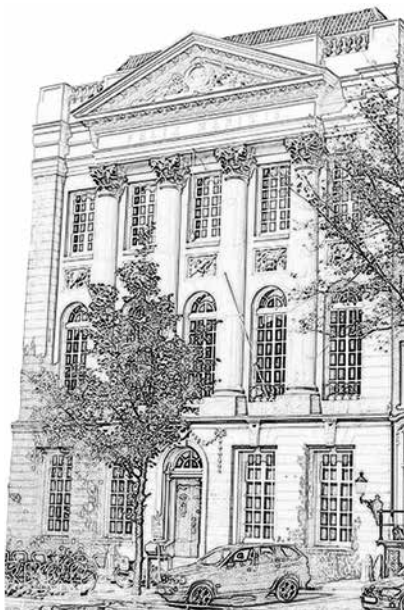
■ 319 Verhoogde halsgevel - Ph. Vingboons (1639).



Dit huis van zandsteen, gebouwd in de stijl van het Hollands classicisme, is het eerste smalle huis waar Ph. Vingboons een pilastergevel heeft toegepast. Op de onderste verdieping zijn Toscaanse pilasters geplaatst en op de twee verdiepingen daarboven Dorische pilasters. Bij de buitenste gedeeltes worden de pilasters verbonden door kroonlijsten. Boven de ramen van de tweede verdieping zijn driehoekige frontons aangebracht. Het middelste gedeelte is vrijgelaten om het hijsen te vergemakkelijken. Aan weerszijden van het zolderluik bevinden zich ovale raampjes met gebeeldhouwde omlijsting. De hijsbalk is versierd met een festoen. De hals bevat vier klauwstukken, hoekvazen en op de top een driehoekig fronton.

■ 322 Klokgevel (ca.1750) in Lodewijk XV-stijl. De deurpartij dateert uit de bouwtijd en heeft mooi houtsnijwerk. De klokgevel is versierd met een gebogen lijstafdekking.

■ 324 Felix Meritis - J. Otten Husly (1787).



Het culturele genootschap Felix Meritis (gelukkig door verdiensten) is gebouwd in een classicistische Lodewijk XVI-stijl. Opvallend zijn de Corinthische halfzuilen, het rijkversierde driehoekige fronton en de lijstgevel met gedeeltelijk open balustrade. De ingang wordt geaccentueerd door grote festoenen. De zalen werden ontworpen voor concerten en culturele bijeenkomsten. In 1888 kwam er een voorlopig eind aan de culturele activiteiten. Het gebouw werd gekocht door een drukkerij en het interieur werd nagenoeg geheel verwijderd. Een grote brand in 1932 beschadigde een groot deel van de voorgevel. In 1946 kocht de Communistische Partij Nederland (CPN) het pand. Zowel interieur als exterieur werd hersteld. In de jaren ze-

ventig van de vorige eeuw werd Felix Meritis weer een cultureel centrum. In 1998 is het gebouw gerestaureerd.

■ 328 Tuitgevel (1914) in historiserende stijl.

■ 329 Verhoogde lijstgevel (1740) in Lodewijk XIV-stijl. De ondergevel rond 1900 verbouwd in Jugendstil door F. Caron. Tevens woon- en werkhuis van de architect.

■ 365-367 Lijstgevel (ca.1725) met bijzondere ingang. Het is een poort uit 1647 van een hotel aan de Oudezijds Voorburgwal. De poort heeft de naam van dit hotel, 's Heeren Logement', en daarboven een driehoekig fronton met twee leeuwen en de keizerskroon.

■ 384 Poort voormalige schouwburg - J. van Campen (1637)

Op deze plek werd in 1617 in een houten gebouw de eerste Amsterdamse schouwburg geopend. Deze werd in 1638 vervangen door een stenen gebouw. Het gebouw ging op 11 mei 1772 door brand verloren.

De natuurstenen poort (1637) heeft de brand overleefd en heeft drie bogen met een hekwerk. De pilasters met Ionische kapitelen dragen een driehoekig fronton. In het hofje achter het hek staan de standbeelden van drie Nederlandse dichters: Pieter Cornelisz. Hooft, Joost van den Vondel en Samuel Coster. De schouwburg is opgericht naar idee van Coster. Op de plek van de schouwburg werd een liefdadigheidsinstelling, het rooms-katholieke Oude-Armenkantoor, (1772) gebouwd.

■ 387 'De Vergulde Ster' - J. Vingboons (1668).

Verhoogde halsgevel in Hollands classicisme. Rondom de hijsbalk en boven de ramen van de eerste en derde verdieping zijn festoenen aangebracht. Onder de versierde klauwstukken bevinden zich twee ovale raampjes met beeldhouwde omlijsting. De ramen van de tweede verdieping zijn versierd met een half rond fronton. Het hijsluik heeft aan de onderzijde een jaartalsteen en aan de bovenzijde een

driehoekig fronton.

De halsgevel is bekroond met een half rond fronton. Aan de linkerzijde van het huis is het poortje versierd met een gevelsteen met daarop een afbeelding van een ster.

■ 396 Woonhuis (1897) met houten punt dak.

■ 401 Huis 'Marseille' - Ph. Vingboons (1665).



Verhoogde halsgevel in Hollands classicisme. In de klauwstukken zijn kinderfiguren beeldhouwd. Onder de klauwstukken bevinden zich twee ovale raampjes met beeldhouwde omlijsting. De eerste verdieping heeft Dorische pilasters en de tweede en derde verdieping Ionische. In de hals zijn Corinthische pilasters aangebracht. De lijsten tussen de verdiepingen zijn in het middengedeelte onderbroken, om bij het hijsen het gebouw en de goederen niet te beschadigen. Boven de ramen van de

tweede verdieping zijn festoenen aangebracht. De top is bekroond met een half rond fronton met schelpmotief. Boven de onderpui bevindt zich een gevelsteen met de naam van het huis en een reliëf van de stad Marseille. De eerste eigenaar van het huis was een koopman met handelsbelangen in Marseille. Het naastgelegen pakhuis Maarseveen (nr. 403) hoorde oorspronkelijk bij dit huis. Huis Marseille heeft een mooi interieur en is voor publiek toegankelijk.

■ 441 Halsgevel (1684) versierd met festoenen en in de top een half rond fronton.

■ 442 Lijstgevel (ca.1740) van zandsteen met gesloten kroonlijst en twee vazen op de top. Ramen en deur zijn versierd.

■ 444-446 Samengevoegde lijstgevels (ca.1730) in Lodewijk XV-stijl met gesloten rechte kroonlijst en kuif (nr. 446).

■ 452 Brede lijstgevel 'Het huis van bankier Fuld' (1650), in 1860 in eclectische stijl verbouwd. Veel versieringen en twee schoorstenen op de top.

■ 453 Verhoogde halsgevel (1669). Rondom de hijsbalk is een festoon aangebracht. De klauwstukken zijn versierd en de top is bekroond met een half rond fronton.

■ 455 Het pand is gebouwd in opdracht van New York Life Insurance. De Amerikaanse adelaars en de letters N en Y verwijzen naar de Amerikaanse opdrachtgever. De gevel is rijkversierd met driehoekige en halfronde frontons. Op de hoek staat een toren met klok. Metz en Co kocht het pand in 1908. In 1918 is het gehele pand verbouwd tot warenhuis. Het glazen paviljoen op het dak dateert uit 1933 en is ontworpen door de bekende Nederlandse ontwerper Gerrit Rietveld. Bijzonder fraai is het 19^{de} eeuwse trappenhuis, dat nog in geheel originele staat aanwezig is. 465 Halsgevel (1675) versierd met festoenen en in de top een half rond fronton.

■ 486-488 Halsgeveltweeling (1686) met poort tussen de twee huizen. De poort is versierd met een gevelsteen.

De gevels van de huizen hebben naast het zolderraam versierde ovale raampjes en hoekvazen. De klauwstukken zijn versierd en in de top staat een halfrond fronton met schelpmotief. Bij nr. 488 is het festoen rondom de hijsbalk nog aanwezig en op de gevel prijkt het jaartallint.

■ 493 Dubbel pakhuis 'Indië' - A.N. Godefroy (1860) in opdracht van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Dubbele pakhuizen komen weinig voor in Amsterdam. In de lijst staat de naam. Op de gevel zijn sierankers aangebracht.

■ 503-505 Halsgeveltweeling (ca.1675) met in de top een halfrond fronton met schelpmotief. Nr. 501 vormde tot 1825 met nrs. 503-505 een drieling.

■ 504-506 Halsgeveltweeling (1671). De hijsbalken zijn versierd met festoenen. Op de top staat een driehoekig fronton. Nr. 506 heeft een winkelpui uit 1896 en nr. 504 heeft nog de originele stoep naar de ingang.

■ 524 Lijstgevel 'Het Geloof' (1758), met rechte kroonlijst en versierde steunbalken en raampjes. Het beeld met de uitbeelding van 'Het Geloof' is verdwenen. Samen met de nrs. 526 'Hoop' en 528 'Liefde' vormden de huizen een drieling.

■ 529 Lijstgevel (ca.1760). Hier woonde tussen 1781-1782 John Adams, de eerste ambassadeur van de VS in Nederland en later de tweede president van de Verenigde Staten.

■ 535-537 Lage halsgeveltweeling (ca.1700) met twee dwars tegenover elkaar geplaatste stoepen.

■ 546 Klokgevel (ca.1760) in Lodewijk XV-stijl met een halfrond fronton met een grote kuif. De versieringen van het fronton lopen door tot om de hijsbalk. De klauwstukken zijn eveneens versierd in Lodewijk XV-stijl. Onder de hijsbalk bevinden zich twee oorspronkelijke hijsluiken; zowel de zolder als de derde verdieping deden dienst als pakzolder. Dit huis vormde samen met nrs. 544 en 548 een halsgeveldrieling (ca.1675). Rond 1760 is

dit huis echter ingrijpend verbouwd en voorzien van een klokgevel.

■ 555 Handelsgebouw Amsterdamse Maatschappij van Levensverzekering (J.B. Posthumus Meyes/1917) in historiserende bouwstijl, waardoor het gebouw ouder lijkt dan het is. Opvallend zijn het driehoekig fronton met afbeelding en de twee grote schoorstenen.

■ 558-560 Gecombineerde lijstgevels (ca.1700). De gedenksteen herinnert aan het feit dat de schrijver/jurist Jacob van Lennep vanaf 1830 tot zijn dood in 1868 het huis bewoonde.

Van Lennep is verantwoordelijk voor de aanvoer van het eerste leidingwater vanuit de duinen. De armen hoefden nu niet meer vervuld zout water uit de grachten te tappen. Van Lennep kreeg daarom de bijnaam Mozes van Woestduin.

■ 565-567 Lijstgevel (1671) met naast de trap een koetshuis.

■ 566 Protestantse Keizersgrachtkerk (gebr. Salm/1888) in neogotische stijl. De kerk is in 1958 gerestaureerd.

■ 573-575 Handelsgebouw Nederlandsch Indische Escompto Maatschappij (J.A. Van Straaten/1909) in neoclassicistische stijl met veel versieringen, Corinthische pilasters en een driehoekig fronton.

■ 587-589 'De Bazel' - K.P.C. Bazel (1919).

■ 596 Dubbel woonhuis (ca.1740) in Lodewijk XIV-stijl met een rechte kroonlijst met daarboven een gesloten



Keizersgracht 548-546-544.

versierde verhoging.

De nadruk ligt op de vooruitkomende middenpartij. De deur heeft aan weerszijden lantaarns. De dubbele stoep heeft een versierd hekwerk (ca.1800). Aan de Nieuwe Spiegelstraat vier grote ronde ramen.

■ 604 Dubbel woonhuis 'Int Derde Vredejaar' (1670) in Hollands classicisme. Dit huis is slechts drie ramen breed. De rechte kroonlijst heeft een versierde verhoging van baksteen met huisnaamsinscriptie. De naam verwijst naar het bouwjaar, het derde jaar na de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667). Het luik van de pakzolder is in de gevel weggewerkt.

■ 606-608 Halsgeveltweeling (1732) in Lodewijk XIV-stijl. Dit is de grootste halsgeveltweeling in Amsterdam. Rondom de hijsbalken zijn versieringen aangebracht en op de toppen kuiven.

■ 607 Koetshuis (1672). Dit is het koetshuis van Herengracht 502. Het gebouw is bijna 15 meter breed en heeft drie dakkapellen en drie hijsbalken. Op de bovenste verdiepingen werden goederen bewaard.

■ 609 Lijstgevel - C. Outhoorn (1862) van zandsteen met rechte lijst in eclectische stijl. Voor 1861 was dit een pakhuis/stalgebouw met de naam De Spook.

■ 611-613 Halsgeveltweeling (1716) in sobere Lodewijk XIV-stijl. De klauwstukken waren vrij in de handel verkrijgbaar, zogenaamde handelsklauwstukken. In deze huizen is sinds 1863 het eerste gemeentemuseum van Amsterdam gevestigd. Eigenaar C.J. Fodor was kunstverzamelaar en hij schonk na zijn dood zijn verzameling aan Amsterdam. Hij bepaalde daarbij dat zijn panden aan de Keizersgracht verbouwd moesten worden tot museum. In de panden is nu het Fodor fotomuseum gevestigd.

■ 615 Halsgevel (1715) in Lodewijk XIV-stijl met een gebogen lijstvormig topfronton. De hijsbalk heeft een versierde omlijsting. In de klauwstukken zitten op dolfijnen Arion met lier en een triton met hoorn.

■ 617-629 Kantoorgebouw - P.J.S. Pieters (1912) in historiserende stijl. De toegangsdeur heeft een frontale stoep met aan elke kant een olifantenkop. De zijvleugels hebben elk twee pilasters.

■ 634-646 Halsgevel (ca.1700). Samen met nrs. 644, 646 en 648 hadden deze huizen acht bijna identieke halsgevels.

■ 649 Halsgevel (ca.1690) met versierde klauwstukken, hoekvazen en naast het zolderraam twee gebeeldhouwde ovale raampjes.

■ 660 Gebouw (1927) in de stijl van de Amsterdamse School. Op de hoek ronde erkers.

■ 661/hoek Reguliersgracht. Lijstgevel (ca.1690). Op de voorgevel zijn festoenen aangebracht. De huizen hebben een rechte lijst en een dwars dak.

■ hoek Reguliersgracht 39.



Dit winkel/woonhuis (ca.1690) heeft een klokgevel. Aan de Keizersgracht ligt het pothuis. Door zijn mooie ligging is het een van de meest gefotografeerde gevels van Amsterdam.

■ 664 Lijstgevel (ca.1755) in Lodewijk XV-stijl. De verhoogde lijst heeft versierde steunbalken en in het midden een halfronde verhoging met daarin een halfrond zolderraam. De deur dateert uit de bouwtijd.

■ **666-668** Handelsgebouw 'De Java-sche Bank Zeerust' - C.B.P. Posthumus Meyes (1937) in historiserende stijl. Het bouwjaar staat op het hekwerk van het balkon.

■ **672-674 Van Raey Huizen - A. Dortsman (1671).**

Tweelinglijstgevel in Hollands classicisme. De gevels zijn opgetrokken uit horizontaal gegroefd zandsteen. De deuren zijn omlijst met pilasters. Op de rechte kroonlijst bevindt zich een balustrade waarvan het midden-gedeelte gesloten is en naar binnen buigt. Het bevat een jaarcijfer. Het geheel wordt afgesloten met de beelden van Ceres en Minerva (nr. 672) en Mars en Vulcanus (nr. 674). De twee dubbele stoepen dateren uit de 18^{de} eeuw en vervingen de frontale stoepen. De schilder Ferdinand Bol woonde tot 1680 op nr. 672. Hij huurde het huis van de eigenaar Van Raey, die op nr. 674 woonde. Op nr. 672 is tegenwoordig Museum Van Loon gevestigd. Het interieur is een bezichtiging waard. In de tuin staat nog de schijngewel van het koetshuis (Kerkstraat 261).

■ **676** Waalse kerk - A.N. Godefroy (1855) in eclectische stijl, opgetrokken

uit zandsteen. In 1861 is de kerk in gewijzigde vorm herbouwd nadat deze door brand was beschadigd.

■ **695** Halsgevel (ca.1690). Deze halsgevel heeft rondom de hijsbalk versieringen. De zandstenen klauwstukken bevatten figuren van zee-goden (mogelijk van Anthonie Turck).

■ **707-709** Hoekpand (1905) in art nouveau met ronde erkers en torentje.

■ **708** Klokgevel (ca.1670) in Hollands classicisme met aan de zijanten siertrossen en op de top een driehoekig fronton. De vogel boven op het fronton is van latere datum. Naast het zolderraam bevinden zich twee kleinere raampjes.

■ **713-715** Kantoorgebouw - C.B.P. Posthumus Meyes (1905) in historiserende stijl. Door de toepassing van trapgevels oogt dit gebouw ouder.

■ **716** Klokgevel (1671). Deze eenvoudige klokgevel is waarschijnlijk een van de eerste klokgevels in Amsterdam. De hoge houten onderpui stamt uit de 18^{de} eeuw en is van het winkelgedeelte. Het woonhuis is te bereiken via de trap boven het pothuis aan de Reguliersgracht. Daar is ook een gebeeldhouwd ovaal venster aangebracht.

■ **727** Halsgevel (1697). Samen met de nrs. 725 en 723 vormde dit huis een halsgeveltrio.

■ **730-732-734** lijstgevel - A. Dortsman (1671).

In Hollands classicisme, opgetrokken uit zandsteen. Door de dubbele stoep, de versierde deuromlijsting en de versiering van het raam op de eerste etage ligt de nadruk op het middelste huis. Boven de kroonlijst bevindt zich een balustrade.

■ **743** Brede lijstgevel (ca.1670) met dubbele stoep en souterrain.

■ **750-752-754** Lijstgevel/halsgevels (ca.1680). Van oorsprong was dit een halsgeveltrio. Nr. 754 is rond 1800 gewijzigd in een lijstgevel.

■ **755** Voormalig koetshuis (ca.1700). In 1906 is tijdens de verbouwing veel gewijzigd.

■ **756** Lijstgevel (1738) in Lodewijk XIV- stijl. De rechte kroonlijst bevat twee ramen. De top bestaat uit een aan weerszijden open balustrade, die in het midden gesloten is. Opvallend is de versierde kroonlijst met kuif. Het hekwerk van de stoep is versierd. De omlijsting van de deur is gebeeldhouwd.

■ **757** Dubbel woonhuis (ca.1670) met boven de lijst een driehoekig fronton met een raampje en aan weerszijden een beeldhouwwerk.

■ **759-761-763** Halsgeveltrio

(1704).

■ **766** Bakkerij/woonhuis - G.A. van Arkel (1894) in jugendstil. Boven de deur hebben de eerste en tweede etage een versierd balkon. De derde etage heeft een torentje, dat gedragen wordt door een natuurstenen sokkel, versierd met een zon. De top van het torentje is uitbundig versierd. De linkerzijde van het pand heeft op de eerste en tweede etage een erker-uitbouw en op de derde etage een balkon. Het pand is een rijksmonument en werd in 1960 gerestaureerd.

■ **778-786** Halsgeveltrio (1688) met op de toppen halfronde frontons met schelpmotief. De klauwstukken zijn rijkversierd. De nrs. 782, 780 en 778 hebben hun siervazen behouden. Alleen nr. 780 heeft nog de originele ingang met stoep.

■ **818** Klokgevel (1672) met in de top een driehoekig fronton. De hijsbalk en het hijsluik zijn rondom versierd met festoenen. Aan weerszijden van het zolderraam bevinden zich twee ovale raampjes.

■ **822** Klokgevel (1672) met in de top een halfronde fronton. De hijsbalk en het hijsluik zijn versierd met festoenen. Naast het zolderraam bevinden zich twee versierde ovale raampjes. Onder de ramen van de derde etage zijn festoenen aangebracht.



Keizersgracht 672-674 (1671) .



Keizersgracht - Leidsegracht boogbrug.

Prinsengracht

De gracht is ontworpen in 1609 en voltooid in 1612. Hij is vernoemd naar prins Willem van Oranje (Willem de Zwijger 1533-1584), de nationale verzetsheld tegen de Spaanse overheersing in Nederland. De Prinsengracht is de langste van de vier hoofdgrachten. Langs de kade staan historische woon- en pakhuizen. In de gracht liggen veel woonboten.



Prinsengracht 2 (1641).

■ 2 Trapgevels (1641).

In de stijl van de sobere Amsterdamse renaissance. Op de toppilaster boven het zolderluik is een meisjeshoofd aangebracht. De gevel bevat een jaartalsteen met daarop 1642. Aan de Prinsengracht worden de bovenliggende etages gedragen door de uitstekende balkkoppen. De onderpui is van hout en is nauwelijks veranderd. De stoep is in het pothuis verwerkt. In de kelder zijn nog resten te zien van de vluchtgang van de aan de overzijde (Prinsengracht 7) gevestigde rooms-katholieke schuilkerk.

■ 4 Smalle klokgevel (ca.1775) in Lodewijk XV-stijl. Aan de middengevel kunnen we zien dat dit pand oorspronkelijk een trapgevel uit 1655 in sobere Amsterdamse renaissance is geweest. Het is een van de smalste huizen in Amsterdam.

■ 7 Klokgevel (ca.1750) met in de deuroplijsting een posthoorn. Deze verwijst naar het rijke verleden van dit

pand. Tot 1687 was hier de paardenposterij van de postkoetsdienst naar Haarlem gevestigd. In 1687 werden de stallen omgebouwd tot schuilkerk en het posthuis werd in gebruik genomen als pastorie. In 1863 verhuisde de augustijner parochie naar de nieuw gebouwde Posthoornkerk aan de Haarlemmerstraat.

■ 8 Halsgevel (ca.1660) in Hollands classicisme met rijkversierde klauwstukken en een half rond fronton met schelpmotief. Onder het zolderluik zijn twee hoorns van overvloed aangebracht. Naast het zolderaam bevinden zich twee beeldhouwde ovale vensters. Onder het zolderaam een afbeelding van een laken met drie ringen.

■ 10 Twee verhoogde halsgevels (ca.1660) in Hollands classicisme.

■ 14 Lijstgevel (ca.1760). De kroonlijst is van hout en bevat twee zolderramen en twee hijsbalken. Het huis is vier ramen breed (normaal is een kroonlijst twee of drie ramen breed).

Noorderkerk 1620)

Deze hervormde kerk (H. de Keyser/1620) was de eerste kerk voor de protestantse eredienst in Amsterdam en is gebouwd in de stijl van de Hollandse renaissance. De kerk heeft de vorm van een achthoek (Grieks kruis) met vier gelijke zijbeuken. De kleine houten toren heeft een open koepel. Opvallend zijn de typische renaissance-uitingen, zoals het fronton, de klauwstukken, de siervazen en de toppen van de gevels met balustraden. De kerk is gerestaureerd tussen 1993 en 1998.



- **1** Trapgevel (1620) in sobere Amsterdamse renaissance met houten onderpui.
- **9** Klokgevel (1747) in Lodewijk XIV-stijl.
- **15** Halsgevel (1701) in Lodewijk XIV-stijl met in het fronton een schaar en een schaaft.
- **16** Halsgevel 'Fortuin' (1726) in Lodewijk XIV-stijl. De gevelsteen bevat een afbeelding van Fortuna en attributen uit de lakenindustrie.
- **17** Klokgevel (1765) in Lodewijk XV-stijl met in de kuif een paasos.
- **18** Halsgevel (1718) met in de top het jaarcijfer 1718 en een hen.
- **19** Halsgevel 'Het Witte Lam' (1736) met een lam in het halfronde fronton.
- **20** Halsgevel (ca.1720).
- **21** Halsgevel De Rotterdamse Schuif (ca.1720).
- **22** Halsgevel (ca.1650) met pilasters en een driehoekig fronton.

■ **25** Halsgevel (ca.1740) in (zeldzame) Lodewijk XIV-stijl met Corinthische pilasters en klauwstukken met een ruitmotief. De top wordt afgesloten met versieringen.

■ **27** Halsgevel (ca.1740) in (zeldzame) Lodewijk XIV-stijl met versieringen rondom de hijsbalk, de klauwstukken en op de top.

■ **36** Verhoogde halsgevel 'De Veersack' (1650) in Hollands classicisme met op de top een driehoekig fronton. De gevel heeft vier Ionische pilasters, een jaartallint en een gevelsteen. Op de gevelsteen staat een afbeelding van een zak met veren. Onder het vlieringluik is een festoen aangebracht. De klauwstukken hebben fruitmotieven. Onder de klauwstukken bevinden zich versierde ovale raampjes. De onderpui is van hout. Daaraan is te zien dat de onderste etage een winkel is geweest.

■ **84** Klokgevel (1658) in Lodewijk XIV-stijl met festoenen en gevelsteen met jaarcijfer. Hoge houten onderpui met souterrain.

■ **89-133 Van Brienens Gesticht 'De Star' - A. van der Hart (1804).** Dit hofje is gebouwd op de plek van de bierbrouwerij De Star. Onder de klok is het jaartal aangebracht. In het middelste gebouw waren de rooms-katholieke kapel en de regentenkamer gevestigd. Aan de drie zijden van de binnenplaats bevinden zich de huizen van rooms-katholieken. Het regime in

dit hofje was streng. Op de binnenplaats staan in het midden een waterpomp en lantaarn.

Open: ma-vr 6-18 uur, za 6-14 uur, zo gesloten. Toegang vrij.

■ **86** Klokgevel (ca.1650) met hoge houten onderpui. In de 19^{de} eeuw is de klokgevel versoberd.

■ **92** Verhoogde halsgevel (1661). De hals heeft twee Ionische pilasters en twee ovaalvormige gebeeldhouwde raampjes. Daaronder lopen de Toscaanse pilasters over twee verdiepingen door. De top is bekroond met een halfrond fronton.

■ **94** Halsgevel (ca.1680) met houten onderpui. In de hals bevinden zich twee gebeeldhouwde ovale raampjes en in de top een driehoekig fronton.

■ **106** Klokgevel (ca.1680) met hoge houten onderpui en gedraaide stoep.

■ **126** Lijstgevel (1755) in Lodewijk XV-stijl met in de kroonlijst ramen, versierde steunbalken en versieringen rondom het zolderluik. Boven de kroonlijst heeft de gebeeldhouwde verhoging de vorm van een klok. De houten versiering heeft de beeltenis van een mannenhoofd. Op de hoeken staat een vaas.

■ **135** Klokgevel (1772) met in de top de Jacobsstaf.

■ **155** Pakhuis (1700) met tuitgevel en halfrond fronton.

■ 159-171 Zonshofje (1764).

Het hofje is gebouwd op de plek van het kleine kerkgebouw De Zon (1671) van de doopsgezinde gemeente. Later werd dit kerkje gebruikt door de Friese doopsgezinden en werd het de Ark van Noach genoemd. Op de binnenplaats is een gevelsteen aangebracht waarop de Ark van Noach door de zon wordt beschenen. Het hofje was bij de opening in 1764 heel vooruitstrevend. De huisjes waren 'net en zindelijk betimmerd', hadden modern sanitair en werden bewoond door doopsgezinde dames van vijftig jaar of ouder. Het hofje is open voor publiek en de moeite van het bekijken waard. Open: dagelijks 10-18 uur.

■ **162** Klokgevel (1725) met houten onderpui en twee gevarieerd geplaatste stoepen.

■ **168** Pakhuis (1650) met houten onderpui en op de tuitgevel een driehoekig fronton.

■ **175** Trapgevel (1661) in sobere Amsterdamse renaissance met drie gevelstenen met het opschrift 'Out Schaep', 'Jong Lam' en 'De Bonte Os anno 1661'. Verkoop van koffie en thee sinds 1870.

■ **180** Klokgevel (ca.1765) met mahoniehouten onderpui.

■ **189-193** Pakhuisdrieling 'Ge-loof' 'Hoop' en 'Liefde' (1725) met versieringen van zandsteen en een tuitgevel.

■ **211-217** Vier identieke pakhuizen (1690) met tuitgevels. De spiraalvormige versieringen zijn van zandsteen.

■ **224** Halsgevel 'De Hoop' (1727) in Lodewijk XIV-stijl met een gevelsteen waarop een vrouw met anker is afgebeeld; dit is de uitdrukking van de hoop. Boven de hijsbalk het jaartal en een vogel.

■ **226** Halsgevel (1733) in Lodewijk XIV-stijl met gevelsteen met tabaksvat en tabaksrollen.

■ **235** (1649) & **237** (1873). Hier was tot 1871 het Nieuwezijds Huiszittenhuis gevestigd. Deze instelling verzorgde de uitdeling van brood, boter, kaas, haring, turf en andere

spijzen aan de armen. Nr. 235 heeft in het fronton de afbeelding van twee mannen met een hond in een boot. Zij stellen de stichters van de stad voor. Volgens overlevering dobberden zij dagenlang stuurloos in een kogge. Door de wind werden zij in het riet van de oeverlanden van het IJ en de Amstel geblazen.

Nr. 237 is in 1873 door W. Springer verbouwd tot brandweerkazerne. Nu zijn er woningen in gevestigd. De ramen en deuren zijn half cirkelvormig. Het middengedeelte is drie ramen breed en op de top bevindt zich een balustrade.

■ **252** Halsgevel (1730) met een pothuis en de ingang naar de bovenliggende etages aan de Lauriergracht.

■ **263 Het Anne Frankhuis (1635).** Dit huis is, evenals nr. 265, gebouwd door Dirk van Delft. Tijdens de eerste verbouwing in 1740 werd het achter-



huus gebouwd en de voorgevel vernieuwd. Bij een tweede verbouwing in 1840 werd de topgevel vervangen door een rechte kroonlijst. In 1940 vestigde Otto Frank zijn specerijenhandel in het pand. In 1942 dook Frank met zijn gezin in het bovenste deel van het achterhuis onder. Na de Tweede Wereldoorlog verkeerde het pand in een zeer slechte staat. De Anne Frank Stichting restaureerde het pand. Bovendien werden de panden Prinsengracht 265 t/m 275 en Westermarkt 16 t/m 20 aangekocht, waarna in 1960 het museum kon worden geopend. In 1997-1999 is het pand rechts van het Anne Frankhuis gesloopt en is de moderne vleugel van het museum gebouwd. In deze periode is

nr. 263 teruggebracht naar de tijd dat Anne Frank er ondergedoken zat.

- 276 Klokgevel (1680). Boven de brede houten onderpui heeft de gevel pilasters en een gevelsteen. In de 19^{de} eeuw is de tuitgevel vervangen door de klokgevel.
- 277 Voormalige tweede stedelijke vleeshal (1814).
- 278 Dubbel pakhuis (1680) met trapeziumvormige gevel. De twee garagedeuren wijzen op het gebruik als koetshuis. De grote ramen zijn in de 19^{de} eeuw aangebracht.
- 279 Westerkerk (H. de Keyser/1620) (zie pag. 183).
- 281 Kosterwoning Westerkerk (1656).
- 289 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken en half rond fronton.
- 299 'Casteel van Beveren' (1720) in Lodewijk XIV-stijl. De verhoogde kroonlijst bevat een raam en het inschrift 'Casteel Beveren'. De beide hoeken en de top zijn voorzien van een vaas.

met een vogel in de bek afgebeeld. Onder de hijsbalk bevindt zich een



gevelsteen met een vos. Het souterain bevat smeedwerk in Lodewijk XV-stijl.

- 305 Lijstgevel (ca.1730) met klok-vormige top.
- 307 Verhoogde halsgevel (1725) met half rond fronton.
- 327 Pakhuis 'D' Nieuw Goudsbloem' (1710) met op de tuitgevel een driehoekig fronton.
- 328 Asymmetrisch huis (1905) in jugendstil. Opvallend is het balkon boven de ronde erkers.
- 331 Pakhuis (1970!) in historiserende stijl.
- 349 Pakhuis (1650) met klokgevel en op de top een half rond fronton.
- 355 Klokgeveltweeling (ca.1740).
- 360 Pakhuis (1700) met tuitgevel.
- 378 Winkel/woonhuis met klokgevel (1710). In de 19^{de} eeuw is de oorspronkelijke halsgevel gewijzigd in de huidige sobere klokgevel. Het pand heeft twee pothuizen. Aan de Prinsengracht bevinden zich naast het zolderraam twee ronde ramen. Aan de Passeerdersgracht twee ovale raampjes en een diagonale ingang.
- **385-393 Nieuwe Suykerhofje (1755).** Klein hofje (zes huisjes) gesticht voor rooms-katholieke bejaarde vrouwen.
- 400 J. van Noortschool (1925) in de stijl van de Amsterdamse School.
- 414-416 Pand (1925). Wederom een mooi voorbeeld van de architectuur in de stijl van de Amsterdamse School.
- **434-436 Voormalig Paleis van Justitie (1825).** In de periode 1825-1829 is dit voormalige Aalmoezeniersweeshuis ingrijpend verbouwd. De buitenste gedeelten hebben Corinthische pilasters. De kroonlijst is van natuursteen en de verhoging daarboven is in het middelste gedeelte gesloten. De beide buitenste gedeelten hebben een

balustrade als afsluiting. De poort van het hoekpaviljoen (nr. 434) bevat gevelstenen waarop weeskinderen kleding en voedsel krijgen uitgereikt.

- 438 Smal pakhuis (1737) met tuitgevel en gevelsteen.
- 440 Lijstgevel (ca.1740) in Lodewijk XIV-stijl met klokvormige verhoging.
- 450 Winkelpand (1896) met houten versieringen. Op de hoek drie erkers en een torentje.
- 452 Bioscoop De Uitkijk (1902) met aan weerszijden van het zolder-raam een jaartalsteen.
- 454-456 Halsgeveltweeling (1685) in Hollands classicisme met beeldhouwde ovale ramen en in de top halfronde frontons.
- 472 Verhoogde lijstgevel 'Het Lam' (1740) met (verhoogde) kroonlijst, twee hoekvazen en een kuif.
- **504-506 Huis van Locatelli (1860)** met een rechte lijst en versierde dakkapellen. In dit huis woonde de beroemde Italiaanse componist Locatelli (1695-1764). De gevelsteen op nr. 506 is een geschenk van Bergamo, de geboortestad van de componist. Van 1863 tot 1871 woonde de schilder Jozef Israëls (1827-1911) in dit pand.
- 530 Enkel huis (1674) met rechte lijst en jaartalsteen.
- 531/hoek Runstraat Halsgevel (ca. 1730) met twee hoekvazen en een afbeelding van een olifant.
- 534-536 Pakhuizen 'Het Lam' en 'De Star' (1670) met tuitgevel in vrijwel originele staat.
- 540-542 Gebouw (1918) in de stijl van de Amsterdamse School met onderpui en deuren van mahoniehout.
- 548 Pakhuis (1630) met tuitgevel.
- 550 Halsgevel (1703) met stoep en souterrain. Oorspronkelijke raamverdeling, jaartallint en op de top een driehoekig fronton.
- 552 Halsgevel (1698) met originele raamverdeling en in de top een driehoekig fronton.
- 556 Huis (1699) met klokvormige top, bekroond met driehoekig fronton. Ingrijpend verbouwd in 18^{de} en 19^{de} eeuw.



Prinsengracht 556 (1699)

- 579 Woon/winkelpand (1905) in jugendstil met trapgevel. In de gevel staat een afbeelding van een leeuw met armen.
- **582-584 (1665)** Oorspronkelijk hadden deze huisjes een halsgevel. Omstreeks 1770 is nr. 582 verbouwd tot een klokgevel in Lodewijk XV-stijl.
- 612 Handelsgebouw (A. Joling/1920) in de stijl van de Amsterdamse School. Opvallend is de middenpartij met erker en de twee torentjes in de top.
- **644 a en b/Vijzelstraat 2.** Voormalige Walenweeshuis (A. Oortsmann/1669). Het lage gedeelte heeft een grote dwarskap en een rechte daklijst. Het gedeelte op de hoek heeft een groot schilddak, rechte daklijst en op de hoeken vooruitspringende versieringen van baksteen. Dit gebouw was

Walenweeshuis.

■ 646-648 Lijstgevels (1680) met versierde dakkapel en frontaal geplaatste stoepen. Het gebouw is een imposant hoekhuis met verschillende winkeltjes en een café. De bovenetages zijn woningen. De winkelpui dateert uit 1850.

■ 650 Halsgevel (ca.1725) in Lodewijk XIV-stijl met rijkversierde klauwstukken en op de top versieringen met jaartal.

■ 659-661 Pakhuis 'De Keizerskroon' (ca.1650) met trapezium- en tuitgevel.

■ 672 Lage klokgevel (ca.1680) met ronde raampjes naast het zolderraam. Frontale stoep en souterrain.

■ 681-693 Zeven halsgevels (1715). Met de namen van de zeven provinciën. Dit verwijst naar de Republiek der Nederlanden toen deze zeven provinciën in zich verenigde. Het middelste huis, Gelderland (nr. 687), wijkt af van de andere zes huizen door de twee vazen op de top en de dubbele stoep.

■ 692 Klokgevel (ca.1680) met (tros) versieringen langs de klok en op de top een driehoekig fronton. Stoep met dienstingang.

■ 698-700 Klokgeveltweeling (ca.1680) met versieringen van fruitmotieven. Het halfronde fronton heeft de vorm van een schelp. De raamverdeling van de eerste tweede en derde etage is nog authentiek (een breder raam tussen twee smallere). Boven het zolderraam is het hijsluik vervangen door een raam. De houten onderpui is van latere tijd. Aan de Noorderdwaarsstraat bevinden zich de hoge stoep en dienstingang.

■ 715 Pakhuis 'Curaçao' (1790) in Lode-wijk XIV-stijl met rijk gebeeldhouwde klokgevel en siervaast op de top. Het pakhuis heeft oorspronkelijk op de Dam gestaan voordat het werd afgebroken en verplaatst naar deze plek.

■ 721 Lijstgevel (ca.1750). De kroonlijst heeft een zolderluik in de halfronde middenverhoging. In het

midden van deze verhoging bevindt zich de hijsbalk. Tussen de hijsbalk en het zolderluik zijn versieringen aangebracht. Beide hoeken van de kroonlijst worden ondersteund door gebeeldhouwde steunbalken.

■ 733 Pakhuis (1649) met tuitgevel.

■ 739-741 Gebouw De Amsterdamse Melkinrichting - Ed. Cuypers (1880) in neorenaissance. Het dak is voorzien van een smalle toren en de gevel is rijkversierd.

■ 747-755 Halsgevelvijfling 'De Vijf Werelddelen' (ca.1700) in Lodewijk XIV-stijl met versierde klauwstukken en twee stoepen.

■ 756 Kerk De Duif (1857).



In de stijl van het neoclassicisme. De voorgevel en het grondplan zijn geïnspireerd op barokke kerken uit Italië, Frankrijk en België. De voorgevel is bekleed met zandstenen bakstenen. Opvallend zijn de Dorisch pilasters, de heiligbeelden, het mozaïek met de tekst 'In loco isto dabo pacem' (Op deze plek zal ik u vrede schenken) en het kruis op de geveltop. In het driehoekige fronton is een met bladgoud afgewerkte duif aangebracht. Tussen

1998 en 2002 is de kerk geheel gerestaureerd en zijn er diverse muurschilderingen ontdekt. De kerk heeft nu de functie van cultureel centrum. Op zondag worden er nog steeds kerkdiensten gehouden.

■ 767-769 De Ziekenverpleging (J.H. Leliman/1856)

Het meest opvallende aan dit eclectische gebouw zijn de horizontale lijnen, de gebogen ramen op de eerste en tweede verdieping en de zandstenen ingang.

■ 768 Brede klokgevel (ca.1750) met hijsbalken en halfronde fronton met schelpmotief.

■ 771-773 Pakhuizen (1655) met tuitgevel. De pakhuizen verkeren nog in de originele staat.

■ 780 Laat u niet misleiden! Dit is reconstructiebouw (1975) naar voorbeeld van een 18^{de} eeuwse klokgevel.

■ 795 Lijstgevel (ca.1785) in Lodewijk XVI-stijl.

■ 800 Gebouw (1940) in historiserende stijl.

■ 802 Gebouw (1905) in jugendstil met smalle toren en balkons.

■ 805-807 Woon/winkelhuis (1851) met een rijk bewerkte houten onderpui. In de lijst boven de onderpui zijn borstbeelden aangebracht met beeltenissen uit de koloniale streken. De lijst van de houten onderpui is voorzien van gebeeldhouwde steunbalken. De mensenhoofden verwijzen naar de gebieden waar de koloniale producten werden gekocht. Onder de lijst zijn glas-in-loodramen aangebracht. Daarboven staan in de lijst de naam van het bedrijf en de koloniale producten die in de winkel te koop waren.

■ 808/Utrechtsestraat 119 Woon/winkelhuis (1906) met erkers, balkons en ronde toren op de hoek. Versierd met een tegeltabteau.

809 Laag huis (1665) met dwars geplaatst dak. Typisch 17^{de} eeuwse bouwstijl, want er werd toen niet hoog gebouwd. Verbouwd zijn onder andere de houten onderpui in 1750.

■ 812-814 Kerkgebouw (1910) met erker en daarboven een balkon.

■ 833-835-837-839.

Halsgevelvierling (ca.1660) met versierde klauwstukken en in de halfronde frontons wapenschilden. Stoepen en ingang naar souterrain.

■ 834 Pilastergevel (1890). De benedenverdieping heeft twee gebogen ramen met daarboven een balkon. Op de bovenste verdieping staat een driehoekig fronton, op het dak twee ovale raampjes.

■ 836-838-840.

Voormalige halsgeveldrieling (ca.1740) in Lodewijk XV-stijl. Nr. 838 is in 1800 verbouwd, waarbij de meeste versieringen verwijderd zijn.

■ 851 Halsgevel (ca.1725) met versierde klauwstukken en driehoekig fronton.

■ 855-857-897-899 Het Deutzenhofje (1695).

Het hofje, bestemd voor bejaarde dienstboden, werd in 1692 gesticht uit de nalatenschap van Agneta Deutz. De toegangspoort heeft een natuurstenen omlijsting, een jaartalplaat (1695) en een kinderfiguur van marmer met de tekst 'Agneta Deutz laat hier haar liefde en godsdienst blijken/ Den armen tot een troost, tot voorbeeld aan den rijken/ Anno 1695'. Daarboven bevinden zich de familiewapens van de beide echtgenoten van Agneta Deutz. De ornamenten op de toegangspoort zijn in 1999 gerestaureerd.

■ 860 Bedrijfsgebouw (1916) in de stijl van de Amsterdamse School.

■ 901-903-905.

Halsgeveldrieling (ca.1700) met stoepen en een souterrain. De raamverdeling op de tweede verdieping verkeert in originele staat.

■ 927 Hoog en breed gebouw (1882) in neorenaissance met versieringen en op de top een driehoekig fronton.

■ 959-961 Halsgeveltweeling (1691) met versierde klauwstukken en een halfronde fronton. Het poortje dateert uit 1875.

■ 999 Pakhuis (1675) met vier halfronde hijsluiken en tuitgevel.

■ 1001-1005-1007-1009 Voormalige

halsgevelvijfing (1675). Nr. 1003 is verbouwd rond 1800 en heeft een rechte lijst gekregen. De klauwstukken van de overige vier zijn versierd. De stoepen naar de ingang dateren uit de bouwtijd.

■ **Amstelveld en Amstelkerk (1670).** (zie pag. 125).

■ 1075 Pakhuis (1690) met tuitgevel.

■ 1089-1091-1093-1095.

Halsgevelvierling (ca. 1770). Drie huizen hebben nog het halfronde fronton. Bij nr. 1095 is dit in 1904 verwijderd. Alle vier de huizen hebben op de bovenste verdieping twee versierde ovale ramen. Bij de nrs. 1089 en 1091 is na een

verbouwing het dak verhoogd, wat te zien is achter de halsgevel.

■ 1099 Lijstgevel (1745) in Lodewijk XV-stijl met op de top een kuif.

■ 1115-1117 Halsgeveltweeling (ca. 1730). Nr. 1115 heeft op de top een halfrond fronton met schelpstructuur. Bij nr. 1117 is het fronton leeg.

■ 1123/hoek Amstel 284.

Huis (1769). Boven de deur naar de bovenliggende etages bevinden zich twee versierde ovale ramen. Onder de stoep is een tweede ingang. Het huis heeft een pothuis en een dakkapel met versieringen.



Prinsengracht 10 - 8 - 6 - 4 - 2 .



Prinsengracht.

Radiaalgrachten

De radiaalgrachten zijn in de 17^{de} eeuw gegraven om de vier hoofdgrachten met elkaar te verbinden. Aan de radiaalgrachten woonden en werkten de ambachtslieden uit de hogere middenklasse. In de 19^{de} eeuw is een aantal radiaalgrachten om gezondheidsredenen (de grachten fungeerden ook als riool) en om verkeerstechnische redenen gedempt.



Reguliersgracht 92 (1675).

Egelantiersgracht

Deze gracht is vernoemd naar de heestersoort de egelantier en is gegraven tussen 1614 en 1620. Er woonden vooral ambachts- en werklieden langs deze gracht.

- 2-6 Magazijn van Gunters & Meuser (1917) Het gebouw in de stijl van de Amsterdamse School is symmetrisch. De gevel is expressief en heeft aan weerszijden fraai siersmeedwerk.
- 8 Trapgevel (1649) in sobere Amsterdamse renaissance. De muurankers hebben de vorm van klaverblaadjes en op de twee gevelstenen staat 'S Willebrordus' en 'D' Browwer' te lezen.
- 15 Halsgevel (ca.1730) in Lodewijk XIV-stijl met versierde klauwstukken en op de top een half rond fronton. Twee dwars geplaatste stoepen en een gevelsteen van een timmerman in de werkplaats met als onderschrift: 'De ionghe timmerman'.
- 7 Huis - H.P.Berlage (1891) in een combinatie van Hollandse en Italiaanse renaissance. Door de toevoeging van een aantal eigen stijlen kan dit huis als eclectisch omschreven worden.
- 21 Lage klokgevel (ca.1680).
- 23 Lage halsgevel (ca.1730) met half rond fronton met schelpmotief.
- 42-44 Pakhuistweeling 'Jonge Bernhard' en 'Koophandel' (1680). Nr. 44 heeft nog de originele trapgevel, die bij nr. 42 verwijderd is.
- 47-49 Halsgevels (ca.1730) met versierde klauwstukken. Nr. 47 heeft een versierd half rond fronton; nr. 49 een halfronde top en houten onderpui.
- 50 Klokgevel (ca.1780) met stoep, souterrain en in de top een kuif.
- 63 Lage klokgevel (ca.1750) voorzien van gevelsteen met valk. Is met nr. 65 een tweeling geweest, wat te zien is aan de gevelsteen 'anno' en het halve leeuwenmasker.
- 66-68-70 Halsgeveldrieling (1735).
- 105-141 St-Andrieshofje (1617). Dit is het oudste nog bestaande hofje van Amsterdam. Het werd gebouwd om rooms-katholieke weduwen te huisvesten. De blauw betegelde ingang leidt naar de binnenplaats. Zoals bij de meeste hofjes staat ook hier een (18^{de} eeuwse) waterpomp. Opvallend zijn de drie gekoppelde deuren, waarvan de middelste de ingang is naar de bovenwoningen. Op de gevelsteen (1620) is Christus afgebeeld en de tekst 'Vrede sy met U'.
- 199 Lijstgevel (ca.1750).
- 201-215 Lijstgevelvierling (ca.1750) met hoge stoepen.
- 221 Lage klokgevel (ca.1720) met originele raamverdeling.
- 223 Lage klokgevel (ca.1740).

Bloemgracht

De gracht is gegraven in 1612 en is de oudste gracht in de Jordaan. Aan deze gracht waren vooral bedrijven gevestigd die waren gespecialiseerd in de vervaardiging van verf en kleurstoffen voor de lakenindustrie. Langs de Bloemgracht woonden veel handelswerklieden, wat te zien is aan de fraaie grachtenpanden. De gracht wordt daarom ook wel enigszins spottend 'de Herengracht in de Jordaan' genoemd.

- 9 Halsgevel (ca.1730) in Lodewijk XIV-stijl.
- 13 Klokgevel (ca.1680).
- 15-19 Bibliotheca Philosophica Hermetica (ca.1650) in Hollandse renaissance. De bibliotheek is gespecialiseerd in oude handschriften, waarvan een groot aantal van voor 1550.
- 22 Klokgevel (1735) in Lodewijk

XIV-stijl met siervaas op de top.

■ **30** Klokgevel (ca.1775).

■ **36** Verhoogde lijstgevel (ca.1775) in Lodewijk XV-stijl met klokvormige top.

■ **45** Halsgevel (ca.1725) in Lodewijk XIV-stijl.

■ **55** Halsgevel (ca. 1725).

■ **64** Klokgevel (ca.1750).

■ **75** Pand (1977) in traditionele bouwstijl.

■ **77** Pakhuis De Saaijer (1752) met klokgevel en gevelsteen.

■ **83-85** Halsgeveltweeling (1739).

■ **86** Halsgevel (ca.1725).

■ **87-89-91** trapgevels **De Drie Hendricken (1642).**

In sobere Hollandse renaissance met gevelstenen 'Steeman', 'Landman' en 'Seeman'. De houten onderpui, het kruiskozijn met glas-in-loodramen en de luiken zijn tijdens een reconstructie in 1947 in originele staat teruggebracht.

■ **98-100** Kerkgebouw (1928) van de christelijk gereformeerde kerk.

■ **108** Brede halsgevel (1644) in Hollands classicisme met Dorische pilasters.

■ **116** Gevel met gevelsteen 'Godt alleen d'eere'.

Blauwburgwal

Gegraven in 1614 als dwarsgracht tussen het Singel en de Herengracht.

De naam is afkomstig van de ververijen die hier in de 17^{de} eeuw gevestigd waren. Het textiel werd meestal met blauwe verf behandeld.

■ **22 Verhoogde klokgevel (1669).** Dit is de enige verhoogde klokgevel in Amsterdam. De zijgevel aan de Herengracht is overkraagd.

Het pand heeft twee pothuizen; een aan de Herengracht en een aan de Blauwburgwal.

Brouwersgracht

Aan deze gracht, aangelegd tussen 1614 en 1620, waren voornamelijk bierbrouwerijen, leerlooierijen, teerkokerijen en walvistraan verwerkende bedrijven gevestigd

Lauriergracht

■ **2** Klokgevel (ca.1700) in Lodewijk XIV-stijl met gevelsteen 'in 't Casteel van Malaga'.

■ **8** Klokgevel (ca.1700) met drie kuiven. Hier woonde de Nederlandse schilder en fotograaf G.H. Breitner (1857-1923).

■ **9-11** Tuitgevels (ca.1650).

■ **30** Pakhuis (ca.1750) met tuitgevel.

■ **19** Lage klokgevel (ca.1700).

■ **23** Halsgevel (1658) in Hollands classicisme met leeuwenkoppen in de klauwstukken. Verhoogde onderpui en stoep.

■ **37** In dit huis woonde Batavus

Droogstoppel, hoofdpersoon in de roman Max Havelaar van Eduard Douwes Dekker (Multatuli). Het boek is een van de belangrijkste werken uit de Nederlandse literatuur.

■ **62** Klokgevel (ca.1750) met drie kuiven en diagonale ingang.

■ **116** Classicistische lijstgevel met driehoekig fronton. Het bouwjaar is onbekend, maar ligt waarschijnlijk rond 1700. In 1725 was hier een Luthers weeshuis gevestigd. Van 1858 tot 1904 was het gebouw in gebruik als logement voor officieren uit Oost-Indië. De situatie rondom het logement is niet gewijzigd.

■ **99-105** Voormalig jongensweeshuis De Platanen (ca.1650). Dit grote hof dankt zijn naam aan de tien hoge bomen (platanen) op de binnenplaats. Momenteel in gebruik als theater.

■ **107** Klokgevel (1775). Deze

klokgevel is zeven etages hoog en drie ramen breed. Op de top staan drie kuiven.

Leliegracht

Verbindingsgracht tussen Keizersgracht en Prinsengracht, aangelegd tussen 1614 en 1620. De gracht had lange tijd de functie van doorvaartroute tussen de Jordaan en het centrum. De Leliegracht was de enige dwarsgracht die was verbonden met de Prinsengracht.

Door de verbinding met de Prinsengracht, die weer in verbinding stond met de rivier de Amstel, fungeerde de gracht tot in de 20^{ste} eeuw als watertoevoersysteem van de stadsgrachten. Aan deze korte gracht staan vooral eenvoudige klokgevels, lijstgevels, eclectische gevels en enkele halsgevels.

Looiersgracht

De gracht, gegraven in 1612, ligt in de Amsterdamse volksbuurt de Jordaan. Met name de kooplieden in huiden en vellen (leerlooiers) woonden aan deze gracht.

■ **21** Halsgevel (1640) met hoge houten onderpui, jaartalstenen en op de top een driehoekig fronton.

Reguliersgracht

Aan deze gracht, gegraven in 1664, lag tussen 1395 en 1532 het klooster van de Reguliere Kanunniken. De Reguliersgracht is een rechte gracht, waarbij ter hoogte van de Kerkstraat kan worden uitgekeken op zes boogbruggen.

■ **11-13** Pakhuizen De zon en De maan (ca.1680) met tuitgevels en bekroond met driehoekig fronton.

■ **34** Zandstenen klokgevel (1725). De top is bekroond met een adelaar. Het huis is te bereiken via twee dwars geplaatste stoepen.

■ **39** Klokgevel (ca.1680). De klok is versierd en bekroond met een half-rond fronton. Het pand heeft een hoge houten onderpui en twee pothuizen; een aan de Reguliersgracht en een aan de Keizersgracht.

■ **57-59** Voormalige werkplaats met woning - I. Gosschalk (1879) in Duits-

middeleeuwse stijl, Queen Anne-stijl en Hollandse renaissance. De steunbalken onder het raam van de tweede verdieping zijn bewerkt als hoofden.

■ **92 Klokgevel (1675).**

Winkel/woonhuis. Opvallend is de ooielaar in de nis boven de houten onderpui. De ooielaar verwijst naar een bekende Amsterdamse likeurstokerij. In het voorhuis was vroeger een café gevestigd. Het pothuis ligt aan de zijde van de Prinsengracht.

■ **98-100-102** Klokgeveltrieling (ca.1680) met versierde klokken.

Leidsegracht

De Leidsegracht is een van de oudste radiaalgrachten en werd in 1612 gegraven. De gracht loopt door de Herengracht, Keizersgracht en Prinsengracht, en eindigt in

■ **4** Halsgevel met versierde klauwstukken, festoen rondom hijsbalk en driehoekig fronton. Aan weerszijden van de drie onder elkaar geplaatste zolderramen lopen pilasters. Dwars geplaatste stoep.

■ **5** Verhoogde halsgevel (ca.1675) met versierde klauwstukken. De top is rijkversierd met een kuif.

■ **7** Halsgevel (ca.1675) met dwars geplaatste stoep, beeldhouwde klauwstukken en schelpmotief in het half rond fronton.

■ **8** Smalle pilasterhalsgevel (ca.1675) met driehoekig fronton, versierde klauwstukken en rondom de hijsbalk een festoen.

■ **10** Klokgevel (1665) met versierde klauwstukken, festoen rondom de hijsbalk, jaarcijfers en in de top een driehoekig fronton. De ovale vensters zijn versierd met palmladeren. Hoge, dwars geplaatste stoep.

■ **11** Halsgevel (ca.1675), waarvan de klauwstukken twee met hagedissen versierde raampjes bevatten. Driehoekig fronton in de top.

■ **13-15** Lijstgevel (1890) met pilasters in de deurpartij.

■ **16** Eclectisch gebouw (1885) met erkers in art nouveau.

■ **18** Eclectisch gebouw (1884) met neorenaissance-elementen.

■ **20** Halsgevel (ca.1780) met naast het zolderraam twee ovale beeldhouwde raampjes, versierde klauwstukken met twee hoekvazen en een driehoekig fronton.

■ **22** Halsgevel (ca.1780) met ronde top, twee beeldhouwde ovale raampjes naast het zolderraam, versierde klauwstukken met twee hoekvazen en een hoge dwars geplaatste stoep.

■ **23** Halsgevel (ca.1780) met dwars geplaatste stoep, half rond fronton en versierde klauwstukken.

■ **24** Brede halsgevel (ca.1780) met versierde klauwstukken en een driehoekig fronton met schelpmotief. Naast het zolderraam twee beeldhouwde ovale raampjes. Rondom de hijsbalk een festoen en twee hoekvazen.

■ **25** Halsgevel (1684) met stoep, versierde klauwstukken en een half rond fronton met schelpmotief en twee hoekvazen.

■ **27** Lijstgevel (1684) met stoep en jaartallint.

■ **37** Klokgevel (1666) met gevelsteen 'de Haes'. De klok is versierd. De gevel bevat een festoen, een Romeins jaarcijferlint en naast het zolderraam twee driehoekige ramen.

■ **40** Lijstgevel (ca.1660) met op het festoen de naam 'Campen' en twee familiewapens.

■ **42** Klokgevel (ca.1680). De klok is versierd, heeft twee hoekvazen en twee versierde ovale ramen.

■ **44** Klokgevel (1685) met versierde klok en twee hoekvazen. Naast het zolderraam twee driehoekige ramen.

■ **46** Klokgevel (ca.1660). De klok is afgesloten met een lijst en heeft twee versierde ovale ramen.

■ **48** Klokgevel (ca.1660) met versierde klok, twee hoekvazen en twee versierde ovale ramen.

■ **51** Klokgevel (ca.1660) met versierde klok.

■ **53-55** Klokgevel (ca.1660) met versierde klok en naast het zolderaam twee driehoeken met beeldhouwde bladeren.

■ **54** Klokgevel (ca.1660) met versierde klok en twee versierde ovale ramen.

■ **56** Klokgevel (ca.1660) met versierde klok.

■ **58** Halsgevel (ca.1660) met in het half ronde fronton een familiewapen.

geplaatst. Aan de Prinsengracht staat het pothuis met een hoge stoep naar de bovenetage.

■ **72** Brede halsgevel (1666) met hoge houten onderpui. De vier klauwstukken zijn versierd met bladeren. Twee versierde (dichte) ovale ramen.

■ **76** Pakhuis (1660) met tuitgevel.

■ **86-88** Pakhuis (1660) met tuitgevel.

■ **95** Lijstgevel (1680) met hoge versierde lijst. De twee hijsbalken zijn versierd met hoofden.



Brouwersgracht .

Buiten het centrum

De Pijp

De Pijp ligt ten zuiden van het centrum en is ontstaan door de stadsuitbreidingen in 1875. De wijk bestaat uit twee delen: de Oude Pijp (van Stadhouderskade tot Ceintuurbaan) en de Nieuwe Pijp (van Ceintuurbaan tot Rivierenbuurt). Volgens overleveringen slaat de naam 'de Pijp' op de grote schoorsteenpijpen die in de wijk gestaan hebben. Andere verklaringen zijn de pijpvormige (lange) straten waarin de huizen staan en het feit dat de wijk als eerste op gas van de Pijpgascompagnie was aangesloten.

De namen van de meeste straten verwijzen naar de beroemde Nederlandse schilders en architecten uit de 17^{de} eeuw: Jan Steen (1626-1679), Albert Cuyp (1620-1691), Ferdinand Bol (1616-1680) en Jacob van Campen (1596-1657). De schilderijen van deze kunstenaars zijn te bezichtigen in het Rijksmuseum.

De Pijp heeft altijd een gemengde bevolkingssamenstelling gehad. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw zijn veel autochtone bewoners verhuisd naar grotere woningen buiten de stad. Studenten en allochtonen uit Suriname, Turkije en Marokko zijn tegenwoordig de belangrijkste bewoners. Rond 1980 is een intensief stadsvernieuwingsbeleid toegepast, waarbij veel oude woningen zijn gerenoveerd en waar nodig vervangen door nieuwbouw.

De Pijp is een bezoek meer dan waard. In de buurt wonen meer dan honderd bevolkingsgroepen en er is een groot aantal internationaal georiënteerde winkeltjes gevestigd.



Albert Cuypmarkt.

Bezienswaardigheden:

■ Albert Cuypmarkt.

Dagmarkt tussen de Ferdinand Bolstraat en de Van Woustraat.

Het is de grootste en drukste markt van Nederland en heeft een breed aanbod.

■ Heineken Brouwerij (1868).

Stadhouderskade 78.

De brouwerij is toegankelijk voor publiek en geeft inzicht in het brouwproces van bier en de geschiedenis van Heineken.

Amsterdam-Zuid

In het begin van de vorige eeuw gaf het Amsterdamse stadsbestuur aan architect H.P. Berlage de opdracht een stadsuitbreidingsplan te ontwerpen. Uitgangspunt van Berlages Plan-Zuid was de klassenloze samenleving, die tot uitdrukking moest komen in de eenvormige en monumentale bouwstijl. Het was Berlages bedoeling dat in Amsterdam-Zuid vooral arbeiders in ruime woningen konden wonen. Omdat de kosten van het Plan-Zuid nogal hoog uitvielen, waren de woningen voor veel arbeiders onbetaalbaar. Amsterdam-Zuid ontwikkelde zich dan ook snel tot de buurt van de beter gestelden. Met name de Apollobuurt en de straten rond de Stadionweg zijn tegenwoordig nog steeds geliefde en kostbare woonbuurten. Berlage heeft alleen het Plan-Zuid ontworpen. Ruim dertig architecten, onder wie Michel de Klerk en Piet Kramer, hebben in opdracht van enkele grote woningbouwverenigingen delen van het plan uitgevoerd. De woonwijken met brede straten en grote huizen zijn aangelegd tussen 1917 en 1925. De woonblokken worden afgewisseld door pleinen en plantsoenen. Daardoor heeft de wijk een ruimtelijk aanzicht.

De huizen vertonen alle bekende kenmerken van de stijl van de Amsterdamse School: uitgebouwde (stenen) balkons, erkers, statige portieken, ijzersmeedwerk, versieringen van natuursteen en glas-in-loodramen.

Rivierenbuurt

De Rivierenbuurt is tussen 1917 en 1925 gebouwd als onderdeel van Plan-Zuid van H.P. Berlage. De straten in deze buurt zijn vernoemd naar Nederlandse rivieren (bi-

Bezienswaardigheden:

Victoriaplein.

■ Het 12-verdiepingenhuys - J.F. Staal (1932).

Het gebouw staat op 896 heipalen. Het 12-verdiepingenhuys heet in de volksmond de Wolkenkrabber en is gebouwd in een stijlcombinatie van de Amsterdamse School en het functionalisme. Opvallend is de sobere symmetrische toren met aan beide zijden de appartementen. Architect Staal gebruikte moderne bouwmaterialen, zoals beton, staal en glasvlakken.

■ Merwedeplein 37/2.

De familie Frank woonde in dit huis van 1933 tot juli 1942. In 2004 is dit huis gerestaureerd in de oorspronkelijke jaren dertig stijl. De woning heeft een bestemming als onderkomen voor buitenlandse schrijvers die in hun eigen land niet vrij kunnen werken. Het huis is niet voor publiek toegankelijk. Op het Merwedeplein staat ook een standbeeld van Anne Frank (J. Schep/2004). Anne Frank kijkt nog eenmaal naar haar ouderlijk huis voordat zij vertrekt naar het onderduikadres aan de Prinsengracht 263.

■ Vrijheidslaan - Woonblokken 2-46/50-78 - M. de Klerk (1923).

Deze woonblokken vatten in grote lijnen de bouwstijl van de Amsterdamse School samen. De grote ruimtelijke huizen zijn uitbundig versierd. De gevel aan de Vrijheidslaan heeft een cascade van balkons, die met elkaar verbonden zijn door halfronde erkers.



Java- en KNSM-eiland

Het eiland is in 1876 aangelegd als een langgerekt, smal kunstmatig schiereiland dat oorspronkelijk dienstdeed als golfbreker voor de Oostelijke Handelskade. Het ligt in het midden van het IJ aan de noordkant van de Oostelijke Eilanden.

Het westelijk deel van het eiland heet Java-eiland, het oostelijk deel KNSM-eiland. Het KNSM-eiland gaat, via het Azartplein, vrijwel onmerkbaar over in het Java-eiland. Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was op het Java-eiland veel industrie gevestigd, die zich met name richtte op de voormalige Nederlandse kolonie Indonesië. Op het oostelijk deel was de Koninklijke Nederlandse Stoomboot Maatschappij (KNSM) gevestigd, die lijndiensten onderhield tussen Amsterdam en Indonesië.

Toen Indonesië in 1948 onafhankelijk werd, vielen de handel en het reisverkeer op de inmiddels voormalige kolonie stil. De industriële gebouwen en pakhuisen kwamen in de loop van de jaren vijftig leeg te staan en werden in de jaren tachtig van de vorige eeuw bewoond door krakers, kunstenaars en stadsnomaden.

Het gebied is in de jaren negentig herontwikkeld.

Het verschil tussen Java- en KNSM-eiland betreft met name de architectuur. Op het Java-eiland is om de 27 meter een ander type architectuur te vinden. Een groot deel van de oude bebouwing is gesloopt en vervangen door moderne grachtenhuizen. Zo zijn er vijf woongebieden ontstaan, die met elkaar verbonden worden door bruggen en gescheiden door vier smalle grachten. Binnen de vijf woongebieden zijn binnentuinen aangelegd: één stadspark en vier tuinen die ieder een seizoen uitbeelden. De oude gebouwen die behouden zijn gebleven, zijn gerenoveerd en geven de buurt een nostalgische en tegelijkertijd moderne uitstraling.

Op het KNSM-eiland is een groot deel van de oude bebouwing behouden gebleven en geïntegreerd in de nieuwbouw.

Het Java-eiland is 1300 meter lang en 130 meter breed. Het KNSM-eiland is 700 meter lang en 150 meter breed. Het Java-eiland heeft twee kades, die evenwijdig aan het eiland lopen. De Sumatrakade kijkt uit op het IJ, terwijl de Javakade zicht geeft op de IJ-haven en de Oostelijke Handelskade.

Bij het KNSM-eiland lopen de kades over in respectievelijk de Surinamekade en Levantkade. Het Java-eiland, met de Oostelijke Handelskade verbonden via de Jan Schaeferbrug, ligt op tien minuten lopen van het Centraal Station en is ook via de (gratis) pont bereikbaar.



Java-eiland.

Java-eiland bezienswaardigheden:

■ Jan Schaeferbrug - T. Verhoeven (2001).

Deze opvallende brug, in de vorm van een reptiel, verbindt het centrum van Amsterdam (Oostelijke Handelskade) met het Java-eiland. De brug is 280 meter lang en 20 meter breed en loopt dwars door pakhuis De Zwijger heen. In het midden kunnen twee delen van de brug verwijderd worden om schepen door te laten.

■ Verbindingsdam - Hoogtj - Diener & Diener (1996).

Hoogtj bestaat uit het reuzenblok Langhaus en het kleinere Hofhaus, en verbindt het Java-eiland met het KNSM-eiland.

■ Javakade.

De Javakade kenmerkt zich door een gevarieerde architectuur.

■ Javakade 700-728.

Gebouw met de 'streepjescodegevel'. De vlakke balkons worden omsloten door stalen rasters. De poort van het gebouw bevat Indonesische batikpatronen.

■ Azartplein - SHB - J.W. Hanrath en D.F. Slothouwer (1918).

Dit is het enige historische gebouw op

het Java-eiland. Het was het kantoor van de Samenwerkende Havengebouwen. Het is verbouwd tot appartementen.

■ Vier grachtjes.

De vier grachtjes doorsnijden het eiland en worden verbonden door loop- en fietsbruggetjes. Aan de grachtjes vinden we postmoderne architectuur. De gebouwen aan de Brantasgracht hebben een zigzaggen- de vormgeving en scheve erkers.

■ Levantkade 1-5 Voormalige kapiteinshuizen van de KNSM.

■ Levantkade 7-43.

Voormalig havengebouw van de KNSM, omgebouwd tot woningen.

■ KNSM-Laan, Levantkade - Piraeus - H. Kollhoff en C. Rapp (1994).

Dit gebouw van 170x57 meter is gebouwd rondom een oud havengebouw van de KNSM. Het gebouw is opgetrokken uit donkere baksteen en bestaat uit 304 appartementen, twee binnenplaatsen en een aantal kantoorpanden en bedrijfjes.

■ KNSM-Laan - Mien Ruys Plantsoen.

Dit voormalig bedrijfsparkje van de KNSM is in 1934 ontworpen door tuinarchitecte Mien Ruys.

■ **Levantkade - Barcelona - B. Albert (1993).**

Dit cirkelvormige gebouw heeft 325 appartementen, verdeeld over twee woonblokken. De woonblokken worden verbonden door een hekwerk met 48 beeldvlakken.

■ **Levantkade 265-271.**

Deze voormalige havengebouwtjes zijn verbouwd tot woningen.

■ **KNSM-Laan - Emerald Empire - J. Coenen (1994).**

Het ronde gebouw op de kop van het

KNSM-eiland heeft 224 appartementen. Emerald Empire wordt wel Toren van Babel genoemd.

■ **KNSM-Laan - Skydome - W. Arets (1996).**

De toren is ruim 60 meter hoog (twin-tig verdiepingen). Door de drie diepe verticale inkepingen lijken het vier losse torens. De gevels bestaan uit betonelementen die zijn bekleed met antracietkleurig rubber.



Een van de vier grachtjes - Seranggracht.

Het IJ

Het IJ betekent 'het water' en is een voormalige zeebaai van de Zuiderzee. In de 17^{de} eeuw was het IJ de aan- en afvaarplaats van de schepen van de VOC. Tijdens de industriële revolutie in het midden van de 19^{de} eeuw kreeg het gebied rondom het IJ een totaal ander aanzien. Het IJ ten westen van Amsterdam werd ingepolderd. Om de doorgang naar de Noordzee voor de scheepvaart te waarborgen, werd in 1876 van het IJ naar IJmuiden het Noordzeekanaal gegraven. Het kanaal is 17 kilometer lang en is door de grondwerkers met de hand en onder slechte sociale omstandigheden gegraven. Met het zand dat vrijkwam bij het graven van het Noordzeekanaal, werden drie eilanden in het IJ gedempt, waarop het Centraal Station gebouwd is. Aan de oostzijde van het IJ werd de Oostelijke Handelskade aangelegd. In het IJ werden het Java- en KNSM-eiland aangelegd.

Stadspark Frankendael

Gedurende de eerste helft van de 17^{de} eeuw breidde Amsterdam zich in oostelijke richting uit. De polders ten oosten van het centrum werden drooggelegd en de ontstane kavels grond werden eigendom van de rijke Amsterdammers. Hier stichtte de elite buitenverblijven met hofsteden (boerderijen). Het huidige Park Frankendael (7 hectare) ligt in de in 1629 drooggelegde Watergraafsmeer (oost). Frankendael is de enige overgebleven buitenplaats in Amsterdam. Het park is vernoemd naar Huize Frankendael, dat in 1680 door Nicolaas van Liebergen gebouwd werd. Het huis, dat de functie had van een recreatiewoning, werd door Van Liebergen vooral tijdens de zomermaanden bewoond. De grote verbouwing vond plaats omstreeks 1730, toen de rijke zijdehandelaar Isaac Balden eigenaar werd. Het fraaie huis met rijkversierde ramen en twee koetshuizen is inmiddels in de originele 18^{de} eeuwse staat teruggebracht. Het linkerkoetshuis en het hoofdhuis dienen als trouwbestemming. In het rechterkoetshuis is een brasserie gevestigd. Het park is eveneens in authentieke stijl teruggebracht. De twee historische tuinen, de stijltuin met de beelden Bacchus (herfst) en Ceres (zomer) en de landschapstuin met een namaakruïne uit 1820, zijn voor het publiek vrij toegankelijk. Verder is er een groot aantal bomen en bruggen te bewonderen.



Huis Frankendael.

Begrippen

Accoladebogen

Zie ontlastingsbogen.

Alliantiewapen

Combinatie van (twee) wapenschilden van families die door een huwelijk met elkaar zijn verbonden.

Console

Versierde ondersteuning van de kroonlijst of vooruitspringende steunbalken.

Festoen



Versiering aan de voorgevel in de vorm van een slinger met bloem- of fruit-motieven.

Fronton

Bekroning van een raam, deur of topgevel in de vorm van een drie- hoek of halve cirkel.

Kapiteel

Bekroning van een zuil.

Klauwstukken

Zandstenen versieringen, die in hoeken van 90 graden van een halsgevel zijn aangebracht. In de trapgevels uit de periode van de Amsterdamse renaissance werden kleine klauwstukken

aangebracht.

Koetshuis

Combinatie van huis en stallingruimte voor koets en/of paard.

Er zijn drie soorten koetshuizen:

- koetshuis gelegen achter het gracht-enhuis aan de parallelstraat
- koetshuis met daarboven het woon-gedeelte voor de koetsier
- inpandig koetshuis; in of naast de gevel zijn grote deuren.

Kuif

18^{de} eeuwse versiering op de top van vooral klok- en halsgevel.

Middeleeuwse raamverdeling

Horizontaal en verticaal zijn de ramen gekoppeld.

Middenrisaliet

Middelste raamgedeelte springt uit de gevel en loopt door tot de top.

Muurdam

Aan weerszijden van het venster zit een bakstenen muurgedeelte. Bij pilastergevels zijn de muurdammen uitgevoerd als pilasters.

Ontlastingsbogen of accoladebogen

Worden toegepast om een gewicht boven een deur of raam op de muurdammen over te brengen. Hebben in het midden en op de uiteinden kleine witte zandstenen blokjes.

Overkraag



Zijgevel van een 17^{de} eeuws hoekhuis met een houten skelet. Op de uitstekende balkenlaag op de begane grond rust de naar voren geplaatste gevel van de bovenliggende etages. Bij voorgevels kan dit alleen als de onderpui van hout is.

Pilasters

Versieringen van de muurdammen. Pilasters kunnen een vierkante, platte, of een halve zuil zijn. Zij hebben uitsluitend een decoratieve functie. Pilasters zijn afkomstig uit de klassieke Griekse en Romeinse bouwperiode en werden in de 17^{de} eeuw veelvuldig toegepast.

- Toscaanse pilasters hebben een rond kapiteel, gladde zuil en hoog voetstuk.
- Dorische pilasters hebben een gegroefde zuil en onversierd kapiteel.



- Ionische pilasters hebben een versierd kapiteel met twee grote voluten.

De zuilen hebben verticale groeven en staan op een voetstuk.



- Corinthische pilasters hebben op de kapitelen een versiering met acanthusbladeren. De zuilen hebben verticale groeven en staan op een versierd voetstuk.



- Composiet orde combineert in het kapiteel de acanthusbladeren met de voluten. De zuilen hebben verticale groeven.

Pilastergevel

Een met pilasters versierde gevel.

Pothuis

Een aanbouw aan het hoekhuis van de keuken in het souterrain. Er werden potten en pannen in opgeslagen. Het pothuis ligt aan de

openbare straat.

Raamomlijsting

Een versiering rond raam en/of deur.

Risaliet

Een over de hele hoogte doorlopend vooruitspringend gedeelte van de gevel. Het is minstens een raamgedeelte breed.

Rolornament

Langs de geveltop zijn zandstenen versieringen in de vorm van een S of een C aangebracht.

Schuilkerk

In de 17^{de} eeuw had Nederland een staatskerk, de hervormde kerk. Katholieken, lutheranen en doopsgezinden werden getolereerd. De kerken van deze geloofsrichtingen mochten niet als zodanig herkenbaar zijn. Vaak bevonden deze zich op zolder van een pakhuis.

Voorbeelden van nog bestaande schuilkerken in Amsterdam:

Singel 452, kapel op het Begijnhof, Ons' Lieve Heer op Solder, De Rode Hoed.

Speklaag

Band van natuursteen in een metselwerk van baksteen.

Stoep

Een stenen opstap (trap) voor een huis.

Timpaan

De binnenzijde van een groot drie-hoekig fronton.

Tweelingen, drielingen en meerlingen

Dit zijn naast elkaar geplaatste huizen met identieke gevels.

Vaak hebben er verbouwingen aan een of meer van deze panden plaatsgevonden. Er staan in Amsterdam ongeveer 250 van deze combinatiepanden.

Voluut

Gevelbekroning van tuit-, hals- en klokgevels. Het is een zandstenen versiering in de vorm van een spiraal of krul.

Wapenschild

Het bord waarop het familiewapen is geschilderd.

Register

A

Administratiekantoor Binnengasthuis **47**
Agnietenkapel **113**
Albert Cuypmarkt **211**
Amstel **73**
Amstel - Amstelhotel **78**
Amstel - Blauwbrug **75**
Amstel - Magere Brug **77**
Amstel - Hoge Sluisbrug **78**
Amstel 1-3/ Waterlooplein - Stopera **139**
Amstelveld - Amstelkerk **136**
Amsterdam-Zuid **211**
Anne Frankhuis - Prinsengracht 263 **197**
Aquarium Artis **144**
Architecten **13**
Arti et Amicitiae - Rokin 112 **35**
Artis **144**
Auschwitz monument - Wertheimpark **146**

B

Bazel De **178**
Beeldhouwers **22**
Begijnhof **80**
Begijnhof - Engelse Kerk **82**
Begijnhof - houten huis **83**
Begijnhof - bebouwing **80**
Begrippen **216**
Beulingstraat **148**
Beurs van Berlage **32**
Bickerseiland **125**
Bijenkorf de **29**
Binnengasthuis **47**
Binnengasthuisstraat 9 **47**
Blauwbrug **75**
Blauwburgwal **206**
Bloemgracht **205**
Bloemstraat **107**
Bouwstijlen **11**
Brouwersgracht **206**
Bruggen **23**
Burgerweeshuis - Kalverstraat 92
Buiten Bantammerstraa **58**
Buiten het centrum **210**

C

Carré theater - Amstel 115 **76**
Centraal Station **60**
Cineac **132**
City-theater **156**
Concertgebouw **149**

Cromhouthuizen - Herengracht 364-370 **174**

D

Dam **25**
Dam - Koninklijk Paleis **25**
Dam - Nationaal Monument **29**
Dam - Nieuwe Kerk **27**
Dam 1, 9, 16, 20, 27 **29**
Damrak **31**
De Burcht - Henri Polaklaan 9 **145**
- Sint Antoniesluis **66**
Die Port van Cleve **44**
Doelengebouw - Singel 421 **165**
Dokwerker de - Jonas Daniël Meijerplein **141**
Dominicuskerk r.k. - K. Korsjespoortsteeg **129**
Duif de - Prinsengracht 756 **200**

E

Egelantiersgracht **205**
Engelse Kerk - Begijnhof **82**
Entrepotdok **69**
Entrepotdok - Aquarius **69**
Entrepotdok 1, 3-10 **69**
Entrepotdok poort **69**

F

Felix Meritis - Keizersgracht 324 **188**
Fo Kuang Shan Tempel - Zeedijk **51**
Funenkade 5 - molen De Gooyer **67**

G

Galgenstraat **124**
Gasthuispoort **42**
Gelderskade - Schreierstoren **55**
Gelderse kade **55**
Geschutswerf Kalenderpanden **69**
Geveltypen **10**
Gouden Bocht - Herengracht **176**
Gouwenaarssteeg **128**
Grachten de **159**
Gravenhekje 's 1 **64**
Grimburgwal **53**
Groenburgwal **54**
Groot Trippenhuys - Kloveniersburgwal 29 **50**

H

Haarlemmerdijk **84**
Haarlemmerplein - Haarlemmerpoort **88**
Haarlemmerstraat **84**

Haarlemmerstraat 124 - Posthoornkerk **86**
Heiligeweg 1 **95**
Heineken Brouwerij **211**
Henri Polaklaan **145**
Herengracht **168**
Hermitage aan de Amstel - Amstel 51 **79**
Hofjes **24**
Hoge Sluisbrug **78**
Hollandse Schouwburg - Plantage
Middenlaan 24 **143**
Hoogte Kadijk 147 - Werf Kromhout **70**
Hortus Botanicus **142**
Hotel de L'Europe **74**
Huis de Pinto - St. Antoniebreestraat 69 **65**
Huis aan de Drie Grachten - Oudezijds Voor-
burgwal 249 **42**

J

Java-eiland - Javakade **212**
Jodenbreestraat **119**
Dokwerker - **141**
Jonas Daniël Meijerplein - Dokwerker **141**
Jordaan De **101**

K

Kadijksplein **65**
Kalverstraat **92**
Kattenburgergracht **66**
Kattenburgerplein 1 - Scheepvaartmuseum
63
Kattengat **128**
Keizersgracht **180**
Kleine Gartmanplantsoen **155**
Kleine Wittenburgerstraat - Oosterkerk **66**
Kloveniersburgwal **50**
KNSM-eiland **212**
Kolksteeg **129**
Koningsplein **97**
Koninklijk Paleis - Dam **25**
K. Korsjespoortsteeg - r.k. Dominicuskerk 129
Krom Boomsloot **121**
Hoogte Kadijk **70**

L

Lange Niezel **116**
Lauriergracht **206**
Leidsegracht **208**
Leidseplein **156**
Leidsestraat **157**
Leliegracht **207**
Lijnbaansgracht 287 - hoek Nieuwe Spiegel-
straat 31 **149**
Looiersgracht **207**

M

Maagdenhuis - Spui 21 **37**
Magere Brug **77**
Magna Plaza **44**
Martelaarsgracht **122**
Max Euweplein **155**

Merwedeplein 37/2 - woonhuis Anne Frank
211
Militiegebouw - Singel 423 **165**
Molen De Gooyer **67**
Mr. Visserplein 3 - Portugees Israëlitische
Synagoge **141**
Montelsbaantoren **62**
Mozes en Aaronkerk - Waterlooplein 207 **139**
Muiderstraat **142**
Muntplein 1, 2 **99**
Muntplein en Munttoren **99**
Museumplein **149**

N

Nationaal Monument - Dam **29**
NEMO **63**
Nes **48**
Nieuwe Amstelstraat 1 **140**
Nieuwe Doelenstraat **137**
Nieuwe Herengracht **147**
Nieuwe Kerk - Dam **27**
Nieuwe Spiegelstraat **148**
Nieuwebrugsteeg 8 **109**
Nieuwendijk **122**
Nieuwezijds Kolk 11 **118**
Nieuwezijds Kolk 28 - Korenmetershuis **118**
Nieuwezijds Voorburgwal **44**
Nieuwezijds Voorburgwal 176-180
- Die Port van Cleve **44**
Nieuwezijds Voorburgwal 182 - Magna Plaza
44
Nieuwmarkt **56**
Noord-Zuid-Hollands Koffiehuys **59**
Noorderkerk **195**
Noordermarkt **196**

O

Oostenburgergracht 75, 77 **67**
Oosterdok 2 - NEMO **63**
Oosterkerk - Wittenburgergracht **66**
Oost-Indisch Huis - Oude Hoogstraat 24 **107**
Oude Hoogstraat - Oost-Indisch Huis poort
107
Oude Kerk - Oudekerksplein **70**
Oudekerksplein 70
Oude Schans 2 - Montelbaanstoren **62**
Oudebrugsteeg **116**
Oudemanhuispoort De **41**
Oudezijds Achterburgwal **40**
Oudezijds kolk 109
Oudezijds Voorburgwal **110**

P

Paleis op de Dam **25**
Paradiso **155**
Pijlsteeg **137**
Pijp de **210**
Plantage de **142**
Plantage Lepellaan **144**
Plantage Middenlaan - **142**
Plantage Parklaan 9 **138**

Posthoornkerk r.-k. - Haarlemmerstraat 124-126 **86**
Prinsenhof - Oudezijds Voorburgwal 197 **115**
Prins Hendrikkade **59**
Prinseneiland **124**
Prinsengracht **194**
Professor Tulpplein 1 - Amstelhotel **78**

R

Raadhuisstraat 103
Raadhuisstraat - Winkelgalerij **103**
Radiaalgrachten **204**
Rasphuispoortje - Heiligeweg 19 **96**
Realeneiland **125**
Realengracht 22-36, 104, 108-178 **116**
Recht Boomsloot 14, 31 **67**
Reguliersbreestraat **131**
Reguliersgracht **207**
Rembrandthuis **119**
Rembrandtplein **133**
Rijksmuseum **149**
Rivierenbuurt **211**
Rokin **34**
Ronde Lutherse kerk - Singel 11 **161**
Rozengracht - De Zaaier **106**
Rusland **116**

S

Sarphatistraat - Oranje Nassau Kazerne **68**
Schreierstoren De - Gelderseksade **55**
Singel **160**
Sint Antoniebreestraat 69 - Huis de Pinto **118**
Sint Antoniesluis - Leprozenpoortje **121**
Sint Antoniesluis - de Sluyswacht **120**
Sint Luciënsteeg 27 - Weeshuispoort **93**
Sint Olofspoort **109**
Spiegelgracht **148**
Spui **36**
Spuistraat **147**
Staalstraat **137**
Stadhouderskade 42 - Rijksmuseum **149**
Stationsplein - Noord-Zuid-Hollands
Koffiehuis **59**
Stedelijk Museum **150**
Stopera **139**
Stromarkt **127**

T

Teerketelsteeg **128**
The Movies bioscoop - Haarlemmerdijk **87**
Theater Carré - Amstel 115 **76**
Torensluis **102**
Tuschinski Theater Bioscoop -
Reguliersbreestraat **131**
Tweede Rozendwarsstraat **106**

U

Utrechtsestraat **134**

V

Vendelstraat - Binnengasthuis **42**
Victoriaplein - de Wolkenkrabber **211**
V.O.C. **7**
Vondelpark en omgeving **150**
Vondelstraat **153**
Vrijheidslaan 2-46/50-78 **212**

W

Waag de - Nieuwmarkt **56**
Wachtkamer Gasthuisapotheek **52**
Walenkerk de - Oudezijds Achterburgwal 159 **40**
Walenkerk poort **40**
Waterlooplein **138**
Wertheimpark **146**
Westelijke Eilanden **124**
Westerkerk **104**
Westermarkt **104**
West-Indisch Huis - 's Gravenheekje 1 **85**
Weteringschans 20 - Paradiso **155**
Weteringschans **155**
Wittenburgergracht 66

Z

Zandhoek **126**
Zeedijk **108**
Zuiderkerk **117**
Zuiderkerkhof **117**
Zuiderkerkhof poort **118**
Zwanenburgwal 2 - Stopera **139**

Colofon

Kijk! Amsterdam!

ISBN

9789087780401

Uitgever

MokumBooks, Amsterdam

Tekst, samenstelling, research, vormgeving

Marcel Bergen & Irma Clement (†)

Eindredactie: Marcel Bergen

Fotografie en illustraties

Beeldbank Ansterdam

Marcel Bergen en Irma Clement (†)

Bronnen en literatuur

J.G. Wattjes en F.A. Warners:

Amsterdams Bouwkunst en Stadsschoon.

Amsterdam, 1944.

D'Ailly: Historische gids van Amsterdam.

Amsterdam 1949.

Bureau Monumenten & Archeologie van de gemeente Amsterdam.

Opmerkingen en suggesties

Bij het samenstellen van deze gids is de grootste zorg besteed aan de juistheid van de hierin opgenomen informatie. De auteurs kunnen echter niet verantwoordelijk worden gehouden voor enige onjuist verstrekte informatie via deze gids en de eventuele gevolgen hiervan. Eventuele correcties of voorstellen voor komende uitgaven zijn van harte welkom.

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever © 2025

Ook verschenen:

* Wandelen over Zorgvlied

* De verdwenen dodenakkers van Amsterdam

* Joop Landré - Vader van de TROS

* Memento Mori - De kunst van sterfelijkheid

* Kopstukken van de NSB

* Grote branden in Amsterdam

www.mokumbooks.com